

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN SÜLEYMAN-NÂME-İ KEBÎR'İ
(40. CİLT) İNCELEME-METİN**

Yüksek Lisans Tezi

**Nesibe GÜRAKAR
1430205572**

**Danışman
Prof. Dr. Selami TURAN**

Isparta 2019

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Düzeltilme Sonrası Girecek Öğrenci

Öğrencinin Adı Soyadı	Nesibe GÜRAKAR
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Başlığı	FİRDEVSİ-İ RÛMÎ'NİN SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR'İ: 40. CİLT İNCELEME-METİN
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 18/10/2019 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;

☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²

ile aşağıdaki kararı almıştır.

- ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez **KABUL** edilmiştir.
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin **REDDEDİLMESİ** kararlaştırılmıştır.

TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	Kabul/Ret	İmza
Danışman	Prof. Dr. Selami TURAN	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Şevkiye KAZAN NAS	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Halil Altay GÖDE	☒ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	
Jüri Üyesi		☐ Kabul ☐ Ret	

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

YÖK LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 9- (7) Tezi başarısız bulunarak reddedilen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir. (8) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde düzeltmeleri yapılan tezi aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da başarısız bulunarak tezi kabul edilmeyen öğrencinin yükseköğretim kurumu ile ilişkisi kesilir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-Nâme-i Kebîr'i (40. Cilt) inceleme-metin*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Nesibe GÜRAKAR

18.10.2019

(Gürakar, Nesibe, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-Nâme-i Kebîr'i* (40. Cilt) *inceleme-metin*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2019)

ÖZET

Hız. Süleyman ve döneminin menkıbelerine dayanan Süleymân-nâme-i Kebîr, Firdevsî-i Rûmî tarafından 16. yüzyılın ikinci yarısında kaleme alınan ansiklopedik bir eserdir. Toplamda 81 ciltten meydana gelmiştir. Çalışmaya konu olan eser Manisa İl Halk Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 226'da bulunan Süleymân-nâme'nin 40. cildir. Eserin bu cildi meclislerden oluşmaktadır ve her meclis kendi içinde kıssa ve ana başlıklardan meydana gelmektedir.

Eserde, Süleyman Peygamber ile Turan hükümdarı Efrasiyab'ın savaşlarına oldukça geniş yer verilmiştir. Firdevsî-i Rûmî'nin eserinde bu savaşların sonunda Hız. Süleyman'ın galip geldiği görülmektedir. Eser tahkiye üslubuyla kaleme alınmıştır. Eserin nazım bölümlerinin ağır, nesir bölümlerinin daha sade bir üslupla yazıldığı görülmektedir. Nazım bölümleri ise nesir bölümlerin kısa tekrarı niteliğindedir.

Eserde sadece Süleyman Peygamber hakkında değil, felsefe ve astronomi gibi çeşitli ilimlere dair bilgiler de bulunmaktadır. Eser Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini barındırmaktadır. Ayrıca Osmanlı Türkçesine geçişteki dil özellikleri de görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme, Hız. Süleyman, Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Tavîl Efrâsiyâb (Alp Er Tunga), Eski Anadolu Türkçesi, Efsanevi Kuşlar.

(Gürakar, Nesibe, *Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr*(40th volumes) (Study-Text), Master's Thesis, Isparta, 2019)

ABSTRACT

Süleyman-nâme-i Kebir depends on the Süleyman prophet's menaces of the period. Süleyman-nâme-i Kebir was taken by Firdevsî-i Rûmî in the second half of the 16th century. The subject of our work is the Manisa manuscript. Our period is 40th. and it is in Zeynelzade collection. The work is made up of these skin councils. And each level has its own narrative and main titles.

In the work is contains Prophet Süleyman and the ruler of Turan Efrasiyab's wars. At the end of these wars Prophet Süleyman seems to be victorious. The work was written in the style of arbitration. The verse parts of the work are written in a heavy, prose parts in a more simple style. The verse sections are the short repetition of the prose sections.

There is information not only about Prophet Süleyman but also about science such as philosophy and nuch. The work has features of Old Anatolian Turkish. In addition, the language characteristics of the Ottoman Turkic transition is seen.

Key Words: Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme, Hz. Süleyman, Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Tavîl, Efrâsiyâb (Alp Er Tunga), Old Anatolian Turkish, Mithological Birds.

İÇİNDEKİLER

TEZ SINAV SAVUNMA TUTANAĞI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
ÖN SÖZ.....	xi
GİRİŞ	1
1. Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr	2
2. Hâkî, Kısâ-i Süleymân.....	2
3. Hâkî, Süleymân-nâme	2
4. Şemseddin Sivasî, Süleymân-nâme ya da Süleymânîyye	3
5. Tatavralı Mahremî, Süleymân-nâme	3
6. Bostân Çelebi, Süleymân-nâme	3
7. Gubârî, Kenzü'l Cevâhiri's-Senîyye fî Fütühâtî's- Süleymânîyye	3
8. Şemseddin Mehmed Sivasî, Süleymân-nâme	3
9. Senâyi, Süleymân-nâme	4
10. Matrakçı Nasûh, Süleymân-nâme	4

BİRİNCİ BÖLÜM

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI	5
1.2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ.....	7
1.3. ESERLERİ.....	9
1.3.1. Barak Baba Risâlesi	9
1.3.2. Belkıs-nâme	10
1.3.3. Dâvet-nâme.....	10
1.3.4. Firâset-nâme	10
1.3.5. Hayat-nâme (Hayât u Memât)	11
1.3.6. Haza el-Kitabü Fal ü Kur'ân-ı Azim	11
1.3.7. Kısânâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm	11
1.3.8. Kutb-nâme	11
1.3.9. Pend-nâme-i Eflâtun	12
1.3.10. Satranç-nâme-i Kebîr.....	12
1.3.11. Seyf-nâme (Münâzara-i Seyf ü Kalem)	12
1.3.12. Silahşör-nâme	12
1.3.13. Süleymannâme-i Kebîr	13
1.3.13.1. Yazmaların Bulunduğu Kütüphane Kayıtları ve Nüshaları	14
1.3.14. Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr	15
1.3.15. Tecnisât-ı Süleymân	15
1.3.16. Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn	16
1.3.17. Teşhîsü'l İnsân.....	16
1.3.18. Tuhfetü'l Hâdî (Hakâyık -nâme-Hakikat-nâme)	16
1.3.19. Tûtî-i Şehristân-ı Tarikat	16

1.3.20. Velâyet-nâme	17
1.3.21. Risale Fi'n-Nahv.....	17
1.3.22. Kur'an-ı Kerim'den Tefe'üle Dair Bir Risale.....	17
1.3.23. Muhtar-nâme.....	17

İKİNCİ BÖLÜM METNİN İNCELENMESİ

2.1. SÜLEYMÂNNÂME'NİN KURGU VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	18
2.2. KULLANILAN ARUZ KALIPLARI	20
2.3. DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ	20
2.4. METNİN ÖZETİ.....	21
2.5. METNİN ŞAHİS KADROSU.....	30
2.5.1. PEYGAMBERLER	30
2.5.1.1. Hz. Dâvûd (a.s)	30
2.5.1.2. Hz. Hızır (a.s).....	31
2.5.1.3. Hz. Hûd (a.s)	31
2.5.1.4. Hz. İbrâhim (a.s)	32
2.5.1.5. Hz. Muhammed (a.s).....	32
2.5.1.6. Hz. Nasen (a.s)	33
2.5.1.7. Hz. Süleymân (a.s)	33
2.5.1.8. Hz. Yusuf (a.s)	34
2.5.2. ŞEHNÂME KAHRAMANLARI VE TARİHİ ŞAHSİYETLER	35
2.5.2.1. Behmen	35
2.5.2.2. Cemşid.....	35
2.5.2.3. Dârâ	36
2.5.2.4. Efrâsiyâb	36
2.5.2.5. Hüsrev	37
2.5.2.6. İskender	37
2.5.2.7. Kahraman	38
2.5.2.8. Keykâvûs.....	38
2.5.2.9. Rüstem.....	39
2.5.2.10. Sâm.....	40
2.5.2.11. Âsâf Bin Berhiyâ.....	40
2.5.2.12. Ebû Lehep	41
2.5.2.13. Gâzî Murad Han.....	41
2.5.2.14. Osmân Gâzî Han	42
2.5.2.15. Sultân Bâyezîd	42
2.5.2.16. Sührâb	42
2.5.2.17. Şeddâd	43
2.5.2.18. Yezîd	44
2.5.3. DİĞER KİŞİLER.....	45
2.5.3.1. Ahdeş Cadı	45
2.5.3.2. Amalika Yigleri.....	45
2.5.3.3. Arap Beyleri	45
2.5.3.4. Ayyuri Cadı.....	45
2.5.3.5. Berki Cadı	46
2.5.3.6. Feylesof Hakîm	46

2.5.3.7. Mısır Sultanı Celâleddin	47
2.5.3.8. Mısır ve Şam Dilaverleri	47
2.5.3.9. Senderus Cadı	47
2.5.4. KUŞLAR	48
2.5.4.1. Ankâ/Sî-Murg/Zümrüdüanka/Sireng/Anka-yı Muğrib	48
2.5.4.2. Atmaca	49
2.5.4.3. Bülbül/Andelîb/Hezâr	50
2.5.4.4. Doğan/Bâz/Şehbâz	50
2.5.4.5. Güvercin/Kebûter/Hamâme/Verkâ	51
2.5.4.6. İbibik/Hüdhüd	51
2.5.4.7. Hüma	52
2.5.4.8. Kaknus/Musikar	52
2.5.4.9. Karga/Gurâb/Zâg	52
2.5.4.10. Kartal/Ukâb/Tavşancıl/Karakuş/Nesr	53
2.5.4.11. Kaknus/Kuknos/Musikar	53
2.5.4.12. Kırlangıç/Piristû	54
2.5.4.13. Kuğu	54
2.5.4.14. Laklaka/Leylek	54
2.5.4.15. Papagan/Tûtî/Bebgâ	54
2.5.4.16. Ruh	55
2.5.4.17. Semender	55
2.5.4.18. Sunkur	56
2.5.4.19. Sülün, Turrac ve Kebk	56
2.5.4.20. Şahin	57
2.5.4.21. Turna/Küleng	57
2.6. YER İSİMLERİ	57
2.6.1. Amalika	57
2.6.2. Boztepe/Puzdepe	58
2.6.3. Edirne	58
2.6.4. Elburz Kulesi	59
2.6.5. Giresun	59
2.6.6. Hindistan	59
2.6.7. Ilgaz Dağı	60
2.6.8. Kudüs	60
2.6.9. Sinop	61
2.7. İKTİBASLAR	61
2.7.1. Kün	61
2.7.2. Vahidü ferdü sameddür, lem yelid ve lem yüleddür ey lem yekün lehü küfven ehad (28b/20)	61
2.7.3. Kul cael hakku ve zehkal batıl innel batile kane zehuka (İsra 17-81)	62
2.7.4. Kulhuvallahu ehad (37b)	62
2.7.5. Ve'l fecr (Fecr 89)	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM NÜSHA TANITIMI

3.1. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	64
3.2. METİN	65

SONUÇ.....	183
KAYNAKLAR	187
ÖZ GEÇMİŞ.....	191

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Haz.	Hazırlayan
Hız.	Hazreti
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDK.	Türk Dil Kurumu
TTK.	Türk Tarih Kurumu
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
Yay.	Yayınları, Yayınevi, Yayıncılık
y.y.	Yayınevi yok

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, 15. yüzyılın sonuyla 16. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Firdevsî-i Rûmî'nin, Süleymân-nâme-i Kebîr adlı eserinin 40.cildi incelenmiştir. Süleymân-nâme-i Kebir, on beşinci yüzyılın son yarısı ve on altı yüzyılın ilk çeyreğinde kaleme alınmış ve Hz. Süleyman'ın kıssalarından oluşan 82 ciltlik devasa bir eserdir. İncelenen eser, harekeli nesihle yazılmıştır.

Firdevsî, 15.yüzyılın en üretken sanatçılarından birisi olarak bilinmektedir. Anadolu'da yaşamasından dolayı Firdevsî-i Rûmî diye anılan Firdevsî, gerek yazdığı eserlerin uzunluğu sebebiyle gerekse İranlı Firdevsî'den ayırt edilmek için Firdevsî-i Tavîl, Uzun Firdevsî ve Türk Firdevsîsi olarak bilinmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde Firdevsî'nin hayatına ve eserlerine değinilmiştir. İkinci bölümde metnin özetine ve inceleme bölümlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise nüsha tavsifi, metin ve sonuç bölümü yer almaktadır. Ayrıca inceleme kısmında varılan noktalar da özetlenmiştir.

Bu çalışmanın sürdürülmesinde ve tamamlanmasında her zaman teşvik edici yönlendirmeleriyle çok büyük emeği geçen değerli danışmanım Prof. Dr. Selami TURAN'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen aileme ve öğretmen arkadaşlarıma teşekkürlerimi borç bilirim.

Nesibe GÜRAKAR

ISPARTA-2019

GİRİŞ

1. TÜRK EDEBİYATINDA TELİF EDİLMİŞ SÜLEYMÂN-NÂMELER

Edebiyamızda Süleymân-nâme türündeki eserler iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar Kanunî Sultan Süleyman ve Süleyman Peygamber hakkında yazılmışlardır. Kânûnî hakkında yazılanlar daha çok Şeh-nâme geleneğinin devamı şeklindedir. Osmanlı Devleti'nin Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman dönemlerinde yapılan fetihler haliyle birçok şairin ilgisini çekmiştir; durum böyle olunca Fetih-nâmeler ortaya çıkmıştır. Buna istinaden Kânûnî hakkında yazılan süleymân-nâme adı altındaki türler de oluşmuştur. Kânûnî döneminde yazılan bu eserler 16.yy'ın fetih durumunu yansıtmaları bakımından bir hayli önem arz etmektedir. İslâmî dönem Türk edebiyatında Süleyman-nâme yazmak bir gelenek haline gelmiştir. En güzel hikayeler Kuran-ı Kerim'den peygamber kıssalarından alınmıştır. Hz. Süleyman'ın hayatından ve kıssalarından oluşan çok sayıda Süleyman-nâme yazılmıştır.¹

Hazret-i Süleymân'dan bahseden Süleymân-nâmelerde daha çok onun bilgeliği, adaleti ve mucizeleri konu edilmiştir. Uzun Firdevsî'nin [Firdevsî-i Rûmî] yazdığı Süleymân-nâme adlı eser türün güzel örneklerindendir. Eser 1830 meclis ve 366 cilt olarak tasarlanmıştır. Mahlasının uzun olmasına sebep olacak kadar ayrıntıya sahip olduğu rivâyet edilen eserin bir kısmının yakılarak imha edildiği söylenmektedir. Süleymân-nâme-i Kebîr, Kur'ân dışındakidiğer semâvî dinlerdeki rivâyet ve kıssalardan yararlanarak Süleyman Peygamber dışındaki peygamberlerin kıssalarının yanında pek çok efsane, destan ve halk hikayesi anlatılarını da eserine dahil ettiği için yekpâre bir Süleymân-nâme sayılmamaktadır. Bu bağlamda Firdevsî-i Rumî, sözü edilen eserinin girişinde rivayetlerinden de yararlandığı Serezli Sâdî'nin yaklaşık 3500 beyitlik Süleyman (Peygamber) kıssasından söz etmektedir. Bu eser baştan sona sadece bir peygamberin kıssalarını ihtiva etmekle beraber esere henüz rastlanılamamıştır.²

¹ Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, Ankara, 1984, s.122 ; Necla Pekolcay-Selçuk Eraydın, *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000, s.130; Asuman Akay, *Firdevsî-i Rûmî, Süleyman-nâme (44.cilt), Metin ve Fiiller Üzerine Bir İnceleme (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, İstanbul Üniversitesi, 1990.

² Ahmet Karataş, "Süleymân-nâmeler", Yağmur, S.42, c.42, 2009, s.56.

Hız. Süleyman'ın peygamber oluşu, sultanlığı, tahtı, Hüdhüd, Belkıs, Veziri Âsaf, zenginliği, haşmeti, adâleti, başta kuşlar olmak üzere bütün mahlukâtın dilini bilmesi ve onlarla anlaşması, cinlerle irtibatı, divan kurması, rüzgârın, cinlerin ve bütün varlıkların Süleyman Peygamber'in emrinde olması, atları, karınca hikayesi, mührü, âsası, yüzüğü, ihtişamlı yapılar yaptırması, savaşları gibi konu başlıkları etrafında kurgulanır.³

1. Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr

Firdevsî-i Rûmî, II. Bayezit'in emriyle oldukça hacimli bir eser kaleme almıştır. Eser Fatih Sultan Mehmed döneminde yazılmaya başlanmıştır. Firdevsî'nin en meşhur eseri Süleyman-nâme adlı çalışmasıdır. Eserde Süleymân Peygamberle ilgili tüm kıssa ve rivayetler toplanmıştır. Eser, çeşitli ilimlere dair bilgiler de ihtiva etmesinden dolayı ansiklopedik bir mahiyettedir. Toplamda 81 ciltten oluşmaktadır. Eserin mensur bölümleri manzum bölümlerine göre oldukça sade bir dille yazılmıştır.⁴

2. Hâkî, Kıssa-i Süleymân

Eser Süleymân Peygamberin kıssalarından meydana gelmektedir. 800 beyitlik bu eser 39 varaktan ve kendi içerisinde de 31 başlıktan oluşmaktadır.⁵

3. Hâkî, Süleymân-nâme

Döneminde Niğde kadısı olan Hâkî 5176 beyitten oluşan Süleymân-nâme adlı mesnevi'yi kaleme almıştır. Eser Şeh-nâme vezniyle kaleme alınmıştır. Hâkî eserini saraydan gelen emir üzerine yazdığını beyan etmiştir. Eserin başlıkları Türkçe ibarelerden oluşmaktadır.⁶

³Ahmet Karataş, a.g.m., s.55-56 ; Emine Gültekin, “Âşık Edebiyatında Peygamber Kıssaları”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE. 2006.

⁴ Gülnaz Genç, “Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme XXV ve XXVI. ciltler”, Giriş, Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE.1995.

⁵ Kadir Alper, “Hâkî'nin Kıssa-i Süleymân'ı”, (Yayınlanmamış Metin-İnceleme). Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/7 Summer, Ankara, 2014, s.23-25.

⁶ Kadir Alper bkz. a.g.m., s.158.

4. Şemseddin Sivasî, Süleymân-nâme ya da Süleymâniyye

Eser tamamıyla Süleymân Peygamberin kıssalarından oluşmaktadır. 1684 beyitlik bir mesnevidir. 16. yüzyılda telif edilen eser oldukça açık, anlaşılır bir dille yazılmıştır.⁷

5. Tatavlahî Mahremî, Süleymân-nâme

Eser üç ciltten oluşan bir Şeh-nâme'dir. Üçüncü cildin bir kısmı ise Süleymân-nâme'dir. Kanunî dönemindeki sefer ve savaşlar anlatılmaktadır. Anlatılan olaylar 1520-1526 yılları arasını kapsamaktadır. Eser Kanunî devrinin övgüsüyle başlar; Eflak ve Boğdan'ın vergiye bağlanmasıyla sona erer.⁸

6. Bostân Çelebi, Süleymân-nâme

Eserde Kanunî'nin tahta geçişinden itibaren meydana gelen olaylar anlatılmaktadır. Eserin toplamda dört nüshası bulunmaktadır. Bostân Çelebi'nin sarayla olan münasebeti bakımından eserde sarayla ilgili de bilgiler bulunmaktadır.⁹

7. Gubârî, Kenzü'l Cevâhiri's-Seniyye fi Fütühâtî's- Süleymâniyye

Eser, Kanunî'ye ithafen yazılmıştır. Dili Farsçadır ve padişahın emri üzerine yazılmıştır. İsmet Parmaksızoglu eserin Firdevsî'nin Şeh-nâme adlı eserine nazire olarak yazıldığını belirtmiştir.¹⁰

8. Şemseddin Mehmed Sivasî, Süleymân-nâme

Eser, IV. Murad'a ithafen yazılmıştır. Yine aynı şekilde eserde Kanunî dönemi olayları anlatılmaktadır.¹¹

⁷Rüşti Balcı, *Keşfü'z-Zunûn, An Esâmî'l-Kütübî ve'l-Fünûn (Kitapların ve İlimlerin İsimlerinden Şüphelerin Giderilmesi)*, c.1, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007, s.1001.

⁸Hatice Aynur "Mahremî ve Şeh-nâme'si: I. Kısım Yavuz Sultan Selim Dönemi: İnceleme-Metin-Sozlük-Dizin", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE. 1993.

⁹Hüseyin, Yurdaydın, *Bostan'ın Süleymân-nâmesi*, Belleten Yayınevi, Ankara, 1955, s.137.

¹⁰İsmet Parmaksızoglu, *Abdurrahman Gubârî'nin Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1950, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S.2. s.347.

¹¹Âgâh Sırrı, Levend, *Gazâvât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazâvât-nâmesi*, TTK Basımevi, Ankara 2000, s.67.

9. Senâyi, Sülemân-nâme

4500 beyitten oluşan mesnevi şeklinde bir eserdir. Döneminde yazılan diğer eserleri destekler niteliktedir. Boğdan Seferi esnasındaki olaylara dayanmaktadır.¹²

10. Matrakçı Nasûh, Süleymân-nâme

Matrakçı Nasûh 16.yy Osmanlı tarihçilerindendir. Eserlerinde kendini Matrakçı lakabıyla tanıtmıştır. Asıl adı Nasûh b. Abdullah El-Priştêvî'dir. Matrakçı lakabıyla bilinmesinin sebebi ise silahşörlük tekniklerini iyi bilmesinden ileri gelmektedir. Süleymân-nâme adlı eseri üzerinde Davut Erkan tarafından çalışılmış bir yüksek lisans tezi mevcuttur.¹³

¹²Levend, a.g.e., s.65.

¹³Davut Erkan, “*Matrâkçı Nasûh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar*”, Osmanlı Araştırmaları, The Journal of Ottoman Studies, İSAM, S.37, İstanbul, 2011, s.181.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. HAYATI

Firdevsî-i Rûmî 15. asrın son yarısında ve 16. asrın başlarında yaşamış bir şairdir. Asıl isminin ne olduğu tartışmalıdır; Şerafeddin Musa, Şerafeddin İsa veya sadece İlyas olduğuna dair görüşler vardır.¹⁴

Hayatı, tezkirelerdeki şekliyle Bursa çevresinde geçmiştir.¹⁵ Tahsilini Bursa'da yaptığı için "Firdevsî-i Bursevî"¹⁶ olarak da anılmaktadır "Kutb-nâme"adlı eserinde mahlasının Firdevsî olduğunu belirtmektedir.¹⁷Firdevsî-i Rûmî'nin doğum yeri olan Edincik'in, Firdevsî-i Rûmî'nin eserleri üzerinde önemli etkisi olmuştur. Rivayete göre Edincik "antik kitaplarda ifade edildiğine göre Davud oğlu Hz. Süleyman tarafından kurulmuş ve etrafı surlarla çevrilmiştir. Hz. Süleyman'ın eşi Belkıs da Edincik'te doğmuş ve Edincik'te ölmüştür."¹⁸ Bugün mezarının Kız Dedesi denilen Ulupaşa Mezarının yanındaki mescidin altında olduğu rivayet edilmektedir. Tezkirelerde isminden ziyade maslası verilmiştir. Tezkirelerdeki mahlasları aşağıdaki gibidir.

Latîfî ve Kınalızâde "Uzun Firdevsî demekle meşhurdur."¹⁹ ifadesini verirken; Tuhfe-i Naili'de "Uzun Firdevsî, Firdevsî-i Rumi namlarıyla meşhur" ifadesi geçer.²⁰ Kûnhü'l-Ahbâr'da ve Beyânî tezkiresinde: "Firdevsî" olarak geçmektedir.²¹

Firdevsî'nin on yedi yaşında iken dönemin ünlü şairi Bursalı Melîhî'den aruz dersleri aldığını Latîfî, eserinde belirtmiştir.²² Firdevsî-i Rûmî bildiği, duyduğu, gördüğü

¹⁴ M.Fuad Köprülü, "Firdevsî", MEB İslâm Ansiklopedisi c.4, İstanbul, 1964, s.649.

¹⁵ Aysun Sungurhan, Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ İnceleme-Tenkitledi Metin c.2, Ankara, 1999, s.784.

¹⁶ Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Uzun Firdevsî (Firdevsî-i Rûmî)", Uludağ Dergisi, Bursa, 1937, s. 44.

¹⁷ M. Ata Çatıkkaş, Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebir, TDK Yayınları, Ankara, 2009, s.21.

¹⁸ Mehmet F. Aytekin, Edincik, Kişisel Basım, Balıkesir, 1997, s.11-12.

¹⁹ Latîfî, Tezkiret-üş Şuâra ve Tabsiratün Nuzemâ, (Haz. Rıdvan Canım), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s.745.

²⁰ Mehmet Nail Tuman, Tuhfe-i Naili, c.2, Milli Eğitim Yayınları Kütüphanesi, nr. 870, Ankara. s.763.

²¹ Gelibolulu Mustafa Ali, Kûnhü'l- Ahbâr, (Haz. M. İsen), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1994, s.65.

²² Mustafa İsen, Latîfî Tezkiresi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, s.180.

ve öğrendiği her şeyi yazma eğiliminde olan bir yaradılışa sahiptir. Ondan ilk defa söz eden yazar, tezkire sahibi Latîfî'dir. Latîfî, tezkiresinde, onun için şöyle demiştir: *“Erbab-ı tevârih beyninde Uzun Firdevsî demekle meşhurdur. Ve tevârihe müteallik te'lifâtı elsine-i âlemiyânda meşhûrdur. Ol bâbda muhît ve müstahzar kimesne idi. Sultan. Bâyezîd emri ile, Süleymannâme'yi nam-ı şerîfine nazm u nesr üzre cem idüp, Kütüb-i Münzile'de ve suhuf-ı semâviyede ne kadar kısâs ve ahbâr ve âlemde ne kadar hikâyât ve esmâr var ise ilm-i hikmet ve hendese ve ilmi nücûm ve tabayi anda derc ve ilm-i evvelinü Ahirini anda harc idüp üç yüz altmış cild kitap itmişti”*²³ diyerek tarihle ilgisini ve çabasını ortaya koymuştur.

Firdevsî-i Rûmî, Süleyman-nâme'nin 20.cüzünde ailesinin hayat hikayesini veciz bir şekilde özetlemiştir.²⁴ Asuman Akay, Firdevsî'nin Teşhis'ül-İnsan adlı eserini referans göstererek asıl adının “Orhan bin Kenek” olduğu ileri sürmüştür. Mehmet Fuat Köprülü ise Firdevsî'nin dedesinin adının “Gazi Genek” babasının adının da “Hacı Genek” olduğunu söylemektedir.²⁵

Firdevsî-i Rûmî, birçok eserinde kendisinin tarihçi olduğunu ve mahlasının Firdevsî olduğunu ifade etmekte ve zaman zaman tarihçiliği ile de övünmektedir.

*“Nî galatdür bu sözüm ki men kimim
Mahlasum Firdevsî ammâ key kemim”*²⁶

Latîfî'nin vermiş olduğu bilgiye göre Firdevsî 360 ciltlik Süleymân-nâmesini dönemin padişâhı II. Bâyezîd'e sunmuştur. Süleymân-nâme üç padişâh (II. Mehmed, II. Bâyezîd, I. Selim) dönemini içine alan bir eserdir. Eseri inceleyen padişâh, bunun çoğunun gereksiz ve laf kalabalığından ibaret olduğunu söyleyip 80 cildini ayırıp geri kalanını ise yaktırmıştır. Eserin telif tarihi ise tartışmalıdır. Babinger de dört eseri

²³ Latîfî, a.g.e., s. 261.

²⁴ Firdevsî-i Rûmî, *Süleyman-nâme*, Süleymaniye ktp., Hacı Mahmut Efendi, nr. 4863, 188 yk.

²⁵ Köprülü, a.g.e., s.650.

²⁶ Bekir Bıçer, “*Firdevsi-i Rumi ve Tarihçliği*”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2005, S.18, s. 245.

hakkında bilgiler vermiştir.²⁷ Firdevsî 81.cildin sebab-i telif kısmında eserinin 99 cilt olduğunu belirtmiştir.²⁸

1.2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Firdevsî çok eser yazan bir şairdir.²⁹ Nesirlerinin nazımlarına göre daha başarılı olduğu bilinmektedir. Eserlerinde yer yer aruz hatalarına da düşmüştür. Söz sanatlarını oldukça fazla kullanmıştır. Kendisi de zaten Kutbnâme adlı eserinde eğitim almadığını bizzat dile getirmiştir. Hasan Çelebi, Beyanî, Gelibolulu Âlî Firdevsî'nin şiirlerindeki yetersizliğini pek çok yerde belirtmişlerdir. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre “Uzun” lakabı Süleymân-nâme adlı eserinin çok uzun olmasına dayanmaktadır. İbrahim Olgun, Firdevsi hakkında oldukça fazla araştırma yapmıştır. Yazar, Satranç-nâme-i Kebir adlı eserinde II. Bayezit'in meclisinde oturup padişahla konuştuğunu, padişah tarafından hatırı sorulduğunda padişaha bir hediye sunamadığına üzüldüğünü ve padişahın da kendisini överek şöyle söylediğini rivayet etmiştir: “*Vilâyet-i Osmanî’de elfâz-u ibâret fesâhat u belâgat melâhat içinde çâbuksün nazım nesir düzmekte kademun dölek (uygun) ve tab’un bâbdur (elverişli) ve lafzı ma’nâ cem eylemekte hâturun yavlak tîzdür ki hazretün hıredmend-ü nikraydur ve söz dizginine malik ve dillilik (nükde perdazluk) meydanında şeh-süvârsın maârif ve âlemde, Vilâyet-i Rûm, Memleketi-Arab’a ve Diyar-ı Acem’de iştihar bulursın ve her hikmet altında bir hikmet ve her söz tertip altında bir lâtif tertib ile mahbub ve turfe ma’ni bağlamak te’lifine*”³⁰ Eserlerini yazarken örnek aldığı Nizâmî ve Hâfız denginde bir şair olmamasının yanında kendisinin de önemli bir şair olduğunu fahriyelerinden anlayabiliyoruz.³¹ Tezkire sahipleri onun şairler arasında yeri olmadığını belirtmişlerdir. Çağdaşları tarafından birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Özellikle Gelibolulu Mustafa Âlî Küh’ül Ahbâr adlı eserinde ağır bir şekilde eleştirmiştir... “... mezbûrun nezâket-i tab-ı üç yüz altmış kitâbdan ma’lûmdur ki “el ilmu

²⁷Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* (Çev. C. Üçok), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 35.

²⁸Sezer Özyaşar, “*Firdevsî-i Rûmî’nin Süleymannâme Yazmasının (81.cilt, 28 bk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003, s. 19.

²⁹Asuman Akay, “*Firdevsî Süleymân-nâme (44. Cilt) Metin ve Fiiller Üzerine Bir İnceleme*”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990.

³⁰ Ata Çatıkkaş, *Satranç nâme-i Firdevsî*, TDA., S. 37, İstanbul, 1975, s. 192-193.

³¹ Firdevsî-i Rûmî, *Kutb-nâme*, (İ.Olgun-İ.Parmaksızoğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1985, s. 4.

noktatur kessereh'ül câhilûn", (ilim bir nokta idi onu cahiller çoğalttı) kelâmına mâ-sadak (uygun) düşmüş. Kütüb-i tevârih'de birer fasılla eda olunan kıssa'yı kelimâtı gereksiz çoğaltarak okumaktan veyahut yazılmaktan alıkoymuş, "Ke-meseli'l-himârî yahmelü esfara" (kitap yüklü eşekler misali) ayetine kendüyi mazhar düşürmüş. Garâbet bundadır ki okumaya degecek bir kıt'ası dahi yoktur. Yazdığı bütün eserleri temâmen basıma hazır hale getirirler bir rubâîsine dest-rest bulmuş kimesne bulunması kabil değildir..."³²

Firdevsî, eserlerinde daha çok Türkçe kelime kullanmaya gayret etmiştir. Osmanlı yerine özellikle Türk kelimesini kullanması, Türk kültürüne verdiği saygının bir göstergesidir. Her ne kadar çok eser yazmasına rağmen başarısız olarak değerlendirilse de dönemin tarihi olaylarını edebî bir dille aktarabilmesi gerek tasvirleri ve gerekse nesirdeki ustalığı özellikle Türkçe konusundaki hassasiyeti oldukça önemlidir.

Nihat Sami Banarlı'ya göre ise Firdevsî'nin eserlerinde *"büyük yer tutan manzum bölümlerin sanat değeri azdır. Daha büyük kısmı teşkil eden nesir kısımlarının ise dikkate değer tarafı, bu nesrin çok sâde, halk söyleyişine çok yakın ve mesela Dede Korkut Hikayeleri'ndeki Türkçe'yi hatırlatan bir lisanla yazılmasıdır"*³³ diyerek, şairliğinin zayıf olduğunu ifade etmiştir. Nesirdeki yerini ise Dede Korkut nesrinin sadeliğine benzetmiştir.

Her ne kadar eleştirenler olsa da Firdevsî-i Rûmî'den Türk Firdevsî'si diye söz eden ve Süleyman-nâme'yi Türk Edebiyatının en büyük eserlerinden biri olarak kabul eden Vasfi Mâhir Kocatürk ise, Firdevsî'yi "dilde ve ruhta Türk ve halk zevkine bağlı" bir sanatçı olarak kabul etmektedir.³⁴

Firdevsî'nin hayatı hakkında detaylı bilgiler Süleymân-nâme adlı eserinin 75. cildinde mevcuttur.

³² Gelibolulu Mustafa Âli, a g e., s. 154.

³³ Nihat Sami Banarlı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, c.1, İstanbul, Meb Yayınları, s. 503.

³⁴ Vasfi Mâhir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul, Edebiyat Yayınevi, 1975, s. 92.

1.3. ESERLERİ

Firdevsî-i Rûmî “Münazarâ-i Seyf-ü Kalem” adlı eserinde, yazmış olduğu eserlerden söz bahsederken; “*Bazı ukelâdan, zürefâdan, şuarâdan, hâfî değildir ki, Süleyman-nâme’nin musannifi bunun emsâli yetmiş iki risâlenin müellifi Firdevsî-i dâfî hâkir-u fâkir ve nuhîfe bu risâle-i rakkama getirüp tahrir idüp mensûr – manzum kaleme getirüp takrir idüp eydür kim eğer çi kim bu sanuat’ın fâdıllarından ve bu fennün kâmillerinden kim nazm ve nesir içinde ferîdi üsri dirler.*”³⁵ demektedir.

Yine kendisi “*Süleyman-nâme’nin musannifidir eydür kim hicreti Nebevi’nin (sa) 908. yılında Vilâyeti Karesi’de Şehr-i Balıkesir’de halvet halinde makâm-ı uzletde oturmuştum. 366 mücellid Süleyman-nâme’nin 287. Cildini kaleme getirüp bitirmiştım. Şâh’ın devam-ı devletine duâ, eyyâm-ı rif’atine senâ kılup bir nice mücellid kitâb dahi envâından te’lif ittimse; Hadikat’ül Hakâyık, Firâset-nâme, Satranç-nâme-i Kebîr, Tecnîsâ-ı Süleyman, Belkıs-nâme, Musallah-nâme, Tâli-i Mevlûd-i Kebir, Kutb-nâme... misali dahi bazı Farsça’dan tercüme kılup ve bâzın dahi sâir kitaplardan istihraç kılup, Hadis-i Ahsen emlah kelâm birle mensûr ve manzum tasnîf kılup söyledimse bundan sonra bu Münâzara-i Seyf’u Kalem hadisi muhtarla beytler ve şiirlerle te’lif ve tasnîf eyledim kaleme dökmeğe getirüp bitirdim “tuhfetü’l- hâdi” dergah-ı âlâya getürdüm*”.³⁶ şeklinde beyan etmiştir. Lakin burada bahsettiği eserlerin bazılarının nüshaları dahi bulunamamıştır. Bahsedilen eserlerin Süleyman-nâme içinde bir bölüm mü yahut müstakil bir eser mi olduğuna bir açıklık getirilememiştir. Türk edebiyatında Hz. Süleymân’ı konu alan eserler 16. yüzyılda yazılmıştır. Süleymân peygamberin hayatını konu alan bu eserlerdeki kıssalar Kur’ân’dan alınmıştır. Firdevsî’nin tespit edilen eserleri aşağıda verilmiştir.

1.3.1. Barak Baba Risâlesi

Kaynaklarda bu esere dair detaylı bilgi bulunmamaktadır. Abdülbaki Gölpınarlı tarafından bu risâlenin mütercimini Firdevsî-i Rumi (İlyas bin Hızır) olduğu iddia

³⁵ Firdevsî-i Rûmî, *Münazara-i Seyf’ü Kalem*, İstanbul BŞB. Ktp. nr.355, s. 4-5.

³⁶ Firdevsî-i Rûmî, a.g.e., s. 5.

edilmiştir.³⁷ Haydar Ali Dirîöz Barak Baba Risalesi şerhinin Kutbu'l-Alevî'ye ait olduğu görüşündedir.³⁸

1.3.2. Belkıs-nâme

Bu eserin de nüshası hakkında bir bilgi yoktur. Aynı şekilde Seyf-nâme adlı eserde ismi geçmektedir. Süleyman-nâme'de Belkıs-nâme ismiyle ayrı bölümler de mevcuttur. İsveç'te bir nüshasının var olduğu iddia edilmişse de bu nüshanın varlığı netleşmemiştir.³⁹

1.3.3. Dâvet-nâme

Eser daha çok Astroloji tarihi açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Fatma Büyükkarcı'nın eser üzerine bir çalışması mevcuttur.⁴⁰ Eser, II. Bayezit'e ithaf edilmiştir.

Firdevsî eserin yazılış amacını şu şekilde belirtmiştir. “*Bu fakir Firdevsî hicretin 893.yılında Balıkesir şehrinde halvet bir mekanda sakin olup, ömrümü bütün marifet ilimlerini tahsil içinde geçirip riyaziyat ilmiyle mesgul iken, Sultan Beyazıt Han'ın meclisi seriflerinde ismim geçmiş ve o mecliste bulunan sevdiklerimizden birisi beni övmüştür. Onlar da memnun olup, bir eserini görelim demişlerdir. Bunun üzerine bu süslü nüshayı te'lif edip, bu yönden marifetim açığa çıksın ve marifet erbabı yanında kıymetim yüce olsun diyerek huzurlarına takdim ettim.*”⁴¹

1.3.4. Firâset-nâme

Adı Münâzara-i Seyf ü Kalem'de geçen eserin nüshası Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 5151 numarayla kayıtlıdır. Eserde tasavvuf anlayışından bahsedilmektedir.⁴²

³⁷ Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 253.

³⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre*, s. 253-254; Haydar Ali Dirîöz, “*Kutbu'l-Alevî'nin Barak Baba Risalesi Şerhi*”, *Türkiyat Mecmuası*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1951, c.9, s.167-170.

³⁹ M. Ata Çatıkkaş, a.g.e., s.193.

⁴⁰ Fatma Büyükkarcı, “*Firdevsî-i Tavîl ve Dâvetnâmesi*”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993.

⁴¹ Firdevsî a.g.e., s. 127.

⁴² Firdevsî-i Rûmî, *Firâset-nâme*, Milli ktp. Y.Z -A, 5151; Kemal, Selâtin-nâme, (Haz. Necdet Öztürk), Ankara, 2001, s. XXXIII.

1.3.5. Hayat-nâme (Hayât u Memât)

Farsçadan tercüme edilmiş olup ahlak ve tasavvuf anlayışıyla ilgili bir eserdir. Eserde; Gazalî, Muhyiddin-i Arabî ve Attar gibi mutasavvıflardan yararlanıldığı belirtilmiştir.⁴³ Eserinin 4.varağında Süleyman-nâme'nin 82. Cildinin tamamladığı yazmaktadır.⁴⁴

1.3.6. Haza el-Kitabü Fal ü Kur'ân-ı Azim

Seyfname adlı eserde zikredilen bir eserdir. Lakin nüshası mevcut değildir.

1.3.7. Kıssanâme-i Süleymân Aleyhi's-selâm

Bu eser Süleymân-nâme'nin 74-75-76. ciltlerini içinde bulunduran bir eserdir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1231 numarada kayıtlı olup, 24 satır ve 357 yapraktan oluşmaktadır.⁴⁵ Firdevsî'nin Süleyman-nâme-i Kebîr'i yazmadan önce Bursa'da yazdığı mensur bir eserdir. Eser üzerinde Mehmet Dursun Erdem tarafından yapılan bir doktora çalışması mevcuttur.

1.3.8. Kutb-nâme

Eserin konusu Midilli baskınıdır. Bu nedenle Kıssa-i Cezîre-i Midilli olarak da bilinmektedir. Firdevsî, II. Bayezit'i "kutb'ul-aktâb" olarak nitelendirmiştir. Eserin tek nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi kitapları arasında 643 numarada kayıtlıdır. Kutb-nâme adlı eser genel olarak II. Bayezit dönemi askerî ve siyasî faaliyetlerini anlatmaktadır. Eser, İbrahim Olgun ve İsmet Parmaksızoğlu tarafından yayımlanıp bilim dünyasına kazandırılmıştır.⁴⁶

"Kutb-nâme kodum ismin söyledim târîh ana

*Kutbu'l aktâb oldu bâkî Şâh Sultan Bayezid"*⁴⁷

⁴³ Mustafa Aksoy, "Uzun Firdevsî'nin Süleyman-nâme'sindeki Destan Unsurları, c.1 ve 2, (Giriş-İnceleme)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2000.

⁴⁴ Firdevsî-i Rûmî, *Hayat-nâme*, Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmut Efendi, nr.2333; Firdevsî-i Osmanî, *Hayat -nâme*, Yahya Efendi Ktp, nr. 421-50.

⁴⁵ Firdevsî-i Rûmî, *Kıssa- nâme-i Süleyman Aleyhisselam*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, nr. 1231.

⁴⁶ İbrahim Olgun, *Firdevsî-i Rûmî, Kutbname*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1980.

⁴⁷ Firdevsî-i Rûmî, a.g.e., s. 19.

1.3.9. Pend-nâme-i Eflâtun

Farsça'dan çeviri olan eser, temizlik ve sağlık konularıyla ilgili küçük bir öğüt kitabıdır. Arkeoloji Müzesi 164 numarada kayıtlı olup 105 varaktır.⁴⁸

1.3.10. Satranç-nâme-i Kebîr

Bu eserde satranç oyunuyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Eser, Ata Çatıkkaş tarafından yayınlanmıştır.⁴⁹ Eserin bilinen üç nüshası mevcuttur ve birinci nüshası Nûruosmâniye Kütüphanesi, ikincisi Berlin ve üçüncüsü Münih'te bulunmaktadır.⁵⁰

1.3.11. Seyf-nâme (Münâzara-i Seyf ü Kalem)

Kalem ve kılıcın karşılaştırılmasından bahseden bir eserdir. Bu eser için kendisi *"Bu Münâzarâ-i Seyf-ü Kalem'i hadisi muhtarla, ebyâd ve eşâr ile te'lîf ve tasnîf eyledim kaleme dökmeğe getirüp bitirdim"*⁵¹ demiştir. Eserler ilgili Ahmet Tanyıldız'ın bir çalışması mevcuttur.⁵² Der-beyan-ı münâzara kerden sâhib-i kalem ve sâhib-i seyf başlığı altında *"Kalem hazineyi şah-ı pür kılıp abadân eyler ve lâkin ehl-i tığı diriğ'i haraç idüb cem-i malı telef ve hüsrân ve vîrân ider."* diyerek kılıçla kalemi tarih içinde mukayese ederken: *"Kalem şâhın hazinelerini doldurur ülkeyi kalkındırır, lâkin kılıç bütün malları telef ve ülkeyi viran eder."* diyerek kalemin üstünlüğü sonucuna varmıştır.

1.3.12. Silahşör-nâme

Eser, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde kayıtlıdır. "Savaşçının Kitabı" anlamına gelmektedir. Silahşör-nâme; silahları tanıtan ve silah çeşitleri hakkında ayrıntılı bilgiler veren bir eserdir. Eserde Türklerin savaşlarda kullandığı silahlardan bahsedilmektedir. Türk Edebiyatında "Gazavat-nâme" adıyla eser yazmak yaygın bir gelenektir.⁵³ Bekir Biçer tarafından bir çalışma olarak hazırlanmıştır.⁵⁴

⁴⁸ Firdevsî-i Rûmî, *Pend-nâme-i Eflatun*, İstanbul Arkeoloji Müzesi, nr.164

⁴⁹ Ata Çatıkkaş, *"Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-name-i Kebîr'i: 72.Cilt Gramer-Sentaks-Lugat Metin"*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1979.

⁵⁰ Ata Çatıkkaş, *"Firdevsî-i Rûmî'nin Satranç-nâme-i Firdevsî'si"*, TDA. S.37, İstanbul, 1975, s. 187.

⁵¹ Firdevsî-i Rûmî, *Münâzara-i Seyf-ü Kalem*, Millet Ktp. Ali Emîri, nr. 576, s. 4-5-6-7.

⁵² Ahmet Tanyıldız, *"Firdevsî-i Tavil Münâzara-i Seyf ü Kalem (İnceleme-Metin-Sözlük)"*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

⁵³ Agah Sırrı Levend, *Gazavat-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavat-nâme'si*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1956, s. 2.

⁵⁴ Bekir Biçer, *Silahşör-nâme*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 8.

1.3.13. Süleymannâme-i Kebir

Firdevsî'nin en meşhur eseri olarak bilinen bu eser 15. yüzyılın sonlarında yazılmış olup ansiklopedik bir mahiyettedir. Ayrıca sade nesrin güzel bir örneğidir. Tezkirelerde, Firdevsî'nin bu eserinden başka diğer eserleri hakkında neredeyse hiçbir bilgi verilmemiştir. Süleymannâme'nin yazılış amacı Hazret-i Süleyman hakkında anlatılagelen kıssa ve hikayelerin bir araya getirilmesidir. Firdevsî, Süleyman-nâme'nin 8.cildinde eserinin yazılış hikayesini şu şekilde anlatmıştır: “Sultan Muhammed Gazi, Süleyman-nâme'nin te'lifine hüküm idicek emri Süleymaniye gereğince... emrine imtisâl idüp nüsha talep itdüm ki tevârih kitaplarında ve kasas-ı kebirde olan kıssalardan ve hazine kitaplarından istihraçkıldım. Amma kim asıl nüsha bulunamadı kim müstakbel Süleyman-nâme ola. Arap-Acem sahaflarını teftiş idüp, hiç ahad Süleyman kıssasın gördüm diyü cevap virmedi. Akıbet Davud kıssasın Tevrat'dan istihraç itdüm, üç cild oldu...Balıkesir'e varup Melik Gazi Dânişmend zâviyesinde bir emirle buluşdum gördü kim bir at yükü kitabım var. Seyisi süal itti. Cevap virdüm ki Süleyman-nâme telifitmek dilerüm. Her ne şehre girsem acâib, garâib kitaplardan bulup, sahibinden alup, zabt iderüm ki şol bal arısı misali her çiçekden bir lezzet alup her kitabdan fakir dahi Süleyman-nâme kıssasın bulup istihraç idüp te'lif iderim. Amma Süleyman-nâme ele girmede deyüp cevap viricek dört mücellid kitabı, bir Arab'a arz eyledi. Gördüm ki bazen Süleyman gibi Lokman Hakim-i İmrandilinde mensur te'lif idilmiş sonra İskender-i Yunânî asrında Felâtun Yunandilince tercüme kılıp, bâdehu Seyyid Nasır Bağdadî Faris'i dilince tercümeeylemiş. Hıta Şehrinde zaviyesi varmış ondan ol Ârâbi dört cild kitap Süleymannâme alıp Uzun Hasan'a giderdi, fakir dahi öyle cehd eyledim satmadı akıbet dörtay Niksar'da ikamet edib vazife tayin kılup nüshasın aldım müsvedde ile girüp ibtidaden altı cild kitap te'lif idüp merhum Sultan Muhammed Han Gazi'ye teslim itdüm. Hoş görüp muradın nedir diyicek, “Veysel Karânî aşkına bir zâviyebünyâd eyledüm” Ona bir vakıf dilerüm deyüp ahd iddüm kitab tamam oluncak himmet ide. Amma kitabın yedinci cildine varıcak dârül fenadan dâr'ül bekaya rihlet eyledi.”⁵⁵

Süleyman-nâmeler edebiyatımızda iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birincisi Kanuni Sultan Süleyman ve ikincisi Süleyman peygamber hakkında yazılan eserlerdir. Edebiyatımızda peygamber kıssaları oldukça fazla işlenmiştir. Kaynaklarını

⁵⁵ Firdevsî-i Rûmî, a.g.e., s. 34-36.

Kur'ân-ı Kerîm'den alan bu eserler çok zengin metinler haline gelmişlerdir. İncelenen eser çoğunlukla Hazret-i Süleyman'ın ve diğer peygamberlerin kıssalarından meydana gelmektedir. Eserde bunların dışında İranlılar'ın efsanevî şahsiyetleri ve mitolojik kahramanlarının da oldukça fazla geçtiği görülmektedir. Firdevsî, eserini Fâtih Sultân Mehmed adına yazmaya başlamıştır; lakin Fâtih'in ölümü üzerine Sultân II. Bâyezid'e takdim etmiştir; fakat eser, padişah tarafından uzun bulunduğu için büyük bir bölümü çıkartılarak kısaltılmıştır. Eserin 81 nüshasının olduğu bilinmektedir. Firdevsî, Latifî'nin ifadesiyle kıssaları, hikâyeleri ve daha birçok bilgiyi derleyerek bir araya getirmiştir⁵⁶

Eser, manzum mensur bölümlerden meydana gelmiştir. Mensur bölümleri manzum bölümlere göre daha akıcıdır. Süleymân-nâme-i Kebîr'in manzum bölümleri mesnevi şeklinde yazılmıştır. Eser yazılırken Tevrat ve İncil'den peygamber kıssaları açısından oldukça fazla yararlanıldığı görülmektedir. Hacimce büyük bir eser olduğu için "Süleymân-nâme-i Kebîr" ismini almıştır. Firdevsî, oldukça iyi Arapça ve Farsça bilmesine rağmen eserini gayet yalın bir Türkçe ile yazmıştır. Fakat eserde kullanılan Türkçe kelimeler, yabancı kökenli kökenli kelimelere göre oldukça az kullanılmıştır.

1.3.13.1. Yazmaların Bulunduğu Kütüphane Kayıtları ve Nüshaları⁵⁷

1. Topkapı Müzesi Kütüphanesi, nr.: H. 1525-1526-1527-1528-1529-1530-1531-1532-1534-1535-1536-1537-1231-K. 892.(6. ve 12. Ciltler)
2. Süleymaniye, Hacı Mahmud Ef., nr.:4863.
3. Fatih Millet Kütüphanesi nr. 317
4. İstanbul Belediyesi Yazmaları, B 26 (M. Cevdet)
5. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. 9884, 264 yk., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi TDE Böl. Ktp. nr. 4008, 125 yk.
6. Gotha, nr. 111(357 yk.), 208 (253 yk.), 242 (48 yk.), (bk. Pertsch, W)
7. Vatinaco-Turco, nr. 28, 183 yk. XVI. Yüzyıl
8. Macaristan İlimler Akademisi, Török F. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14,

⁵⁶ Latifî, *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsiratü'n Nuzamâ*, AKM Yayınları, Ankara, 2000, s. 61.

⁵⁷ Eserin yazmalarının bulunduğu kütüphaneler ve kayıt numaraları Mehmet Dursun Erdem'in doktora tezinden alınmıştır.

9. Bibl. Nationale, II supl. 1293 (bk. Blochet, E.).

10. Uppsala, nr. 196 (Tonberg s. 119).

11. Berlin nr. 470, 49 yk. (Pertsch, W. s. 457)

Ayrıca aşağıdaki tablonun oluşturulmasında Himmet Büke'nin "*Firdevsî-i Rûmî ve Eserleri Hakkında Yeni Bilgiler*" adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

Cilt 1, Meclis 1-5, Gotha, Nu. 111 (357 yk.), 208 (253yk.) 242 (48 yk.) (bk. kaynakça Pertsch, W.)	Cilt 25-30, Meclis 125-150, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1527,951, 306 yk.	Cilt 49-54, Meclis 241-270, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1532, 459 Yk	Cilt 64-66, Meclis 316-330, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F. 11, 276 yk
Cilt 2-4, Meclis 6-20, Süleymaniye, Hacı Mahmud Ef. Nu. 4863, 188 yk.	Cilt 25-30, Meclis 125-150, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F.4, 307 yk.	Cilt 49-54, Meclis 241-270, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F.5-10, 460 yk.	Cilt 67-71, Meclis 331-355, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 892, 470 yk.
Cilt 3-5, Meclis 11-25, Vaticano-Turco, Nu. 28, 183 yk. XVI. yy.	Cilt 30-36, Meclis 151-180, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1528, 378 yk.	Cilt 55-60, Meclis 271-300, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1533, 488 yk.	Cilt 67-72, Meclis 331-360, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1535, 591 yk.
Cilt 5-13, Meclis 25-65, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1525, 388 yk.	Cilt 31-32, Meclis 151-160, İstanbul Belediyesi Kütüphanesi M. Cevdet B. 26	Cilt 57-59, Meclis 281-295, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F. 14, 221 yk.	Cilt 71-73, Meclis 351-365, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili Edebiyatı Bölümü Kütüphanesi Nu. 4008, 125 yk.
Cilt 7-13, Meclis 31-65, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F.2, 360 yk.	Cilt 33-36, Meclis 161-180, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 9884, 264	Cilt 61-66, Meclis 301-330, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1534, 500 Cilt 73-76, Meclis 361-380, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1536, 469 yk.	Cilt 74-76, Meclis 366-380, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1231, 357 Yk
Cilt 8-15, Meclis 36-75, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F.1, 406 yk.	Cilt 37-42, Meclis 181-210, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1529, 384 yk.	Cilt 75, Meclis 371-375, Bibl. Nationale, II supl. 1293, Uppsala Nu. 196, Berlin Nu. 470, 49 yk.	Cilt 77-80, Meclis 381-400, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1537, 535
Cilt 14-20, Meclis 71-100, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1526, 321 yk.	Cilt 43-48, Meclis 211-240, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1530, 382 yk.	Cilt 77, Meclis 381-385, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F. 12, 118 yk.	Cilt 78-80, Meclis 386-400, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F. 13, 409 yk.
Cilt 17-18, Meclis 81-90, Macaristan İlimler Akademisi Kütüphanesi Török F.3, 100 yk.	Cilt 43-48, Meclis 211-240, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi H. 1531, 367 yk.	Cilt 81, Meclis 401-405, Fatih, Millet Kütüphanesi Ali Emiri Manzum Nu. 317, 123 yk.	

1.3.14. Tâli-i Mevlûd-ı Kebîr

Yine aynı şekilde bu eserin de nüshası hakkında bir bilgi yoktur. Sadece Seyfname adlı eserde ismi geçmektedir.

1.3.15. Tecnisât-ı Süleymân

Eserin nüshası ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır. İsim olarak Seyfname'de zikredilmektedir.

1.3.16. Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn

Tefsiri konu alan bir eser kısa kısa kırk hadisten oluşmaktadır. Ali Emîri Kütüphanesi'nde 297.2 numara da kayıtlı olup, Farsça yazılmıştır. 4 varaktan meydana gelmektedir.⁵⁸

1.3.17. Teşhîsü'l İnsân

Farsça'dan Türkçe'ye çevrilerek Ahmet Paşa'ya sunulan bir eserdir. Eserde kumaşlarda oluşan lekelerin nasıl temizleneceğine dair bilgiler bulunmaktadır. İbrahim Kutluk tarafından eser hakkında bir yazı mevcuttur.⁵⁹ Ayrıca Asuman Akay tarafından yapılan bir çalışma da bulunmaktadır.⁶⁰ Eser, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer kitaplığında kayıtlıdır. 143 varaktan oluşmaktadır.⁶¹

1.3.18. Tuhfetü'l Hâdî (Hakâyık -nâme-Hakikat-nâme)

Şeyh Abdullah-ı İlahî'nin hayat hikâyesinin anlatıldığı manzum mensur karışık bir eserdir. Tasavvufî konulardan bahsedilmektedir. Eserin giriş cümlesi olarak *"Hakâyık-nâme-i Mevlânâ İlâhî nurullahi kabrehu"* cümlesiyle başlamış, *Haznedarbaşı Ali oğlu Mehmed'e ithafen mensur ve manzum tertip kılup rakama götürüp bitirdim, Tuhfetü'l- Hâdî'yi Âlî nazarına getirdüm*".⁶² ifadesi yer almaktadır.

1.3.19. Tûtî-i Şehristân-ı Tarikat

Firdevsî "Hakâyık-nâme" adlı eserinde Yavuz Sultan Selim Han'ın emriyle Şeyh Attar'dan "Tûtî-i Şehristân-ı Tarikat" adında bir eseri Türkçe'ye çevirdiğini beyan etmiştir.⁶³

⁵⁸ Firdevsî-i Rûmî, *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn*, Ali Emîrî, nr. 297.2

⁵⁹ İbrahim Kutluk, *"Kenek Oğlu Orhan ve Teşhîsü'l-İnsan"*, Türk Dili, S.3, s. 29-30, Ankara, 1950.

⁶⁰ Asuman Akay, *"Firdevsî Süleyman-nâme (44. Cilt), Metin ve Filler Üzerine Bir İnceleme"*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1990.

⁶¹ Firdevsî-i Rûmî, *Teşhîsü'l-İnsan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Edebiyatı Seminer Kitaplığı, nr. 124

⁶² Firdevsî-i Rûmî, *Hakâyık-nâme*, Milli Ktp., nr. H.2251, s.2. Kitabın asıl nüshası, Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmut Efendi, nr. 2587

⁶³ Firdevsî-i Rûmî, *Hakâyık-nâme*, s.33, *Tûtî-nâme*, (Haz. Semsettin Kutlu), İstanbul, yy. 1976, s. 24.

1.3.20. Velâyet-nâme

Abdûlbaki Gölpınarlı'nın hazırladığı çalışmada eserden bahsedilmektedir.⁶⁴ Ayrıca Firdevsî'nin bu eseri yazmadığına dair görüşler de mevcuttur. Gölpınarlı, yaptığı araştırma ve incelemelerde “Velayet-nâme'nin, Süleyman-nâme'nin ve daha birçok kitapların yazarı olan Firdevsî-i Rûmî tarafından yazıldığına kanaat getirdik”.⁶⁵ diyerek eserin Firdevsî'nin yazmış olduğu kanaatine varmıştır. Gölpınarlı'nın ulaştığı sonucu birçok kişi de onaylamaktadır. Mikâil Bayram, “Hacı Bektâş-ı Horasanî Hakkında Bazı Yeni Kaynaklar ve Yeni Bilgiler”inde,⁶⁶ Ahmet Yaşar Ocak, “Bektâşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri”nde,⁶⁷ Bedri Noyan, “Firdevsî-i Rûmî Manzum Hacı Bektâş Velî Vilâyet-nâmesi”nde⁶⁸ Velâyet-nâme'nin Firdevsî-i Rûmî tarafından yazıldığına ortak kanaatindedirler.

Firdevsî'nin diğer eserleri aşağıdaki gibi olup nüshalarına dair bilgiye ulaşılammıştır.

1.3.21. Risale Fi'n-Nahv

1.3.22. Kur'an-ı Kerim'den Tefe'üle Dair Bir Risale

1.3.23. Muhtar-nâme

⁶⁴ Abdûlbâki Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme, “Menâkıb-ı Hüsnâ Hacı Bektâş-ı Velî”*, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1958, s.24.

⁶⁵ Gölpınarlı, a.g.e., s. 26-27.

⁶⁶ Mikail Bayram, *Hacı Bektâş-ı Horasanî Hakkında Bazı Yeni Kaynaklar ve Yeni Bilgiler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.51.

⁶⁷ A.Yaşar Ocak, *Bektâşî Menâkıb-nâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Yayınevi, İstanbul 1983, s. 5.

⁶⁸ Bedri Noyan, *Firdevsî-i Rûmî; Manzum Hacı Bektâş Velî Vilâyet-nâmesi*, Can Yayınları, Aydın, 1986, s. 27.

İKİNCİ BÖLÜM

METNİN İNCELENMESİ

2.1. SÜLEYMÂNNÂME’NİN KURGU VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Firdevsî-i Rûmî eserlerini yazarken sade bir dil kullanmıştır. Süleymân-nâme-i Kebîr adlı eseri söz varlığı açısından da çeşitlilik göstermektedir. Eser manzum ve mensur parçalardan oluşmuştur. Bu özellik esere anlatım zenginliği katarak üslupta akıcılık yaratmıştır.⁶⁹ İbrahim Olgun, yapmış olduğu çalışmada Firdevsî’nin Türkçeyi oldukça güzel kullanmasına dikkat çekmiştir.⁷⁰ Eser, dönemin Türkçesini başarılı bir şekilde yansıtmaktadır. Firdevsî’nin eserlerinde en fazla kullandığı söz sanatları teşbih, telmih, iktibas, irsal-i mesel ve mübalağa olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelenen Süleymân-nâme-i Kebîr’in 40.cildinin manzum bölümleri mesnevi şeklinde yazılmıştır.

Eser *Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün* vezniyle yazılan bir kasideyle başlamaktadır. Kasidede Allah’ın büyüklüğü, kudreti anlatıldıktan hemen sonra Hz. Muhammed’in övgüsü gelmektedir. Sonrasında eserin sunulduğu Yıldırım Bâyezîd’in övgüsüne geçilmektedir. Bu bölümden hemen sonra “*Süleymânnâmenüñ yüz toksan altıncı meclisinüñ zikrindedür*” şeklinde bir başlıkla asıl konuya kısa bir giriş yapılmıştır. Bu bölüm mesnevi nazım şeklinde oluşturulmuştur. “*Dâstânı Sîmurğ ve dâstânı sâhîrân*” adlı başlıkla ise asıl konuya giriş yapılmaktadır. Bu bölümün içinde manzum bir bölüm de yer almaktadır. Bu manzum bölüm mensur kısımların özeti niteliğindedir.

Eser toplamda beş meclisten ve kendi içinde yirmi dört başlıktan meydana gelmektedir. Her meclisin sonunda yer alan “Der-Beyân-ı Temsilât-ı Mâzî” ve “Der-Beyân-ı Meclis-i Âher” gibi başlıkların olması anlatılan meclisin sonlandığını göstermektedir. Bu başlıklar manzum olarak kaleme alınmıştır ve anlatılan meclislerin bir özetidir.

⁶⁹Asuman Akay, Ahmed “*Süleymân-nâme Nesrinde Ahengi Sağlayan Ses ve Söz Unsurları*”, Türk Dünyası Araştırmaları, S.118, Ankara, s. 218.

⁷⁰İbrahim Olgun, “*Firdevs-i Rûmî ve Türkçeciliği*”, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1978, s.193-194.

Süleymân-nâme'nin incelemeye konu olan kısmında daha çok mesnevi ve kaside nazım şekli kullanılmıştır. Eserin başlıkları Farsça yazılmıştır. Eserde nazım bölümleri oldukça fazla yer almaktadır. Eserdeki olaylar bölümlere ayrılmıştır ve her bir bölüm kendi içinde ayrı meclislerden oluşmaktadır.

Eserin 40. cildinde Firdevsî'nin belirlediği şu hikâyeler anlatılmaktadır:

1. Dâstân-ı Sîmurğ ve dâstân-ı sâhirân
2. Der beyân-ı habs şoden ba'z-ı sâhirân bedest-i Sîmurğ u serheng-i murğân
3. Nâme'-i Efrâsiyâb Kışşâ-yı Dîger
4. Dâstân-ı Süleymân (a.m) 'azmi Sinop kerdn
5. Âmedin Efrâsiyâb Be Qal'a-yı Sinop
6. Dîden-i Efrâsiyâb Ceng-i 'Asker Süleymân ve Âheng-i Endülüs ü Aşferi
7. Der Beyân-ı Müttefîk Şoden Efrâsiyâb u Melîki Endelüs Aşferi
8. Dâstân-ı ceng-kerden-i Efrâsiyâb u Süleymân u âheng-i sâhirân
9. Der beyân-ı câsus firistâden Ğayyuri Câzu ve Süleymân
10. Dâstân-ı Âheng-i Süleymân ve Ceng-i Efrâsiyâb ve Sihr-i Sâhirân
11. Dâstân-ı İblîs La'în ve İgvâ-dâden Sâhirân
12. Dâstân-ı âmeden-i taht-ı Süleymânâ âverden-i melekût bi-iznil'lâhi te'âlâ

Eserde daha çok Hz. Süleyman'ın ordusuyla Efrasiyab'ın ordusu karşı karşıya gelmektedir. Savaşların sonunda genelde Hz. Süleyman ve ordusu galip gelir. Çeşitli pehlivanların ve kuşların da Efrasiyab ve ordusuna karşılık Hz. Süleyman ve ordusuna yardımcı oldukları görülmektedir. Eserdeki olaylar esere zenginlik katmak amacıyla uzun

uzadıya anlatılmıştır ve ayrıntılı tasvirlerle başvurulduğu da görülmektedir. Bu olayların özetlerine manzum bölümlerden ulaşılmaktadır.

2.2. KULLANILAN ARUZ KALIPLARI

Manzum bölümlerinde kullanılan aruz kalıpları aşağıdaki gibidir.

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün (3a), (3b), (4b), (6a), (8a), (10a), (11a), (13a), (16b), (18a), (19a), (19b), (21a), (23a x 2), (23b), (24a), (28a), (34a), (35a), (37a), (37b), (38b), (39a), (39b), (40a), (41a), (45a), (46b x 2), (47a), (75b), (76b), (77a), (77b), (78a), (79a), (82a).

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün (5a), (6b), (8b), (11b), (12b), (13b), (14a x 2), (14b), (15b x 2), (16b), (17a), (17b), (18b x 2), (19a x 2), (21b), (22a), (26b), (28a), (30b), (31a), (34a), (36b), (37b), (42a), (47a), (48b), (50b x 2), (51a), (51b), (52a), (52b), (55a), (58b), (59b x 2), (61a), (61b), (62b), (63b), (65a x 3), (65b x 2), (66b), (68a), (69a), (69b), (70a), (72a), (73b), (74b), (75a), (80b), (81a x 2), (81b x 2).

2.3. DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Eserin yazıldığı dönemde Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliği hâkimdir. Eski Anadolu Türkçesi, Batı Türkçesinin en temiz dönemidir denilebilir. Bu dönemin özelliklerinin en dikkat çekici yönü, içerisinde bir hayli folklorik özellikler barındırmasıdır. Süleymân-nâme'nin dil ve üslûbu da bu ifadeyi destekler niteliktedir. Eserde dönemine göre oldukça sade bir dil kullanılmıştır. Eserde Türkçe kelimelerin oldukça fazla olması dikkat çeken önemli bir unsurdur.

Firdevsî, eserinde daha çok öğretici anlatımla hikemi üslubu kullanmıştır. Eserde sanat kaygısının olmadığı açıkça görülmektedir. Eserin nazım bölümleri nesir bölümlerine göre süslü ve sanatlı bir şekilde yazılmıştır. Bazı nazım bölümlerinde aruz kusurları da yapılmıştır. Vezin hataları olan yerlerde düzeltilerek okumaya gayret edilmiştir. Manzum bölümler daha çok anlatılan hikayelerin özeti şeklinde tezahür etmektedir. Manzum bölümlerde mensur bölümlerine göre Arapça Farsça tamlamalar fazla kullanılmıştır. Bazı kelimeler aynı olduğu halde farklı yazılmıştır. Dolayısıyla imla ve vezin hatalarına düşüldüğü görülmektedir.

Çoğul birinci şahıs eki “-vuz, vüz-” eki birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. Bu durum da Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliğidir. Eşitlik eki olarak “-layın, -leyin” eki kullanılmıştır. Gelecek zaman eki olarak “-ısar, -iser” kullanılmıştır. Şimdiki zaman eki

olan “-yor”dur. Bir diğer ekse emir üçüncü tekil şahıs eki olan “-gıl, -gil” ekidir. Eserde “çün, içün, kim, ki, ile” gibi bazı edatlar genellikle kendinden önceki kelimeye bitişik yazılmıştır. Bazı yabancı kelimelerin asıl yazılışlarından farklı yazıldığı da tespit edilmiştir. Örneğin “gergedan” kelimesi metinde “gergedān” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eserin başlıkları Farsça ibarelerden oluşmaktadır. İçerik olarak son derece abartılı tasvirlerle de rastlanmaktadır. Yazar, uzun cümleleri birbirine bağlamak için daha çok fiilimsilerden yararlanmıştır. Gerek yardımcı fiiller ve gerekse ikilemeler anlatıma akıcılık katmıştır.

2.4. METNİN ÖZETİ

Simurg kuşu diğer kuş tayfasıyla Sinop’a doğru gelirken Berki Cadı’yı askerleriyle görüp bunların kim olduğunu Ruh kuşuna sorar. Anka kuşu da onların Süleyman peygamber dergahına gittiklerini söyler. Bunları avlayıp Süleyman peygambere götürelim, diye aralarında konuşurlar. Bunun üzerine tüm kuşlar toplanıp cadı leşkerlerinin üzerine inerler. Cadılar sihir yaparak farklı kılıklara girerler. Berki Cadı ise Simurg şekline girer. Aralarında kıyasıya bir savaş başlar. Berki Cadı o an bildiği bir sihri okuyunca ortalığı ateş kaplar. Simurg da bunu görüp “ya hayyu ya kayyum” diyerek ismullah okur. Hakkın inayetiyle ateş söner. Nihayetinde cadılar kendi şekillerine girip kaçmaya başlarlar. Simurg ve tayfasındaki kuşlar, cadıları yakalayıp avlarlar.

Simurg ve tayfasındaki kuşlar Süleyman peygamberin bulunduğu sahraya doğru süzülerek Sinop kalesine yakın bir yerde dinlenirler. Süleyman’ın divanında Arap Beyleri, Amalika Yigleri, Mısır ve Şam dilaverleri, Bağdad serveleri ve Beni İsrail aslının serverleri bulunmaktadır. Sanki kıyamet kopmuş gibi hepsi Süleyman dergahında haşır olmuş gibidir. Aynı zamanda tüm kuş tayfası da orada bulunmaktadır. O esnada her birisi Süleyman’a tesbih okur.

Bir gafilin gemisi tam batmak üzereyken Hızır yetişir ve gemiyi kurtarır. Gafil ve beraberindekiler bu durum karşısında Müslüman olurlar. Hızır bu olanları Hz. Süleyman’a anlatınca Hz. Süleyman ta‘accübe varıp, “Ya Hızır nebi ne acayip bir haber verdin eğer o mübarek ağzından bu lafları işitmeseydik sana itikad etmezdik.” dedi.

Gemiye batmaktan kurtarıırken magrib canibinde Hindistan şahınıni niyazını nasıl işittin deyince Hızır'ın cevabı şöyleydi: “Ya Süleyman Hak teâla bana ‘ilm-i ledünü ki nasip etti maşrıktan magribden cenubdan şimalden ve yedi kat yer altından ve yedi kat gökyüzünden ya Hızır diye çağırırsalar Hak tealânın hikmeti ile hepsini işitirim.”

Sam Süvar beraberindekilerle oturmuş, Keykubad'tan haber bekliyorken Nagihan Hacıp Sam'a Kubad'tan yarın bir savaş olacağı haberini getirir. Ertesi gün iki taraf da hazırlıklarını yapıp beklemeye başlar. Sabah olunca Kubad Şah tüm leşkerini alıp Sinop Kalesine doğru yürür. Sam Süvar, namazını kılıp savaş aletlerini üzerine alıp atına biner. Sam ve beraberindekiler kaleden çıkarlar. Kubad Şah ve çerisi kaleye doğru yürürler ve Sam'ın ordusuyla karşı karşıya gelirler. Keykubad, kendisine hünerce denk kimsenin olmadığını söylemeye başlar. Sam Süvar savaş meydanına girince Keykubad kendisine hani şarap meydanında yarın savaşalım diyenler nerde, diye bağırır. Sam, Karun'a hiçbir pehlivana zarar verilmeyeceğini söyler. Sam Süvar ile Kubad ordusundan olan Züpin ve çerisi arasında kıyasıya bir savaş başlar. Züpin'in elleri ayakları Karun tarafından bağlanınca Züpin ah etmeye başlar. Karun, Züpine onu alt edenin Sam olduğunu kabul etmesini söyler ve bağışlanmasını diler. Züpin, Sam'ın ayaklarına kapanır ve af diler. Sam'a kendisinin kim olduğunu Keykubad'ın bilmediğini ve eğer bilseydi onun da hak yolunu bulacağını söyler.

Sam Süvar ile Keykubad savaşmaya devam ederlerken Süleyman peygamber beraberindekilerle Sinop'a göç etme hazırlıklarındadır. Sabah olunca Beni İsrail kavminin beyleri de gelip Süleyman'ın mescidinde toplanırlar. Namaz kılınıp dualar edildikten sonra Süleyman peygamber, Şit peygamberin cübbesini giyer ve babasından kalan ata biner. İki ordu karşı karşıya gelir. Mısır ve Şam dilaverleri, Amalika beyleri, Bağdad dilaverleri vs. Süleyman'ın etrafında altın gümüş tepsiler üzerinde otururlar. Diğer tarafta da Lokman Hakim, Asaf Bin Berhiya, Kaz peygamber ve Nasen peygamber oturur. Simurg ve diğer kuş taifesi de Süleyman nazarına kanat açıp dergaha gelirler. Kalede bulunan Akranuş dizdar Süleyman peygamberin vasıflarından övgüyle bahsedince Ayyuri cadı buna öfkelenir ve o Demircioğlu da benim yanımda kimdir, diye bağırır. Derken bir gürültü duyulur ve Akranuş dizdarla beraberindekiler bakarlar ki Süleyman ve ordusu sahraya gelmiş. Süleyman'ın ordusu öyle devasa büyüklükteydi ki Çipuri Cabbar ve Akranuş dizdar hayrete düşer.

Çipuri Cabbar, Efrasiyab gibi arkasının ve Sinop gibi bir kalesinin olduğunu azığının çok leşkerininse bol olduğunu övünerek söyler. Değil Süleyman'ın kaza ve kaderin dahi kalesine yol bulamayacağını haykırır. Akranuş dizdar Süleyman'ın ordusundan korkarak Çipur'a gel kaleyi Süleyman'a verelim, şerri def edip hayra varalım, dedi. Çipur ise Akranuş'un nasihatini dinlemeyip Kaleyi Süleyman'a vermeyeceğine dair serzenişlerde bulunur. On iki bin askerinin olduğunu ve hepsinin savaşa hazır olduğunu söyler. Kaleden Süleyman'ın ordusuna yüzlerce ok atılır ve bunun üzerine Süleyman ve ordusu da hücumla geçer. Pehlivanlardan Kartus bir anda Çipur'un üzerine yürür ve bir kılıç darbesiyle Çipur'u yere serer. Kale kapısında duran Efrasiyab, Çipur'un yere yığıldığını görünce beraberindekilerle Kartus'un üzerine atlarını sürer. Simurg ve diğer kuş taifesi de Ilgaz eteklerine doğru uçuşurlar. Tüm kuş taifesi getirdikleri taşları kale kavmine atıp kaledekileri helak ederler. Buna rağmen Efrasiyab cengi bırakmaz. Akranuş dizdar cengi bırakmayı Süleyman'a kaleyi vermelerini söyleyince Efrasiyab tüm malını mülkünü toplayıp Süleyman'dan aman diler. Süleyman da bu durum karşısında ordusuna cengi bırakmalarını emreder. Simurg ve diğer kuşlarda yeryüzüne inip Süleyman dergahına gelirler. Süleyman nazarına altın gümüş nişameler getirirler. Akranuş dizdara Süleyman tarafından hilat giydirilir.

Akranuş dizdarla beraberindekiler kaleye varıp Efrasiyab'ın hazinelerini alarak Süleyman'a getirirler. Süleyman tüm hazineleri serveri selatinlere ihsan eyler. Öyleki o kadar maldan hiçbirini Süleyman kabul etmez ve hepsini dağıtır. Bunu gören Akranuş dizdar Süleyman'ı takdir eder. Süleyman, Efrasiyab'ın ateşe taptığını söyleyerek Akranuş'a sen hangi dine mensupsun diye sorar. Bunun üzerine Akranuş şöyle cevap verir: "Ya Süleyman, o kale içinde öyle biri var ki ilmüne nihayet yoktur; yaşı dört yüzden fazladır." Süleyman buna hiddetlenir ve o kişiyi de hak dine davet etmeleri gerektiğini söyler. Lokman Hakim ve Asaf Bin Berhiya ile yola çıkarlar. Nihayetinde Sinop Kalesinin kapısına gelirler Akranuş dizdar ve kaledekilerin taptıkları hakperest Gazinos rahiptir. Akranuş, Gazinos'a Süleyman'ın geldiği haberini verince Gazinos altın kürsü üzerine oturdu ve makamını çeşitli nimetlerle donattırdı. Birkaç kişiye kale kapısına gönderirler Süleyman geldiğinde karşılasınlar diye. Kapıdakiler Süleyman'ı yedi kapıdan geçirip Gazinos'un huzuruna getirirler. Süleyman, Gazinos'un siyahlar giyip altın kürsü üzerinde oturduğunu gördü. Ruhbanların altın sandıklara ibadet ettiğini gören Süleyman hiddetlenir. Gazinos rahip Süleyman'ın kendisine gelip elini öpeceğini ve ona itaat

edeceğini sandı. Ama Süleyman kendisine itibar etmeyip hakperestler sohbetini dinlemez. Gazinos buna sinirlenir, Süleyman ise ona gülerek bakar. Lokman, Gazinos’a Süleyman’ı ve peygamberliğini anlatmaya başlayıp Süleyman’ın nübüvvet tahtını eline aldığını söyler. Allah’ı bir bilir Müslümandır hem nebi-yi sübhan hem resûl-i müsteandir, der. Neden Süleyman’a izzet etmediğini sorunca Gazinos bunun üzerine Süleyman’ın kendisine itaat edeceğini sandığını bu yüzden kendisinin de ona itaat etmediğini söyler. Dört yüz yıldır bu tahtta oturuyorum, Feridun bile bana itaat etmiştir, diyerek kendini savunur. Bunun üzerine Lokman, Gazinos’a bizim dinimizde hakpereste itaat etmek yoktur, der. Onu katletmek ve ona ceza vermek bize sevaptır, der. Ey Gazinos sen hakkı batıldan ayıramıyorsun! diyerek Gazinos’a cevap verir. Gel sen de Süleyman’a itaat et hak yolu bul, diye nasihatte bulunur. Bunun üzerine Gazinos isyan ederek neden toğrağa tapmayalım her şey topraktan oluyor diyerek kile tapmalarını savunur. Gazinos böyle diyince Lokman öfkelenerek ey akılsız Gazinos Hak nedir ki ona tapasın Allah’a tap ki ateş, su, yel ve toprak dahi on sekiz bin alem tüm mahlukat Allah’ın hükmündedir, der. Bunun üzerine Gazinos hakperest eydür ya pîr-i hindi senin çok yaşamaktan aklın gitmiş bana dersin ki toprak gibi bir cevheri bırakıp mabuda tap. Taptığı sandığı gösterip her müşkül durumda imdadımıza yetişir, diyerek cevap verir. Bunun üzerine Lokman, hadi o zaman sandıktan bir ses gelsin de işitelim der. Gazinos, kil sandığa secde vurup Süleyman’ın geldiğini ve hakperestler dinini batıl etmeye kalktığını ve bunamış bir pîrin yani Lokman’ın ise kendisinin sesini duymak istediğini söyleyip kendisinin bunlara aciz olduğunu söylemesini ister. Lakin sandıktan cevap gelmez. Şeytan o sırada Süleyman’ın korkusundan sandığa giremez ve hiçbir cevap veremeyip feryat figan eder. İblis gelip Gazinos’a Süleyman’a itaat etmemesini söyleyince bunu duyan Lokman “kul cael hakku ve zehkal batıl innel batîle kane zehuka(zehukan)”⁷¹ ayetini okur. Ayeti duyan iblis olduğu yerden yedi kat yerin dibine girer. Süleyman bunun üzerine Gazinos’un karşısına geçerek ona sandıktan konuşanın iblis olduğunu söyler. İnanmazsan sor şimdi bu sandıktan sana cevap gelir mi artık, der. Gazinos buna inanmayarak tekrardan senin doğru söylediğini sandığım cevap versin diyerek tekrar sandığa secde kılar. Fakat yine hiçbir ses gelmez. Bunun üzerine Kartus, sandığı paramparça eder, bunu gören Gazinos hiddetlenir. Lokman yine Gazinos’u imana davet eder ama yine imana gelmez. Hal öyle olunca Gazinos’un kafası bir nacak darbesiyle ikiye ayrılır. Akranuş ve beraberindekiler

⁷¹ “De ki: " Hakk geldi, Batıl yok oldu. Kuşkusuz ki Batıl yok olmaya mahkumdur.” İsra-17/81

ise iman ederler. İmana gelmeyenler ise kılıç darbesiyle öldürölür. O gün sabaha kadar Müslüman olanlarla ibadet edilir.

Akran Şah ve Atgaş Han Süleyman'ın leşkerine yatıp uyumalarını ve Sinop Kalesi'ni sabaha kadar kendilerinin bekleyeceklerini söylerler. Süleyman'ın leşkeri ve serfirazları bu iki münafığın sözlerine inanıp uyurlar. Endölüs leşkeri sağ koldan Süleyman'ın ordusunu ihata eder. Derken kaleye iri yarı biri girer, bu gelen Hızır Hazırdır. Hızır, Süleyman'a bir avuç hurma vererek gazan mübarek olsun, der. Süleyman, serveri selatinler ile dışarı çıkar. Endölüs meliki ve Beni Asfer şahı kılıçlarına davranarak saldırmaya başlarlar. Simurg ve taifesi Süleyman'ın ordusunun üzerine toplanır. Tüm kuşlar Endölüs ordusuna amansızca saldırır ve sabah oluncaya kadar Süleyman ve Endölüs leşkeri kıyasıya savaşır.

Ayyurui Cadı şeytanın fetvasıyla Elburz Kulesindeki çerisini köylere dağıtarak Berki Cadıyı da Süleyman'dan haber alabilmek için casusluğa gönderir.

Süleyman, Efrasiyab'ı hak dine davet etmek için Hüdhüd ile ona bir name gönderir, lakin Efrasiyab Süleyman'a itaat etmez. Efrasiyab Ilgaz Dağını geçerek savaş meydanına gelir. Süleyman ile savaşan leşker beylerinin kim olduğunu sorar. Süleyman'ın Sinop Kalesini aldığını fakat kaleden Beni Asfer meliki ve Endölüs sultanının Süleyman'a asi olup Süleyman'ın leşkerine şebhun ettikleri söylenilir. Eğer Süleyman'a Amalika sultanı, Sührab Şah ve kuş taifesi yardım etmeseydi Süleyman ve leşkeri sabaha sağ çıkamazdı denildi. Efrasiyab bu durum üzerine Atgaş Hana ve Akran Şaha yardım edip Süleyman'dan hatemini almaya karar verir. Hz. Süleyman ve beraberindekiler, Arab Arba beyleri, Mısır Şam dilaverleri, Kayseri Rum erleri, düşman çerisini alt edip Allah'a şükrederler. Baktılar ki Ilgaz eteğinden kara bir toz duman göründü. Yerle gök arasını kararttı. Toz dumanın arkasından Efrasiyab ve çerisi görünür. Akran Şah ve Atgaş Han Efrasiyab'ın geldiğini görünce ayaklarına kapanırlar. Efrasiyab ve çerisi Sinop sahrasına canla baş vermeye giderler. Süleyman hışma gelip beraberindekilere hüküm eyler. On iki bin hükema, vüzera Hak'tan Süleyman'a nusret dilerler. Süleyman, Musa asasını alıp Allah'a sığınır ve ordusu Efrasiyabla kıyasıya savaşp Efrasiyab'ın ordusunu Giresun'a sürerler.

Rad Bin Berk ile Efrasiyab arasında kıyasıya bir savaş başlar. Turan beyleri Rad'ın başını kesmek isteyince Sührab Şah leşkeri, Amalika dilaverleri hücumla geçip Turan beyleriyle cenge başlarlar. Nihayetinde Efrasiyab ve Turan leşkeri, Beni Asfer askerleri Sinop sahrasına cenkten el çekip dönerler. Süleyman ve beraberindeki on iki sıbtun beyleri alemleriyle gelip ölenleri için ağlaşıp musibete uğrayanlara can ciğer dağlarlar.

Pehlivanlardan Zenturi Adi, Kurtosu Adi ve Rad Bin Berk düşman elinde tutsak olurlar. Süleyman nebi onların tutsak olduklarına üzüldü ve iki ordu arasında tekrar bir cenk başlar, simurg ve taifesi hava yüzünden Efrasiyab'ın ordusuna saldırır. Pehlivanları Efrasiyab'ın oğulları zincire bağlar. Bunu gören kuş taifesi Süleyman'a gelerek onları halas etmek sizden kapıp getirmek bizden, derler. Kuş taifesi birlik olup tüm celladları dağıtırlar. Kurtosu Adi'yi Simurg, Rad Bin Berk'i de Kaknuş kuşu ve Ruh kuşu da Zenturi Adi'yi kanatlarına alarak Süleyman'ın huzuruna gelirler. Bu durumu gören celladlar bir şey yapamaz ve durumu Efrasiyab'a utanarak anlatırlar. Hüdhüd kuşu dergaha gelerek Süleyman'a pehlivanların kurtulduğu müjdesini verir. Süleyman tüm leşkerini ve atyar ulularını yedirip içirir ve pehlivanlara da hilat giydirir.

Süleyman leşkeri Sinop ile Boztepe'de aram ederken Efrasiyab ve ordusu sabahın olmasını beklemekteydi. Ayyuri Cadı leşkeriyle dinsiz şeytan Karadeniz üzerine gelirler. O sırada baktılar ki Sinop sahrasında Ilgaz Dağı eteğiyle Boztepe arasında bir azametli leşker konmuş; sanırsın ki kıyamet günüdür ve herkes orada toplanmıştır. AhengCadı bu leşkeri Süleyman'ın leşkeri sanır. Beni Asfer çerisi ve Endelüs serverleri Süleyman'ın kalede olduğunu öğrenirler. Simurg, cadı leşkerinin geldiğini görünce Hüdhüd'ü ortalığa salar. Yırtıcı kuşlar Simurg'un sağ tarafında saf tutup alay bağlarlar. Tüm kuşlar Allah'ı tesbih etmektedir. Alt saflarında Kuzgun durmaktadır. Hayrı şerre döndürüp ehli şirretten olduğu için yüzü akken kara olmuştur. Kuşlar arasında melun şeytan gibi yüz karalığından utanıp atyar ulularına bakıp göz ederdi. Yeryüzünde kimi görse hayrı bırakıp şer haberler söylerdi. Simurg ve taifesindeki kuşlar cadılarla cenk ederler.

Süleyman'ın mucizesiyle cadıların tüm hileleri bozulur. Ayyuri Cadı ve beraberindekiler Sinop Kalesi'ne doğru gelirken Efrasiyab çıkagelir. Süleyman'ın Sinop şehrini aldığını Ayyuri'ye bildirir. Beni Asfer çerisi sultanı olan Atgaş Han ve Endelüs serveri Akran Şah'ın Süleyman'a düşmanlık ettiklerini söyler. Bunu duyan Ayyuri Cadı,

Akran Şah ve Atgaş Han'ı kendilerine tabi kılıp ittifak etmeyi düşünür. Ayyuri Cadı böyle söylenip hilatını giyer. Beraberindekilere Süleyman'dan ne haber getirdiniz diye sorar. Ketvali Cadı Sinop sahrasına indiklerinde oraya Süleyman ve leşkerinin yerleşmiş olduğunu gördüklerini söyler. Hal böyle olunca Süleyman ve leşkerine yaklaşımadıklarını Ayyuri Cadıya beyan eder. Süleyman'ın Kevlanı Cadıyla birlikte diğer cadıları da yakalayıp zaptettiğini söyler. Ayyuri Cadı bu duruma çok sinirlenir.

Ayyuri Cadı şeytanla havada durup Hz. Süleyman'a Boztepe üzerinde nübüvvet tahtının nazil olduğunu görür. Cadı leşkerinin ve şeytanın gözlerinde nur görünmediğinden melekutı semâvâtı göremediler. Cadı askerinden ve nesli şeytandan kimse bu sırra eremedi. İblis hayretler içinde nübüvvetin Süleyman'ın olduğunu söylemek zorunda kalır. Ayyuri Cadı'ya kale üzerine varıp Süleyman leşkerini sihrile helak edelim, der. Simurg ve leşkeri cadıları havada yakalayıp Mısır Sultanı Celaleddin'e Amalika Sultanı Sührab Şah'a ve Süleyman'a arz ederler. Simurg cadılarla nasıl cenk edip onları yakalayıp getirdiklerini anlatır. Tüm pehlivanlar tetikte beklediler, tekrar cadı leşkeri kale üzerine gelebilir diyerek etrafa göz kulak oldular.

Efrasiyab'a varalım ki kale üzerine cenk etsin diyerek cadılar birbirleriyle ittifak ederler. Sinop fethedilip Süleyman leşkeri helak olur diyerek düşündüler. "Süleyman'a nübüvvet tahtının nazil olduğunu gördük. Eğer Süleyman'a fırsat verirsek leşkerimizi tarumar edip dağıtacaktır." diye söylendiler. Efrasiyab, leşkerini toplayıp kale üzerine geldiğinde Süleyman'ın leşkerini yerinde bulamaz. Bu esnada beklerken Süleyman'ın tahtının gökyüzünden indiğini görür. Şeytan, Efrasiyab'a kaleye girip cenk etmesini söyler, eğer erken davranmassa Süleyman sabah olunca her yeri leşkeriyle dolduracaktır, diyerek serzenişte bulunur. İblis, Efrasiyab'a bu gece Sinop'u alarak muzaffer olmasını ve aleme Süleymanlık kılmasını söyler. İblis böyle deyince Efrasiyab taaccüb kılıp beraberindekilere meşveret kılar. Cenk edip Sinop Kalesini alalım, der. Bunun üzerine Efrasiyab, leşkerini toplayıp Sinop üzerine hücum eder. Kaledeki pehlivanlar Efrasiyab leşkerine karşı savaşımaya başlarlar. Hep bir ağızdan Allah'a tekbir getirirler. Ferhemendi Türk ve Sütihani Türk gergedanlara binip Efrasiyab'ın sancağına gelirler. "Ey Turan sultanı destur ver ki meydana girelim, düşman serverleriyle erlik oyunu oynayalım." derler.

Süleyman peygamber o gece on iki bin evliya, on iki bin ulema, ukala ve hükema ile Hakk’a taat kılıp hacet dileyerek düşmana muzaffer olmak için kudret tahtını dileyip Hakka taat ederler. Hak teala Süleyman nebinin duasını müstecab edip enbiyanın nurundan ona hilkat kılıp cin ve tüm kuş taifesini emrine ihsan eyler. “Şimdi ya İsrail ol nur-ı Muhammed’in kandili enveri zerresinden bir taht ki kudretimle hilkat kıldım, o tahtı firdevsi naim içinde alıp melekutı semevata emret getirsinler. Dördüncü kat gökte cennet içinde tahtı omuzlarına alıp uçsunlar. Asumanın kapılarından taht ile geçsinler. Ilgaz yöresinde Sinop Kalesinde Boztepe üzerine tahtı indir ve melekleri saf saf yeryüzüne kondur. Süleyman’a tahtı azamı teslim eyle.” Diyerek Cebrail’e emretti. Cebrail hazreti sidretü’l müntehadan tarafetü’l ayn içinde kudret kanadını açıp İsrail’den önce varıp Süleyman nazarına erer. Süleyman namazdan fariğ olunca Cebrail, nazarına gelip izzetle selam verir. Cebrail hazreti şöyle söyler: “Ya nebiullah müjde olsun ki Hak teala sana nübüvvet tahtını gönderdi. Şimdi ya resulullah Boztepe üzerinden tüm leşkerini göçür, hepsi kale içine girsinler. Kaleye sığmayanlar hendek kenarında dursunlar. Sonra on iki bin evliya ve enbiyayla ulema kaleden çıkıp kibleye tevcih kılıp sabah namazıyla iki rekat şükür namazını kılın.” diyerek haber verdi. Süleyman nebi nübüvvetin o anda geleceğini anlayıp ve secdeye varır.

Asaf Bin Berhiya ve tüm ümera leşkerleriyle Boztepe üzerinden geçerler. Lokman Hakim, Asaf Bin Berhiya, Nasen peygamber, Yaser peygamber, Cayi peygamber ile fil cümle Beni İsrail’in mucizati zahir olur. Süleyman nebi kaleden çıkıp Boztepe’ye varır. Süleyman nebi imamlık yapıp şükür namazını eda ederler.

Melekler Süleyman’ın etrafında dönüyorlardı. Tahtı hava yüzünden alıp Sinop sahrası üzerine getirirler. Sinop Kalesi yakınında Amalika kavminin sultanı Sührab Şah ile Süleyman’ın kayınpederi Bağdad halifesi Tübbâ Bin Asda ve beraberindekiler Süleyman’a Süleymanlık geldiğini anlayarak gamdan azad olup dilşad olurlar. Dilli dilince şükredip secdeye yüz sürerler.

Turan beyleriyle Efrasiyab cihan gussasın feramüş ederken Süleyman’dan söz açıldı. Efrasiyab şöyle söyledi: “Acaba o Demircioğlu Süleymancık benim elimden kul olup anka gibi gökde uçarsa elimden kurtulur mu? Onunla cenk edip çerisini dağıtayım” diye söylenir. O esnada Kehrem Pehlivan içeri girer, Süleyman ve leşkerinin Boztepe’ye geçtiklerini söyler. Efrasiyab’a ne durursun leşkerini topla cenk edelim, deyince

Efrasiyab şad olup sağ tarafında kardeşi Azerti, Endelüs şahı ve sol tarafında oğlu Pişenkle düşman leşkeri cenge dururlar.

Efrasiyab geldiğinde Süleyman ve leşkerinin gitmiş olduğunu görür hatta Süleyman'ın kaçtığını düşünüp ferahlar. Kaleye varıp cenk etmeyi dilediyse de kardeşi engel olur. Derken havada buluta benzeyen bir nesne zahir olur. Bu ak bulut Sinop Kalesi yanındaki Boztepe üzerine sehergah yeli gibi iner. Efrasiyab ve beraberindekiler bulutun nübüvvet tahtı olduğunu görürler. Efrasiyab, tahtı görünce hayretler içinde kalır. Acaba bu taht yeryüzünde kime kalır ki, diye yanındakilere sual eder. Akran Şah, bu taht Davud oğlu Süleyman'a gelir diyerek cevap verir. Süleyman bizim namımızı alemden alıp götürecektir, diyerek Endelüs Şahı ağlamaya başlar. Atgaşhan dahi Süleyman'a asi olduğuna bin pişman olur. Taht Sinop burcu üzerine Boztepe'ye iner. Efrasiyab ve leşkeri tahtın Süleyman'a indiğini anlayınca hayretler içinde kalırlar. Ne kaleye dönüp cenk edebilmeye ne de atlarından inip otaklarına varmaya mecalleri kalmıştı.

Taht, Hakk'ın izniyle Boztepe üzerine karar kılıp konar. Endelüs şahı tahtın indiğini görüp görmeyenlere dahi beyan eder. Ukalanın çoğu tahtın indiğine inanmazlar. Onu ak bir bulut sanıp kıyamet koptu sandılar. Bu durum üzerine altın, gümüş ve bakır levhlere tarih yazıp hıfzedip saklarlar. Bu vakanın alameti ahir vaki olacaktır ya da bu bir mucizati nebidir kudreti sani olacaktır, diyerek tarihler yazıp levhlere kazırlar. Ukaladan itikadı olanlar iman getirip Müslüman olup münafıklar ise inanmayıp küfr ve şirk içinde kalırlar.

O gece nübüvvet tahtı Recep ayının on dördüncü gününde cuma gecesinde ulema kavlinde Süleyman'ın beyliğinin ikinci yılında Süleyman'a nazil olup iner. Süleyman on üç yaşında iken atası Davud vefat eder. Sonrasında Süleyman yıllarca Beni İsrail'e hükmeder. İnse cinne tuyura hükmedip ferman yürütür. Nübüvvet tahtı Süleyman'a kırk yaşına gelmeden nazil olmaz. Davud otuz yaşına gelince vefat eder ve Süleyman atasının yerini tutar. Yaşı kırka gelince de gökten nübüvvet tahtı kendisine verilir.

Hamdü bî-kıyas o padişahlar padişahına ki Süleymân-nâmenün kırkıncı cildinin ve iki yüz meclisini söylemeye mecal verdi. Sultan Bayezid'in namı bu cihan mülkünde Süleymân-nâme ile yadigâr kala, kıyamete kadar cihan durdukça tarih rüzgâr ola.

2.5. METNİN ŞAHİS KADROSU

2.5.1. PEYGAMBERLER

2.5.1.1. Hz. Dâvûd (a.s)

Davut ismi, Kur'an'ın Arapça metninde 15 defa geçer.⁷² Kur'an, Hz. Davut'tan bahsettiği ayetlerde ona hükümdarlık ve hikmet (peygamberlik/hakkı batıldan ayırma ve davaları çözme kabiliyeti),⁷³ açık ve güzel konuşma yeteneği⁷⁴ ve kendisine has bazı özellikler verildiğini⁷⁵ bildirmekle beraber onun soyundan, şekil ve şemailinden, hanımlarından ve kardeşlerinden bahsetmemiştir. Kur'an, Hz. Davut'un çocukları içerisinde sadece oğlu Hz. Süleyman hakkında bilgi vermiştir.

Bir görüşe göre, Kutsal Kitabın verdiği birçok ad gibi “Davut” isminin lakap olduğu söylenmiştir:

“Her ne kadar bu ada şimdiye kadar ‘sevgili’ anlamı verilmişse de Kutsal Kitabın verdiği birçok adlar gibi Davut da bir lakaptır. Bunu en yeni buluşlar bize göstermiştir: Fırat üzerinde, bir zamanlar büyük ve zengin bir şehir olan Mari, binlerce yıl, tıpkı öteki sayısız höyükler gibi, bir toprak tepe halinde uyumuşken, 1933 yılında, Fransız bilginleri tarafından kazılmaya başlanmış ve bilim dünyasına yepyeni ışıklar getirmiştir. İşte burada bulunan tabletlerde ‘Davidum’ kelimesi sık sık geçer ve ‘komutan’ ya da ‘savaş şefi’ anlamına gelir. Özel ad olan Caesar, sonradan Çar ya da Kayser şeklinde unvan haline gelmişken, burada unvan sonradan ad olup çıkmıştır.”⁷⁶

Süleymân-nâmede birçok yerde geçmektedir.

....İbrahim Halil aslından Yakub ve Yusuf neslinden Davud bin İsa bilinden Süleymân kim vücuda geldi henüz on üç yaşına girince atası Davud vefat itdi Süleymân saltanatla devlet işine süvar olup.... (22b 8-9)

Leşker-i ‘Amaliğa kavmi sağ vü (12) şol çomak urdılar karcaşup tûrân ceng erin sürüp yirinden irüp beglü begine (13) sancaklı sancığına iltüp yerlü yirinde turgurdılar...(42a 11-13)

⁷² Bkz. Bakara, 2/251; Nisâ, 4/163; Maide, 5/78; En'âm, 6/84; İsrâ, 17/55; Enbiyâ, 21/78, 79; Neml, 27/15, 16; Sebe', 34/10, 13; Sâd, 38/17, 22, 24, 26.

⁷³ Bakara, 2/251.

⁷⁴ Sâd, 38/20.

⁷⁵ Dağların ve kuşların onunla beraber tesbih etmeleri gibi. Bkz. Sâd, 38/18-19.

⁷⁶ Hayrullah Örs, Musa ve Yahudilik, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 179.

Endelüs leşkeri tiz atup teber hançer şalup Süleymân leşkerinüñ sağ tarafında (3) turan ‘Amaliķa leşkeriyle Sührâb şâh üzerine at şalup ceng itdiler...(42b 2-3)

2.5.1.2. Hz. Hızır (a.s)

Hz. Mûsâ döneminde yaşamış ve kendisine hikmet öğretilmiştir. Hızır ismi "yeşil adam" anlamına gelmektedir. Kendisine Hızır denilmesinin sebebi, bir hadis rivayetinde, onun kuru bir yere oturması ve onun ardından o yerin hemen yeşillenivermesi olarak anlatılır.⁷⁷ İnsanların zor anlarında yardımına koştuğu ve başka kılıklara bürünebilmesi gibi olağanüstü özelliklere sahip olduğu bilinmektedir. Süleyman-name’de ab-ı hayatı bulması gibi birçok özelliğiyle geçmektedir.

...Süleymân (10) Hâzreti diledi kim nübüvvet hateminden müvekkîli insan ismin okuyup dâ‘vet kıla ve tekvîni insânı gönderüp (11) Hızır peygâmbere getürde ammâ nâgâh gördiler kim Hızır peygâmbere a.m kudretâtına süvâr olmuş geldi (12)nübüvvet sökisin yire şaıçup kudretâtın kaza koyup bismillâh diyüp dergâhdan içeri girdi (13) Naşen peygâmbere Kaz peygâmbere Loķmân Hâķim Âşaf Bin Berhîyâ ve on iki biñ mu‘cizâtı zâhir olmuş (14) enbiyâ hâzır oldılar hûkemâ ‘ulemâ vüzerâ ümerâ karşı verüp ‘izzetle alup Süleymân tahtına yakın gelicek (15) Süleymân Hâzreti yirinden turup Hızır daķı selâmı virüp Süleymân ‘aleyke alup ‘izzet ve kirâm kılap (16) kul şalup görüşüp hâl hâtır soruşup taht kenârına alup oturdu andan Loķmân Hâķim ayağ (17) üzerine kalkup eyitdi yâ Hızır zamân şafâ geldüñ kadem getürdün bizi Fertûtı Feylesof Hâķim (18) şerrinden kırtarup ayakdan götürdün ki senün âb-ı hayâta varup hayât şuyın içüp İskender için (19) fâzıla getürüp ol üç pîre yitişüp mağara içinde gördüğün maķâle deķin mübârek elfâzı (20) dürer bârundan İskender-i kübrâ nazârında tevcîhile taķrîr itdünise taķrîr itdüm... (7b 10-20)

2.5.1.3. Hz. Hûd (a.s)

Yemen’de bulunan Ad kavmine gönderilen bir peygamberdir. Nûh peygamberin oğlu Sam’ın neslinden olduğu bilinmektedir.⁷⁸Hûd peygamber ve Âd kavmiyle ilgili A’raf, Fussilet, Ahkaf, Zariyat, Kamer ve Hakka surelerinde bilgiler verilmiştir. Süleymân-nâme’de birçok yerde geçmektedir.

“...(13) olayduk olmaya çünkü şuhf-ı Şitde bu faşlı kim okıdum turup Hûd peygâmbere katına vardum temennâ kıldum (14) ki baña bir hayır du‘â it didüm bes

⁷⁷ İmam Muhammed bin Muhammed bin Süleyman er-Rudani, *Büyük Hadis Külliyyatı, Cem'ul-fevaid min Cami'il-usul ve Mecma'iz-zevaid*, İz Yayıncılık, İstanbul, c.5, 2012, s.18.

el kaldurup āb-ı hayāt baña naşīb olmağıçün hayır du‘ā itdi (15) ve dahı eyitdi mekketu’llāha var kırk gün münâcât eyle kırk birinci gün kuṭb-ül aḳṭāb ki mutaṣarrıf (16) ‘ālemdür zamāna kuṭbı seni āb-ı hayāta yitüşdüre diyü du‘ā kıılınca du‘āsın alup gıtdüm mekketu’llāha yitdüm (17) kırk gün beyt-i Haḳḳı şerefü’llāha ziyâret ve nefsüme rızqı virmeyüp kana‘ât-i şavmıla riyyâzet-i ihlâsıla ta‘ât (18) kıılup kuṭb-ül aḳṭāba bulaşmasın Haḳdan temennâ ki itdüm” (11a 13-18)

2.5.1.4. Hz. İbrâhîm (a.s)

İbrâhîm kelimesi, Süryânîce’de “eb rahîm” (merhametli baba) anlamına gelmektedir.⁷⁹ Kur’an-ı Kerim’de Hz. İbrâhîm hakkında geniş bilgi verilmektedir: Hz. İbrâhîm, Hz. Nûh’un milletindendir (Sâffât, 37/83), inananların babası (Hac, 22/78), Cenab-ı Hakk’ın dostudur (Nisâ, 4/125). Kendisine göklerin ve yerin melekûtu gösterilmiş (En‘âm, 6/75), rabbinin emrettiği yere hicret etmiş (Ankebût, 29/26; Sâffât, 37/99), soyuna da peygamberlik ve kitap verilmiştir (Nisâ, 4/54; Hadîd, 57/26).

“Hz. İbrâhîm’in babası puta tapanların öncülerindendi. Hatta onun, bizzat put yaptığı ve sattığı nakledilir. Hz. İbrâhîm, babasının bu durumuna üzülyor ve ona acıyordu. Çünkü o kalbine, insanların en yakınıydı. Bundan dolayı ona nasihat etmeyi ve onu küfrünün sonucundan sakındırmayı bir vazife telakki etmişti.”⁸⁰

Eserin birçok yerinde Hz. Süleyman’ın Hz. İbrahim neslinden geldiğine değinilmektedir.

.... (8) İbrahim Ḥalîl aşlından Ya‘kûb ve Yusuf neslinden Dâvûd Bin ‘İşâ bilinden Süleymân kim vücûda geldi henüz (9) on üç yaşına girince atası Dâvûd vefât itdi ... (22b 8-9)

...cemî‘i peygâmbere İmân getürürüz şuhfu Âdeme ve şuhfu İbrâhime ve Tevrâtı Mûsâya (10) ve Zebûrı Dâvûda taşdîḳ kıılup şerî‘atleri mücebince İmân getürürüz her nebîye münzel olan kitabdan ne (11) kim naḳl iderse kelâmı haḳdur diyü i‘tikâd külli iderüz...

2.5.1.5. Hz. Muhammed (a.s)

Türklerin İslam dinini kabul etmeleriyle yeni bir veçhe kazanan edebiyatta Hz. Muhammed temel kaynaklardan biri olmuştur. İslam medeniyeti dairesinde başlangıçtan

⁷⁹Ömer Faruk Harman, *İbrâhîm*. TDV İslâm Ansiklopedisi, 21, 2000(a), s. 264.

⁸⁰ Afif Abdullah Tabbara, “Hz. İbrâhîm (a.s.)” (Tercüme: Mehmet Aydın), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1981, S. 24, s. 547. 582.

itibaren meydana getirilen her tür ve biçimdeki edebî eserde, mutlaka Hz. Peygamber'e duyulan sevgi, aşk ve bağlılığın ifadelerini bulmak mümkündür. Aslında Peygamber sevgisi, İslam milletlerinin hemen hepsinin işlediği ortak bir temadır. Denebilir ki, dünyada Hz. Muhammed kadar övülmüş, hayatının her safhası bir edebî türe kaynaklık etmiş başka bir kimse yoktur. Hz. Peygamber'in doğumu, büyümesi, evlenmesi, mi'racı, savaşları, mucizeleri ve vefatı asırlar boyunca sürekli günümüze kadar işlenegelmiştir.⁸¹

“Hz. Süleyman kuşkusuz Divân edebiyatında en çok adı geçen peygamberlerin başında gelir. Kıssasının ihtiva ettiği ilgi çekici hadiseler ve dünya saltanatı ile ahiret saltanatını birleştirmesi bu durumun başlıca sebeplerindendir. Süleyman Peygamberden doğrudan ve dolaylı olarak elli üç ayet bahsetmektedir.”⁸²

Firdevsî'de eserinde Allah'a hamd ve senadan sonra Hz. Muhammed'e salad ve selam getirmiştir.

...nebi-yi hatimüñ eşref-i âdemüñ reşûl-i a'zâmuñ ya'ni (11) kim Muhammedi Muştafânuñ müctebâ ve muqtedânuñ şallallâhu 'aleyhi vesellem ol gice kim gökyüzine (12) işâret kıldı Allâh te'âlânıñ izniyle gökde kamer şakķ oldu egerçi yakında olan âdem-i zâduñ (13) mü 'mînleri mu'cizât-ı Muhammed idüğün bilüp i'tikâdıla şalavât virüp Haķķa tekbîr (14) getürdiler... (78b 10-14)

2.5.1.6. Hz. Nasen (a.s)

Nasen peygamberin ismi Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemektedir. İncelenen eserin hemen hemen tüm ciltlerinde Nasen peygamberden bahsedilmektedir. Süleymân-nâme'de birçok yerde adı geçen peygamberlerdendir.

“...kürsiler üzerinde Lokmân Hakîmile Asaf bin Berhiya ile Nasen peygâmbler Kaz peygâmblerle sag tarafda geçüp oturdılar...” (21b 10-11)

2.5.1.7. Hz. Süleymân (a.s)⁸³

Süleymân-nâme'nin ana kahramanıdır. İncelenen eser, Süleyman peygamberin kıssalarına dayanmaktadır. “Hz. Süleyman kuşkusuz Divân edebiyatında en çok adı geçen

⁸¹ Amil Çelebioğlu, “Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler”, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul, 1998, s. 356-357.

⁸² İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2018, s. 354.

⁸³ Sâd: 38/30-34, Neml: 27/15-44, En'am: 6/84, Sebe': 34/12-14, Enbiya: 21/78-82, Nisa: 4/163.

peygamberlerin başında gelir. Kıssasının ihtiva ettiği ilgi çekici hadiseler ve dünya saltanatı ile ahiret saltanatını birleştirmesi bu durumun başlıca sebeplerindendir. Süleyman Peygamberden doğrudan ve dolaylı olarak elli üç ayet bahsetmektedir.”⁸⁴

Hız. Süleyman, Dâvûd peygamberin on dokuz oğlundan biridir. Hız. Dâvûd vefat ettiğinde Süleyman peygamber henüz on iki yaşında olmasına rağmen hükümdar olarak ülkeyi yönetmeye başlamıştır. Her peygambere olduğu gibi Süleyman peygambere de hikmetler verilmiştir. Kuşlarla konuşması ve onlara hükmedebilmesi bunlardan bir tanesidir. Cinleri itaat altına almıştır. Bunlardan başka rüzgara da hükmedebilmiştir. Hız. Süleyman denizi geçmek istediği zamanlarda suların çekilerek yol haline geldiği bilinmektedir. Mühürünün üzerinde ism-i azam duası yazılı olup o dua ile istekleri yerine gelirdi. Her hayvanın sesini işitirdi. Nereye gitmek isterse istesin rüzgar kürsüsünü kaldırıp gitmek istediği yere gidebilirdi. Hız. Süleyman’a bahşedilen nimetlerden bir diğeri de kendisine kuş dilinin öğretilmiş olmasıdır. “*Süleyman Dâvûd’a varis oldu: "Ey insanlar! Bize kuşdili öğretildi ve bize her şeyden bolca verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur"* dedi.”⁸⁵ Hız. Süleyman’a verilen nimetlerden bir diğeri de cinlerin ve şeytanların O’nun emrine hazır kılınmış olmalarıdır. “...bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları, demir halkalarla bağlı diğerlerini (diğer yaratıkları) onun buyruğu altına verdik.”⁸⁶

2.5.1.8. Hız. Yusuf (a.s)

Divân şiirinde adı en çok anılan peygamberlerden biri Yûsuf’tur. Yusuf, İbrânice Yoşaf’ın Arapçalaşmış şeklidir; ama bu ismin “hüzün” anlamında Arapça olduğu da söylenir.⁸⁷ Harikulâde güzelliği ile çok zaman sevgili ona benzetilir, hatta sevgili, Yûsuf-ı sâni (ikinci Yûsuf) olarak nitelenir. Ay ile güneşin ona secde etmeleri, kuyuya atılması, terazi ile tartılıp ağırlığınca altın karşılığı satılması, Züleyhâ ile olan maceraları, zindana atılması, güzel rüyâ tabir etmesi, Yakûb’dan ayrı oluşu, köle iken Mısır’a sultân oluşu vs. kıssalar nedeniyle birçok beytin konusunu oluşturur.⁸⁸

⁸⁴Pala, a.g.e., s. 411.

⁸⁵ Neml, 27/16.

⁸⁶ Sâd, 38/37, 38.

⁸⁷ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 729.

⁸⁸ Pala, a.g.e., s. 483.

Eserde çeşitli şekillerde Hz. Süleyman'ın Hz. Yusuf'un neslinden geldiğine değinilmiştir.

“...(8) İbrahim Halîl aşlından Ya'kûb ve Yusuf neslinden Dâvûd Bin 'İsâ bilinden Süleymân kim vücûda geldi henûz (9) on üç yaşına girince atası Dâvûd vefât itdi Süleymân saltânâtlâ devlet işine süvâr olup Benî İsrâîlîñ (10) on iki sıbtınuñ leşkerin çeküp evvelâ 'Amaliğa leşkeriyle ceng idüp Sührâb Şâhı tutdı Mısr Sultânı (11) havf idüp i'tâ'at itdi Bağdâd Halîfesi Tubbâ' Bin Aşda' korkusundan kızın Süleymâna (12) karavaşlığa virdi ...” (22b 8-11)

2.5.2. ŞEHNÂME KAHRAMANLARI VE TARİHİ ŞAHSİYETLER

2.5.2.1. Behmen

İran hükümdarlarından İsfendiyâr'ın oğlu olan Behmen, tarihçilere göre mektup ve fermanlarına önce Tanrının adını yazarak başlayan ilk hükümdardır. Adaletiyle ünlü Behmen'in döneminde ülkedeki her yer onarılmış, insanlar güven ve huzur içerisinde yaşamıştır.⁸⁹

Eserde bir yerde telmih unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

“...heybetde Efrasiyab şecaatde Behmeni Tûsa beñzer at üzerinde oturuş Nerîman...” (46b 7-8)

2.5.2.2. Cemşid

İran hükümdarlarından oluşu, demiri eritip işlemesi, şarabı bulması gibi özellikleriyle bilinir. Hüdhüd, Asaf, mûr kelimeleriyle beraber Cem kelimesi kullanıldığında Süleymân Peygamber kastedilmektedir. Tıpkı Hz. Süleymân'ın tahtı gibi kendisine havada hareket edebilen bir taht yaptırmıştır. Rivayetlere göre üç yüz yıl hükümdarlık yapmıştır. Şarabı bulan kişi olarak divan şiirinde sıklıkla işlenmiştir. İçki meclisleri bezm-i Cem, meclis-i Cem olarak bilinirdi. “Câm-ı Cem”, esâtire göre Cem (Cemşid)'in, üstünde yedi hat bulunan ve yedi madenden oluşan kadehidir.”⁹⁰ Câm-ı Cem olarak bilinen Cem'in kadehi boşaldığında kendisi dolan ve dünyayı seyrettiren bir kadehtir. Sonraları ise kibre kapılıp halkı kendine tapmaya zorlamıştır. Sonucunda cezalandırılıp tahtı Dahhak'ın eline geçmiştir.⁹¹

⁸⁹ Yıldırım, a.g.e., s. 142.

⁹⁰ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, s.182.183.

⁹¹ Yıldırım, a.g.e., s. 204-208.

“...ben baht-ı zemīn padişahidüm Ademe mensur şāh dirlerdi Cemşid’den
soñra rū-yı zemīni tutdum akıbet Dahhakı babanıla ceng itdüm...” (9a 10-11)

2.5.2.3. Dârâ

Şehnâme kahramanlarındandır. İskenderle yapmış olduğu bir savaşta öldürüldüğü rivayetler arasındadır. Divan şiirinde de ismi en çok geçen mitolojik kişilerden biridir⁹².

On dört yıl boyunca İran’a hükmeden hükümdardır. Art arda yapılan üç savaşta İskender’e yenilmiş ve kaçarak Kirman’a sığınmıştır. Hizmetkarları tarafından suikasta uğrayarak öldürülmüştür.⁹³

Eserin nazım bölümlerinde telmih unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

*Anca leşkerdir meşidi Hüsrevâ Dârâyı hem
İtdi tahsin ol çeriye gören er cemiyyeti (39b)*

2.5.2.4. Efrâsiyâb

Şehnâme kahramanlarından birisi olan Efrâsiyâb Süleymân-nâmede fazlasıyla geçmektedir. Çeşitli kaynaklarda Alp Er Tunga olarak bilinmektedir. Kaşgarlı Mahmud'un, kızı olduğunu belirttikten sonra; "Çünkü Kaz'ın babası olan Tunga Alp Er Afrasyap demektir; Merv" şehrini yapan zâttır" sözleriyle Efrasiyab ve Alp Er Tunga'nın aynı kişiler olması ifade edilmiştir.⁹⁴ Aynı şekilde Ali Şîr Nevaî'nin Tarih-i Müluk-ı Acem adlı eserinde de Alp Er Tunga ve Efrâsiyâb'ın aynı kişiler olduğu belirtilmiştir. Efrâsiyâb ve Süleyman peygamberin mücadeleleri eserin temelini oluşturmaktadır. Mücadelenin sonunda her zaman Süleyman peygamber galip gelmektedir.

*(17) haber işitdüm ki yakın zamânda ol Süleymân leşker çeküp bunda gelüp
Sinop kal'ası (18) üzerine düşermiş hüküm itdügi leşker halkı bizüm ile ceng idüp
üstümüze uşarmış (19) imdi ben çok sözi bilmezem laf urup dâ'vi dañı kılmazam
ammâ ki şimdiki 'aşırda Süleymân gibi (20) pâdişâh yokdur ki saltanâtı 'azameti
Keykûbâddan Efrasiyâbdan artuğdur ve dañı şöyle işitdim ki (21) Sâmi Sûvâr oğlu
Zâl-ı dâstân-ı küh-ı Elbûrz eteginden çapup uçup yuvasına (22b 17-21)*

⁹² Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s.80-81.

⁹³ Yıldırım, a.g.e., s. 233.

⁹⁴ Besim Atalay, *Divan-ü Lügati't Türk*, TTK Basımevi, Ankara, 2006, cilt-3, s.149-150.

2.5.2.5. Hüsrev

İran'ın padişahlarından biri olarak bilinen Hüsrev aynı zamanda sevgilisi Şirin ile olan münasebetiyle de divan şiirinde fazlasıyla geçmektedir. Divan şairleri Hüsrev kelimesini hükümdar anlamına gelebilecek şekillerde de kullanmışlardır.

Hürmüz'ün oğlu olan Hüsrev, babasının ardından tahta çıkmıştır. Sâsânî hükümdarları içerisinde kadına ve eğlenceye en düşkün olanı Hüsrev-i Pervîz olarak bilinir. Ancak kadınlar arasında Şîrîn adlı bir güzele gönlünü kaptırmış ve ona duyduğu aşk sebebiyle Hüsrev ile Şîrîn olarak bilinen hikâyenin kahramanı olarak tanınmıştır. Hüsrev-i Pervîz'in bir diğer bilinen yönü ise Bâdâverd adında büyük bir hazineye sahip olmasıdır.⁹⁵

Eserin özellikle nazım bölümlerinde telmih unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

*Melikü'l melûki cihân haşan-ı mağrib şah-ı şark
Cem Sikenderdür Süleymân Hüsrev ü 'âli nişân*

*Nûn u Kâfa uğraşaldan gelmemişdür anca şâh
Hükm-i Kâfa ırgürüpdür câkeridür ins ü cân (82a)*

2.5.2.6. İskender

Makedonya kralı İskender ve Büyük İskender'in özellikleri birbirine karışarak Zülkarneyn olarak bilinmektedirler. Kur'an'da Hızır ile ab-ı hayatı aramaya giden Büyük İskender'dir. Ölümsüzlük suyunu aramak için karanlıklar ülkesine yani zulümâta gitmesiyle bilinmektedir. Genellikle tarihî eserler ve tefsirlerde Zülkarneyn, İskender-i Kebîr, İskender-i Ekber, İskender-i Himyerî olarak geçer. Diğerleri de Makedonyalı İskender'dir ki o da İskender-i Rûmî ve İskender-i Yunânî olarak bilinir. Ancak edebî eserlerde bu iki İskender birbirine karıştırılmış, Zülkarneyn karakteri İskender karakteriyle birleştirilmiş ve İskendernâme adı verilen tür içinde de İskender neredeyse tamamen Zülkarneyn kimliğine bürünmüştür.⁹⁶

⁹⁵ Yıldırım a.g.e., s. 397.

⁹⁶ İsmail Ünver, "İskender". İslam Ansiklopedisi c.22. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 558.

Süleymân-nâme’de Hızır ile âb-ı hayata ulaşmaya çalışmasından bahsedilmektedir.

“...idicek Lokmânı ekber yüzine bakub eyitdi kim iy hakimi üstad ve iy Lokmân bin ad lütf idüp bize İskender-i Kübra kıssasın tamam söylegil ve Hızır mukaddem...” (6b 19-20)

2.5.2.7. Kahraman

Mitolojide daha çok pehlivanlığıyla geçmektedir. Kaf Dağı’na devler tarafından kaçırılması ve sonra onlardan ayrılması divan şairlerince işlenmiştir⁹⁷. Daha çok Kahraman-ı katil olarak bilindiği için divan şairlerince bu yönü öne çıkarılıp eserlerde işlenmiştir. Eserde birkaç yerde güçlü bir pehlivan olmasına değinilmiştir.

...(8) *Neğr Hakîm* kavlince Sām u Sūvār görüp bildi kim bu gelen kimse degül illā kim Güstehemi pehlevānı (9) ‘Arāb u ‘Acem durur haşm- Zāl-ı dastān-ı Rüstem durur bu saşvetde göricek şecā’at cevheri berķ urdı (10) nā’ra ğurunbuş kılup raşşın Güstehem üzerine sürdi Güstehem nā’ra işidicek baķdı Sām-ı Sūvārı (11) gördi nite yüz otuz arşı ķadd ü ķāmet Sūhrāb şalabet Efrasiyāb saşvet Kahramān şece’āt (12) bir pehlevān Sām-ı Sūvāra ol cihāndārı kāmūkāra beñzer cūbbe cevşene müstağriķ olmış ķolunda āb (13) ğün tīg ‘uryān şalup ‘uķābleyin kendüye gelür ta ‘accūb kılup ‘acebā ol pehlevānı ola yā degül mi (14) diyüp ķorķup baķup ķururdı... (18a 8-14)

2.5.2.8. Keykāvûs

Çok güçlü ve yetenekli olduğu rivayet edilen Keykāvus, Keyânîler hanedanının ikinci ve en önemli hükümdarlarıdır. Keykubat’ın oğludur. Yüz elli yıl hükümdarlık sürmüştür.⁹⁸ Eserde birçok yerde adı geçmektedir.

“...Sam-ı Süvar dahı Karunıla oturmuşlardı Keykubaddan ne haber gele diyüp muntazır turmuşlardı nagihan hacib gelüp Kubaduñ haberin Kavus şahuñ ağızından şaha beyān eyledi Sam kahkahayıla geldi didi...” (13b 8-11)

...(5) *Hakîm* kavlince Süleymān nebî Hızır peygāMBER ‘āleyhi’s-selām ile şoħbet hāş itmekde ammā bizüm ķışşāmuz ez-ān (6) cānīb Keyķübād Şāhile oğlu Keyķāvusa geldi Keyķāvus Şāh Süleymān hāzretin (7) ta ‘rif itdüğine ğāyet incindi şöyle ki muzţar olup dīvān içinde Keyķāvus oğluna (8) ķaķıyup yıldırım mişāl şaķıyup eyitdi kim yā Keyķāvus ben ol sultān Kubādum ki devletile şayda (9) binsem şuda timsāhı tağda ķaplanı ķayd iderem taşlardan evren ķıķarup mişelerden

⁹⁷ Ahmet Talāt Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1996, s.298.

⁹⁸ Yıldırım a.g.e., 468.

arşlanı şayd iderem rezm (10) idersem bebru peleng kırhusundan aman ister bağı
kebâb olur bezm-idersem zühre kadeh kevşer (11) şarâb olur leşkerüm yüzi
kılıçdan artuğdur ceng-i Efrâsiyâb ve Sâh Sûvârdan benüm derdüm yokdur ben
hîd (12) şâh-ı Kûbâd aşl-ı Cimşîd nesl-i Kavûs şâhiken 'aql issi melîk ve her işden
agah iken ol (13) siyyâh fellâhdan cengücagız itdiyse seyyâhdan ne kırkırup
üşenürsin beñzüñ şararup gözlerüñ (14) karardup yılan kırşanursın yârin olsun
yiründen tırı gelem on iki kezi yüz biñ kan içici (15) leşkerüm halkın kıratuma
direm yeri çerilere gümlëtdürem bôri ve şurnalara ecel irin irtëtdürem 'âlemler (16)
şukqâsın açdurem kırılıç çeküp düşmanumuñ kanın yire kırçduram eger Felestin
kal'âsın eseddi Sikender (17) dağı olursa kırkırup kırâb idem içinde âdemîsin
kırmayup başların kesüp ölüm şarâbın kırçürüp (18) her biriniñ menzilin tûrâb idem
ben ol şâh-ı Kûbâdem ki gözlerümde Efrâsiyâb zübâb degüldür deniz leşker benüm
(19) kıratuma bir kıratre âb degüldür... (13a 5-19)

2.5.2.9. Rüstem

Aklı ve cesaretiyle İran'ın en ünlü millî kahramanıdır. Rivayete göre Rüstem altı yüz yıl yaşamıştır. Keykûbâd, Keykâvûs ve Keyhüsrev dönemlerinde hükümdarların en büyük dayanağı onun varlığıdır. Rüstem, İran millî kahramanlarından ak saçlı Zâl'in oğludur. Doğumu da yaşantısı gibi olağanüstüdür. Simurg'un yardımıyla dünyaya gelen Rüstem, yaşlılarından daha hızlı büyümüş ve kısa sürede güçlü bir vücuda sahip olmuştur. Özellikle savaşlarda sıkıntıya düştüklerinde İran krallarının yardımına koşmuş ve İran halkını büyük tehlikelerden kurtarmıştır. Zamanla mitolojik bir kahramana dönüşen Rüstem, ağır güzü, çok güçlü kemendi, yıldırım hızındaki atı Rahş ve darbelerden etkilenmeyen zırhıyla İran'ın millî kahramanlarından biri olmuştur.⁹⁹

Eserde birçok yerde gücüne ve şanına değinilmiştir.

“...içinde Samı Sûvar kendüyi bildirmeyüp Zalı Rüstem ile ceng itmekde
amma ki bizüm kıssamuz Efrasiyab Türke geldi nite ol zaman ki Efrasiyabı hak
dine davet idüp Süleyman ki aña hüdhüdile nâme göndermişdi Efrâsiyâb
Süleymân-nâmesin aynına almadı ol yedi başlu avran pehlevanı Turan Süleymân'a
müti olup itibar kılmadı andan leşkerin cem idüp ki gitdi...” (38a 6-10)

Zâl-ı dastân Rüstem Efrâsiyâb
Gözlerümde zerredür yâh u zübâb

Cenge kırüp ele alsam seyf ü tîgi
Kan buharından felek bağlaya miği

Kuvvet idüp zuverile kırşam güzü

⁹⁹ Yıldırım a.g.e., s. 592-593.

Ḳaf u ḳafasın ḥōrd idem mānend-i būz (50b)

2.5.2.10. Sām

Şehnâme'nin ünlü kahramanlarında birisi de Nerîmân'ın oğlu Sām'dır. Zâl'in babasıdır. Ferîdûn ve Mînûçeher dönemlerinde yaşamış İran kahramanlarından olan Sām'a, Ferîdûn tarafından dünya pehlivanı unvanı verilmiştir.¹⁰⁰

Oğlu doğduğunda saçlarının bembeyaz olmasından dolayı Süleymân-nâme'de geçtiği gibi onu Kuh-ı Elburz yani Elburz Dağı'na bırakmıştır. Hz. Süleymân ile dini yaymaya çalışmaktadır. Hak dini kabul etmeyenlerle savaşmaktadır.

“...Süleymân gibi padişah yokdur ki salṭanatı azameti Keykübâddan Efrâsiyâbdan artukdur ve dahı şöyle işitdim ki Sam Süvâr oğlu Zalı dastanı küh-ı Elburz eteginden kapup uçup yuvasına iltüp...” (22b 19-21)

2.5.2.11. Âsâf Bin Berhiyâ

Süleymân peygamberin veziridir. Âsâf, İslam kaynaklarında Âsâf b. Berahya şeklinde geçen, sadık ve güvenilir bir kişiliğe sahiptir. Dua ettiğinde muhakkak kabul olacağı İsm-i A'zam duasını bilmektedir. Bu duayı bilmesi sebebiyle Sebe kraliçesi Belkis'in tahtını göz açıp kapayıncaya kadar getirdiğine inanılmaktadır. Tevrat'ta mûsikîşinâs olduğu belirtilmektedir.¹⁰¹ Birçok şair şiirlerinde Âsâf Bin Berhiyâ'ya atıfta bulunmuştur. Eserde birçok yerde ana karakterlerden biri olarak geçmektedir. Hz. Süleyman'ın en büyük yardımcısı ve aynı zamanda da veziridir.

...(1) Loḳmân naḳlinde kezbi ola nebî devridi Feylesof dahı yerinden ṭurup Loḳmân Ḥakîme varmağa Âşâf (2) Bin Berḥiyâ Kaz peygâmberi ve Nâşen peygâmberi ve serverlerden Mışır sulṭânı Celâle'd-dîn ve pehlevânlardan (3) Râ'd Bin Berḳi alup gıtdi varup Loḳmân Ḥakîm odasına kim girdiler Feylesof Ḥakîm (4) Loḳmānuñ ayağına düşüp 'özüñ diledi Âşâf Bin Berḥiyâ ve ol iki enbiyâ ve Mışır sulṭânı serveri ümerâ (5) ve Râ'd bin Berḳ pehlevânı kübrâ şefâ'atci olup Loḳmân Ḥakîmden Feylesof Ḥakîmüñ suçın (6) dilediler barışdırup ve görüşdürüp alup Süleymân nazarına getürdiler... (7b 1-6)

...vesveseyi şeyâtını dimağından sürelüm diyüp Süleymân hükm eyledi (2) bir şebreng ḳatıra zeynî zerrîn urup Süleymân yirinden ṭurup ḳatıra süvâr oldı andan ḥaş begleriyle (3) pehlevânlarıyla Loḳmân Ḥakîmile ve Âşâf Bin Berḥiyâ birle Kaz peygâmbere ve Nâşen peygâmberele sürüp Sinop (4) ḳal'asına vardılar

¹⁰⁰ Yıldırım a.g.e., s. 604.

¹⁰¹ Sultan Polat, Hz. Süleyman'ın Yüzüğü, Kapı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 28.

kal'a kavmi karşı çıkup Süleymāna istikbāl idüp alkış du'ā itdiler kal'a kapusından (5) tā hakperestler dir ne var nice Süleymānuñ katırı ayağına muraşşā' bezler döşediler andan Süleymān Sinop (6) kal'asunuñ kapusına nazār kıldı...(29a 2-6)

...Süleymān nübüvvet geleceğin bildi yirinden turup tā'ata yüz urup secde şükr (21) kıldı andan hükm itdi Aşāf Bin Berhiyā cemi'i ümerā serveri selātinler ile behlevānı [73b] (1) rü-yı zeminler yirlerinden tırdılar leşker halkını Bozdepenüñ üzerinden ırdılar altın (2) çıbıklı çavuşlar ve gümüş degneklü hācibler sū-yı Süleymāna cübü ve çıbık urup hayme vü (3) hargāhların indirdüp kiminüñ içine getürüp şıgmayan leşkeri burc u bārunuñ taş (4) yüzünde hendek kenārında kondurdılar...(73a 20-21 b1-3)

2.5.2.12. Ebû Leheb

Asıl künyesi Ebû Utbe olduğu halde babası ona, güzelliği sebebiyle ateş gibi parladığı veya öfkelenildiği zaman yanakları kızardığı için “Ebû Leheb” (alev babası) demiştir.¹⁰² Eserde, Bûleheb ile Bûcehil olarak geçmektedir.

...Haķīm kavlince Loķmān Bin 'Ad ol 'ālim üstād Bûcehile (10) rāy-ı tedbīr idicek Süleymān Loķmān sözüne taķşin eyledi sarāyı tedbīrine āferin eyledi...(59b 9-10)

.....Bûleheb ile Bûcehil neşārā ve yehudā münkirlerle imāna gelmeyen kāfirler ile (15) nefsi iblīs uyup heza sihr mübīn diyüp şek getürüp tanıladılar ammā ki ol (16) meclisi Aḥmedīde ḥāzır mu'cizātı vü Muḥammediye vāķıf ve nāzır olmayanlar ol hıynde ol mu'cizi (17) bilmeyenler ırakda olan ekābiri eşyanuñ hükemāsi server ü selātin vüzerā ve ümerānuñ (18) 'uķālāsı gökdeki ay şaķ olduğun görüb yine sā'atden şoñra ol iki pāre (19) ayı biriküp bayağıleyin 'āleme şū'le virdüğine ta'accüp kılup ḥikmet neydüğün bilmeyüp ne yılda (20) ve ne ayda ve ne gicede ve ne sā'atde vāķi' olduğun bilüp tāriḥ yazdılar.... (78b/14-20)

2.5.2.13. Gâzî Murad Han¹⁰³

Osmanlı dönemi padişahlarının üçüncüsüdür. Orhan Gâzî'nin vefatından sonra Bursa'da Sultan unvanı almıştır. Yirmi dokuz sene hükümdarlık yapmıştır. Süleymân-nâme'de zikredilen padişahlardandır.

.....kırkıncı cildinüñ ve iki yüz meclisinüñ söylemege mecāl virdi bir padişahuñ eyyāmı devletindeki (2) zıllı sübḥan Al-i 'Oşmān şehi şehan ḥanı ḥaķan server ü selātinini cihān sultān bin Süleymān Bāyezīd (3) bin Muḥammed bin Gāzī Murad Ḥandur (82a/1-3)

¹⁰² <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebu-leheb>

¹⁰³ Kemal Arkun, *Ulu Çınarın Kökleri - Sultan Gazi Murat Han II*, Akademisyen Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 8.

2.5.2.14. Osmân Gâzî Han

Bilindiği gibi Osmanlı devletinin kurucusudur. Ertuğrul Gâzî'nin oğludur. Ertuğrul Gâzî'nin vefatından sonra kayı beyi olmuştur. Kendisine ömrünün sonlarına doğru uç beyi olduğu için vefatından sonra Hân ve Sultân denilmiştir.¹⁰⁴ Süleymân-nâme'de birçok yerde zikredilmektedir.

*İldırım Han bin Muhammed Âl-i 'Osmân Gâzî Han
Şehi şahân selâtin Hüsrev-i şâhib-kırân*

*Mâlikü'l mülki cihân hâkan-ı mağrib-i şah-ı şark
Cem Sikenderdür Süleymân Hüsrev-i 'âl-i nişân (82a)*

2.5.2.15. Sultân Bâyezîd

Osmanlı padişahlarının dördüncüsü olarak bilinmektedir. Cesaretinden dolayı kendisine Yıldırım ünvanı verilmiştir. Kendisi de şâir olan ve “Adli” mahlasıyla Türkçe ve Farsça şiirler yazan padişah, tarihe de özel bir ilgi göstermiştir. Türk tarihçiliği onun döneminde yeni bir çığır kazanmıştır.¹⁰⁵ Babası Murad-ı Hüdavendigâr ile Süleymân-nâme'de çokça zikredilmiştir.

*...bu Süleymân-nâmenüñ [82a] (1) kırkıncı cildinüñ ve iki yüz meclisinüñ
söylemege mecâl virdi bir padişahuñ eyyâmı devletindeki (2) zıllı sübhan Âl-i
'Osmân şehi şehan hanı hâkan serverü selâtin cihân sultân bin Süleymân Bayezid
(3) bin Muhammed bin Gâzi Murad Handur (82a/1-3)*

2.5.2.16. Sührâb

İran'ın efsanevi kahramanı Rüstem'in oğludur. Babasının Rüstem olduğunu öğrendiğinde İran'a gidip zalim İran Şahı Keykavus'u tahttan indirip yerine babasını geçireceğini söyler. Sonrasında Turan Şahı Efrasiyab'ı tahtından indirip yerine kendinin geçeceğini de söyler. Rüstem ve Sührab birbirlerini tanımadan birbirleriyle başa baş savaşırlar. Rüstem, Sührab'ı atından düşürüp kılıç darbesiyle öldürür. O anda Sührab'ın kolundaki bilekliği görür ve kendi oğlu olduğunu anlar, kahrolur.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Arkun, a.g.e., s. 34.

¹⁰⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1974, s. 247.

¹⁰⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr/rustem-i-zal>

Eserde, Süleymân'ın ordusu Amalika Sultanı Sührab Şah komutasındadır. Arap ve Turan ordusu Sinop yakınlarında savaşa başlarlar. İki ordu arasındaki savaş eserin büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır.

...Dāvūd vefat itdi Süleymân saltanatla devlet işine süvar olup Beni İsrailiñ on iki sıbtınuñ leşkerin çeküp evvela 'Amalika leşkeriyle ceng idüp Sührab şahı tutdı Mısır sultanı havf idüp ita'at itdi... (22b 9-11)

... 'Amaliķā sulţānı Sührāb Şah ol 'ādīler melīki nīk hevā şeddādı (6) şedīd aşlı 'ādī şemūd nesli şehinşah eyitdi yā Süleymānū'z-zamān sen Süleymāna şebhūn itmek 'ardur ki (7) hāzreti sulţānı rūzgārdur şabāh olsun fil ve gergedāna sūvār olalum Tūrān leşkerine (8) kılıç urup kahramāne ceng ve Sām Sūvār kılalum Sührāb Şah böyle diyicek vūzerādan serd қатарı (9) vūzerā server-i 'ulemā ya'ni vezir Süleymān Āşāf Bin Berhīyā eyitdi yā şāh-ı cihān iy Süleymānū'z-zamān (10) bizüm leşkerimüz gāyet zebūndur ekşeri zehimlū halleri diger-ūndur düşmān elinden halleri (11) ciger-hūndur āşikāra ceng itmek Tūrān leşkerine āheng itmek gāyet zararlıdır ihtiyāt (12) yeridür eyyāmı vaқti hezerdūr sâ'at vü hātırdur ihtiyātı şart bilen pâdişāh düşmānına dāim manşūr ve (13) muзafferdūr Āşāf Bin Berhīyā böyle diyicek...(59a 5-13)

2.5.2.17. Şeddād

Âd kavmiyle ilgili bilgiler genellikle Kur'an'a dayanmakta, ayrıntılar ise daha çok tefsirlerde bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in beyanına göre bu kavim muhteşem saraylara¹⁰⁷ mallara, sürülere ve eşsiz bağ ve bahçelere sahipti.¹⁰⁸ Bu yüzden gurur ve kibre kapılmış olan Âd kavmi putlara tapmaya başlamış, insanlara zulmederek azgınlık ve taşkınlıkta bulunmuştur.¹⁰⁹ Allah, Hz. Hûd'u bu kavme peygamber olarak göndermiş, fakat kavmi onu yalanlayarak kendisine karşı çıkmıştır.¹¹⁰ Hz. Hûd'un onları uyarması, Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri hatırlatarak O'na inanmalarını istemesine karşı onlar, "İster öğüt ver ister verme, bizce birdir, farketmez"¹¹¹ diyerek kendilerine yapılan ikazları dinlememişlerdir. İsyân ve inkârlarının cezası olarak Allah, önce yağmurlarını keserek kuraklık sebebiyle ünlü İrem bağlarını kurutmuş, daha sonra kasıp kavuran bir rüzgârla onları cezalandırmıştır.¹¹² Sekiz gün süren bu rüzgâr, Kur'an'ın tasvirine göre

¹⁰⁷ Bkz. Şuarâ 26/128, 129.

¹⁰⁸ Bkz. Şuarâ 26/133, 134.

¹⁰⁹ Bkz. Hûd 11/59; Şuarâ 26/130.

¹¹⁰ Bkz. A'râf 7/65; Hûd 11/50; Şuarâ 26/123-126.

¹¹¹ Bkz. Şuarâ 26/136.

¹¹² Bkz. Ahkâf 46/24-25; Kamer 54/19-21.

Âd kavmini hurma kütükleri gibi bulundukları yerden söküp atmıştır.¹¹³ Hz. Hûd ve ona inanan müminler ise bu felâketten kurtularak¹¹⁴ ikinci Âd kavminin çekirdeğini oluşturmuşlardır. Âd kavmi geçici nimetlere aldanarak rüzgarla helak olmuş bir kavimdir. Şeddâd, zalimliği ve ilahlıkta bulunmasıyla yine Süleyman-name’de telmih unsuru olarak geçmektedir.

...Şeddâdı yir yirini Sedd-i (15) İskender gibi Süleymân nazarında pûlâd kürsiler üzerinde diz çöküben oturdılar ellerin gürzi (16) girâne urdılar kim ol pehlevânlaruñ ulusu Kartûsı ‘âdi ‘Anter ‘âdi Aqvâsı âdi (17) Gevhermi ‘âdi idi herbirisi zamânında pehlevânı Şeddâdı idi...(21b 14-17)

...bir ‘âdi şeddâdı pehlevândur ki altındağı fil kara tağâ kendünüñ kâmeti bir kusa dişleri (2) bedene beñzer başı kara öyük gibi gözleri yanar külhâna beñzer kolları çınara ve eli (3) barmaqları digerine beñzer bâzûları bezirhâne diregi gibi gövdesinüñ kılları dikene (4) beñzer boğazı degirmen oluğı gibi ayakları minâreye tabanları altı yaşşı hürmene (5) beñzer fil üzerinde oturmuş seddi İskender gibi veyâ gök deñiz üstünde göge (6) gibi yüzi gemi zift gibi kara saçalı aq yelkene bıyıkları uzun serene ve burnı egri (7) dümene burnı içinde ki kıllar demür çatal lengere kirpikleri elmâs hançere benzer...(47a 1-7)

2.5.2.18. Yezîd

Muavi’ye’nin oğlu, Emevî imparatorluğunun kurucusudur. Emevîlerin ikinci hallifesi olarak bilinmektedir. Ehl-i beyte ve islamiyete düşmandır. Bilindiğı gibi Hz. Hüseyin’in Kerbela’da ölmesine sebep olmuştur. Süleymân-nâme’den aldığımız aşağıdaki beyitte Firdevsî, peygamber soyundan gelenlerin muhibbi olduğunu ve Yezîd’e ise her kemal sahibinin düşman olduğunu söylemektedir.

*Men muhibbü hânedânam var Yezîde la‘netüm
Hâricinüñ düşmanıdur zîrâ her şâhib kemâl*

*Âl-i ‘Osmân şâh-ı sulţân hân-ı haķan Bâyezîd
Milk-i Rumuñ şâhıdur haķ virmesün aña zevâl*

*Reşk ider kim kaşrına der-bân ola keyvân zuhâl
Yüz sürer kim atına na‘l ola her ay meh hilâl (3a)*

¹¹³ Bkz. Hâkka 69/6-8.

¹¹⁴ Bkz. A‘râf 7/72.

2.5.3. DİĞER KİŞİLER

2.5.3.1. Ahdeş Cadı

Ahdeş Cadı da diğer cadı taifesi gibi Süleyman peygamber ve ordusuna karşı ayaklanan grup içindedir.

(1) Rûh kuşu Ahdeş-i Cāzūyı tıtdı bâkî kuşlar daḥı cāzūlaruñ ba'zını minḳārile paralayup gövdelerinden cânların (2) uçurdular ba'zı yırtıcı kuşlar daḥı cāzūlaruñ ekşerine yitmeyüp kaçurdular ma'a'l-ḳışşa Sîmurḡ Berḳi Cāzūyı (3) ele giren cāzuyla atyār 'askerin cem' idüp yirle gök arasında kanat açdılar...(5a 1-3)

2.5.3.2. Amalıka Yigleri

Amalıka yiğleri de Süleyman peygambere yardımcı olan bir grup olarak eserde geçmektedir.

Süleymân (9) ḥükm eyledi kim yārın göçdür Sinop ḳal'asınuñ üzerine varup ḳonsam gerekdür diyüp cem'-i (10) beglere serverlere 'Arab 'Arba dilāverlerine Yūnān Rûm Ḳayşer serhenkleri ve 'Amalıka ḳavmine ve Endelüs erenlerine (11) maḡrîb zemîn bahadurlaruna Benî Aşfer serfirāzlarına ḥükm eyledi göç yaraḡına meşḡul oldılar...(6b 9-11)

(7) 'Amalıka begleri Sührāb şāhıla Mısr u Şām dilāverleri Celāle'd-dīn Sulṭānıla Yunān serverleri (8) Ḳuṭaṭ ḥānı Yunānıla Baḡdād dilāverleri Tübba' Bin Aşda' ile Ḳayşer Rûm erleriyle Endülüs serverleri (9) 'Aḳran şāhıla Benî Aşfer serkeşleri Atḡaş ḥānı aşferlerle gelüp Süleymāna ṭapu ḳılup sağ sol altun (10) gümüş kürsiler üzerinde oturdılar...(21b 7-10)

2.5.3.3. Arap Beyleri

Arap Beyleri eserde Süleymân peygambere ve beraberindekilere yardımcı olmaktadır.

...divān-ı Süleymân daḥı ḳurulmuşdı 'Arab begleri 'Amalıka yigleri Mısr u Şām (9) dilāverleri Baḡdād u Medāyîn serverleri on iki sıbtuñ ser defterleri ḳudsî mübārek mihterleri Mūsā (10) ve Hārūn neslinüñ Benî İsrāil aşlınuñ selāṭîn serverleri pehlevānları ḥizmeti Süleymāniye yüz urmuşlardı...(5a 8-10)

2.5.3.4. Ayyuri Cadı

Ayyuri Cadı eserde Süleyman peygamberle sürekli savaş halindedir. Çeşitli şekillerde eserde geçmektedir.

... 'Ankā eyitdi bu aşal sāhirleri kūh-ı Elbūrz kulesinde 'Ayyuri Cāzū leşkeründe gördüm imdi varisa bunlar Süleymān beygāmberden (2) yaña giderler...(4a 1-2)

... 'Ayyūrī Cāzū yanında idi hāzır olan (8) İblīs zürriyātı dağı Süleymān nebī korusundan ol dirde ol şanduk içine gelüp (9) giremediler Ġazinos hakpereste igvā virüp cevāb viremediler ammā ki bu ġayretünden (10) dem çeküp uçdılar göz açup yumunca 'Ayyūrī Cāzū yanında racīm nazārına (11) yitdiler Süleymānuñ Sinop şehrin aldugın Ġazinos hakperest deyrine geldüğün (12) dīn bābında ceng ü cidāl kıldugın Ġazinosu su'āl kıldugın hannās zürriyātı Süleymān (13) korusundan kili toprak şandukına giremedüklerin hāzır olan halāyıkā (14) igvā viremedüklerin söyleyüp feryād efgān itdiler... (32a 7-14)

2.5.3.5. Berki Cadı

Eserde diğerkadıtaiyesiyle Süleyman peygambere karşı gelerek isyan çıkaran karakterlerden biri olarak geçmektedir.

...Berki Cāzū dağı (9) nazar kılpup hava yüzünden Sīmurğ kuşı kara bulut gibi kuşlarla kanat kanada çatup beri leşkeri gibi (10) uçuşup cem'-i perrān olup üzerlerine gelürler ki serçeye atmaca ancılayın inmeye mākiyan yavrusuna zāğ ile (11) dönmeye bes Berki Cāzū bildiğim bu gelen Sīmurğ şāh-ı tıyurāndur kaynağında götürdüğü yedi başlu evrendür (12) katında uçan atyār leşkeri 'askeri Süleymāndur cān başına şıçrayup katında hāzır olan cāzū ve 'askerine (13) hüküm eyledi...(4a 8-13)

2.5.3.6. Feylesof Hakîm

Feylesof Hakîm, Lokmān Hakîm'in söylediklerine karşı gelerek onları yalanlamaktadır. Eserde şu şekilde geçmektedir.

...cem'-i peygāmbere İmān getürürüz şuhfu Ādeme ve şuhfi İbrāhime ve Tevrātı Mūsāya (10) ve Zebūri Dāvūda taşdıķ kılup şerī'atleri mücebince İmān getürürüz her nebiye münzel olan kitabdan ne (11) kim naql iderse kelāmı hakdurdıyü i' tıķād külli iderüz zirā kim kelāmı hakdurdur ve dağı (12) nebīnün kendü hāķānı sözleri taķķıķıdır kim taşdıķ iderüz velāķin ġayrı āher kimesneler naķlini 'aķlī (13) olmayınca kabūl itmezüz egerçi kim Loķmān-ı ekber dağı nebīdür sözine i' timād iderüz velāķin fertūt (14) olmağın fertūt sever fertūt ta'riķin söylemege iver görmez misin küm Hızır peygāmbere a.m. āb-ı hayātı (15) içürmişken üç fertūtuñ ayağına iletđi hiç zulumāt içinde fertūt pir ādem ola mı anlar ne yir ne içerk hiç (16) anlar ne geyer ne örtünür nebī Ādem'ün hōd hayātı ve dirligi yimek ile içmek ile olur eyle olsa (17) bu 'aķlī degüldür diyüp 'inād idicek Loķmān Hakīme ġāyet güç gelüp tırup yirinden (18) gıtdi ve ammā kim umardı Süleymān hazreti Feylesof Hakīme hışm idüp kaķıya ve ammā Süleymān (19) Hazreti Loķmān Hakīm gidicek ġazāb idüp eyitdi yā Feylesof senünle Loķmān arasında tefāvūt (20) çokdurdur hıuşā kim

anuñ 'ömri ve 'ilmi senden artuğdur sen niçün aña 'inād idersin bir dağı itme ki
(21) saña hışm deger var Loğmānı Hākīmūn otağına gir 'özrin dileyüp getür... (7a
9-20)

2.5.3.7. Mısır Sultanı Celâleddin

Mısır Sultanı Celâleddin ve beraberindekilerin Lokmân Hakîm'den Feylesof
Hakîm'in bağışlanmasını dilemeleri eserde şu şekilde geçmektedir.

...(1) Loğmān naklinde kızbi ola nebî devriddi Feylesof dağı yerinden turup
Loğmān Hākīme varmağa Āşāf (2) Bin Berhiyā Kaz peygāmbere ve Nāşen
peygāmbere ve serverlerden Mısır sultānı Celāle'd-dīn ve pehlevānlardan (3) Rā'd
Bin Berki alup gitdi varup Loğmān Hākīm odasına kim girdiler Feylesof Hākīm
(4) Loğmānuñ ayağına düşüp 'özrünü diledi Āşāf Bin Berhiyā ve ol iki enbiyā ve
Mısır sultānı server-i ümerā (5) ve Rā'd Bin Berk pehlevān-ı kübrā şefā'atçı olup
Loğmān Hākīmden Feylesof Hākīmūn suçun (6) dilediler barışdırup ve görüşdürüp
alup Süleymān nazarına getürdiler andan Loğmān dīvān-ı Süleymāniye ki... (7b 1-
6)

2.5.3.8. Mısır ve Şam Dilaverleri

Mısır ve Şam dilaverleri de Süleyman peygambere yardımcı olan gruplardan biri
olarak eserde zikredilmektedir.

...(6) kürsiler üzerinde karar kıldılar andan sonra Loğmān Hākīm ve Āşāf
Bin Berhiyā hükemā vüzerā ile (7) karşı gelüp Süleymāna istikbāl itdiler andan
Beni İsrā'iliñ on iki sıbt-ı begleri 'Arab u 'Arba (8) yigleri Mısr u Şam dilāverleri
Endülüş Beni Aşfer serverleri Bağdād dilāverleri Yunān bahadurları (9) Kayşer-i
Rūm erleri server-i selātinleri ile pehlevān-ı rü-yı zemīnlerile dīvān-ı Süleymāniye
gelüp Süleymān (10) hāzretine selām virüp tahtı başına yüz sürüp 'ac ābnūs şandal
üzerine geçüp sağ u sol (11) yirlü yirinde karar kılıp oturdılar idi yüz yetmiş yedi
altun cıyıklı çavuşlar biñ iki yüz zerrin degneklü ...(27a 6-11)

2.5.3.9. Senderus Cadı

Eserde yine Süleyman peygambere asi gelen karakterlerden biri olarak
geçmektedir.

Hākīm kavlince kışşayı dırāz kılmayalum Sîmurğ kuşu Berki Cāzüyü tutdı ve
Kağnūs kuşu Senderusı Cāzüyü tutdı [5a] (1) Rūh kuşu Ahdeşi Cāzüyü tutdı bāki
kuşlar dağı cāzularuñ ba'zını minķārile paralayup gövdelerinden cānların (2)
uçurdular ba'zı yırtıcı kuşlar dağı cāzularuñ ekşerine yitmeyüp kaçurdular ma'a'l-
kışşa Sîmurğ Berki Cāzüyü (3) ele giren cāzuyla atyār 'askerin cem' idüp yirle gök

arasında kanat açdılar pervāza kalḳup (4) uçdılar ḳara bulut gibi yıl kuvvetiyle baḫr u ber üzerinden cevelān urup geçdiler...(5a 1-4)

2.5.4. KUŞLAR

Türk edebiyatında sesleri ve ötüşleri ile kendisinden söz ettiren kuşlar arasında turaç (dürrac), turgay (toygay, çavuş kuşu, ibibik; İslamiyetten sonra bunlara bir de Arapça olan hüdhüd katılmıştır), kanarya, güvercin, keklik, turna vb. sayılabilir. Kartal (çalkarakuş, karakuş), şahin, doğan, ispir gibileri de yırtıcılıkları, avlarının, düşmanlarının üzerine çekinmeksizin ve hızla atılmaları sebebiyle anılırlar. Öteden beri çabukluk, hızlılık, geçicilik, fânîlik durumlarını bile dile getirmek için kuşlardan, daha doğrusu onların uçuculuklarından faydalanılmıştır.¹¹⁵ Eski zamanlardan şimdilere kadar, Türk tarihinin her devrinde peygamberlerin hatta ermişlerin, kuşların dilinden anlayarak gerektiğinde onlarla ‘kuş dili’ ile konuşabildiklerine inanılmıştır.¹¹⁶

Üzerinde çalıştığımız eserde geçen kuşlar şunlardır: Bâz/ Doğan, Bâşe/ Atmaca, Tezerv/ Süğlün, Kırlangıç, Bûm/ Baykuş, Bülbül, Tûtî, Bebgâ/ Papağan, Güğercin, Çakır, Huffâş/ Yarasa, Dürrâc/ Turaç kuşu, Karga, Simurg, Şâhbâz/ Şâhin, Kumru, Tâvûs, Ukâb/ Tavşancıl, Anka, Kebg/ Keklik, Kaknus, Kebûter/ Güğercin, Kerkes/ Akbaba, Küleng/ Turna.

2.5.4.1. Ankâ/Sî-Murg/Zümrüdüanka/Sireng/Anka-yı Muğrib

Anka/Simurg, İslam tasavvuf ve sanatında Anka veya Simurg, halk arasında ise Zümrüdüanka adıyla anılan ismi var cismi yok efsanevi bir kuştur.¹¹⁷ Anka’nın eşanlamlısı olan Si-murg sözcüğü, Sanskritçede ‘yırtıcı’ anlamına gelen ‘saena’ sözcüğüne, Farsçada kuş anlamına gelen ‘murg’un eklenmesiyle oluşturulmuştur.¹¹⁸ Anka, toplu olarak, Türk divan şiirinde saksâğan benzeri, boz renkli, ayaksız ya da dört ayaklı, dirisi ele geçmeyen bir kuştur. Hıta, Hutun ve Kıpçak çöllerinde bulunduğu söylenir.¹¹⁹

¹¹⁵ Halil Ersoylu, “Türk Dünyasının Düşünce, Dil ve Edebiyatındaki Bazı Kuşlar”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 1981, s. 113.

¹¹⁶ Ersoylu, a.g.e., s. 109.

¹¹⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1991, s. 48.

¹¹⁸ Sami Akalın, *Türk Folklorunda Kuşlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 136.

¹¹⁹ Akalın a.g.e., s. 132.

Çeşitli dinsel ve büyüsel etkileri bulunduğu inanılan bu mitolojik kuş, kaynağı eski Mısır inançlarında bulunmakla beraber Çin'den İran mitolojisine ve müslümanlıktan hristiyanlığa kadar geniş bir inanç alanında yer almaktadır.¹²⁰ Bu kuşun Kaf dağı ya da Elburz dağında olduğu rivayet edilmektedir. Süleymân-nâme'de kuşların padişahı olarak geçer ve Süleyman peygamberin yardımcısıdır.

Efrâsiyâb çerisin seyfile şıyup Girosına sürdiler hava yüzünden Sîmurğ kuşu dağı (9) yırtıcı tartıcı kuşlar ile kara bulut gbi hava yüzünden kanad büküp düşmân leşkeri (10) üzerine yıldırım gibi inerlerdi kiminüñ kaynak urup gözin çıkarup kiminüñ (11) toynak urup yüzün yarup dönerlerdi rûh kuşları ve kaqnûs kuşları fil ü gergedân (12) horraḥnoḳ kuşları göge yilkeni gibi kanatların açarlardı kimi lengeri (13) kimi çatal toynakların açarlardı âdemi inüp atdan kapup leşkerin minḳârile didüp (14) kanların peleng gibi şurup içerlerdi leşkerin başların hava yüzine taşıyup (15) uçarlardı...(49b 8-15)

ef'î ilanları ḳal'a ḳavminüñ üzerine (18) yağdurdılar Rûh kuşu ve Kaqnûs kuşu ve Ḳartal ve tavşancıl ve cemi' yırtıcı kuşlar miḳdârlu miḳdârınca (19) ol getürdikleri taşları ve leşkeri kaynak ve toynak açup ḳal'a ḳavmi üzerine kim atdılar ḳal'a (20) ḳavmini urup kanların saçup helâk itdiler...(26a 17-20)

2.5.4.2. Atmaca

Farsça olan bâşe kelimesi atmaca kuşu, bâşak ise bir cins küçük atmacadır.¹²¹ Atmacanın ilk özelliği, doğan ve şahin gibi avcı kuşlardan oluşudur. “Yırtıcı kuşun ömrü az olur” atasözüyle ilgili olarak, dilimizde ‘Düşmanın ömrü atmacanın gibi olsun.’ kargışı vardır; az yaşasın anlamında kullanılır. Atmacanın bir özelliği de atılğanlığıdır. ‘Atmaca gibi atılmak’ deyimi bu korkusuzluktan doğmuş olmalıdır. Bir de ‘atmacanın alayı olmaz.’ derler; şakası yoktur anlamına gelir ki yırtıcı kuşa karşı temkinli olmayı öğütler.¹²²

Eserde geçen yırtıcı kuşlardan biri olup Süleyman peygamber ve ordusuna yardımcı olmaktadır.

toldurmuşdı siḥr kâhin okuyup şişeyi hava yüzünden yeryüzine atdı inüp ḥâke (8) tokunup çâk olup içinden sîgal leşkeri çıḳdı siḥri kâhin kuvvetiyle ol sigâllaruñ kimi (9) tavşancıl oldu ve ba'zî sigalar sunḳur ve şâhin ve çaḳḳır ve 'âcizi ve belbân atmaca kerkes ve (10) ve ḳuzḡun ve çaylak ve devlingeç olup yiryüzünden ḳalkup gökdeki kuşlar şaffına gelüp ceng (11) kıldılar nite Sîmurğ tarafından yırtıcı kuşlar

¹²⁰ Orhan Hançerlioğlu, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 775

¹²¹ Devellioğlu, a.g.e., s. 73.

¹²² Akalın, a.g.e., s. 74.

cāzū leşkerine irişüp kaynak toynaş urup gözlerin (12) çıkarup yüzlerin ki yırtarlardı...(66b 7-12)

2.5.4.3. Bülbül/Andelîb/Hezâr

Sesinin güzelliğiyle bilinen bir kuş türüdür. Arapçası andelîb, Farsçası ise hezâr şeklindedir. Gülşende veya çemenlikte kurduğu yuvasını sık dallı ve yapraklı ağaç dallarına, çokça gül ocakları içine yapar çünkü böyle yerlerdeki yuvalara yılanlar çıkamazlar. Yılan, kuş yavrularının etine haristir. Başka ağaçlara yapılmış yuvalara yılanlar, ağaca sarılarak kolayca çıkar.¹²³ Süleymân-nâme'de de farklı şekillerde geçmektedir.

...bülbül kuşu tırdı ki 'ârifâne miski elmas libâsın geyüben gül hayâlin (15) dile getirüp 'âşıkâne boynın egüben goncanuñ gülzâr içinde gelüp gonca itdügin ki yâd iderdi (16) hûb elhân âvâza birle ötüp gûş iden gamgîn dilleri dilşâd iderdi gâh hâr ikenden (17) ciger hûn olup feryâd iderdi...(57a 14-17)

2.5.4.4. Doğan/Bâz/Şehbâz

Genellikle Bâz/Şehbâz adıyla bilinen doğan kuşudur. Doğan kuşu alıcı kuş olarak bilinir. Av için beslenen kuşlardandır. Doğanla avcılığın geçmişi tarih öncesine kadar uzanır. Daha sonraki dönemlerde, Dede Korkut çağı Oğuzlarının da doğanla kuş avladıklarını kaynaklar bildirmektedir.¹²⁴ Eserde Süleymân peygamber ve ordusuna yardımcı olan kuş taifesi içinde yer alır.

Kayser Rûm melîkleri Yûnân serfirâzları Benî Aşfer serhenkgeri Endülüs dilâverleri altun gümüş şandallar (12) üzerlerinde yir yir oturmuşlardı pehlevânlar ol kan içici evrenler tağ kadar pûlâd güzlerini omuzlarına urup (13) her birisi seddi İskender gibi Süleymâna karşı ayağa tırmışlardı on dört kerre yüz biñ âdemi zâd cerisi (14) içtimâ'ı insân Süleymân dergâhına dirilmişlerdi şanaşın kim kıyâmet kopup on sekiz biñ 'âlemüñ maḥlûkâtı (15) ol Süleymân dergâhında ḥaşr olmuşdı ve yine oḡağı Süleymân üzerinde yırtıcı tırtıcı kuşlar her birisi uşağı ve irisi (16) erkek ve dişisiyle ve eşi yoldaşıyla bâz ile bâz kaz ile kaz şehbâz ile şâhîn keklig ile güvercin (17) tûḡî ile tırrâç kumrıyla bülbül her bir atyâr ulusu sağ u sol kanat kanada urup tırmışlardı Süleymân üzerine (18) sâye şalup tırmışlardı...(5a 11-18)

¹²³ Onay, a.g.e., s. 83.

¹²⁴ Akalın, a.g.e., s. 94.

2.5.4.5. Güvercin/Kebûter/Hamâme/Verkâ

Arapçada hamâm, hamâme ve Farsçada kebûter şeklinde geçmektedir. Türk edebiyatında eskiden posta işlerinde kullanılması dolayısı ile meşhurdur. Güvercin bir av kuşu olarak avcı kuşlarla birlikte anıldığı gibi sevgili yerinde de kullanılır. Ayrıca güvercin eti, meze olarak oldukça makbul görülür.¹²⁵ Halk edebiyatında ise duruşu, sessizliği, ürkekliği gibi özellikleri nedeniyle sevgiliyi nitelemede kullanılmıştır.¹²⁶ Eserde Süleyman peygamberin habercisidir.

*oṭağ-ı Süleymân üzerinde yırtıcı ırtıcı kuşlar her birisi uşağı ve irisi (16)
erkek ve dişisiyle ve eşi yoldaşıyla bâz ile bâz kaz ile kaz şehbâz ile şâhîn keklig
ile güvercin (17) tûṭî ile turrâç kumrıyla bülbül her bir atyâr ulusu sağ u şol kanat
kanada urup tırmışlardı...(5a 15-17)*

2.5.4.6. İbibik/Hüdhüd

Hüthüt, hemen bütün dillerde çıkardığı sese ... veya başında bulunan sorguç şeklindeki renkli tüylere ... göre adlandırılan ... ve taraklı tepeliğiyle tanınan bir kuş türüdür. Türkçe’de ibibik, çavuş kuşu, taraklı, ibikli; Arapça’da hüdhüd olarak bilinmektedir.¹²⁷ Süleyman peygambere hizmet eden hüthüt çok uzaklardaki suyu havadan görebilme ve keşfedebilmesinden dolayı eserde Süleyman peygamber ve ordusuna kılavuzluk yapmaktadır. Aynı zamanda mürğ-i Süleyman olarak da bilinmektedir.

*...irmeyüp Süleymân Sîmurğî anup kanı ‘Anḳā diyince Hüdhüd (4) kanat
açup gökyüzünden yire indi tahtı pā önünde âdâbıla ḳondı yüzün yire sürdi âbdan
baş (5) ḳaldırıp Süleymâna du ‘â ḳıldı andan kuş dilince Süleymâna söyledi ‘Anḳā-
yı Ḳâf uş yakın geldi diyü (6) ḳaber eyledi Süleymân felekden yaña baḳdı anı gördi
kim teşrin-i cānibinden aḳ ve ḳızıl ve ḳara (7) ve gök bulutlar belürdi ammâ kim
önlerince dört yıldız şeklinde şafâḳ renginde altun şıfat (8) bir bulut gelür ve lîkin
ol bulutun kenarında yir yir elegüm saḡma gibi elvân elvân rengîn (9) rengîn gün
gün ‘acâ’îb rengāmîz nesneler görünür ‘acebâ ne ‘alâyîmdür dirken bâdı şarşar
ḳuvvetiyle (10) bulutlar ki hava yüzünden gelür gelüp yakın yitdi Süleymân
diḳḳatile tekrar nazar kim itdi (11) gördüğim ol görinen ḳara bulutlar bulut degül
atyâr leşkerimiş...(5b 3-11)*

¹²⁵ Pala, a.g.e., s. 277.

¹²⁶ Atilla Özkırımlı, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi* (2. baskı), Cem Yayınevi, İstanbul, 1983. s. 571.

¹²⁷ Devellioğlu, a.g.e., s. 389.

2.5.4.7. Hüma

Devlet kuşu anlamındaki Farsça Hüma kelimesi efsanevi Hüma kuşu anlamının yanında ‘saadet, kutluluk’ anlamlarına da gelmektedir.¹²⁸

Süleymân-nâme’de şeref ve saadeti temsil ederek Süleyman peygamberin yardımcısıdır.

2.5.4.8. Kaknus/Musikar

Kaknus kuğu kuşu demektir. Bu kelimenin iki türlü imlası, iki şekilde telaffuzu vardır: Kaknûs ve Kuknus. Bu kelimenin aslı Yunanca ‘kiknos’ kelimesidir. Kiknos’un Türkçesi kuğu, Fransızcası ‘eygne’dir. Kuğu, esatir-nüvislerin (mitoloji yazar) muhayyilesinde mevcut olup, hariçte vücudu olmayan tuyûr-ı mevhumedden (gerçekte olmayan kuşlar) değildir; Kudret-i fâtıranın (Tanrı’nın yaratma gücü) berceste bir şiiri denecek kadar güzel yaratılmış olan hakiki bir kuştur.¹²⁹ Farsça’da ‘ateş-zen’ diye de anılan bu kuş¹³⁰ mitini, Hristiyanlar öldükten sonra yeniden dirilmenin simgesi saymışlardır.¹³¹ Süleymân-nâme’de en fazla adı geçen kuşlardan biridir.

2.5.4.9. Karga/Gurâb/Zâg

Farsçada zâg, Arapçada gurâb şeklinde geçmektedir. Divan şiirinde daha çok rakip tipiyle bağlantılıdır. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Âdem’in cennetten kovulması olayında da zikredilmektedir. Karganın rengi siyah olduğu için geceye benzer. Ancak yine de kargaya karşı şairlerin tutumu olumsuzdur.¹³² Uğursuzluk ve kötü haber getirdiği eserde anımsatılmıştır.

*...ğurab ya‘ni kuzğun (15) hava yüzünde ol dūn kuşlar şaffında şol tarafda
kim tırışdı ammā ki kezzāb olup (16) hayrı şerre döndürüp ehl-i şirret olup kilāb
gibi mühmel leş yidügi (17) cihetden cebe yigen yüzi ağ iken kara olup zağ olduğu
ecilden (18) kuşlar arasında şeytān mel‘un gibi yüzi karalığından utanup atyār
uluların uğrun (19) uğrun bakup göz iderdi ammā ki yiryüzünde leş ya bir baş görse*

¹²⁸ Devellioğlu, a.g.e., s. 390.

¹²⁹ Ömer Ferit Kam, *Âsâr-ı Edebiyye Tedkikâtı Dersleri* (Haz.: Yıldırım, A.), Türkiye ve Türk Dünyası İktisadî ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ, 1998, s. 90.

¹³⁰ Akalın, a.g.e., s. 141.

¹³¹ Hançerlioğlu, a.g.e., s. 758.

¹³² Pala, a.g.e., s. 500.

ğara ağızın (20) açup ğara ğaber virmege ğara yüzlü zengi gibi kızıl dilin söylemege uzadurdu ğayrı (21) koyup şer ğaberler düzedürdi...

2.5.4.10. Kartal/Ukâb/Tavşancıl/Karakuş/Nesr

İslamiyet öncesi Gök Tanrı'nın timsali olarak kabul edilen kartalın, hükümdarlık, güç, kuvvetle ilgili simgesel anlamları İslamiyetten sonra da devam etmiş, hatta zaman zaman yukarıdaki anlamları ifade eder şekilde arma olarak da kullanılmıştır.¹³³ Görme yetisi çok gelişmiş bir kuştur. Bu özellikleriyle eserde zikredilen kuş taifesindendir.

...uçan atyâr leşkeri 'askeri Süleymândur cân başına şıçrayup kıatında ħâzır olan câzû ve 'askerine (13) ħükm eyledi her birisi siĥr okuyuban şûretlerin tebdîl câmelerin taġyîr idüp siĥr-i kâhin okuyup her biri kendüyi (14) yırtıcı kuş şûretine girüp kimi Kaġnûs kimi Rûĥ kuşu ve kimi tavşancıl ve kartal ve Şâhin Sunġûr fil-cümle (15) Sîmurġula ne miġdar kuş var ise anlaruñ heyetine mânendi câzû çerîyi atyâr leşkeri şûretine girüp önlerince Berġi (16) Câzû daġı kendüye siĥr urup Sîmurġ şekline girüp siĥrle bindiġi nehengi yedi başlu evren kıilup (17) Sîmurġ gibi kaynaġına alup evren daġı yedi başın gökyüzünden yeryüzünden yaña şalup yedi başlu ağızunı açup (18) Sîmurġdan yaña odlar şaçup Berġi Câzû daġı Sîmurġ hey'et olup ğara bulut gibi kıanatların açup gören atyâr uluları kıorġup (19) öninden kaçup Sîmurġıla muġâbil ü mu'ârîz oluban ġuruşdular...(4a 12-19)

2.5.4.11. Kaknus/Kuknos/Musikar

Kaknus kuğu kuşu demektir. Bu kelimenin iki türlü imlası, iki şekilde telaffuzu vardır: Kaknûs ve Kuknos. Bu kelimenin aslı Yunanca 'kiknos' kelimesidir. Kiknos'u Türkçesi kuğu, Fransızcası 'eygne'dir. Kuğu, esatir-nüvislerin (mitoloji yazar) muhayyilesinde mevcut olup, hariçte vücudu olmayan tuyûr-ı mevhumeden (gerçekte olmayan kuşlar) değildir; Kudret-i fâtıranın (Tanrı'nın yaratma gücü) berceste bir şiiri denecek kadar güzel yaratılmış olan hakiki bir kuştur.¹³⁴ Bazı rivayâta göre güya musiki, Kaknus'un minkarından tabir-i diğerkle mizmarından çıkan seslerden alınmış imiş. Şark esatir-nüvislerinin Kaknus hakkındaki hurafelerinin hûlasası bundan ibarettir.¹³⁵ İncelenen eserde Hz. Süleyman'a yardımcı olmaktadır.

¹³³ Yaşar Çoruhlu, "Türk Sanatı'nda Görülen Hayvan Figürlerine 'Gök ve Yer' Sembolizmi Açısından Bir Bakış". Üçüncü Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay. 1999, s. 243-244.

¹³⁴Kam, a.g.e., s. 90.

¹³⁵Kam, a.g.e., s. 91.

2.5.4.12. Kırlangıç/Piristû

Kırlangıçlar yuva yaparken kullandıkları zekalarıyla bilinen bir türdür. Farsça olan pilvâye piristûk ya da piristû kelimeleri kırlangıç demektir.¹³⁶ Eserde Süleyman peygamber ve ordusuna yardımcı olan kuş taifesi içinde yer almaktadır.

...durrâc kuşu yanında tavusuñ sağ tarafında kırlangıç kuşu pervâza tırmışdı miskini (21) hırkasın almışdı 'İsâyı mücerred muhib gibi siyeh ridâsın gerdine şalmışdı şehlä gözlerine [57b] (1) medenî sürmesin çeküp elhân-ı âvâzıla dile gelüp şakırdı seb'e hûn üstâd hâfız gibi (2) kırât üzre gâh Hüseyin ve gâh hava yüzünde maḥbûb âvâzıla hava yüzünde velfecr âyetin dile gelüp (3) okırdı...

2.5.4.13. Kuğu

Genellikle beyaz renkli olan ördekgillerden bir kuş türüdür. Eserde diğer kuş taifesiyle Süleyman peygambere yardımcı olmaktadır.

(10) bulutlar ki hevâ yüzünden gelür gelüp yakîn yitdi Süleymân diḳḳatile tekrar nazar kim itdi (11) gördüğim ol görinen kara bulutlar bulut degül atyâr leşkerimiş tavşancıl ve kartal (12) ve Kaḳnûs kuşları 'askerimiş ve daḥı ol aḳ bulutlar Rûḥ kuşları Semender kuşu ve Laḳlaḳa ve (13) Kuğu ve Şaḳa kuşlarımış ve daḥı ol gök bulutlar Güvercin Çaḳır Balaban Sunḳur Şâhîn cinsi imiş (14) ve daḥı ol kızıl bulutlar kızıl akîd kuşlarımış ve daḥı kızıl tuṭi Sügûlün Turrâc ve Kebk (15) ve Turna ve tedricü cinsi murgân...

2.5.4.14. Laklaka/Leylek

Arapçası lâklâk olan leyleğin Farsçası leglektir.¹³⁷ Eserde diğer kuşlarla beraber zikredilmektedir.

(10) bulutlar ki hava yüzünden gelür gelüp yakîn yitdi Süleymân diḳḳatile tekrar nazar kim itdi (11) gördü kim ol görinen kara bulutlar bulut degül atyâr leşkerimiş tavşancıl ve kartal (12) ve Kaḳnûs kuşları 'askerimiş ve daḥı ol aḳ bulutlar Rûḥ kuşları Semender kuşu ve Laḳlaḳa ve ...(5b 10-12)

2.5.4.15. Papagan/Tûtî/Bebgâ

İnsan sesini taklit etmesiyle bilinen bir türdür. Arapçada bebgâ, Farçada tûtî olarak geçmektedir. Bilindiği üzere papağanlar şekeri sever ve dolayısıyla şekerle birlikte

¹³⁶ Devellioğlu, a.g.e., s. 865-866.

¹³⁷ Devellioğlu, a.g.e., s. 541.

anılırlar. Tûtî halk arasında papağandan daha maruftur. Söylenen sözleri tekrar etmesi, insan gibi konuşması bu kuşun en önemli özelliğidir. Eskiden şeker kamıştan çıkartılır ve kamış da Mısır'dan ihraç olunurdu. Bu cihetle şairlerimiz tûtî, bebgâdan bahsederken şeker, kamışı ve bu meyanda Mısır'ı da ihmal etmemişlerdir.¹³⁸ Konuştuğunda şekerle ödüllendirilirler. Eserde bu özelliğine değinilmiştir.

*Kuş kanadından görünmez âftâb
Gökde perrandan yürimez mâhtâb*

*İutiye şeker şiken elhân ider
Cîfeye tîlib durur kerkes gurâb (65a)*

2.5.4.16. Ruh

Eserde Süleyman peygamber ve ordusuna yardım eden kuş taifesi içinde yer almaktadır.

*Süleymân diğkatile tekrar nazar kim itdi (11) gördü kim ol görinen kara
bulutlar bulut degül atyâr leşkerimiş tavşancıl ve kartal (12) ve Kañnûs kuşları
'askerimiş ve dahı ol aq bulutlar Rûh kuşları Semender kuşı... (5b 10-12)*

2.5.4.17. Semender

Semendel, semendür, semendük, semendül, semendün lafızları semender manasındır. İşbu semender aslında sâ-m-enderdendir; ateş içre hasıl demektir. Sâ-m ateş manasındır.¹³⁹ Rivayete göre semender yalnızca ateşte yaşar ve ateşten çıkınca ölmüş.¹⁴⁰ Ahyânen (ara sıra) taşra çıkıp gezer ol esnada sayd ederler ve derisinden mendil, takye misilli nesneler düzerler. Kirlendiklerinde kendilerini ateşe atarlar. Sabunla gaslolunmuş gibi pak u pâkize olur. Derisinden çadır düzerler ve tüyünden câmeler dokuyup sıcak havalarda giyerler. Hararet-i hava (hava sıcaklığı) kat'a tesir eylemez.¹⁴¹

Eserde Süleyman peygamber ve ordusuna yardımcı olmaktadır.

*lîkin ol buluduñ kenarında yir yir elegüm şağma gibi elvân elvân rengîn (9)
rengîn gün gün 'acâ'îb rengâmîz nesneler görünür 'acebâ ne 'alâyîmdür dirken bād-
ı şarşar kuvvetiyle (10) bulutlar ki hava yüzünden gelür gelüp yakîn yitdi Süleymân*

¹³⁸ Onay, a.g.e., s. 70.

¹³⁹ Kam, a.g.e., s. 81.

¹⁴⁰ Pala, a.g.e., s. 412.

¹⁴¹ Kam, a.g.e., s. 81.

dikkatle tekrar nazar kim itdi (11) gördü kim ol görinen kara bulutlar bulut degül atyâr leşkerimiş tavşancıl ve kartal (12) ve Kağnūs kuşları ‘askerimiş ve dağı ol ak bulutlar Rūh kuşları Semender kuşu ve Lağlağa ve (13) Kuğu ve Şağa kuşları ve dağı ol gök bulutlar Güvercin Çağır Balaban Sunkur Şāhīn cinsi imiş (14) ve dağı ol kızıl bulutlar kızıl akīd kuşları... (5b 8-14)

2.5.4.18. Sunkur

Bir tür yırtıcı ve avcı kuş olarak bilinmektedir. Eserde avcı kuşlarla birlikte geçmektedir.

Kuğu ve Şağa kuşları ve dağı ol gök bulutlar Güvercin Çağır Balaban Sunkur Şāhīn cinsi imiş (14) ve dağı ol kızıl bulutlar kızıl akīd kuşları ve dağı kızıl tuği Sügölün Turrāc ve Kebk (15) ve Turna ve tedricü cinsi murğān ve Tavus kuşları amma kim ol dört yıldızlar Sīmurğūn (16) iki başında dört gözümüş ve rengāreng görinen nūrānī ‘alāyimler Sīmurğūn lāciverdī (17) ve zehepī muşannī‘ ve mūnaḳḳa‘ ve mūrebba‘ kanatlarını yüklerimiş me‘a’l-ḳışsa sözi dīrāz ḳılmayalum anı vakt içinde (18) atyâr uluları Sīmurğūla hava yüzünden süzölüp dīvān-ı Süleymān kenārına bir fersāh mīḳdārī ādemi zād leşkerinden (19) ırāḳ yirde ḳondılar her birisi peleng gibi mīnḳārī nicesin yire urup yüzlerin Sīmurğūla Süleymāndan yana (20) döndiler... (5b 13-20)

2.5.4.19. Sülün, Turrac ve Kebk

Farsçada kebk, keklik demektir. Farsça olan tezerv ise sülün olarak bilinen bir kuş türüdür. Eserde sülün ve kebk birlikte anılmaktadır. Keklik, sesinin güzelliğiyle edebiyatımızda hayli zikredilen kuşlardandır. Eserde diğer kuşlarla Süleyman peygamber ve ordusuna yardımcı olmaktadır.

Sügölün Turrāc ve Kebk (15) ve Turna ve tedricü cinsi murğān ve Tavus kuşları amma kim ol dört yıldızlar Sīmurğūn (16) iki başında dört gözümüş ve rengāreng görinen nūrānī ‘alāyimler Sīmurğūn lāciverdī (17) ve zehepī muşannī‘ ve mūnaḳḳa‘ ve mūrebba‘ kanatlarını yüklerimiş... (5b 14-17)

yırtıcı kuşlar şahin ‘uḳḳāb ve sunkur gibi ve ‘Anḳa ve tavşancıl ve kartal ile yönlerin ḳal‘aya dönüp (6) dūşmān leşkerine ḳarşu şaḳırlardı bülbül tuği durrāc ḳumrı Süleymān otağı üzerinde hezār dāstānıla dile (7) gelüp laṭīfī āvāzıla maḳāmı Ḥüseynīde Süleymānuñ eyyām-ı devletine du‘ā ḳılup her birisi medḥ okırdı (22a 5-7)

2.5.4.20. Şahin

Arapça olan şâhin kelimesi doğan kuşu demektir.¹⁴² Şahin, doğanla birlikte Türk kültürünün en gözde kuşudur. Av kuşlarının en değerlisidir. Dede Korkut Kitabı'nda da avcının kolunda çırpınıp durması ile anılır. Şahin, Türk şiirinde ... yükseklerde süzülme, av kuşuna salıverilmek, kolda taşınmak, avı çarpıp almak, av kuşunu kovalamak, keskin ve etkili bakmak gibi özellikleriyle anılır.¹⁴³

Şahin kuşu da Süleymân peygamber ve ordusuna yardım eden kuş taifesindendir.

Hakīm kavlince kaçan kim dīvān-ı Süleymān tırdı ol tarafından Sîmurğ kuşu dağı atyâr ulular ile hava yüzinden cinsi cinsile kanat açup (2) ol ıssı günde Süleymān leşkeri üzerine geçüp Sîmurğ rast Süleymān otağına muķābil yirle gök (3) ortasında tırdı yırtıcı kuşlar sağ tarafında tartıcı kuşlar şol tarafında ol leşkeri 'azīm (4) üzerine gölge olmağičün kanat kanada çatup cinsi cinsile baş başa çatup pervāz ururlardı (5) yırtıcı kuşlar şahin 'uķķāb ve sunķur gibi ve 'anķa ve tavşancıl ve ķartal ile yönlerin ķal' aya dönüp (6) düşmān leşkerine ķarşu şaķırlardı...(22a 1-6)

2.5.4.21. Turna/Küleng

Bilindiği gibi turnalar göç zamanlarında “v” şeklinde uçarlar. Divan edebiyatında daha çok sevgiliden haber getirmesiyle bilinir. Yine eserde Süleyman peygamber ve ordusuna yardım eden kuş taifesi içinde yer almaktadır.

Turna ve tedricü cinsi murğān ve Tavus kuşlarımış ammā kim ol dört yıldızlar Sîmurğuñ (16) iki başında dört gözimiş ve rengāreng görinen nūrānī 'alā'imler Sîmurğuñ lāciverdī (17) ve zehepī muşanni' ve münakķa' ve mürebba' kanatlarınıñ yüklerimiş...(5b 15-17)

2.6. YER İSİMLERİ

2.6.1. Amalika

İsrailoğullarının düşmanı olan Amalika kabilesi ve şehri eserde oldukça fazla geçmektedir.

¹⁴² Devellioğlu, a.g.e., s. 975.

¹⁴³ Akalın, a.g.e., s. 121.

...cānib Süleymān leşkeri Bağdād çerisi Mısr u Şām ulusu Kayşer-i Rūm erleri (13) Yunān mübārizleri Sührāb Şāh bahadurları ‘Amaliķa kavmi ‘ādīler pehlevānları şeddādī şāhib kıranları (14) Benī İsrāīlūn on iki sıbtı begleriyle Kudūs Haleb dilāverlerini Süleymānla sancaķ (15) dibinde ķalup on iki sıbtuñ beglerinden ğayrısı on dōrt kez yüz biñ sipāhī (16) Efrāsiyāb cerisin ķarşulayup otuz iki kez yüz biñ er olup şāh u şāhı yolına (17) duruşup birbirine seyf ü şālīķ uruşup ceng-i Süleymānī ve āheng-i Efrāsiyāb tūrānı itdiler...(48a 12-17)

2.6.2. Boztepe/Puzdepe

Süleyman peygamber ve ordusunun Boztepe’ye gitmeleri eserde geçmektedir. Hızır tarafından Süleyman peygambere Efrasiyab’dan korunması için Boztepe’ye göç etmesi söylenmiştir.

...Bağdād cān keşleri Benī İsrāīl sıbtınuñ begleri ve başları her birisi (13) Loķmānuñ sözine incinüp leşkerle göçelüm Bozdepeye geçelüm didüğine incinüp kocunup (14) yüz göz egüp durdılar...(59b 12-14)

...yā Süleymān nebī iy Dāvūd oĝlı şabī Efrāsiyāb leşkerinden incinme (17) ‘Ayyuri Cāzū sāhīrlereñden kovunma Haķ te‘ālī saña yardım kılacāķdur ĥazretuñ Süleymān-ı zamān (18) olacāķdur amma ki saña bir naşīhatim var işitgil ben maĥbūbuñ Hızruñ pendini tutgil bu gice (19) leşkerüni tiz çek göçür nişfu’l-leyl içinde Bozdepeye geçür cem‘-i leşker Bozdepe (20) üzerine atlarından insünler ĥayme ĥargāhların indürüp konsunlar leşker çevresine on (21) iki biñ ‘ulemā ve fużalā birle ism-i a‘zam okuyup çevre gezsünler dāire çizsünler...(60a 16-21)

2.6.3. Edirne

Edirne şehrindeki üç şerefli minare telmih unsuru olarak eserde geçmektedir.

Çipuri cebbāra muķābil mu‘arız olup tırdı andan sünü ucı işaretile (14) Çipure selām virdi Çipur nażar kılup gördi ki bir pehlüvānı cihān merdi meydān bir taĝ bendi ki fili (15) kūhı Elbūrza beñzer kendünüñ ķāmeti ğuz gözleri gök yüzündeki yıldıza beñzer (16) başı hammām ķubbesince var ķolları çınar tılına barmaķları çınara beñzer elindeki pūlād sūñüsü (17) Edirne şehründeki üç şerefli mināreye beñzer bir pehlevānı cihāndur ki görenüñ ‘aķlı çāk olur andan Çipuri (18) Cebbār taraba taĥtası gibi kılcın kınından çıkarup eline aldı Kırtusı ‘ādī fili üzerine at şaldı (19) bu yanadan Kırtusı ‘ādī anı görüp file cengel urdı ķarşu varup muķābil mu‘arız tırup (20) Çipuri Cebbār kılcına yedi pūlād ķalkanın ķarşu virdi... (25b 13-20)

2.6.4. Elburz Kulesi

Elburz Dağları bilindiği üzere İran'ın kuzeyinden uzanmaktadır. Elburz Kulesi eserde oldukça fazla geçen yerlerdendir.

...(1) Süleymân hazreti dahı tã'at ve niyâzdan fariğ olup enbiyâ vü evliyâ vü 'ulemâ ile kal'a içinde Efrâsiyâb (2) sarayında halvet-i hâşında oturmuşken nâgâh anı gördiler ki halvet-i hâş (3) kapusunda bir at kişnedi hâcib-i hâş taşra çıkup gördi ki bir yüz atlu kolu (4) kuvvetlü şecâ'atlü şalâbetlü kademi kuvvetlü bir cüvân 'alevî saçlu sebze pûş atından aşağı inüp (5) elindeki yeşil harbesin yire şancup atını kaza koyup dergâhdan içerü girdi. (6) Hâcib Süleymâna ne haber virince gördi ki sebze pûş Süleymân nazârına varmış Süleymân (7) dahı sebze pûşı görüp Hızırî hâzır idügin bilüp oturdu görüşüp hâl (8) hâtır soruşup diledi ki Hızırî kenarına çeküp otura şöbete ilâhî kılup Hızırî hâzırî dile getüre ammâ ki Hızır a.m. Süleymâna bir avuç tâze hurma şunup eydür yâ Süleymân (9) gâzâ mübârek olsun devletine yârici bahtuñ şem'ini uyarıcı Haq tebârek olsun ammâ ki (10) gâfil mebaş ki iki yedi başlu evren herbirisi bî had ilan leşkerinle ağıl giden (11) taşra kalan koyunu ki şimdi kurd gibi girüveşürler koyun çokları ki kırup (12) atların leşkerin tartışurlar ve yine şabâh olıcağ Kûh-ı Elbürz eteginden kara kızıl şaru bulut (13) kopsa gerek...(34b 1-13)

2.6.5. Giresun

Süleymân peygamber ve ordusunun Efrâsiyâbla mücadelesi sonucunda Efrâsiyâb Giresun'a sürülmüştür. Bu durum eserde şu şekilde geçmektedir.

...Süleymân hazreti Mûsâ 'aşâsın eline alup Allâh'a şıgınuş (4) Efrâsiyâb leşkerine karşı varup seyf ü şâlık urup gayret hamıyyet kılup cenge (5) urdılar 'Arab 'Arba leşkeri Kayser-i Rûm serverleri Yunân pehlevânları 'Amaliğa merdânları (6) Bağdâd dilâverleri Mekke vü Medîne serverleri Efrâsiyâb leşkerine Benî Aşfer çerisine (7) Endelüs erlerine ol düşmân ve erine Süleymân yolına cân u baş fedâ kılup tîğ ü teber uruşup (8) Efrâsiyâb çerisin seyfile şıyup Giresuna sürdiler hava yüzünden Sîmurğ kuşu dahı (9) yırtıcı tartıcı kuşlar ile kara bulut gbi hava yüzünden kanad büküp düşmân leşkeri (10) üzerine yıldırım gibi inerlerdi...(49b 3-10)

2.6.6. Hindistan

Hindistan'da bir gafilin gemisiyle beraber batması ve Hızır'dan yardım istemesi eserde şu şekilde geçmektedir.

Hakîm kavlince Loqmânı ekber (10) böyle diyicek Hızır-ı hâzır eyitdi yâ Süleymân pâk-i yezdân haqqıçün kim hazretüñe taht u sa'âdet ve milk-i cihân virdi (11) ve men Hızıra âb-ı hayâta rûzı kılup hayâtı câvidân virdi her ne kim Loqmân

Ḥakīm söylediyse işidiyürdüm (12) Ḥazretüñe gelmek dilerdüm ammā baḥr-ı ‘ummān içinde bir kāfirūñ gögsi ki içinde dört yüz naḳdī (13) küffārı varidi gemisi girdāba düşdi ‘acze varup çağırdı ki yā Ḥızır tebden el çeküp (14) müselmān olam ḥaḳḳı bir bilüp saña imān getürem diyüp niyāz idicek anı vaḳtūde ol gemiye yetişüp (15) girdābdan kurtarınca Hindistān pādīshāhı küffār çerisiyle ceng idüp kendüyi şaymışlar yā Ḥızır (16) ḥāzır müselmānlık çerisine yitiş yoksa hep helāka verdi diyüp çağırınca Allāhuñ izni birle ana daḥı (17) yitişdüm kāfiri hezīmet kılınca Mısr şehrinde bir ‘azīz ehlü Allāh’dan Nīl kenārında Nīle girür timsāḥ (18) kabarı çağırdı ki yā Ḥızır zinde pāk-i yezdān ḥaḳḳıçün beni ḥalāş it diyince hemān bizni ‘l-lāh yitişüp ḥazır oldum (19) anı daḥı timsāḥ elinden ḥalāş itdüm iş budur ki bu gün şabaḥdan Endülüs cānibinde ol gemiye ḡarḳ olmaḳdan (20) ḥalāş itdüm girdabdān kurtardum cem‘isi müselmān oldılar şevābā girdüm ve andan bir nefes içinde baḥr-ı (21) girdāb yanında maḡrīb serḥaddinden gidüp maşrıḳ ḥudūdından Hindistānda bulundum kāfirler elinde müselmānları ḥalāş (8a 1-21)

2.6.7. Ilgaz Dağı

Ilgaz Dağı, Süleymān peygamber ve ordusunun düşmanlarını mağlup etmeleri dolayısıyla bir bölümde karşımıza çıkmaktadır.

Süleymān nebī a.s ‘Arab ‘Arba begleri Mısr u Şām dilāverleri Baḡdād serverleri (7) Kayşer-i Rūm erleri Yunān mübārizleri düşmān çerisin şıyup nuşret viren Allāha şükr (8) idince nazār kılup gördiler ki kıble tarafından Ilgāz eteginden bir ḳara toz ḳopdı baḥr-ı (9) zulumāt gibi ol ḳara toz ‘ālemi tutdı baḥr-ı oḳyanus gibi rüy-ı zemīn ihāṭa itdi ḳaradeñiz (10) gibi yirle gök arasın ḳarartdı ‘acebā bu toz nedür dirken bād-ı şarşar esüp toz içine (11) ki girdi leşker tozun taḡıdup iki yaña ayırdı...

2.6.8. Kudüs

Bilindiği gibi Kudüs’te bulunan Mescid-i Aksâ’nın inşası Süleyman peygamber dönemine dayanmaktadır. Kudüs, ulu peygamberlerin şehri olarak da bilinmektedir. Şehir Babil kralı tarafından yakılıp yıkılmalara maruz kalmıştır. İncelediğimiz eserde yine birçok yerde geçmektedir.

...atına ḳutāzın daḥı taḳdı andan soñra bin batman demür şālīgın eline alup Ḥaḳ Te‘ālaya tevekkül (10) kılup ‘uḳḳāb mişāl şuḳrayup raḥşına süvār oldu Yeḥu Yada‘ beylerbeyi daḥı (11) görüp ḳal’a erleriyle yirlerinden turup atlu atına binüp on iki biñ er ile ‘ālem alup taḅl ve kūş ḳalup (12) ḳal’ānuñ ḳapusın açdurup evvel Sām-ı Süvār ḳal’ānuñ içinden çıḳdı ardınca Ḳārun ve daḥı ardınca Yeḥu Yada‘ (13) beylerbeyi on iki biñ erile yetmiş yedi Beni İsrā’īl dilāverleriyle Ḳudūs ve Medīne serverleriyle (14) gelüp ḳal’adan taşra kim çıḳdılar kūş ḥarbi ḳaldılar ḳal’anıñ ḳapusın önleyüp turdılar ellerin (15) ḳılıç ḳabzasına urdılar ḳal’a

üzerindeki pāsbanlar dahı tob mancınıklar kırdılar erlikler üzerinde (16) cenge hāzır olup kırdılar...(14b 9-16)

2.6.9. Sinop

Sinop şehri incelediğimiz eserde en fazla zikredilen yerlerin başında gelmektedir. Süleymân peygamber bilindiği gibi İsrailoğullarına hükümdarlık yapmıştır. Babası Dâvûd (a.s) dan sonra memleketini on iki eyalete ayırmıştır. İncelediğimiz eserde on iki sıbtun beyleri şekliyle geçmektedir. Eserde Süleyman peygamberin Sinop Kalesi'ni almak için yaptığı mücadeleler eserin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.

...Lokmân Hākīm kıvlince râvi'yân-ı aḥbâr ve nâkilân-ı muḥtâr ve Eflâtûn-ı Yunânî naklınce ol vechile rivâyet kıldılar kim ol (2) zamân kim hevâ-yı fenâda Sinop cânibine kuşlarla Sîmurḡ kuşu gelürken hevâ yüzinden yiryüzine nazar kılup Süleymân (3) dergâhına Sinopa toḡru şikârın yimege yir gözedürken...(3b 1-3)

...Süleymân 'askerile konduğı şahrâya yitdiler ki Hâzreti Süleymân ol şahrâda konmışdı (6) Sinop kal'âsına yakîn yirde leşkerile ârâm idüp inmişdi sâyebân u serâberdeler tutulup dîvân hanlar (7) kurulmuşdı otağ-ı Süleymân kıubbesi felege çıkup kevâkib-i buruc-ı melâ'ike felek yüzünden otağ kıubbesine (8) cem' olup dirilmişdi dîvân-ı Süleymân dahı kurulmuşdı...(5a 5-8)

2.7. İKTİBASLAR

2.7.1. Kün

Kainattaki her şey Cenâb-ı Hakkın ol (kün) demesiyle olmaktadır.

“Göklerin, yerin mübdii, bir emri murad etti mi, ona yalnız ‘ol!’ der, oluverir.” [Bakara suresi, 2/117]

“Doğrusu Allah indinde İsa'nın yaratılışının, Âdem'in yaratılışı gibidir: Onu topraktan yarattı, sonra da ona ‘ol!’ dedi, o da oluverdi.” [Âl-i İmran sûresi, 3/59]

Süleymân-nâmede şu şekilde geçmektedir.

“...Haḳḳa tap ki “kün” demekden bir cevher yaratdı...” (30b-5)

2.7.2. Vahidü ferdü sameddür, lem yelid ve lem yüleddür ey lem yekün lehü küfven ehad (28b/20)

İhlas sûresine atıfta bulunulmuştur.

2.7.3. Kul cael hakku ve zehekal batıl innel batîle kane zehuka (İsra 17-81)

İsra sûresine atıfta bulunulmuştur. Eserde bir yerde karşımıza çıkmaktadır.

De ki: “Hak geldi, bâtıl zail oldu (yok oldu). Muhakkak ki bâtıl yok olacaktır (yok olmaya mahkûmdur).” (33a/6)

2.7.4. Kulhuvallahu ehad (37b)

İhlas sûresine atıfta bulunulmuştur. (*İhlas 112*)

2.7.5. Ve'l fecr (Fecr 89)

Mekke döneminde inmiştir. 30 âyettir. Sûre, adını birinci âyetteki “el-Fecr” kelimesinden almıştır. Fecr, tan yerinin ağarması vakti demektir.

“...hava yüzünde ve'l fecr âyetin dile gelüp (3) okurdu âyeti kerîm kılıcıla şeytân boynun toğurdu...” (57/b)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜSHA TANITIMI

Çalışmaya konu olan eserin adı pek çok cildinde müellifi tarafından Süleymân-nâme-i Kebîr olarak yazılmıştır. Eserin bazı nüshalarında ise Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhisselâm olarak geçmektedir.

İncelenen eserin Topkapı ve Manisa olmak üzere iki nüshası mevcuttur. Her iki nüsha da aynı yazılmış olup eksiksizdir. Yapılan çalışmada Süleymân-nâme'nin Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde 45 Ak Ze 226 arşiv numarasıyla kayıtlı nüshası ele alınmıştır.

Üzerinde çalışmış olduğumuz eser Süleymân-nâme'nin 40.cildidir. toplamda 82 varaktan meydana gelmiştir. Harekeli nesihle yazılmıştır. Sayfalarında eksiklik bulunmamaktadır. Yazısı okunaklı olup temiz bir nüshadır. Eserin dış tarafı miklep ve kahverengi deri ciltle kaplıdır.

Nüshanın ilk beyiti:

*Ḥālîk-ı ḥannân [u] ḥâzır pâdişâh-ı ber-kemâl
Râzîk u deyyân u nâzır Ḥaḳ ilâh-i zül-celâl*

Nüshanın son beyiti:

*Şeh Süleymân zamândur şâ'iri Firdevsî mûr
İtdi te'lîf ismine ḳodı kitâbı ol nişân*

*Şol omıza kim kitâbı iden gümel
Fatihile yâd ide ki şâd ola rûḥ-ı revân*

*Satır sayısı: 21
Varak sayısı: 82*

Yazı türü: Harekeli nesih

3.1. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ī)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṣ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

3.2. METİN

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[3a]

- (1) Hâlık-ı hânnân u hâzır pâdişâh-ı ber-kemâl
Râzık u deyyân u nâzır Hâk ilâh-i zü'l-celâl
- (2) Şâni ü gâffâr u Raḥmân lâ-yenâm ü lem-yezel¹⁴⁴
Sâmi' ü sulṭân-ı 'âlem lâ-şerik ü lâ-yezâl¹⁴⁵
- (3) Fâtır ol ki lafz-ı künden kâ'inât icâd ider
Kâdir ol ki kudret-i kabzında 'âlem mâh u sâl
- (4) Enver-i şem' inden anuñ mihr ü meh yaqar çerağ
Şarşar-ı havfindan anuñ deprenür af-ı cibâl
- (5) Hâzret-i Hallâk-ı a'zâm var idendür 'âlemi
Hâzret-i Rezzâk-ı 'âlem halka virür o nevâl
- (6) Kudret-i destinde câmi' çâr 'unşur-ı çarḥ
Hikmet-i lafzı hevâsında bulupdur i'tidâl
- (7) Gâh ider tuş-ı felekde mâh-ı tâbânı bedir
Gâh ider gûş-ı semâda halka şeklinde hilâl
- (8) Biñ Sikender dergeh-i seddinde bir harpüşt anuñ
Yüz Süleymân kaşrınıñ bâbındadır âşüfte hâl
- (9) Zıkr-i tevḥîdinde Kudsî beste demdür çün Hâkuñ
Fikr-i temcîdinde olur Firdevsî 'aciz tünd lâl
- (10) Aḥmed ü Maḥmûd u Kâsımdur Muḥammed Muştafâ
Şâfi' -i rûz-ı kıyâmetdür Hâbîb-i Hâk Te'âl
- (11) Enbiyânuñ serveridür âftâbuñ enveri
Milk ü dîne kuṭb-ı Hâkdur 'âleme şems ü cemâl
- (12) Hâk dü-kevne itdi sulṭân kıldı ta'zîm eyleyüp
Hilkatı levlâk bahşış oldı Hâkdan bî-mişâl
- (13) Hem Hâbîb-i mazhar-ı esrâr kerim ü zü'l-minen

¹⁴⁴ Kimseye muhtaç olmayan.

¹⁴⁵ Ortağı, eşi benzeri yoktur.

Hem haṭīb-i minber a‘ zām kibriyā-yı hoş-maḳāl

(14) Tā kıyāmet şad-taḥiyyat dā’imā Firdevsden
Ol Muḥammed nesline kim Hāḳ diyüpdür ḡayr-ı āl

(15) Men muḥibbū ḡānedānam var Yezīde la‘ netüm
Ḥāricinūn düşmenidür zīra her şāhib kemāl

(16) Āl-i ‘Oşmān şāh-ı sulṭān Ḥan-ı Ḥaḳan Bāyezīd
Milk-i Rumūn şāhidur Hāḳ virmesün aña zevāl

(17) Reşk ider kim ḳaşrına derbān ola Keyvān Zuḡāl
Yüz sürer k’atına nā’l ola her ay meh hilāl

(18) Bezme inse meh ḳadeḡ sāḳī Zuḡāl Kevşer şarāb
Rezme yitse Mirriḡ ider ḡaşmına yirde ḳitāl

(19) Ger ‘alem çekse ‘alemden ‘ālem içi ola pür
Nīzeden yir bulmaya yil yirde göçmeye nümāl

(20) Virmedi ḳadr-i refi‘ ūn ḡaşmuna ḳaṭ‘ ā aman
Ḳomadı tiḡ-i fütūḡuñ düşmene hergiz mecāl

(21) Hāḳ Te‘ālā devletūni yüce tutsun ser-firāz
‘Ömr-i Nūḡ itsün müyesser biñ yaşa görme melāl

(22) Şa‘irūn Firdevsīye minet iderseñ n’ola kim
Ḥāk-i pāyuñ öpüp ider çün nisār dūrri lāl

(23) Söz güherdür cevheri bilür yine kim cevheri
Yāḡu sözdür şāfi altun k’olmış ola şāf ḳāl

(24) Diñle imdi şeh Süleymān ḳışşasında kāmran
K’ana mānend olmaya aḡbār u eşaḡ şirīn maḳāl

[3b]

(25) Līki virgil hoş şalavāt cān u dilden Aḡmede
‘Arz ide Firdevsī sözin hergeleye her ehl-i ḡāl

Süleymān-nāmenūn yüz toḳsan altıncı meclisinūn zıkrindedür

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

(1) Gül yanaḡuñ ḡasretinden lālenūn baḡrında dāḡ
Müşk-i zūlfūn şevketinden sünbülün boynında dāḡ

- (2) Ğoncanuñ zehresini řirĩn lebũñ ĉāk ideli
Ĥāk-i ruřsār āteřũñ bağrında ‘ūdla ĉekdi dāğ
- (3) Ger teferruĥ itmese cān bũlbũli dīdār-ı dost
‘Arz iderseñ bir ģafesdür gözine firdevs bāğ
- (4) Müşk-i ĥaĥtuñ ĥātemi yāķuta ĉekdi dā’ire
şeh Süleymān mürdur kim Ĥāteme şunar ayağ
- (5) Ğün yüzũnden ayru gözũm ģan aķıdur ĉũn řafaķ
Kim bulut ģün görmese yağmur deger ĉağ ĉağ
- (6) Zũlf-i dāmuñ ĥalkasında nokķa-yı ĥālũñ senũñ
Dānedür cān murgĩnuñ şaydında dökdi ģurdı dāğ
- (7) Nāfe-yi müřķĩn řaĉuñ ‘ūdıla ‘anber gördi ĉũn
Ĥacletinden düşdi oda gerĉi bũ alur dimāğ
- (8) Milk-i ĥũsn içre Süleymān mürĉe Firdevsīdür
Tũĥĩ-i řirĩn zebānam şanma cāhil bũm u zāğ
- (9) Diñle imdi şeh Süleymān ģıřřasından řaĥ-ĥaber
Lĩki virgil ĥoř řalavāt Muřtafāya ĉağ ĉağ

Dāstān-ı Sīmurğ ve dāstān-ı sāĥirān

(1) Lokmān Ĥakīm ģavlince rāvi’yān-ı aĥbār ve nāķilān-ı muĥtār ve Eflātũn-ı Yunānĩ naķlince ol vechile rivāyet ģıldılar kim ol (2) zamān kim hevā-yı fenāda Sinop cānibine ģuřlarla Sīmurğ ģuřı gelürken hevā yüzinden yiryüzine nażar ģılup Süleymān (3) dergāhına Sinopa toğru řikārın yimege yir gözedürken nāgehān Berķ-i Cāzũyı ĉerisiyle görüp rũĥ ģuřuna (4) eydür řol hevā yüzünde mu‘allāķ göklerde ve nehenglere ve pelenglere sũvār olup ģiden cāzũ ve ĉerisi degũl midür ki (5) peleng ģorida olur neheng ĥōd řuda olur ādem oğlanymışsa yiryüzünde yürürdi bu göklerde mu‘allāķ gezen (6) sāĥirlerdür ki Mũsā devrinde bir kerre mağāribden meřārĩķa ģiderken Fir‘avn hemān ol server-i melā‘ĩn-i (7) bĩ-ĩmān bu ol ĉeriye beñzersen ne dirsın diyicek rũĥ ģuřı daĥı ģara bulut ģibi hava yüzünde (8) uĉup ģiderken nażar ģılup Ĥaķnũsıla baķup gördiler kim ģırķ elli cāzũ kimisi peleng şekli canavāra kimisi (9) dökilesi ‘uryān ziřt-şüret ģabĩĥ řekl ve ammā kim ‘acā’ib ‘acā’ib yaraķları var nite kiminũñ elinde demür řavķ (10) kiminũñ elinde şağarcuklarla ģarĩncalar kiminũñ elinde buz pāresi kiminũñ elinde kũrek kiminũñ elinde řiře birle neķt (11) odı kiminũñ elinde şasıla birisi bir ģabĩĥ-şüret ‘acā’ib hey’et sāĥirler ki nażar idenũñ zehresi ĉāk (12) olurdi Sīmurğ ģuřı göricek Ĥaķnũsa eydür ĥĩĉ bilür misin kim bu sāĥirler ne teveccũĥ itmişdür eyitdi ki yok bilmezem

[4a] (1) ‘Anķā eyitdi ben bu āřāl sāĥirleri kũĥ-ı Elburz ģulesinde ‘Ayyũrĩ Cāzũ leřkerũnde gördũm imdi varisa bunlar Süleymān peygāamberden (2) yaña ģiderler bize lāzım gelen budur kim bunları řikār ģılup Süleymān nebĩye bendile iledevũz ‘Anķā eyle diyicek cem’-i atyār (3) uluları Sīmurğ ģuřı ve Ĥaķnũs ģuřı ki tartıcılaruñ ve yirtıcılaruñ ģamu atyār ulularınuñ ser-i murglar idi

şâh-ı (4) murğân sözün tutup yırtıcı ve tartıcı kuşlara hüküm idüp yirle gök ortasında hava yüzünden cem'-i kuşlar yelken (5) gibi kanatların açup kimisi lenger gibi demür kaynağların açup önlerince Sîmurğ uçup turnaya sunkur ve şâhın (6) döner gibi gökyüzünde keklige çağırtoğan iner gibi yâhu taş arasındaki yılanı yilancılı kuşu kanat büküp (7) yılanı inüp şunar gibi ve yâhud yedinci kat felekden veya dest-i melekden şeyâtın-i nesli üzerine şihâb ile (8) yıldırım iner gibi Sîmurğ kuşu atyâr uluları birle şöyle cāzû leşkerine kazâ vE kader gibi indiler Berki Cāzû dahı (9) nazar kılup hava yüzünden Sîmurğ kuşu kara bulut gibi kuşlarla kanat kanada çatup beri leşkeri gibi (10) uçuşup cem'i perrân olup üzerlerine gelürler ki serçeye atmaca ancılayın inmeye mâkiyân yavrusuna zâg ile (11) dönmeye bes Berki Cāzû bildi kim bu gelen Sîmurğ şâh-ı tuiyürandur kaynağında götürdüğü yedi başlu evrendür (12) katında uçan atyâr leşkeri 'asker-i Süleymândur cân başına şıçrayup katında hâzır olan cāzû ve 'askerine (13) hüküm eyledi her birisi sihr okuyuban şüretlerin tebdil cāmelerin tağyir idüp sihr-i kâhin okuyup her biri kendüyi (14) yırtıcı kuş şüretine girüp kimi Kašnûs kimi rûh kuşu ve kimi tavşancıl ve kartal ve şâhın sunkur fı'l-cümle (15) Sîmurğula ne miktar kuş var ise anların heyetine mânend-i cāzû çeri-yi atyâr leşkeri şüretine girüp önlerince Berki (16) Cāzû dahı kendüye sihr urup Sîmurğ şekline girüp sihrle bindiği nehengi yedi başlu evren kılup (17) Sîmurğ gibi kaynağına alup evren dahı yedi başın gökyüzünden yeryüzünden yaña şalup yedi başlu ağzını açup (18) Sîmurğdan yaña odlar saçup Berki Cāzû dahı Sîmurğ hey'et olup kara bulut gibi kanatların açup gören atyâr uluları korkup (19) öninden kaçup Sîmurğula muķâbil ve mu'arız oluben tırustular kanat kanada çatup minķâr minķâra çatup ol (20) dürr-i pülâd kaynağları mısır-ı hançer toynağları açup ol toynağlarındaki yedişer başlu evrenlerin yedişer başın (21) kaldurup Sîmurğula Berki Cāzû ve biribirinün kafasına darb uruşdılar yir ile gök ortasında melekile şeytân [4b](1) gibi tırustular ol kadar döğüşdiler kim yedi başlu evrenlerin darbdan kafaları delindi derileri yırtılup sünüleri (2) sinirleri sökölüp kâmetleri bükölüp pulları gibi etleri didilüp ilikleri dahı yire dökölüp (3) 'âkıbet Berki Cāzû bir sihr okudı 'âlem yüzi od olup atyâr leşkerini Sîmurğula hevâ yüzünde kapladı (4) Sîmurğ anı görüp yâ Hayyu yâ Kayyûm diyü ismu'llâh okudı od üzerine okurdu Hakkı'n 'inâyeti birle sihrle yanan (5) ol od mahvoldı andan 'Anķâ şâh-ı murğân yâ Hannân diyüp hava yüzünden kara bulut gibi süzölüp indi kazâ ve (6) kader gibi pülâd kanatların açup Berki Cāzûnün kafasına yâ Allâh diyüp ikincisiyle elindeki yedi başlu (7) evrenün hammâm kubbesi gibi başları birle Berki Cāzûnün kafasına 'Anķâ-yı Kâf bir darb ile urdı kim darb şadâsından (8) bir 'azîm tarrâķa çıkdı kim milk-i Rûmdan âvâzı Semerķand u 'Irâķa çıkdı Hudâ-yı rabbü'l'âlemîn kolay getirüp (9) Berki Cāzûnün kafasını bir darbıla yoğurup cânın cigerin tağladı cāzûnün sihri bâtil olup kendü şekline (10) girince 'Anķâ kaynağ urup ellerin çevürüp ol mel'unun kendü saçından minķârile kıllar çeküp ellerin (11) kafasında bağladı cāzû leşkeri anı görüp cengden kendüzini irup el ele urup her birisi kendü (12) şekline girüp sihr-i efsûn urup Berki Cāzûdan yana sürüp kaçmağa başladılar ammâ ki atyâr (13) leşkeri cāzûnün kaçduğın görüp her birisi bunlara kanat açup uçup hava-yı fenâdan cāzûlar (14) üzerine süzölüp kazâ vü kader gibi dönüp yıldırım gibi inüp 'Azrâil gibi kafalarına konup kaynağlar urup kanlar (15) saçmağa leşkerini yiyüp cigerleri kanın kana kana içmeğe başladılar

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâlün

(1) Gâh cāzû leşkeri gökde ider ceng-i şitâb

Gâh urdı sâhire kaynağ toğan ceynâķ 'ukâb

(2) Baħr-ı cenge mekr-i henge başladıysa sāhirān
Ay anuñ olam diyü dıtrerdı gökde tıtdı tāb

(3) Gökyüzin cāzū günü kapladı ötdi küp küp
Kuş şadāsından felek fāsı öter çün kūsübān

(4) Yağdurur siħr ile yārān yandurur mekr ile nār
Cāzū şerrinden ħalāyık çekdi bī-ħadd ıztırāb

(5) Sāhirüñ ağızı deminden çıkdı āteş yakdı cihān
Kāf-ı ‘Ankā korkusundan cigerin çinžinürdi zübāb

(6) Diñle imdi cāzū birle kuşlaruñ cengin tamām
Līk virgil hoş şalāvāt Muştafāya bul şevāb

(14) Der beyān-ı ħabs şoden ba ‘z-ı sāhirān bedest-i Sīmurğ u serheng-i murğān

(15) Ĥakīm kavlince kışşayı dırāz kılmayalum Sīmurğ kuşu Berķi Cāzūyı tıtdı ve Kaķnūs kuşu Senderusı Cāzūyı tıtdı [5a] (1) rūħ kuşu Ahdeşi Cāzūyı tıtdı bāķi kuşlar daħı cāzūlaruñ ba’zını minķārile paralayup gövdelerinden cānların (2) uçurdular bāzı yırtıcı kuşlar daħı cāzūlaruñ ekşerine yitmeyüp kaçurdular ma’ a’l-kışşa Sīmurğ Berķi Cāzūyı (3) ele giren cāzūyla atyār ‘askerin cem’ idüp yirle gök arasında kanat açdılar pervāza kalķup (4) uçdılar kara bulut gibi yıl kuvvetiyle baħr u ber üzerinden cevelān urup geçdiler ‘ākıbet bād-ı şarşar gibi kim (5) gitdiler Süleymān ‘askerile ķonduğı şahrāya yitdiler ki Ĥazret-i Süleymān ol şahrāda ķonmışdı (6) Sinop kal’asına yakın yirde leşkerile ārām idüp inmişdi sāyebān u serāperdeler tıtulup dīvānhānlar (7) kurulmışdı otağ-ı Süleymān ķubbesi felege çıkup kevākib-i buruc u melā’ike felek yüzünden otaķ ķubbesine (8) cem’ olup dirilmışdı dīvān-ı Süleymān daħı kurulmışdı ‘Arab begleri ‘Amalīķa yigleri Mışr u Şām (9) dilāverleri Bağdād ü Medāyın serverleri on iki sıbtuñ ser-defterleri ķuds-i mübārek mihterleri Mūsā (10) vü Ĥarun neslinüñ Benī İsrāil aşlınuñ selātin-i serverleri pehlevānları ħizmet-i Süleymāniye yüz urmuşlardı (11) Kayser-i Rūm melīķleri Yūnān serfirāzları Benī Aşfer serhenkleri Endülüs dilāverleri altun gümüş şandallar (12) üzerlerinde yir yir oturmuşlardı pehlevānlar ol kan içici evrenler tağ kadar pūlād gürzlerini omuzlarına urup (13) her birisi sedd-i İskender gibi Süleymāna karşı ayağa tırmuşlardı on dört kerre yüz biñ ādem-i zād çerisi (14) ictimā’-ı insān Süleymān dergāhına dirilmışlerdi şanaşın kim kıyāmet ķobup on sekiz biñ ‘ālemüñ maħlūķātı (15) ol Süleymān dergāhında ħaşr olmışdı ve yine otağ-ı Süleymān üzerinde yırtıcı tırtıcı kuşlar herbirisi uşağı ve irisi (16) erkek ve dişisiyle ve eşi yoldaşıyla bāz ile bāz kaz ile kaz şehbāz ile şāhın keklik ile güvercin (17) tıttı ile tırrāç ķumrıyla bülbul her bir atyār ulusu sağ u şol kanat kanada urup tırmışlardı Süleymān üzerine (18) sāye şalup tırmışlardı ķulak Süleymān sözine urmuşlardı her biri dillerince Ĥaķķa tesbīħ okurlardı şükrefşānlık (19) kılup tıttı elhān birle ötüp ķumrı āh nideyin dost diyüp tırrāç (20) yā şāh diyüp şakırdı

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Tūṭī vü ṭurrāc süglün ötüşür kumrıyla
Dir Süleymān devletinde virmeñüz 'ömri yile
- (2) Dem geçer devrān döner çürür beden ādem ölür
Fırşatı fevt itme zevk it nüş u meyi mīrile

[5b]

Nesr

Hakīm kavlince Süleymān bu vechile salṭanāt birle taht-ı 'āc üzerine karar kılıp oturmuşdı insān (2) leşkerinüñ begleri kim oturup kim ṭurmuşdı Süleymān felek yüzine bakup kuşlar şaffında (3) Sīmurğı görmeyüp qanda gitdüğine sırrı irmeyüp Süleymān Sīmurğı anup qanı 'Anḳā diyince hūdhūd (4) qanat açup gökyüzünden yire indi taht-ı pā önünde ādābıla qondı yüzün yire sürdi ābdan baş (5) qaldırup Süleymāna du'ā kıldı andan kuş dilince Süleymāna söyledi 'Anḳā-yı Kaf-ı uşş yaḳīn geldi diyü (6) haber eyledi Süleymān felekden yana baḳdı anı gördi kim teşrīn cānibinden aḳ ve kızıl ve qara (7) ve gök bulutlar belürdi ammā kim önlerince dört yıldız şeklinde şafaḳ renginde altun-şifat (8) bir bulut gelür ve līkin ol buludūñ kenarında yir yir elegüm şaḡma gibi elvān elvān rengīn (9) rengīn gün gün 'acāyīb reng-āmīz nesneler görinür 'acabā ne 'alā'imdür dirken bād-ı şarşar kuvvetiyle (10) bulutlar ki hevā yüzünden gelür gelüp yaḳīn yitdi Süleymān diḳḳatile tekrar nazar kim itdi (11) gördü kim ol görinen qara bulutlar bulut degül atyār leşkerimiş ṭavşancıl ve qartal (12) ve Qaḳnūs kuşları 'askerimiş ve daḥı ol aḳ bulutlar rūḥ kuşları semender kuşu ve laḳlaḳa ve (13) kuḡu ve şaḳa kuşlarımış ve daḥı ol gök bulutlar güvercin çağır balaban sunḡur şāhīn cinsi imiş (14) ve daḥı ol kızıl bulutlar kızıl akīd kuşlarımış ve daḥı kızıl ṭūṭī süglün ṭurrāc ü kebk (15) ü ṭurna vü tedric ü cinsi murḡān ü ṭāvus kuşlarımış ammā kim ol dört yıldızlar Sīmurḡuñ (16) iki başında dört gözimiş ve rengāreng görinen nūrānī 'alā'imler Sīmurḡuñ lāciverdī (17) vü zehepī muşannī' ve munaḳḳā' ve murabba' qanatlarınıñ yüklerimiş ma'a'l-kışşa sözi dırāz kılmayalum anı vaḳt içinde (18) atyār uluları Sīmurḡıla hevā yüzünden süzölüp dīvān-ı Süleymān kenārına bir fersāḥ miḳdār-ı ādemi zād leşkerinden (19) ırāḳ yirde qondılar her birisi peleng gibi minḳār nicesin yire urup yüzlerin Sīmurḡıla Süleymāndan yana (20) döndiler andan Süleymān emr itdi ḥācibler sipāhī urup dīvān qapusından Sīmurḡa varınca ādemi iki (21) ṭarafa ırup Sīmurḡdan Süleymāndan çavuşlar yol eylediler andan Sīmurḡı Süleymān hūdhūde getür diyüp [6a] (1) söyledi hūdhūd taht kenārından qanat açdı dergāhı qapusından çıkup uçdı Sīmurḡ önüne (2) varup yüz yire sürüp qarşusına geçdi Süleymāndan haber virüp Süleymān da'vetinden haber açdı (3) sen Sīmurḡa Süleymān ḥazreti munṭazırdur diyü and içdi Sīmurḡ Süleymān söziñ işidüp şād olup gelüp (4) minḳārile Berḳi Cāzūyı kaynaḡına alup şaḡ ve şol atyār ulularına bakup qanat salup rūḥ (5) kuşını Qaḳnūs kuşunu şaḡ şol pādīşāha tā vezirler gibi qanatları altına alup ṭavuslayın yüriyüp (6) keklükleyin seküp qanat urup ādem-zād leşkerin irüp ol 'aḡīm leşkeri söküp (7) Süleymān nazarına gelüp yüzine sürüp andan Berḳi Cāzūyı 'arż idüp geçen mā-cerādan haber (8) virüp Süleymānuñ eyyām-ı devletine du'ā vü şenā kıldı Süleymān ḥazreti Berḳi Cāzūya nazar kılıp gördi kim (9) bir qabīḥ 'ucūbe şūretdür kim yüzi derisi kelām yapra'ı gibi buruşmuş başı ve 'ömri dīv aḡl-ı şeyṭān (10) nesl-i 'āric ü mār-ı cerrārimiş ve ṭudaḳları demürce küregine beñzer qat qat olmuş gözleri çirkefi (11) küf olmuş keşke

benzer ve kâmeti egri yapılmış köşke beñzer yüzündeki benleri tahtaya (12) kaķılmış mîhe benzer ve ağız şalyası aķar şaru zernîhe beñzer

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- (1) Şöyle zîşt ki kabîhi ol sâhirün bed-şüreti
Görse ikrâh ide şeytân kıla biñ la'neti
- (2) Sihri anuñ kâr itmemek içün anı gören etķiyâr
Okudı ihlâş u 'am vird idinüp tebbeti

Neşr

Hakîm kavlince Süleymân a.m Berķün kabîh şeklini kim gördi (15) ceng ü cidâlün kıl ü kâlün aşlını şordı Berķi Câzû dahı 'Ayyûri Câzûya racım la'îni geldüğünü (16) hâtem-i Süleymâna 'âşık olduğun iblis iğvâsınla Süleymân yüzigine 'âşık olduğun otuz kez yüz biñ (17) cazû leşkerün cem' itdüğün her biri ceng âletiyle sihr-i füsün kuvvetile hava yüzinde köylere süvâr (18) olup uçdukların deşt-i diyârına gelüp konup Berķi Câzûyı kırķ câzû ile cäsüslığa gönderüp (19) Süleymândan yaña seçdüğün ma'a'l-ķışsa olan mâ-cerâdan haber virdi Süleymân işidüp fikre vardı (20) Allâha şıgınuş turdı andan buyurdı Sîmurğa altun nişâne üzerinde karar kılup oturdı Kaķnus (21) kuşu rûh kuşu cem'-i atyâr ulularıyla tutduklarını câzûları getirüp 'arz itdiler Süleymân a.m. cümle [6b] (1)sin hoş görüp nevâht kılup hüküm eyledi şıgır ve koyun ve at leşkerin çâşnîgirler pāk idüp (2) getürdiler Sîmurğıla kuşlar önlerine getürdiler andan Sîmurğ kuşu ol yırtıcı ve tartıcı kuşlar ile hâzır (3) olan leşlere demür pülâd kaynaķların urup her birisi tağ gibi üzerlerine çöküp etlerini çeküp didüp (4) yirlerdi cihân halkınınuñ anda hâzır olan âdemi zâd leşkeri hayrân tururlardı ammâ kim Süleymân (5) 'asker-i câzû çerisinüñ geldüğün bilüp begâyet korkup havfa vardılar kim sâhirler cengin (6) câzûlar âhengin anlar görmemişlerdi çün Sîmurğ kuşu atyâr ulularıyla leşkerden ve başlardan (7) gıdâ kim alup etleri yiyüp kemüklerin yığın yığın döke koyuncaķ andan ferrâşlar gelüp (8) kemükleri alup ol yirleri pāk üstühânları tazılara virdiler bâ'de't-ta'am Süleymân (9) hüküm eyledi kim yarın göçdür Sinop kal'asınıñ üzerine varup ķonsân gerekdür diyüp cem'i (10) beglere serverlere 'Arab 'Arba dilâverlerine Yünân Rûm Kayşer serhengleri ve 'Amalîķa kavmine ve Endelüs erenlerine (11) mağrib zemîn bahadurlarına Benî Aşfer serfirâzlarına hüküm eyledi göç yarağına meşğül oldılar

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- (1) Pehlevânlar el bir idüp ittifaķ
Ol gün aķşâm vaktine gördi yaraķ
- (2) Açdurup kılıçların balcaķ dahı
Berkidüp bekterlerin ķulcaķ dahı
- (3) Üç siñürlü katı yaylar ķurdılar

Oklara elmās demren urdılar

(4) ‘Aşkar u Düldül-şifat tâzı atların
Zeyn olup hâzır ider âletlerin

(5) Hancı şokup kılıç taķındılar
Kaḫramān özün görüp baķındılar

(6) Mā-ḫazar hâzır olup leşker tamām
Pehlevānlar gözedür kim ola şām

(7) Şeb geçüp toğa güneş vaķt-i seher
Tā Süleymān kıla devletle sefer

(8) Diñle imdi kışsa nedür yār-ı cān
Vır şalavāt şerḫ olına dāstān

Nāme’-i Efrāsiyāb Kışsā-yı Dīger

(18) Ḥakīm ḫavlince çün kim Süleymān ḫazreti yārın ‘ale’ş-şabāḫdan göçdür yaraķlu yaraķuñuza (19) meşgūl oluñ diyü tenbīḫ idicek Loķmān-ı ekber yüzine baķup eyitdi kim iy ḫākīm-i üstād ve iy Loķmān (20) bin ‘Ād luṫf idüp bize İskender-i kübrā kışsasın tamām söylegil ve Hızır muḫaddem n’eyledüĝiñ āb-ı ḫayātı (21) nice içdüĝiñ beyān itdüĝüñ ammā İskenderle gelüp nice bulmuşduñ ve āb-ı ḫayātı nice [7a] (1) getürdüñ diyüp ḫaber şorıcaķ Loķmān Ḥakīm daḫı diledi kim cevāb vire Feylesof Ḥakīm ki (2) Loķmān Ḥakīmüñ zıddıydı kim yā nebiyya’lāḫ ben bu nesneye ĝāyet ta’accüb iderem ki Hızır-ı zinde-yi (3) cüvān kışsasın evķāt-ı nazargāḫa gelüp gide yürür kendüsinden şorup teftiş itse ki ne bu fertüb (4) āḫīrden diñleyince Süleymān sinn ü on iki biñ Hızır-şüretlü enbiyā ve on iki biñ vilāyete ḫadem (5) başmış evliyā ve etķiyā cemālūñ nūr-ı şem’asınuñ şu’lesinde pervāne-veş zıkr-i ḫākile semā’ ururlar (6) Hızır nebiyi görmege müştāk olurlar Süleymān sinn-i Hızır da’vet ile gelsün ziyāret kılalum (7) āb-ı ḫayātı tevciḫile içdi neyledi n’itdi mübārek lafzı dürr ü bārından şaḫīḫ ḫaber alalum yoksa bu Loķmān rüzgār (8) dīdedür cihāndīdeler dilinde kızb-i cihān olur biz ḫükemā mezhepüz egerçi naķliye daḫı i’tikādumuz (9) var Yezdān perestüz ve cemī’-i peyĝamberlere ĩmān getürürüz şuḫf-ı Ādeme ve şuḫf-ı İbrāhime ve Tevrāt-ı Mūsāya (10) ve Zebūr-ı Dāvūda taşdıķ kılup şerī’atleri mūcibince ĩmān getürürüz her nebiye münzel olan kitābdan ne (11) kim naķl iderse kelām-ı Ḥaḫdur diyü i’tikādı külli iderüz zīrā kim kelām-ı Ḥaḫdur ve daḫı (12) nebīnūñ kendü ḫākānı sözleri taḫķīķidür kim taşdıķ iderüz velāķin ĝayr-ı āḫir kimesneler naķlini ‘aķlī (13) olmayınca ḫabūl itmezüz egerçi kim Loķmān-ı ekber daḫı nebīdür sözine i’timād iderüz velāķin fertüt (14) olmaĝın fertüt sever fertüt ta’rīķin söylemege iver görmez misin kim Hızır peyĝamber a.m. āb-ı ḫayātı (15) içürmişken üç fertütüñ ayaĝına iletirdi ḫiç zulumāt içinde fertüt pīr ādem ola mı anlar ne yir ne içir ḫiç (16) anlar ne geyer ne örtünür nebi-yi Ādem’üñ ḫōd ḫayātı ve dirliĝi yimek ile içmek ile olur eyle olsa (17) bu ‘aķlī degüldür diyüp ‘inād idicek Loķmān Ḥakīme ĝāyet güç gelüp ṫurup yirinden (18) gitdi ve ammā kim umarıdı Süleymān ḫazreti Feylesof Ḥakīme ḫışm idüp kaķıya ve ammā Süleymān (19) Ḥazret-i Loķmān Ḥakīm gidicek ĝazāb idüp eyitdi yā Feylesof senüñle Loķmān arasında tefāvūt (20) çokdur ḫuşuşā kim anuñ ‘ömri ve ‘ilmi senden artuķdur sen niçün aña ‘inād idersin bir daḫı itme ki (21) saña ḫışm deĝer var Loķmān-ı Ḥakīmüñ otaĝına gir ‘özrüñ dileyüp

getür hâşâ ki [7b] (1) Loḳmân naklinde kızbi ola nebî devridi Feylesof daḥı yerinden ṭurup Loḳmân Ḥakîme varmağa Âşâf (2) Bin Berḥiyâ Kaz peygâmberi ve Nâşen peygâmberi ve serverlerden Mışır sultânı Celâle'd-dîn ve pehlevânlardan (3) Râ'd Bin Berḳi alup gitdi varup Loḳmân Ḥakîm odasına kim girdiler Feylesof Ḥakîm (4) Loḳmânın ayağına düşüp 'özüñ diledi Âşâf Bin Berḥiyâ ve ol iki enbiyâ ve Mışır sultânı server-î ümerâ (5) ve Râ'd Bin Berḳ pehlevân-ı kübrâ şefâ'atçı olup Loḳmân Ḥakîmden Feylesof Ḥakîmün şuçun (6) dilediler barışdırup ve görüştürüp alup Süleymân nazarına getürdiler andan Loḳmân dīvân-ı Süleymâniye ki (7) girdi selâmını viridi Ḥazret-i Süleymâna itdigimi yâ nebîyyu'llâh tevbe olsun daḥı bir kelime gördüğüm (8) ve işitdiğüm (9) söyleyem eger kim Hızır peygâmbere ḥâzır olup bu zikr itdiğüm âb-ı hayât kıssa (9) sını taḥḳîk iddiğin ve ta'ayyındığına bu dem nazârında gelüp şehâdet kılup taḥḳîk itmezse diyicek Süleymân (10) Ḥazreti diledi kim nübüvvet ḥâteminden müvekkil-i insan ismin okuyup da'vet kıla ve tekvin-i insânı gönderüp (11) Hızır peygâmberi getürde ammâ nâgâh gördiler kim Hızır peygâmbere a.m. kudret atına süvâr olmuş geldi (12) nübüvvet sünisin yire şançup kudret atın kazâ koyup bi'smi'llâh diyüp dergâhdan içerü girdi (13) Nâşen peygâmberle Kaz peygâmbere Loḳmân Ḥakîm Âşâf Bin Berḥiyâ ve on iki biñ mu'cizâtı zâhir olmuş (14) enbiyâ ḥâzır oldılar ḥükemâ 'ulemâ vüzerâ ümerâ karşı verüp 'izzetle alup Süleymân tahtına yakın gelicek (15) Süleymân Ḥazreti yirinden ṭurup Hızır daḥı selâmı virüp Süleymân 'aleyke alup 'izzet ü ikrâm kılup (16) kul şalup görüşüp hâl-i ḥâzır soruşup taht kenârına alup oturdu andan Loḳmân Ḥakîm ayağ (17) üzerine kalkup eyitdi yâ Hızır zamân-ı şafâ geldün kadem getürdün bizi Fertût-ı Feylesof Ḥakîm (18) şerrinden kurtarup ayağdan götürdün ki senün âb-ı hayâta varup hayât suyun içüp İskender için (19) fâzıla getürüp ol üç pîre yitişüp mağara içinde gördüğün maḥâle degin mübârek elfâz-ı (20) dürrer-bârından İskender-i kübrâ nazârında tevcîhile taḥrîr itdünise taḥrîr itdüm ḥükemânın ba'zısı (21) inanmayup gümân getürdiler men Ḥakîm-i Loḳmân-ı ekberken meclis-i Süleymânide lâğa götürdüler incinüp [8a] (1) meclisten ṭurup gitmiş iken enbiyânın mertebelülere ve mu'teberlülerinden ve ḥükemânın pür-hünerlerinden (2) ve selâṭîn-i serverlerinden gelüp dilek kılup yine meclise getürdiler ammâ ki ben bende daḥı ḳasem yâd (3) kıldum ki Hızır-ı ḥâzır olmayınca gelüp taḥrîr itdiğüm rivâyete şehâdet kılmayınca meclis-i Süleymânide (4) min-ba'd rivâyetden el çekem ve ḥikmetden vormeyüp sükût maḳâmında diz çökem budur ki (5) mu'cizât gösterüp yâ Hızır-ı ḥâzır oldu imdi lutf it sergüzeştini ve âb-ı hayât içdiğünü (6) mağarada ol pîrler maḳâmına vardığını nazar kılup anlardan hemân âşâr birer nefes ḳaldığını taḥrîr it (7) mübârek ağzından işitsünler Loḳmân Ḥakîm sözünde rastı yâ kızbi fark eylesünler tâ kim ol ḥasûdların (8) nifâkı benüm ḥaḳḳumda mâ'lûm ola

Nazm

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- (1) Böyle diyüp Hızır-ı ḥâzır ḥaşretine ol ḥakîm
İtdi nâliş diye râstın gör ola düşmen le'im
- (2) Dinle imdi kıssa nedür şerḥ ideyiñ yâr-ı cân
Lîki rûḥ-ı Muştafâya vir şalavât sen delim

Neşr

Hakīm kavlince Loḳmān-ı ekber (10) böyle diyicek Hızır-ı hâzır eyitdi yâ Süleymân pâk-i yezdân haḳḳıçün kim hażretüñe taht u sa‘âdet ve milk-i cihân virdi (11) ve men Hızıra âb-ı hayâta rûzî kılup hayât-ı câvidân virdi her ne kim Loḳmān Hakīm söylediyse işidiyürdüm (12) Hażretüñe gelmek dilerdüm ammâ baħr-ı ‘ummân içinde bir kâfirün gögsi ki içinde dört yüz naḳdi (13) küffarı varidi gemisi girdäba düşdi ‘acze varup çağırdı ki yâ Hızır tebden el çeküp (14) müselmân olam haḳḳı bir bilüp saña îman getürem diyüp niyâz idicek anı vaḳtûde ol gemiye yetişüp (15) girdäbdan ḳurtarınca Hindistân pâdişâhı küffâr çerisiyle ceng idüp kendüyi şaymışlar yâ Hızır-ı (16) hâzır müselmânlık çerisine yitiş yoksa hep helâka verdi diyüp çağırınca Allâhuñ izni birle aña daħı (17) yitişdüm kâfiri hezîmet kılınca Mısır şehrinde bir ‘azîz ehlü Allâhdan Nîl kenârında Nîle girür timsâh (18) kabâr çağırdı ki yâ Hızır-ı zinde pâk-i yezdân haḳḳıçün beni ḥalâş it diyince hemân biznillâh yitişüp hażır oldum (19) anı daħı timsâh elinden ḥalâş itdüm iş budur ki bu gün şabaħdan Endülüs cânibinde ol gemiye ğarḳ olmaḳdan (20) ḥalâş itdüm girdäbdan ḳurtardum cem‘îsi müselmân oldılar şevâbâ girdüm ve andan bir nefes içinde baħr-ı (21) girdâb yanında maġrib serḥaddinden gidüp maşrıḳ ḥudûdından Hindistânda bulundum kâfirler elinde müselmânları ḥalâş [8b] (1) itdüm andan Mısıra gelüp ol veliyyu’llâhı neheng ağızından alup ḳurtardum ve Mısırdan gidüp Loḳmān Hakīm (2) söziñ işidüp iş bu memleket-i Rûm içre nazaruna yitişdüm velîkin Loḳmān ne kim didiyse haḳdur (3) ‘aynı muṭlaḳdur

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

(1) Böyle diyüp anda Hızır-ı kâmkâr
Oldı sâkin şâh önünde âşkâr

(2) Diñle imdi Hızır-ı hâzır kışşasın
Vir şalâvât rûḥ-ı Maḥmûda hezâr

Neşr

Hakīm kavlince Hızır-ı hâzır (5) böyle diyecek Süleymân hażreti ta‘accübe varup eydür yâ Hızır nebî ne ‘acâ’ib haber virdün eger şöyle ki mübarek (6) ağızundan bu elfâz-ı dürer- bârı işitmesek i‘tikâd itmezdük bu kadar yire anı vaḳt içre gelüp yitişmek (7) hayli emr-i ‘azîmdür ve bir daħı eydürsün kim Hażret-i Loḳmān ne kim söylediyse men işidiyürdüm dırsın ve (8) bundan ‘acabâ daħı budur kim maşrıḳ cânibinde ‘ummân baħrınıñ girdâbında gemiyi ğarḳdan ḥalâş iderken (9) maġrib cânibinde Hindüstân şâhınıñ niyâzıñ nice işitdün veyâ kandağı Mısır ki Hindüstândan Mısır Nîlindeki (10) velîñ niyâzıñ işidesiñ diyicek cevâb virdi ki yâ Süleymân Haḳ Te‘âlâ baña ‘ilm-i ledünü ki naşîb (11) itdi maşrıḳdan maġribden cenûbdan şimâlden ve yedi ḳat yer altından ve yedi ḳat gökyüzünden yâ Hızır diyü (12) çağırsalar Haḳ Te‘âlânün ḥikmeti birle cem‘isin işidürem ve daħı cem‘isin nazar kılup emr-i Haḳ birle görürem (13) diyü haber virince Süleymân hażreti te‘accub idüp yine su‘âl itdi ki yâ Hızır yâ bu anı vaḳt içinde her (14) cânibe yitişdüğüne sebep nedür cevâb virdi ki yâ Süleymân her yirde kim Hızır diyüp çağırsalar ḳudret-i (15) Haḳ birle göz açup yumunca kendümi anda buluram diyüp cevâb virdi Şeh Süleymân işidüp Hızuruñ (16) nübüvvetin ve mu‘cizâtın Haḳ Te‘âlâ virdü ki kerâmâtın şâni‘ün şun‘ın ḳâdirün ḳudretin te‘accub idüp eydür yâ (17) Hızır imdi kemâli elṭâfuñuzdan âb-ı hayâtı tevcihile varup içdüñüz ve daħı İskender-i kübrâ nazarına (18) varıcaḳ ne bâbdan söz açduñuz âb-ı hayât aña naşîb olmaduğuna sebep ne cevâb virdi ki (19) yâ nebîyyu’llâh Loḳmān Hakīm didü

ki çünkü ol mağaraya varup ol üç pîrleri ki gördüm (20) andan katına varup hallerin şordum her birisine selâm virdüm anlar dağı 'aleyke alup itdiler kim gel gözümüzü (21) kabağların devürivir tâ kim ne kişinin bilevüz mübarek yüzünü görüp senünle kelimât kılavuz [9a] (1) ben dağı anuñ gibi itdüm çünkü beni gördiler Hakkâ minnet ki âdemi zâd gördük diyü şükür (2) itdiler andan sonra bunlardan teftiş itdüm ki siz ne kavümsüz ve bu pîrlik 'âlemine yitmişken (3) bu arada muķim olmak zelîl ü hor yatmak yimek ve içmek ve örtü döşek yok ve hizmetkâr yok ki sizlere (4) hizmet ide aç ü 'uryân zelîl-i giryân yatmağıla ne hoş hayât bulursuz yoksa size gâibden rızkı mı gelir (5) diyü su'âl idicek cevâb virdiler ki bizüm üçümüz dağı âb-ı hayâta içüpdür âb-ı hayât içen olmaz tâ kıyamete dek (6) nefs-i hayâtı bâķidür ve illâki fertüt olduğunca tende taķat kalmaz bu hâl içre giriftâr olurmuş iş bu (7) 'acizle ve bir dağı bizüm kendümüze nefsümüz gıdâdur yimek ve içmekden fariğüz gönlümüz dağı istemezdiler anların (8) cevâbın işidüp âb-ı hayât içdiğüme peşimân olup dağı pîr-i muķaddeme şordum ki billâhi'l - 'âzîm rast haber (9) vir ki ne kişinin bu baħr-ı zulümâta nice gelüp girdün ve âb-ı hayâtı ne vechile bulduñ cevâb (10) virdi ki ben baħt-ı zemîn pâdişâhıydum âdeme mensûr şâh dirlerdi Cemşiddeden sonra rû-yı zemîni (11) tutdum 'âķibet Daħhâk babanıla ceng itdüm beni şıdı hezîmet itdüm kaçup Bâhüter vilâyetine geldüm yedi biñ (12) pehlevân-ı güzînile yedi yıllık azuğıla baħr-ı zulümâta girdüm şol kaşd üzerin ki âb-ı hayâtı bulam ve bu yedi (13) biñ pehlevânuma dağı içürem andan 'ömr-i câvidanı bulup Bâhüter vilâyetine müstâķil şâh olam Daħhâk dağı üzerüme (14) gelürse bu yedi biñ pehlevân-ı güzînile yedi kez yüz biñ er dağı cem' idüp muķâbil ü mu'ârız olam (15) diyüp baħr-ı zulümâta ki vardum bu diyâra ki gelüp girdüm Hakk Te'âlâ bir hışımlı yağmür virdi cem'i 'askerüm (16) garķa virdi hiç birisi ķurtulmadı illâ kim benüm bir taħt-gâhum varidi 'âc âbnûsdan murabba' har-gû sesinden (17) der ü divârı varidi âbnûsdan şöyle ki üzeri ķubbeydi hâşâ ki gündüz tahta geçüp (18) otursam iki kanat kapusın açardum halka hükm hükümet iderdüm ve şol vaķtı ki giceyle yatmalu (19) olsam kapuların çeküp içine girüp yaturdum düşmandan ihtiyât itduğüm cihetden ammâ ki (20) üstâd ol taħtgâhum şöyle düzmişdi ki yuları belürmezdi ve içine şu şızup girmezdi ve çâr köşesinde dört câmları varidi elmâs taşından terkîb olunmışdı içinden naķar itsek taşındağı [9b] (1) görünürdi ammâ taşından naķar iden içindekin görmezdi çünkü ol gice taħtı seyl aldı üç (2) gün üç gice seyl üzerinde taħtum yürüdi 'âķibet bir tağ etegine iletđi turgurđı seyl (3) geçince şabur itdüm taħtgahuñ kapusın açup çıkđum secde'i şükr idüp hâlâş olduğuma şâd (4) oldum velî bu dâmeni göre naķar kıldum gördüm ki ol seyl-i 'azîm leşkerüm kırmış şöyle (5) ki atlarının ve kendülerinüñ leşkerini getürüp ol tağ etegine yıgmış bunlara acıyup ağladum (6) bir nice gün mâtem tutdum şöyle ki gayretümden hayrete vardum âhîr gördüm ki ağlamağıla olmaz (7) seyl olup kenara yağduğı zâd u zevâdeden peksimetden degşürüp cem' itdüm yayan ve zelîl giderken (8) ayaklarum kabardı taķatüm taķ oldu anı gördüm nâgehân yedeklerümden biri 'arabî ayğır seyliden yüzmegile (9) hâlâş olup çayır çimen arasında gezer def'i tutup üzerine binüp gitdüm ve bir gevher dağı ki şeb-i (10) çırağıdı taħtgâhumda bile yidi bilmece almışudum gevheri elüme alup şu'lesiyle kırķ gün pâya pây gitdüm ne (11) yol var ve ne iz belürmegi Bâhüter vilâyetine çıkam 'âķibet bir yire geldüm aħşâm irdi âti götürüp (12) 'inânın alup gitdüm sîmâ' ķorkusundan bir ağaca çıkup çeşm ü güş oldum każâ-yı nâke irdi (13) timsâh şeklinde bir kaç yırtıcı canavârlar geldi ammâ ki timsâh degül rahşümü baħş baħş idüp (14) paralayup yediler andan tağılıp gitdiler ben şabaħ ağaçdan inüp gitdüm hâlâş olduğuma sibâ'dan (15) Hakkâ şükür itdüm üçüncü gün şusuzluķdan buñaldum Halkâ niyâz itdüm anı gördüm ki gevher (16) şu'lesine karşı bir şahrâ göründi bu şahrânun vasaında bir çeşme revân olup ser ü ayağından çıkar (17) revân olup tağılıp akar def'i varup bu şudan içdüm yildüm gördüm südden aķ şekerden tatlu (18) bildüm ki âb-ı hayâtundur hemân demşâd olup secde'i şükür itdüm cānum kuvvet tıtdı nurlandı andan (19) kırķ yıl gice vü gündüz çalışdum ve gezdüm baħr-ı zulümâtdan çıkup Bâhüter vilâyetine varmağa kaşd

itdüm (20) çäre olmadı ve üzerümde olan libâslar çürüdi ‘uryân kaldum ‘âkıbet bu mağaraya geldüm bunda muķīm oldum (21) varduğunca fertüt oldum egerçi hayât-ı cāvidānı buldum ve illā ķim kendü cānumdan bī-zād oldum mal [10a] (1) ve memleketden ve akrabādan cūdā düşdüm ve oğuldan ve kıızdan ayruluğuma ġāyet incinmem var diyü āh itdi

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

(1) İtdi āh böyle diyüp kıldı efgān ol emīr
Olduğıçün ġara içre anda ol fertüt pīr

(2) Yā Süleymān çünkü oldum maṭlā’ı aḥvāl
Key teraḥḥum itdüm aña cān u dilden iy dilīr

Nesr

Yā nebīyyu’llāh çünkü ol pīr-i muḳaddemūn bu ḥālın ki işitdüm yüz (3) ikinci pīre tıtdum anuñ ḥālinden teftīş itdüm eyitdi ki ben Hindūstān šāhiydum Sām Bin Nūh (4) zamānında Hindūstānda ḥukm iderdüm dört yüz yıl ‘ömr sürdüm Nūh nebī dīnine girdüm şuḥf-ı ādem (5) okurken baḥr-ı zulumātda āb-ı hayāta varduğın okuyup gördüm āb-ı hayātı ele getürüp içmege (6) talep itdüm dört yüz gemi düzdirüp dört bīn pehlevānıla dört bīn ‘arabī atları gemilere ṭoldurup (7) yedi yıllık zād u zevāda ḳaydın görüp baḥr-ı ‘ummāna girüp kūh-ı Elbūrz etegin ṭolaşup zulumāt (8) ceziresine yakın varıcaḳ bād-ı şarşar alup deñizi dibinden ḳaynadup cem’-i kemikleri ġarḳa virüp perākende (9) ḳılup benüm gemiyi daḥı kenara sürüp ḳaraya ḳayaya urup ġarḳ itdi yedi kişiyile geminūn melāḥibesiyile (10) küçücek şandala girüp ve gevher-i şeb-i çirağı bile alup zād u zevāda alup kenara çıkduḳ (11) bu nice beni arḳalarına götürüp zulumāt içine girüp gitdük mel’āben gevher-i şeb-i çirağ (12) önce götürüp giderdi yedi mil miḳdārı yeri gevher-i şeb-i çirağ şu’lesi rüşen iderdi (13) ‘âkıbet giderek bir yire geldük bir laṭīf pıñara inüp şuyından içüp zevādemüzden yimeḳ (14) yiyüp oturunca nāgehān bir canavar şadāsı geldi melāḥibān gevher-i şeb-i çirağ eline alup varup (15) gördi berü gelūn şikār ancaḳ diyüp yoldaşlarına çağırdı yarağıla varup altı canavār (16) enüġin getürdiler gergedān kūrreleri her birisi üçer yaşında yüz göca ūlā cüssede (17) bes bunlaruñ derisin yüzüp ocağā çevürüp kebāb idüp birisin yediler bākīsın zaḥire (18) itdiler ki zulumāt baḥridür şikār ḳanda ele girür bir ḳaç gün bunda ārām iderüz günde (19) birisin ġidā iltezüz diyüp şādmān oldılar ne ḳadar kim anlara ḳaḳıdumsa ki bunlaruñ anaları ve ataları (20) erkeklü dişilü gergedānlar ki geleler kūrrelerin biryān göreler şek degül ki [10b] (1) sizleri helāk ideler diyüben ol kūrrelerün aşından yimedüm bunları yiyüp ferāğat itdiler yatup uyudular anı gördüm (2) ki gürüldi ḳopdı on iki gergedān erkek ve dişi geldiler bunları yatduḳları yirde (3) ḳohuladılar andan boynuzlar ile şancup getürüp her birisin havaya atdılar göğüñ bir ḳatına çıkup (4) felek yüzünden aşığā yire inerken boynuzların ḳarşu ṭutup şancup başlarıyla yine bunları döñdürdüler (5) āḥir helāk idüp anları baña geldiler cān acısıyla ṭurı geldüm cevrum alup beni daḥı ḳohuladılar gördiler (6) ki kūrreleri etinden yemişem hiç ḥaṭā itmeyüp andan ol yenmeyen kūrreleri üzerine varup mevleşdiler (7) ağlaşdılar daḥı ṭağılup gitdiler ammā ki bu gergedānuñ bir ulusu aḳ sūt gibi dolusu gelüp (8) öñümde baş ḳoyup boynuzunu kemer bendüme ilişdürüp boynuma bīn diyü işāret ider gibi ben daḥı boynına bindüm ve şāhın (9) iki elümle muḥkem tıtdum yıl gibi altumdan yilüp yürüdi dört gün temām gidüp beşinci gün beni (10) bir şāḥrāya getürdi bir çeşme ḳatına yitürdi gördüm ki bir ‘acā’ib laṭīf pūr āb-ı revān kenārında (11)

çayır ve çemen sünbül lāle-i nu‘ māl ve şakāyık bülbül ve turrāc ve kumrī şāhlarında ötüşüp dillü dilince Hālîkî (12) zıkr iderler andan bu gergedān bu çeşme kâtına varıcağ diz çöküp başın yire kōdı ben daḥî (13) yire itdüm baña nazar kılup çeşmeye nazar kıldı daḥî andan işāret itdi gel iç diyü kendüzi (14) daḥî şudan içdi andan gelüp önümde baş koyup tevāzu‘ idüp gitdi ben daḥî varup ol (15) şudan içdüm gördüm ki şekerden tatlı ve kardan ak ve buzdan şovuk dünyāda anuñ mālendi şoguk pes şuyı ki içdüm tende kuvvet cānda şıḥḥat bulup andan soñra göñlüm ne (16) artuğ ṭā‘ām diledi ve ne ḥōd artuğ şu içdüm andan āb-ı ḥayāta içdügüme şükür kılup rub‘ı meskūn (17) ‘ālemine aydınlığına çıkmāğa cehd itdüm elli yıl mīkdārı tamām baḥr-ı zulumātı gezdüm çıkmāğa çāre bulmadum elli yıldan (18) soñra ol kürre biryān olan yire geldüm ki beni gergedān getürmişdi (19) iki rek‘at namāz kılup Hālîkā niyāz itdüm beni āb-ı ḥayāta iriştüren gergedānı yā ilāhî sen vir ki (20) beni bir ādem oğlanına kavuşdura didüm ki yalnızlıktan ‘āciz kaldum eşüm dostum yok yalnızlık saña yaraşur

[11a] (1) ki birsin ebedsin ezelsin lā yefut lā şerik bî-vezirsin diyü münācāt idicek nāgehān gördüm ki (2) ol gergedānı beyāz geldi yine önümde baş kōdı daḥî işāret itdi def‘-i boynına bindüm (3) şād ve ḥürrem oldum şehir yili gibi altumdan götürölüp gitdi üç gün üç gice diyicek beni bu (4) diyāra yetiştürdi bu mağara önüne ki geldi ol dizlerin çöküp baş yire koyup ḥāl (5) diliyle baña in diyü işāret eyledi andan ben daḥî inüp bu mağaraya geldüm bu pîr-i muḥaddemi görüp aḥvālinden şorup (6) ḥālne mutṭālî‘ olup ben daḥî ol zamandan beri anda aluram

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

(1) İy emîr-i cinn ü ins ü şeh cihān milk-i rīkāb
Pîr-i fertūt ol zamān bile diyüpdür şaḥḥ cevāb

(2) Diñleyüp emlaḥ kelāmın gūş idüp aḥsen-i ḥadīṣ
‘İbret aldum ben Ḥızr vallāhū ‘ā‘ lem bi’ş-şavāb

Neşr

Yā Süleymān çünki ikinci pîrūn daḥî sergüzeştin diñledüm andan üçüncü yire geldüm anuñ (8) daḥî serencāmından su‘āl itdüm ḥaber virdi ki men Hūd peygāmberūn ümmetinden Allāhuñ vaḥdāniyetine ikrār idüp ana (9) imān getürmişdüm genc-i ḥalvetde maḥām-ı‘ uzletde ṭā‘at-ı Ḥaḥḥı edā idüp şerāiṭin yirine getürmişdüm dünyā (10) muḥabbetinden göñül sevgüsün getürmişdüm dā‘im Hūd peygāmberden temennā iderdüm ki tā kıyāmetden (11) Ḥaḥḥa ṭā‘at idem olmayam kırk yıl bu ḥāl üzerine ki geçdi kırk birinci yıl şuḥf-ı Şīt Bin Ādemde gördüm ki (12) baḥr-ı zulumāt içinde bir çeşme vardır kim ana āb-ı ḥayāt dirler her kimse ki ol şudan içse nefḥ (13) olayduk olmaya çünki şuḥf-ı Şītde bu faşlı kim okıdum ṭurup Hūd peygāmber kâtına vardum temennā kıldum (14) ki baña bir ḥayır du‘ā it didüm bes el kıldurup āb-ı ḥayāt baña naşīb olmağıçün ḥayır du‘ā itdi (15) ve daḥî eyitdi mekketu’llāha var kırk gün münācāt eyle kırk birinci gün kūtḥ-ül aḥṭāb¹⁴⁶ ki mutaşarrıf (16) ‘ālemdür zamāna kūtḥı seni āb-ı ḥayāta yitüştüre diyü

¹⁴⁶ Evliyâlıkta yüksek derecelere ulaşmış mübârek, kıymetli âlimlerden bir kısmına da kutub ve bunun çoğulu olarak aktâb adı verilir. İşlerin gö-rülmesine veya insanların doğru yolu bulmalarına vâsita kılınan

du‘ā kılinca du‘āsın alup gitdüm mekketu’llāha yitdüm (17) kırk gün beyt-i Hakkı şerefu’llāha ziyāret ve nefsüme rızık vermeyüp kana‘āt-i şavmıla riyāzet-i ihlāsıla ta‘āt (18) kılup kûṭb-ül aḳṭāba bulaşmasın Hakkdan temennā ki itdüm kırk birinci gün şubḥ-dem şabaḥ namazın kılup şağuma (19) ki selām virdüm bir yüzi nurlu yeşil ṭonlu melek şüret kimesne görüp şol yanına daḥı selām virdüm (20) heman-dem baña eyitdi ki yum göziñi yumdum aç didi açdum kendümi zulumāt baḥrı içinde āb-ı ḥayāt [11b] (1) kenārında gördüm ol kûṭb-ül aḳṭāb daḥı yanumda ṭurur eyitdi ki āb-ı ḥayāt budur iç imdi (2) murāduña ir ben itdüm ki yā sen niçün içmezsin ki ‘ömr-i cāvidān bulasız eyitdi içmedigüme (3) üç nesne sebep var aḳla budur ki izz-i Hakk olmayınca bir nesne itmezüz ikinci budur ki maḳşūdumuz (4) milk-i beḳādur elümüzden gelse bu fenā ‘āleminde bir nefes ṭurmayup ‘ālem-i ezeliyete varup kurb-ı Hakkā (5) yitişürdük ki bu ‘ālemün āḥır-i lābudu fenādur üçünci budur ki Hakk Te‘ālā ben ‘abdini kûṭb-ül (6) aḳṭāb itmişdür izz-i Hakkla mutaşarrıf-ı ‘ālem vā‘dem yetişinceye dek ‘āleme mutaşarrıf oluram vā‘dem ki (7) yitişe benüm yirime şağ canübümde ṭuran imām olur ve şolumdaḡı şağ yirine geçer ve ol üçlerün (8) birisi cānibi yirinde imām olur yedilerün birisi üçlere ḳatılır ve kırkların birisi yedilere ve beş yüzlerün (9) birisi kırklara ḳatılır ve beş yüzlerün ikisi ‘ālem-i eṭrafda Hakk Te‘ālā ḥizmetine lāyık olan (10) kulları alup ana ḳatarlar bu kār-gāḥ böyle ḳurulupdur bizi ḥayır du‘ādan unutmaḡıl (11) diyüp ḡayb olup gitdi ben daḥı āb-ı ḥayātından içdüm secde’yi şükr kıldum daḥı gitdüm (12) ve ana beşimān oldum ki āb-ı ḥayātı içme kûṭb-ül aḳṭāba beni alup git dimedüm (13) bes bir nice yıllar baḥr-ı zulumātı seyr itdüm yalnızlıḡıla eḡlenmedüm zulumātdan aydınlıḡa ḳıḳmaḡa (14) yol bulımadum altmış yıldan soñra yuḡaru cānibine geldüm bu iki pīrleri gördüm aḥvāllerine (15) muṭṭalī‘ olup bile olmasına rızā virdüm ol zamāndan berü bunda oluram

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

(1) Ol zamāndan bu zamāna dek hemān
Bunda oluram yā Hızır-ı ḥāzır ‘ayān

(2) Kışsam öküş līkin itdüm muḥtaşār
Tā ki sözüm olmaya ḡāyet cihān

Neḡr

Yā Süleymān üçünci pīrün daḥı ser-güzeştin ki (17) diñleyüp ḥāline muṭṭalī‘ ki oldum velāḳin benüm adum Hızırduḡın bildüḡine ḥayrān ḳaldum daḥı (18) sebebin teftiş idüp su’āl kıldum cevāb virdi ki yā Hızır senün Hızırduḡın andan bildüm ki (19) çünki kırk yıl baḥr-ı zulumāt içinde ki gezdüm yalnızlıḡdan cānumdan bezdüm şöyle (20) oldu ki cānum almadan yimişse ḳıḳarup yabana atardum zīrā ki yalnızlıḡ ana yanaşur ki

[12a] (1) ferd ü eḥād ḳulḥüva’llāhü şameddür daḥı kırk gün münācāt itdüm kûṭb-ı l-aḳṭāb buluşmasın Hakkdan temennā (2) kıldum ‘āḳıbet kırk birinci gün şağ ṭarafuma selām virdüḡüm vaḳtın gördüm ki ol şekilde (3) bir kimesne zāḥır olup gözüme göründi andan şol ṭarafuma daḥı selām virüp namāzdan fāriḡ olunca (4) baña selām virüp eyitdi ki yā velī kûṭb istemekden bizi bunda ḡetürmekden (5) murāduna cevāb virdüm ki evvel isterem ādem-i zāda ḳıḳarasın ve bizi

bu ulu kişilerden, dünyā işleri ve madde âlemindeki olaylarla alâkalı olana Kutb-ül-aktāb, Kutb-ül-ebdāl veya Kutb-i medār (medār kutbu), din ve irşād işi ile vazîfeli bulunana Kutb-ül-irşād (İrşād kutbu) denilir.

bu miñnetden kırtarasın (6) didümse cevāb virdi ki ol seni bunda getüren izz-i Hākā āb-ı hayāta yitüren kıtb-ül (7) aqtāb yedi yıl vardur vefāt itmişdür hākā u rahmetine gitmişdür şimdiki hālde kıtb-ül aqtāb (8) bu ‘abd-i hākāirdür baña izz-i Hākā yokdur ki seni zulumātdan çıkaram velī bir mağaraya varasın anda (9) ādem-i zāda kavuşasın bir nice yüz yıldan şöıra bir yüzi nurlu güneş tal’ātlü boz ātlü cüvān ki (10) ol Hızır nebī olacaqdur İskender-i Kübrā nām pādīşāhile bañr-ı zulumāta gelüp girecekdür (11) Hāk Te’āla ol Hızıra āb-ı hayāt rūzi kılacaqdur āb-ı hayātı içüp size gelüp bulıšacaqdur ol (12) vaqt ana naşıhat kılasın ki kıtb-ül aqtāb saña selām itdi vaşıyet kıldı ki dönüp (13) yine āb-ı hayāta varsun atın dañı hayāt şuyla yusun ve kendü dañı āb-ı hayātdan yetmiş gün (14) tırup içüp içine girüp ğısl idüp yunup her gün bñ rek’āt namāz kılup secde (15) şıkr itsün tā ki fertūt olmaya cüvanlığı zamānı geçmeye cismi dā’im kuvvetde ve cān-ı cāvidānı (16) şıhhatde zīrā kim bir kimesne āb-ı hayāt içse egerçi ki kıyāmete dek nefhi olır ki (17) şūr-ı evveldür ol zamandan hayāt bula andan vefāt ide ve ammā ki anı hayātda yetmiş gün ğısl (18) itmeyen ki hemān içmegile olsa teni fertūt olur varduğunca köhne olur hemān hayātundan bir nefes bākī (19) kalur ki olmaz kıtb-ül aqtāb böyle diyicek ben itdüm ki imdi lıtf it beni āb-ı hayāta (20) ilet ben dañı yetmiş gün ğısl ideyin cevāb virdi ki baña izz-i Hāk yokdur ki seni şundan (21) şuñā iletem ve illā kim ol gelen Hızıra niyāz idesin iderse ol ider imdi yā Hızır senüñ [12b] (1) Hızırduğın bildüğüme sebep ol kıtb-ül aqtāb işitdügüm sözdür ki saña taqrır itdüm (2) velī lıtf baña āb-ı hayatdan naşıbüm getür anda varmağā hōd mecālüm yok diyicek pır (3) ol pır-i şānı ol veliyyu’llāha sözüñ ki işitdiler bize sen dañı naşıbümüz āb-ı hayātdan getür didiler ve (4) ğısl idelüm diyü niyāz idicek tazarrü’ kıldılar bu belādan bizi kırtar pırlıgümüz cüvānlıga tebdıl it didiler

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

(1) Böyle diyüp itdi anlar çok niyāz
Neyüse diyüp söylediler cümle zār

(2) Çün hāqıqāt anlarıñ bildüm sözün
Didüm idem hükm iderse kār sār

Neşr

Yā Süleymān Çünki (6) ol üç pırūñ sözin işitdüm Allāhuñ taqdırinde var ise size dañı birer meşrebe āb-ı hayātdan getüreyin (7) diyüp hayır du’āların alup vedā ‘kılup gitdüm atımuñ nā’li izleri sebze-zār olmuşdı āb-ı hayātı (8) nişānlayup Hudāya şıgıñup ‘azm-i hayāt itdüm tarafet-ül ‘ayn içinde āb-ı hayāta yitdüm yitmiş gün anda tırdum (9) yetmiş kez ğısl idüp tāze vuzū’ aldum günde bñ rek’āt namāz kıldum hācet diledüm ki ol fertūtlar (10) gibi olmayam çünki yetmiş gün tamām oldu namāzdan niyāzdan farīg olup bir zerrīn meşrebile (11) İskender niyetine yine āb-ı hayātdan şı aldum ondan ğayrı deve derisinden iki çorabım var idi anları (12) dañı āb-ı hayātıla tılduram dañı fertūt pırlere ve yāranlara hediye iletem çün yarağım mükemmel görüp (13) kudret ātına ki süvār oldum ğāyet ferahlıgımdan gönlüme bir ğurūr geldi ki ‘acabā bu (14) mertebe men kılına Hākā Te’ālī ki naşıb itdi hiç bir kimseye naşıb olmamışdur ol lā yezel ehād ü (15) şamedü’llāhī baña yalıñuzlık Hızır müyesser itdi diyüp ğurūra varınca anı gördüm ki üç kimesne (16) atları boz yeleleri kıyrukları kara ve kendülerüñ geydükleri yeşil hıızr tıonlar ve başlarında (17) her birisinüñ ‘imāme-i hālīl şöyle kim şekli şemāilde yüzde gözde ve kaşda ve

cemî'î nakşîde atda (18) ve tûtda kad ü kâmetde hemân muṭlaḳ baña beñzerler herbirisinüñ ellerinde birer altun maşraba âb-ı (19) hayât almağâ alup gelürler yâ Süleymân bu arada kışsa çokdur hizmet-i Haḳ vardur Yemen vilâyetinde (20) bir ejderhâ ehl ü Allâhdan bir kimesne yutmağâ ḥamle itdi ol daḥı yâ Hızır yetiş didi ana

(13a) (1) ana giderem ben daḥı in-şâa'llâh bir vaḳtîn bu ġarâib kışsa'yı temâm kılup söyleyevüz ki ol üç (2) şahş üç İskenderüñ bilâsınca gelmiş herbirisi Hızır olacaḳdur kendülerüñ kışşaların ve ol İskenderlerüñ (3) kaḳıyyeleri acebü'l acebdür nâdirü'l-vuḳû'dur in-şâa'llâh te'âlî yirinde zıkr idevüz diyüp Hızır nebî 'aleyhi's selâm (4) Süleymândan icâzet alup gitdi Süleymân daḥı dîvânı tağıttı ḥalvet-i ḥâşa varup 'ibâdete meşğul oldı

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- (1) Şeh Süleymân tağıdup dîvânını olunca şâm
Girdi ḥalvet içre ta'ât itdi şıḳıla imâm
- (2) Ancılayın şaltanâtda Haḳḳa ta'ât itdise
Varduğunca artururdu devletin Rabbü'l enâm

Dâstân-ı Keyḳübâd Şâh ve Kışsa'-i Sâm Sûvâr

(5)Hakîm kavlince Süleymân nebî Hızır peygâmbet 'aleyhi's-selâm ile şöḫbet ü ḥâş itmekde ammâ bizüm kışşâmuz ez-ân- (6) cânib Keyḳübâd Şâhile oğlu Keykāvusa geldi Keykāvus Şâh Süleymân ḥazretin (7) ta'rif itdüğine ġâyet incindi şöyle ki muḳtar olup dîvân içinde Keykāvus oğluna (8) kaḳıyup yıldırım mişâl şaḳıyup eyitdi kim yâ Keykāvus ben ol sultân-ı Ḳubâdum ki devletile şayda (9) binsem şuda timsâhı tağda ḳaplanı ḳayd iderem taşlardan evren çıkarup mişelerden arşlanı şayd iderem rezm (10) idersem yabru peleng ḳorḫusundan aman ister bağı kebâb olur bezm idersem zühre-i kadeḫ kevşer-i (11) şarâb olur leşkerüm yüzi ḳılıçdan artuḳdur ceng-i Efrâsiyâb ve Sâm Sûvârdan benüm derdüm yoḳdur ben ḥöd (12) şâh-ı Ḳubâd aşı-ı Cemşîd nesl-i Kavûs şâhiken 'aḳl issi melîk ve her işden âġâh iken ol (13) siyâḥ fellâḥdan ceng ü cidâl itdise seyyâḥdan ne ḳorḳup üşenürsin beñzüñ şararup gözlerüñ (14) ḳarardup yılan ḳuşanursın yârın olsun yirümden tûrı gelem on iki kez yüz biñ ḳan içici (15) leşkerüm ḥalkın ḳatuma direm yeri çerilere gümletdürem bôri ve şurnalara ecel irin irlteldürem 'âlemler (16) şuḳḳâsın açduram ḳılıç çeküp düşmânumuñ ḳanın yire şaçduram eger Felestîn ḳal'âsın sedd-i Sikender (17) daḥı olursa yıḳup ḥarâb idem içinde âdemîsin ḳomayup başların kesüp ölüm şarâbın içürüp (18) her biriniñ menzilin türâb idem ben ol şâh-ı Ḳubâdam ki gözlerümde Efrâsiyâb zübâb degüldür deniz-i leşker benüm (19) ḳatumda bir ḳatre-i âb degüldür

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- (1) Çün benem 'âlemde şâh-ı Keyḳübâd
[13b]
Ḥaşm-ı ḥâlin tağıdam çün tünd-bâd

(2) Kılucım Merrih görüp amān diler
Heybetümden ditreşirler kavm-i 'Ād

(3) Ol Süleymāncuk durur nesl-i 'Arāb
Şimdi şāhlık da 'vā ider ki ziyād

(4) Ol demürce oğlunuñ cānın alup
Cismini hāke şalam ben hoş-nihād

(5) Böyle diyüp lāf urırdı şehryār
Vir şalavāt Muşţafāya eyle yād

Nesr

Hakīm kavlince Keykūbād şāh bu vechile lāf urup kendüzin göricek Keykāvus (2) gördi kim atası Kūbāduñ gurūrile dimağı fesada varmış nesne tınmadı yirinden turup odasına (3) geldi halvetine varup bir yarar ādemisin kim kendünüñ hāciblerindendi dağı dönüp ol hācib (4) kim bilāsınca gelüp dururdu Kāvus Şāh ana didi kim var ol seyyāh cihāngīre benden (5) selām eyledi kim atam Kūbādı uydıramadum sözüm kulağına koydıramadum yārın ceng-i sulţānidür bizden (6) bilmesün bizüm ana yavuz kaşdumuz yokdur anuñ luţf u ihsānı bizüm haqqımızda çokdur ne kim didiyse (7) gelüp sözün söyledüm ammā kim rāzı olmadı diyesin didi hācibi gönderdi gitdi (8) gelüp kal'a kapusına yitdi hācibler bilüp alup şāhlarına iletdüler ol yandan Sām (9) Sūvār dağı Kārūnıla oturmışlardı Keykūbāddan ne haber gele diyüp muntazır tırmışlardı (10) nāgehān hācib gelüp Kūbāduñ haberin Kāvūs şāhuñ ağzından şāha beyān eyledi Sām (11) kahkahayıla güldi didi kim yārın ola göreler kim ana dağı pehlevānlarına dağı ne kılam (12) didi şöhet-i hāşı tağıtdı şubh olunca Haqqā 'ibādet eyledi bu yañadan Kūbād Şāh dağı Guderūze (13) Güsteheme Zūpīne Keyve haber kıldı kim yārın ceng-i sulţānidür vaqtlerine hāzır olalar andan dīvān (14) tağılup ol pehlevānlar dağı odalı odasına geldiler cem'i pehlevāna tenbīh itdiler bahadur olanlar (15) yirlerinden tırdılar otaqlı otağına geldi ol gice tā şubh olunca düşmān yarağın gördiler cübbelerin (16) giyüp kılıçların bağlayup elmas hañcerlerin taqınup yenler başlarına şokdılar haş atları tavıllardan (17) çıkarup eyer uyan urup kuyrukların hınalayup boyunlarına kutāz taqdılar üç kat sigirlü yayların kırdılar (18) ellerin kılıç ve kalkan kabzasına urdılar kışsa'yı dırāz kılmayalum cem'-i Kūbād çerisi uşağı ve irisi her birisi

[14a] (1) düşmān yarağın gördiler bahadurlar cengine kıvanup muħanneşler kaçacak yol şordılar

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

(1) Şan beriyte kavmi kavmi leşkeri
Hep müsellāh pehlevān u her eri

(2) Tıtdı tığ ü hañcerile yeryüzin
Yırtıdı sūnū dağı gökde Ülgeri

(3) Pehlevānlar hāzır oldu bir yarağ
Ğağbe-zenler gözedür kıçını-giri

(4) Külli leşker ħalkı hāzır oldılar
Gözleşürler toğa şems-i hāveri

(5) Diñle imdi kıışsa nedür ‘aşğār
Vir şalavāt Muştafāya yol eri

Neşr

Ğakīm ħavlince Çünki ol gice ki geçdi (2) ħan etdi Ķübād Şāh dergāhında kūs-ı rūbi şur-ı İsrāfīl ötdi nağ‘-ı şebistān kim rū-yı zemīnden ki (3) soruldu Filistīn mescidinde Beni İsrā‘īl ‘ulemāsı içre kim ezān okundu ‘ālem içi nūr-ı yezdānile tıldı ħudret-i (4) ħand-ı yili birle cihān milk-i rūşen oldu şehir ħuşları dile gelüp ötüşdüler dillerince Ħağ Te‘ālaya tesbīğ ħılup (5) şükr idişdiler ma‘āl‘-ı kıışsa şabāğ oldu

Nazm

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

(1) Çün felekden şāh-ı encüm āftāb
Tāc-ı zerrīn geydi rūşen virdi tāb

(2) Çün siyāğ nūr-ı ufğda tıtdı şāf
Sancağı burc-ı şafāğda dikdi ħāf

(3) Düzdü gün ala-yı rūmīsın tamām
Yürüyüben fetğ ħıldı milk-i Şām

(4) Tıtdı ceng-i tīgide şehir ü diyār
Bu virān ‘ārza tıtdı zengibār

(5) Tıan atup irdi şehir toğdı güneş
Cāme ħā‘bdan Keyğübād ħaldırdı baş

(6) Pāsban āvāzıla dikdi ħorūs
Başladı vird-i şadā borıyla kūs

(7) Çalışup bindi ata cümle çeri
Diñle imdi kıışsa nedür yol eri

Neşr

(6) Ħakīm ħavlince şabāğ nūr-ı āftāb Ķaf-ber-Ğaf cihān (7) sarāyına tolıcağ Ķübād Şāh çerisi cūşa gelüp filler gergedānlar kıçimlendi ve erenler dağı cümle (8) cübbelendi Ķübād şāh dağı başına güneşe ışık urundu otuz altı pāre ceng aletin üzerinde arasta (9) ħılup bir simğāre pulād

tırnaqlı ata binüp kılıç hemâ'il kuşanup hançer şokunup tabl u kūs (10) çaldurup çeriye katına dirüp beglerine istimâlât virdi sağ yanında Guderüz ve Güstehem ve şol yañasında (11) Züpini ve Kivaşub ol 'azm-i 'asker cümlesi at arkasına gelüp bañr-ı kaytasleyin yürüdi (12) tabul öni iki kez yüz biñ eri yaşayup alaylar kılup kuşanlar düzüp sancak ve 'alemler şukķāların (13) açup tabl u duhüller urup şurna ve nefirler urup kal'a üzerine yürüdi ol yañadan Sām-ı Süvār [14b] (1) ol pehlevān-ı rüzgār dañı şubñdem yirinden tırdı pāk şudan arı āb-dest alup iki rek'at (2) hācet namāzın kılup yüzü hāke sürdi namāzdan ve niyāzdan fāriğ olıcağ pīrinden tırup otuz altı pāre ceng aletin üzerine geyüp Sedd-i Sikender mişāl demürden tona girdi ve andan soñra (4) üç kat siñirlü üç kirişlü elegüm sağma şıfatlu gergedān boynuzlu ejderhā (5) başlu pūlāddan katı yayın dizine urup kurdı ve sīmurğ yeleklü yıldırım demrenlü kayın ağacı oğları (6) terkeş ağzına kōdı ol kemer boyunlu dik karınlı kāmış kulaklı bād-pāyī āhen nāñun rahşı (7) getürüp muraşşāñ eyer urup licām ucıyla kaza kōdı ve yedi başlu kan içici kılıcı hamā'il kuşanup altın (8) kaplu elmās şaplu hançerin şokunup başına pūlād ışık geyüp ayağına Dımışk-ı dizcek geçürüp (9) atına kutāzın dañı tākdi andan soñra biñ batman demür şālīgın eline alup Hāk Te'ālaya tevekkül (10) kılup 'uķķāb-mişāl suçrayup rahşına süvār oldu Yehu Yada' beylerbeyi dañı (11) görüp kal'a erleriyle yirlerinden tırup atlu atına binüp on iki biñ er ile 'ālem alup tabl u kūs çalup (12) kal'anuñ kapusın açdurup evvel Sām-ı Süvār kal'anuñ içinden çıkdi ardınca Kārūn ve dañı ardınca Yehu Yada' (13) beylerbeyi on iki biñ erile yetmiş yedi Benī İsrā'īli dilāverleriyle Qudūs ve Medīne serverleriyle (14) gelüp kal'adan taşra kim çıkıldılar kūs-ı harbi çaldılar kal'anuñ kapusın önleyüp tırdılar ellerin (15) kılıç kabzasına urdılar kal'a üzerindeki pāsbanlar dañı top mancınıklar kurdılar erlikler üzerinde (16) cenge hāzır olup tırdılar

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

(1) Çün 'alemler kalķuben düzeldi şāf
San kim anda tırdı Elbūr ile kaf

(2) Leşkeri kim yaşadı sağa sola
Bes müretteb bağlanup düzüldi şāf

Nesr

(17) Hākīm kavline çün kim Qubād Şāh çerisi kal'anuñ üzerine kim yürüdi kal'adan dañı evren (18) gārdan çıkar gibi Sām-ı Süvār kim kapudan çıkup meydān ortasına geldi dañı arşlan (19) gibi göğüs gerüben pelengveş ağız açup gümrenüp şöyle kim yedi kat (20) felekleruñ taşısı cik cik cikredi andan ol ejderhā-şıfāt gergedān boynuzundan

[15a] (1) yayı ele alup üç kanatlu bir ayaklı pūlād tırnaqlı kazā vū kader okın zehre-i rast kılup kabza tırup (2) ol okı gökyüzüne atdı ok dañı 'uķāb gibi hevā-yı fenāya dönüp gitdi bir ok (3) dañı çıkarup atup ol evvelki okın geztere urup şakķ itdi andan ol bezirhāna sūtūni gibi (4) pūlād söküsin eline alup at meydāna sürdi nīze ucın yire şancup at segirdi mi meydān için (5) ğalbır-şıfat delük delük eyleyüben yir yüzünü ma'ā'l'-kışşa nice bunuñ emşāli lu'b u hūner gösterüp dañı (6) at licāmız tırup arkasın kal'adan yaña virüp yüzün Keyķubād yaña kılup söküsin (7) eliyle muhkem tırup ol güneşe ışık viren pūlād ışığın hāmmām kubbesi başından çıkarup dañı eyeruñ ol (8) hānesine geçürdi dañı başın silküp sağ elin şol gürizgāhında koyup şol elin sağ (9)

gürizgâhında koyup yâ Allâh diyüp ra‘d-vâr bir na‘ra urdu kim şadâsından cihân içine velvele düşdi (10) Aşhâb-ı kehf belgileyüp yedi kat yirler ditreyüp öküz ve balığa zelzele düşdi kiş kaçup (11) üzengi gerüp çağırup itdi kim benem siyâh cihangîri zamâna cihân pehlevânların şaymazam Şâma ne (12) gözlerümde ten-i felek bir kuşca yokdur yedi kat yiri götüren öküz katımda bir mûşca yokdur sille şalsam (13) felekdeki Merrih yüzün bozaram biñ bir toplu şalıgum şalsam o gözün mağzın çıkarup balıgıñ bağrın (14) üzrem yiryüzi kim eyyâm içinde bir ‘adesce yokdur tokuz kat çerhi kuşadup içine alan ejderhâ dahı (15) gözlerümde megesce yokdur bilümdeki kamkam kılıcumdur düşmânların yedi başlu evren gibi kanların (16) içici üç biñ üç yüz batmân pûlâd gürzümden ‘adû kafasın tağiduben mağrib yire şah-yı yıldırım beykânlu (17) Sîmurğ yelekli kayın ağacı oklarımın korğusundan ‘uqqâb-ı cerh perd ü ger bilümdeki hançerümde havf (18) idüben Behrâm-ı âsumân yire gelüp mişâli derd ü ger eger kim tokşan tokuz kulaç ejderhâ derisinden (19) kemendüm kat kat pürçin kılup gökyüzüne atarsam beşinci felek burcından Merrihi yire indürem ve eger (20) yüz kırk dört ‘arşı kâmetümle ayâğ üzerine tırup omuz ursam tokuz kat feleklerün çerhin bozup (21) dönerken tıruguram benüm korğumdan gerü Elburzdaki dîvler kan kaşanur benüm heybetümde denizlerde timsah korğusundan [15b] (1) yatmayup ve dahı mişelerde arşanlar uşanurlar

Nazm

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

- (1) Pehlevânam ‘âlem içre nâmutâr
Hamleme tâkat getürmez Sâm Sûvâr
- (2) Tîğ çeksem Merrih amân isteye
Evren itmez binümile kâr u zâr
- (3) Nîze tutsam hâki göge kalduram
Gürz urursam Kâfi idem men gubâr
- (4) Keykûbâduñ külünü şavrup göge
Tâc u tahtın idem anuñ târumâr
- (5) Böyle diyüp urdı na‘ra pehlevân
Harc u tenin ditredi eyledi zâr
- (6) Diñle imdi kışsa nedür kâm-kâr
Vir şalavât cân u dilden şehryâr

Neşr

Hakîm kavlince Sâm-ı Sûvâr (2) ol pehlevân-ı rûzgâr bu vechile meydâna girüp nâ‘ra urup Sedd-i Sikender gibi tırıcağ (3) anuñ korğusundan ‘Acem leşkeri içre her âsân düşdi cümle gören didiler kim degüldür (4) bu illâ kim Nerîmân aslı Kerîmân nesli Sâm-ı Sûvârdur bes kimesne meydâna girmedi ve dahı şavaşa (5) el urmadı Keykûbâd kaçadı dönüp Züpîne eyüdü kim kanı ol gice benüm şarâbum içüp lâf (6) uranlar yarın ceng idelüm diyü göğüs gerenler neye tırular çünkü varsunlar bu seyyâha (7) fellâha cevâb virsünler didi Züpîni gördi kim Keykûbâd

kağıdı gayret kılup def'-i pîli (8) mengülüse kullāb urup eline ziftten mināreveş sūnū alup meydāna girdi (9) ol yañdan Sām-ı Sūvār gördi dönüp Qārūna şordı kim bu gelen kimdür adı nedür didi (10) Qārūn eyitdi ya pehlevān-ı cihān Züpīn kuluñdur luţf idesin iken dahı cenge tutmayasın āsān (11) vechile ele getüresin kağıyup yitürmeyesin kim senūñ muhibbūñdür eger kim seni bilse gelür (12) hıdmetünde baş kordı didi Sām eyitdi yā Qārūn benüm kaşdum oldur kim hıçbir pehlevāna ziyānum degmeye (13) helāk itmeyem kılıcıla erlige aqđaram kul idinem tā kim şoñra baña bahāne bulmayalar Sām kocadur erlik (14) kuvvetini kesüpdürür bir nāmı kalupdurur dimeyeler

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

(1) Kaşdum oldur kendüzümi bildürem
İstemezem haşımı baña güldürem

(2) Pehlevānlar degmekdür hācetüm
Şanma kim men birini öldürem

Neşr

Hakīm kavlince Sāmıla Qārūn bu vechile sözde iken Züpīn dahı geldi yalan şanuķluğa (16) gider gibi gelüp meydān içinde 'izzet kılup tırdı andan pīl sürüp gelüp [16a] (1)sūñu ucıyla Sām-ı Sūvāra selām işaret eyledi dahı nā'ra urup çağırup didi kim yā fellāh-ı seyyāh ne (2) laf urup sen kendüzüñ görürsün āhīr Rüstem dāstān degülsin yāhūd Sām-ı Sūvār (3) hıç degülsin cihānı issuz mı şanursın qarı 'avratlar gibi ögüñürsin diyüp nā'ra urup benem Züpīn-i (4) pehlevān-ı cihān dest-i bahadır İran-ı tūrān şakirdi Sām-ı Sūvār muhib-i Rüstem-i dāstān yā fellāh u seyyāh (5) ya 'ni Qārūnı köhneyi aqtardunsa kendüñi er mi şanursın diyüp pīli mengelüsü sürüp (6) Sām-ı Sūvāra bir hāmmām kubesince gürzü havāle eyledi Sām-ı Sūvār ayasın qarşu virdi gürz inüp Sām-ı Sūvāruñ (7) ayasına bir darb urdu kim şarka garba şadāsı vardı kolin yirinden Sām irgürmedi Sedd-i Sikender (8) gibi tırdı Züpīn kağıyup kılıç çeküp Sāmı çaldı Sām kalkan tutup kılıç pūlād kalkan (9) kenārıla urup red kıldı yapışup kılıcı elinden aldı görenler cerire hāzır tıranlar Sām-ı (10) Sūvārdan korpup vehm alup kađıd kıldılar cümlesi didiler kim bu degüldür illā Sām-ı Sūvārdır diyüp zan' (11)itdiler andan Züpīn sūñusun ale alup pīl sürüp Sām Sūvārı sūñi ucıyla şancımağā kaşdı kılıcağ Sām-ı Sūvār (12)Züpīnün sūñusin yakīn gelicek iki barmağıla urdı demüri dibinden sūñusin şakķ itdi (13) dahı Züpini gice varınca Sām tutup Züpini fil üzerinden kađdı dahı hevāya atdı Züpīn (14) bir elma gibi hevānuñ üzerine mu'allāk dönüp gitdi cümle çerī halkı teferrüc itdi Sāmuñ heybeti cihānı tıtdı (15) Züpīn mu'allāk dönüp enerken Sām-ı Sūvār rahş sürüp Züpīnün altına girdi bir elma gibi tutup (16) dahı götürüp yire koyup andan bād pāyı 'ayyāra emr eyledi kim gelüp Züpīnün iki ellerin bağlayup (17) cān cigerin tağladı Züpīn āh itdi Qārūn üstüne gelüp didi kim niçün āh idersin bir ol kim (18) itdi āh itdügüm öldügüm içün degüldür ammā kim iki nesne içün āh iderem bir ol kim (19) Sām-ı Sūvāruñ yüzün görem diyüp ümīd iderdüm görmedin helāk oluram ikinci bir nām u nişānı (20) belürsüz pehlevān elinde giriftār oldum didi ağladı Qārūn Sāmuñ elin öpüp dilek kılup Züpīnün gelüp (21)ellerin çözüp didi kim yā Züpīn āgāh ol kim seni yıkan Sām-ı Sūvārdur ol pehlevān-ı rüzgārdur

[16b] (1) ser-nigūñ tırgıl yüzüñi hāke sürgül kim Haķ Te'āla hācetün kabül eyledi

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Nice âdem gökdeki Merrihü çerh-i âşikâr
Bencileyin kılmaz iy şâh 'âlem içre kâr u zâr
- (2) Bildi kim bu gönümüzde yokdurur kaç'a kemân
Hiç kişi bu olmaz illâ pehlevân-ı Sām Süvâr
- (3) Tır yirinden pehlevānuñ ayağına sür yüzün
Sām-ı Süvârdur añlağıl iy pehlevân-ı rûzgâr

Neşr

Ol zamân kim Qārûn u Pilaton Züpîne eyle diyicek yirinden Züpîn tırup Sām-ı Süvāruñ (2) ayağına düşüp ol kavuşup şād olup eyitdi kim bi-ḥamdi'llāh ki yâ Sām-ı Süvâr iy pehlevân-ı rûzgâr bu eski (3) cihānda ölmedin ḥāk olmadın biz daḥı mübârek yüzünü gördük ḥāk-i pâyūña yüz sürdük eger kim (4) Keykübād senün Sām-ı Süvārduḡuñ bileydi atından inüp gelüp qademünde baş koyaydı ḥil'ât-ı (5) ḥaş geyüridi yâ pehlvân niçün kendüzünü bildürmedün didi Sām eyütüdi yâ Züpîn maqşûdu vardum (6) evvelâ bu kim ben kuvvete şeca'âtile pehlevānlığı 'ayân itmek dilerem ikinci men muḥîb-i Süleymānam Qubād ana (7) âdûdur Qubāda kendüzüm bildürmedigüm oldurur Süleymān peygāmberdür Sultân-ı ekberden peygāmberi (8) koyup kâfire yardım kılmak baña lâyıq degüldür söz çokdur bu arada beyân itmek câ'iz degüldür (9) in-şāa'llāh Te'āla aşlını bilesin 'ibret alasın didi daḥı şıçrayup atına bindi Züpîn daḥı atına bindi (10) sağ yanında Qārûn-ı pilaton tırdı şol yanında Züpîn-i leşker-şiken tırup qarâr itdi ol (11) yañadan Keykübād şâh gördi kim bu pehlevân-ı cihân mânend-i Zâl-ı dâstân qahramân-ı qatılveş (12) Züpîni kim tutdı öldürmedi başın kesmedi 'ömr-i yayın yasmadı atına bindi ol daḥı bendesi (13) oldu te'accub kılup dönüp eyitdi yâ Bihrûz yir ne 'aceb dedü kim bu pehlevân vārân kim ceng ider (14) öldürmez 'ömr-i yasin şoldurmaz yine aman virür bir daḥı bu kim bu Züpîni daḥı aña Qārûn u Pilaton (15) mişli bendesi oldu belkim meydāna gire ceng ide baña düşmānlık kıla didi Keykübād Şâh eyle (16) idicek ol vezîr-i ḥaş eyütüdi şâh bu işe müteḥayyîr ḥayrân u 'aqlum sergerdân kılubdur 'aceb degül kim (17) bu pehlevân Sām-ı Süvâr ol server-i rûzgâr degülse

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Şek degül ki budurur Sām-ı Süvâr
Kim mişâlin görmemişdür rûzgâr
- (2) Sāmdan özge kimde vardur bu hüner
[17a]
Merrih itmez anuñ ile kâr u zâr
- (3) Ne ḥû Rüstem nehâr âlû Güstehem
Ceng idemez Sām ile iy şehryâr

Neşr

Hakīm kavlince kaçan kim Bihrüz vezîr ol tâlî'î Birvüz emr eyle diyicek Keykübâd şâh dağı gümâna (2) vardı ol kemânıla тұrurken meydâna kim gele diyüp göz ururken bu yañadan dağı Sām-ı Süvâr (3) diledi kim meydâna gire Züpîn komadı didi kim yâ pehlevân-ı cihân meydâna ben gireyin senüñ (4) yoluña cân u baş fedâ kılayın diyüp icâzet diledi Sām-ı Süvâr dağı destûr virdi andan Züpîn cihân-ı pehlevân (5) ol leşker- şiken serfirâz ve kîne-sâz-ı tîğ-i zen dağı meydâna rahş sürüp kazâ vü kader gibi irüp (6) sütunleyin söküsün başı üzerine şalup çerhvar çevirüp cevelân urup ceş-i Keykübâddan er taleb (7) eyledi Keykübâd Şâh Züpînüñ kendüye düşmân olup er taleb itdügin görüp ğazâba gelüp diledi kim (8) kendüzi meydâna gire erlik hünerin göstere ammâ kim Bihrüz vezîr komadı didi kim yâ şâh-ı Kübâd pâdişâh (9) laruñ hünéri yirinde Sedd-i Sikender gibi тұрмақdur anuñ yolına pehlevânları cân u baş terkin urmaқdur (10) didi naşihât kılup men' eyledi andan қanı bahadır kim 'acem mübârizlerinüñ ulusıydı fil sürüp қара тағ (11) gibi meydâna girdi sürüp Züpîne muқâbîl ü mu'ârız oldı sökü sunuşdular şancışdılar sine döşe başa (12) zaһm uruşdular duruşdular 'âkıbet Züpîn berқānuñ sinesine şancup fîlinden yıқup diledi kim itüp (13) başın kese 'ömr-i yāyın yaşa Keykübâd Şâh hışm kılup Berzîn pehlevân meydâna girdi na'ra urdı (14) Züpîne қақыup eyitdi kim

Naẓm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- (1) Pehlevānam ola bu Berzîn özüm
Sām Süvāruñ dostıyın ta'yin özüm
- (2) Ğāfil olma verdüm uşda üstüñe
Cānuñ alam tutmuşam dizgin özüm
- (3) Kılıcıla қānuñı dökem senüñ
Az daha dur cân alur tinin özüm
- (4) Çün kim tapduñ bir belürsüz ādeme
Şağ mı қoram bilmedin āyın özüm
- (5) Men pelengem ceng içinde sen hāmūş
Serçe sensin men hō bir şāhin özüm
- (6) Böyle diyüp қақıdı Berzîn bes
Vir şalāvāt söyleye şirîn özüm

Neşr

Hakīm kavlince Berzîn ol pehlevân-ı güzîn böyle diyüp Züpîne қақıcaқ na'ra urup rahş sürüp seyf-i 'uryān kılup varup Züpîne (16) kılıç havāle kıldı Züpîn dağı kılıç şalıncaқ Berzîn қалқан muқâbîl tutdı seyf-i siperi hıyār mānendi kesüp

[17b] (1) Berzīn başın kaçurup atnuñ başın düşürdi at yıkıldı Berzīn dañı yıkıldı Züpīni diledi kim inüp (2) başın kese Sām-ı Sūvār қақıdı men‘ eyledi elinden alup Berzīn bende şaldı Keyķūbād görüp (3) ğayrete gelüp ‘ālemü depretđi қavl şalup қomañ didi hemandem on iki kez yüz biñ ‘asker (4) dañı bañr-ı aķterān mişāl sıl-vār Sām-ı Sūvāruñ üzerine hücum қılup yürüdiler bōri ve şurnāları urdılar (5) baş açup bahādurlar meydāna girdiler bir tarağdan Güstehem ol pehlevān-ı ‘āmūyı Rüstem sürdi bir tarağdan (6) sistān mübāriri Gūdezir ol tiğ zen ser-firāz yürüdi bir cānibden dañı ‘asker-şiken (7) ol dilāver haşm-efkān yürüdi bir cānibden dañı Qarţos-ı ber toş yürüdi ma‘ā’l-ķışşa on iki (8) kez yüz biñ leşker ceng eri cümle bahādurlar қan dōkici nāmdārlar yürüdiler Sām-ı Sūvāruñ (9) ol pehlevān-ı rüzġāruñ üzerine hamle қıldılar ol cānibden dañı Sām-ı Sūvār görüp atından aşıa (10) inüp raķşınuñ tengine tenk virüp çekdi dañı Allāha şı‘ınup ceng içün raķşına sūvār (11) olup na‘ra haყķırup dañı қara bulut gibi ġürzīn ele alup ol çerinüñ içine girüp ceng (12) eyledi her kimi kim ġürzile urdı şadrını çāk menzilin hāk eyledi kimisin (13) kemer bendinden tutup göge atardı felek yüzünden inerken қılıcıla çalup hıyār (14) mānendi iki pāre iderdi ve kimisin poştı pāyıla kim ururđı ba‘zusuġın çıkarup (15) gögsi taķtasın yoġurđı kimisin dañı depere tutup қamқam қılıcınla çalardı ayarhānesine (16) varınca iki bulardı kimisin dañı ġürzile kim ururđı hōrd-ı haşhāş alup zerre zerre leş-i (17) baş қafası ve a‘şāsı taġılurđı sankim yedi başlu evrendi turmayup қan içerdi yā nehengdūr kim çün (18) şaçardı

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- (1) Her kime kim nīze urup қılurđı heng
İder idi rīzeger olsa peleng
 - (2) Her kim kim ġürz ururđı zūrıla
Yıķarıdı Qāf ola Elbūrızıla
 - (3) Qaşdıla haşma ururđı tiği çün
Qan buhārı bağlarıdı miği hūn
 - (4) Çün kemāndān atdı tır-i hādeng
Derd ü gerdi taġda āşad şuda neheng
 - (5) Keyķūbāduñ gözine teng oldı çerh
Nūş-ı niş ü şerbetide oldı telh
 - (6) Diñle imdi ķışşa nedür yār-ı cān
Vir şalāvāt Muştafāya kāmran
- [18a]

Neşr

Hakīm қavlince Sām-ı Sūvār kim bu vechile ceng iderken (2) nāgehān Güstehem ol pehlevān-ı ‘Aceme toş geldi nite Sām-ı Sūvār ğayret ve hāmiyyet қılup ceng (3) iderken anı görđi kim mīl-i mināre қadd ü қamet Qahramān-ı қātıl şalābet zerrin-pūş ki ġürbüz (4) pehlevān bir siyāh zinde gergedāna binmiş ez-pā ve ser-āhen pūş taraba taķtası gibi bir tiğ-i pūrrān (5) қavline

almış tuş gelen Benî İsrâ'îl çerisinden olan âdemi depere urup ayarhânesinden iki pâre kılup (6) muhref çalduğunu başın kolın perrân ider kemerinde çalduğun hîyâr mânendi ikiye kesüp düşürür gökdeki (7) Merrihî ceng itmekle şaşurur

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- (1) Kıkımından kan kaşanur tağda âsad şuda neheng
Heybetinden Kâfda Sîmurğ ber döner gökde külüng
- (2) Kılıcından çerh-i Merrihî korkuben amân diler
Na'rasından şaşar anuñ gârda mâr taşda peleng

Neşr

Hakîm kavlince Sâm-ı Sûvâr görüp bildi kim bu gelen kimse degül illâ kim Güstehemi pehlevân-ı (9) 'arâb ve 'acem durur haşm-ı Zâl-ı dastân-ı Rüstem durur bu satvetde göricek şecâ'at cevheri berķ urdı (10) na'ra ğurunbuş kılup rahşın Güstehem üzerine sürdi Güstehem nâ'ra işidicek baķdı Sâm-ı Sûvârı (11) gördi nite yüz otuz arşı kıadd ü kâmet Sührâb-ı şalabet Efrasiyâb satvet Kahramân şecâ'at (12) bir pehlevân Sâm-ı Sûvâra ol cihândâr-ı kâmkâra beñzer cübbe cevşene müstağrik olmış kolunda âb (13) ğün tîğ-i 'uryân şalup 'uķâbleyin kendüye gelür ta' accüb kılup 'acabâ ol pehlevân ola yâ degül mi (14) diyüp korkup baķup tıururdu yakîn gelicek Güstehem daķı ğayrete gelüp Züpîni Bürzini Kârûnı (15) yıķan pehlevân buyduĝın bilüp âd u şan gözleyüp Rüstem-i Zâl çıĝrın izleyüp karşu vardı Sâm-ı (16) Sûvârı kılıcıla çaldı Sâm-ı Sûvâr tîğ-i kamkamla Güstehem seyfin ikiye kesdi Sâm-ı Sûvâr daķı seyf çaldı (17) Güstehem kalkan karşu tıutdı velâķin Güstehem siperin tîğ-i kamkam eyle kesdi kim hezerân çubuĝunuñ (18) biri kalmadı mîhine dek iki dildi kılıç zaķm-ı Güstehem düşine irüp zaķm-ı nişân kıldı (19) Sâsân serverleri 'Acem dilâverleri görüp Sâm-ı Sûvâr üzerine irişüp bî-ħad Benî İsrâ'îli (20)erlerinden Yahu Yada' beglerinden kıuds ü mübârek mübârizlerinden Süleymân dilâverlerinden

[18b] (1) bî-ħad kişinüñ kanın şaçup depelediler kanların yiryüzüne sepelediler anı görüp Benî İsrâ'îl ceyşi daķı Yahu Yada' (2) begler beyiyle Kârûnıla zü-beytile Sâm-ı Sûvâr daķı na'ralar urup Keyķübâd çerisin kıрмаĝa (3) kanların yire karmaĝa başladılar ma'a'l-kışşa iki düşmân çerisi uşaĝı ve irisi cengcüleruñ her birisi (4) ğayret ħamiyyet kılup ad u şan gözleyüp birbirine karışup kıatışup çalışdılar baş ve canlar alışdılar (5) kanlar şaçışdılar zaķmlar açıışdılar mîħterler daķı kûs-ı ħarbi çalup ğürletdiler borılara ecel irni (6) ırlatdılar bir 'acâyib ceng oldu kim merrih felek görmedi ol neberdi daķı tıurmadı nîk-i erenler cübbe cev (7) şenleri yışışdılar ecel perlerin açıışdılar muħanneşler yügürüp keffâr-ı selâmet yâ kay-ı men cân-ı men diyüp kik (8) yire kaçışdılar mübârizlerüñ okları atılup kişleri boşalup tır-i bîĝânlar sökü diliyle kanlara mîħlendi (9) ancılayın ceng oldu merrih felek burcında korkup deng oldu

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- (1) Çünkü şancaķlar çekilüp tıutdı şâf
İki leşker bağladılar şaf-be-şâf

(2) Kūs-ı harbi ötdi çalındı nefîr
Gök şadâdan ditreyüp şarşıldı yîr

(3) Pehlevânlar tîge kim urdı kef
Na'radan balgiledi aşhâb-ı Kef

(4) Nâ'ralar çıkdı göge ditredi çerh
Ceng-i Zühre yırtıdı 'ayşı oldu telh

(5) Tîr-i bârân itdi şanki gerdi mîgi
Berke beñzer yıldırardı yirde tîgi

(6) Nîze-i Dahhâk mâr mişâli dökdi kan
Nice mâr kim evren alup aldı cân

(7) Tîr idüp pervâz açardı üç kanad
Kaynağı âhen dökerdi kan ziyâd

(8) Nîzeden gögsü müşebbeke di kamu
Cânı bedenden kaşdı uçmağdı kamu

(9) Tîgidi ol 'arşada çevkân hem
Top olupdı kelleler gerdân hem

Der beyân-ı temşîlât-ı dâstân-ı mâzî

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(1) Dâstânun sırrını idem beyân
Kim naklidür saña senden iy cüvân

(2) Sen seni bil çokdurur 'âlemde söz
Söz velî oldur ki ola remz-i rumûz

(3) Ol Feleştin kal'asıdır bu gönül
Tâbi'i gönle ta'likdür uşul

(4) Bu cihân cûdudurur aña 'ayân
Rûh olur Sâm Süvâr ol pehlevân

(5) Nefs-i emmâre durur hem Keykübâd
Tâbi'i şeytân u cinn ehl-i fesâd

(6) İsteşürler beyt-i Haqq'a bula râh
K'ideler gönül evin virân-ı tebâh

(7) Cehd kıl ki dīv-i şeytān-ı racīm
Gönlüne yol bulmayalar yā nedīm

(8) Tīg-i tevḥīdile şeytān leşkeri
İt hezīmet tağıduben erlerin

[19a]

(9) Bâtıl işden el çeküben gözle Hâk
K'olmaya şeytān turağı beyt-i Hâk

(10) Bu Kubadî nefsi saña çâker it
Tabî'-i sulṭān çerisin ebter it

(11) Vir kanā' at birle nefse gūş māl
Zıkr ü tāt at eyle Hâkka māl u sāl

(12) K'eyleyesin ezderi nefsi-i zebūn
Emr-i hâkla çâker ola sernigūn

(13) Bu hevā-yı nefsi terk it ser-firāz
Māsivādan nefsi kat' it çoğu az

(14) Mā'umendan geçmeyince pür-hüner
Kurb-ı Hâkka iremezsın bir nazār

(15) Ger dilerseñ bulasın kurbı ğanī
Nefsini yil eyleyi gör sen seni

(16) Söz budur kim söyledi Firdevsī bes
Tut sözini vir şalāvāt her nefes

Der beyān-ı Meclīs-i Āḡer

Fā'ilātün fa'ilātün fa'ilün

(1) Şükr ana kim oldurur Rabbü'l-enām
Yüzle toḡsan altı meclīs oldu tamām

(2) Tāḡatumuz irdi gence pür hüner
Söyledük zībā şüḡen ü dürr-i güher

(3) Nazmıdur emlaḡ kelām aḡsen-i ḡadīş
N'ola ta'nı itse cāhil ger ḡabīş

- (4) N'ola söz ehlin hālāyık yirse ger
Hāsīde hūdūr hāsəd olunca ider
- (5) Hāsīdān terk itmeye buhl u hāsəd
Sīne girüp ölmeyince ol hāsəd
- (6) Kāmili kāmīl bilürdür cevheri
Bu riyā-bāf añlaya mı cevheri
- (7) Kāmīle kemlik virür gerçi felek
Cāhile cāhı virür budur dilek
- (8) Līk olunca bir kişi şāhib kemāl
Ma'rifetle dem geçürür māh u sāl
- (9) 'Arz iderseñ alasan bir destmāl
Yok atında bir bahā-yı destmāl
- (10) Bīñ güherden yegdür aır bir hūner
Kim hūnerdür alan erden yādgār
- (11) 'Āıl oldur soña or bir eyü ad
Kim cihānda aña piş daı yad
- (12) Ol cihetden söylenüpdür bu kitāb
Gūş idicek müstemī' meclīse bāb
- (13) Eyleye Firdevsīye ayr du'ā
Hācetin mabūl ide ol hūdā
- (14) İy Hudāvendi cihān allā ilāh
Enverinden ilāt iden mihr ü māh
- (15) Ol şefī' ü'l-müznebin Amed Hāı
'Afv idüp Firdevsīye vir uçmaı
- (16) Meclīs aır oldı yitdi vat-i şām
Vir şalāvāt Mutafāya nīk nām

Sūleymān-nāmenūñ yüz tosan birinci meclīs ıkrindedür

Fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilūn

- (1) Āh kim elden gitdi gönlüm varduum yar āndadur
N'ola iy cān sende benden ıuben var andadur
- (2) 'Ahd iderdūñ savene mihr ü vefā dostum idem

Cehd idüp peymānşiken bi'llāhi olma andadur

- (3) Her raķīb-i kâzībūn andına itme i'timād
Kim ḥabībūm pāk dāmen i'tiķādı andadur
- (4) Lā'l-i mercānuñ ḥayālī birle dönerdür gözüm
Baḥr u 'ummānuñ içinde olsa şadef-vār andadur
- (5) Cīm ü zülfūñ ḳaddūm elüfin dāl idendür derd ü āh
Mīm-i lā'l ağzını alup 'aqlum dir eksük andadur
- (6) Şāhid-i şem'ī şerab oldur murādı 'aşıkın
Zāhid-i ḥōd-bīn ḳo ki ḳaşd-ı eyn andadur

[19b]

- (7) Nuşḥum ĩcāz budur oķı dilde evrād idüp
Şād u ḥandān ol dem-ā-dem gül yüzü ki andadur
- (8) Milk-i ceng çün Süleymān-ı zamānın bu dem
Murçe Firdevsīdür kim 'aql u efkār andadur
- (9) Şerḥ idelüm cān u dilden bu Süleymān-nāmesin
Müstemi' olsun kümel mevcūd-ı aḥbār andadur
- (10) Bu faşīḥūñ gūş idüp tāriḥ eşaḥ emlāḥ sözün
Vir şalāvāt Aḥmede maḳşūd-ı şumār andadur

Dāstān-ı Süleymān (a.m) 'azmi Sinop kerden

(1) Loḳmān Ḥakīm ḳavlince nāķilān-ı muḥtār ve muḥaddiṣān-ı aḥbār ol vechile şaḥīḥ ḥikāyāt ḳılurlar ki (2) ve Eflātūn-ı Yūnānī ol kemlik ehli 'irfān-ı naḳlince suḥan-mendān-ı ḥükemā ve ḥüner-mendān-ı Raḥmān ol tārīķi üzre (3) beyān iderler ki Sām-ı Sūvār cihān-ı pehlevān Keyḳubād şāhıla muḳābil mu'ārız olup pehlevānlarla ceng-i cidāl (4) itmekde ammā ki bizüm ḳışsamuz ez-ān cānib-i Süleymān ḥazretine geldi ki Sinop ḳal'asına göçmek niyyetinde (5) oturmuşdı dīvān taḡıdup ḥalvet-i ḥāşına girüp şubḥ oluncaya dek 'ibādete meşḡul olmuşdı Çünki (6) ol gice geçüp 'ale's-şabāḥ oldu

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fāi'lātün fā'ilün

- (1) Çün seḥer vaḳti yetişüp aḡarur ṭan ḳarası
Ḳulle-yi Ḳafdan toḡar gün görünür çerḥ arası
- (2) Āftāb-ı tīr-i a'zam ḥāke pertev şaldı çün
Ṭobraḡı altuna döndi lā'l-i seng-i ḥāresi

Nesr

Hakīm kavlince Çünkü ol giceye geçüp ‘äle’ş-şabāh ki oldı Dāvūd peygāamber şeri‘ātince ezān (8) okundı Beni İsrā’il kavminün on iki sıbtından on iki biñ peygāamber ki her birisinün vilāyeti (9) zāhır on iki biñ ‘ulemā dağı cem’ olup geldiler ki herbirisi müfiti’l-zamān ilminde kadr-i (10) ser-cümlesi Süleymān mescidinde cem’ oldılar Süleymān nebī dağı şubh olduğun görüp bi’smi’llāh diyüp yirinden (11) тұrup pāk şudan ārı āb-dest aldı yigirmi dört biñ enbiyā ve ‘ulemānün biñ altı yüz hükemā (12) vüzerā ve ümerā ve anuñ önlerine geçüp ol şafda mihrāb yirinde kabileye karşı imām u a‘zam yirinde тұrdı (13) imāmluk idüp şubh namāzın kılup ta‘āti Hālīka yüz sürdi çün namāz-ı niyāzdan fāriğ olıncağ (14) evrādıla Tevrāt u Zebūr okunup şeb-i tan boynı tokunup du‘ālar ki kılındı andan Süleymān emri (15) birle on iki biñ ‘ulemā Tevrāt-ı Mūsā ile ve Zebūr-ı Dāvūd ile sekīneyi başları üzerlerine (16) getürdiler geçmiş peygāamberler ervāhına şalavāt virüp Süleymān devletine Allāha tekbir getürdiler andan (17) Süleymān nebī otağında kūs harbi ötdi server-i selātinler kūs āvāzın işitti cem’i server otaqlı

[20a] (1) otaqlı otağından тұrı gelüp cübbe cevşene müstağriğ olup tāt urup kemer-i kaytān kuşanup (2) billerine elmās hançer şokunup üç siñirlü katı yayların kurup elmas demrenlü ‘ankā yeleklü okların (3) kiş-i kurbān ağzına koyup ef’i dillü kılıçların hamā’il kuşanup bezirhāne sūtünü gibi āhen sūnülerin ellerine (4) alup pādīşāyi āhen nāhun atlara süvār olup ‘alemlü ‘alemlerin çerilü çerisi cem’ idüp Süleymān dergāhına (5) geldiler yigirmi kerre yüz biñ er dergāh-ı Süleymāniden yedi mīl yir irākdan gird ā-gird şāf ve alay bağlayup тұrdılar (6) Süleymān kaçan çıkup ata süvār ola otağ kapusına göz urdılar ez ān cānib-i Süleymān dağı yirinden тұrup (7) tāt u devlet viren Hālīka şükr idüp egnine Şit peygāamberün cübbesin giyüp başına ‘imāme’i hālīli (8) şarınup biline ādem saçın kuşanup ayağına Nūh nebī edügin giyüp eline Mūsā ‘āsāsın eline alup bir şebreng (9) katıra süvār olup atası Dāvūddan yādgār kalmış idi kaçan ki Süleymān nebī süvār olıcağ on iki sıbtun (10) begleri ‘Arab ‘Arba yigleri Loqmān Hakimle Āşāf Bin Berhiyā ile filcümle cem’-i ümerā vüzerā ile atlu (11) atına süvār oldılar Süleymānün sağ ü şol yanına gelüp tapu kıldılar andan Mūsā ve Hārūndan Yuşa’ Bin (12) Nundan yādigār kalan kāvī ‘alemlerün Süleymānı sancaqlarūn şukğaların açdılar ağ kızıl yeşil bayrakların şançdılar (13) borı ve şūr-nālar urladı kūs-ı harbiler urladı yigirmi kez yüz biñ leşker Süleymān der-gāhında velvele-yi yir (14) yüzinden birinci kat göge irişdi atlar ayağı dārbından yir zelzelesinden taşda peleng taşda arşlan (15) gāzv içinde evren şaşup yüzi koyun düşdi atlar ayağı tozından gökyüzi elmās deryāsı gibi (16) kaynadı at nā’linden yiryüzi demür pūlāda dönüp demür miñlerün ucundan yiryüzünün taşların ferhād (17) külüngi gibi yirlerinden kobarup kumkırı taşı gibi karar idüp ‘alemlerün altun felekde aya beraber (18) olmışdı sūnüler yelmeni ve bacaklar yelmeni yıldızlar gibi ‘āleme şū’le virmiş idi cübbe cevşen ışıq (19) kolcağ balcağ şevkinden gökyüzündeki güneş şū’lesi tönmiş idi pehlevānlar omuzundağı yedişer āyīnelü (20) pūlād dımışk-ı kalkan şū’lesinden şanayduk ay ve gün yiryüzine itmişdi atlar süheyinden develer (21) kükremesinden piller kaçğırmasından erenler nā’rasından kūs u harb-i zelzelesinden

[20b] (1) ziñi ve duñul velvelesinden borı ve şurna şadāsından beşinci kat gökdeki merriñhün zühresi çāk olup (2) erligi uçmışdı on iki biñ ‘ulemānün tekbirleri o an iki biñ evliyanün evrād-ı (3) tesbīhinden insanı damağına vesvese viren şeyātīn nesl-i leşker arasında yürüyen cinn aşı yedinci (4) kat yirden geçüp tahte’l serāya dek kaçmışdı ve Sīmurğ kuşı dağı atyār ulularıyla yidi fersāh yir ağ (5) yirden şaf şaf alay alay Süleymān otağı üzerinden gice olmağın icāzet alup hevā yüzünden (6) yiryüzüne ki inmişlerdi cinsi cinsile cem’ olup kōnmuşlardı ol gice geçüp şehergāh ki (7) tan etdi Sīmurğ leşkerinden kuşlar şafından bülbul turrāc dile gelüp ötdi tūti ve

kumrı ve hezār (8) dāstān okuyup dillerince atyār uluları Allāhı añup Hākka tesbīh itdi bu eşnāda iken kūs-ı (9) Süleymānī daḥı ötdi çünki leşker-i Süleymān atlara süvār oluben göçdiler Sīmurg daḥı kuşlar (10) serhenglerine ḥükm eyledi her birisi kendü gibi qara bulutlayın qanadların açdılar yir gök arasın (11) qanad tutup bir uğurdan yiryüzünden göge degin uçdılar şaf şaf alay alay olup gök (12) yüzündeki buludlar berāberince hevā-yı fenā yüzünde Süleymān leşkeri gözünde fevkalāya geçdiler (13) Sīmurg ol rengīn-i zerrīn dört kudret qanadların kim açardı heybetinden ‘aql-ı insān şaşardı ammā ki (14) qanadlarının nūrānī yünleri berq gibi beri koyup ‘āleme şaçdı kuşlar leşkerinden gök (15) yüzü tölmişdi yün yilek dünyāyı tutup şanasın on sekiz biñ ‘ālem kuşları cem’ olup ol zamān (16) Süleymān leşkeri üzerine inmişdi ḥakīm qavlince Süleymān nebī ‘aleyhi’s-selām bu vechile ‘azāmetlü (17) leşkeri çeküp gitdi vaqt-i nīm cā-şet olunca gelüp Sinop qal’ası üzerine yitdi (18) bir puşte üzerine çıkup alay bağlayup at dizginin çeküp tırdılar at qaşandurup er ön (19) lendürüp qatar meḥār tavarların diñlendürüp tırdılar nazār qara deginde urdılar gördüler ki ol (20) Ḥallāk-ı enhār u aḥbār-ı bī-zevāl Allāha ve perverdigārı bu qaradeñizi bir qatre şudan bir ‘azīm deryā durudup (21) yaratmış ki tülū-yı ‘arzına nihāyet yok qa’r-ı zemīni sevr ü semekde mevc-i fevc şuyınuñ çerḥ-i felekde ne ādem

[21a] (1) heybetinden uçanur ervāḥ-ı melekde yine bu deñiz kenārında kıble cānibinden yaña Sinop qal’ası binā olup (2) yā bilmiş ki ḥandeki qa’rı esfele’s-sāfilīnde qalesinüñ yükseklik felege çıkmış eriki uci ‘ulvī ve ‘ılliyyinde (3) yine bu qal’anın şimālinden yaña ata ve erki Bozdepe dimekle mā’rufdur çevresi deryāda qapusı ol qal’a-yı (4) ‘ulyāda qal’adan ḡayrı yirden ol ataya kuş daḥı uçup geçemez yedi başlu evren leşkeri daḥı (5) ol ataya varmağa qaşd idüp göçmez ve qal’anın daḥı qapusı Sedd-i İskender gibi pūlādda mürden (6) Pergilü Rüstem-i Zāl daḥı gelse cihān pehlevānları cem’ olsa darb urmaḡıla olmayalar ve qal’anın (7) daḥı içi mā-ḥalaqallāh ādem-i zād ile tölmiş şanasın ki kıyāmet kopup maḥşer kavmi ol qal’a içine cem’ (8) olmuş tā ol qal’a şanasın ki gökyüzünde bir qandil idi ki melā’ike cem’ olup emr-i Hākla deñizüñ kenārında (9) Bozdepenüñ üzerine aşmış veyā emr-i Ḥālīqı perverd-gār cem’-i ‘ādem oḡlanların yed-i kudret ile ol qal’aya (10) sürüp getürmüş ki qal’ada tırmağa yir bulmayup biñ ayak bir ayak üzerine başmış yetmiş iki millet (11) bir yire cem’ olup qazılmış burc u bārū üzerinde yir yir tōp tūfengler kurulmuş ‘ālemler dikilmiş atılacaq oqlar (12) dibine dökölmiş ol qan içici qal’a erleri Sedd-i İskender gibi burc üzerinde tıururlar şavaş itmege (13) cān virüp qana qana qan içmege ḥāzır olup çevre yaña cān alıcı gibi bakup şavaş (14) eri ne taraftan gele diyü göz ururlar nöbet ḥānesinde tabl u kūsar çalınur qara (15) kāfir ‘ālemleri bayraqları yil esdükçe bulanup şalınur

Nāzm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- (1) ‘Aşıkuñ ‘ahdı gibi muḥkem qatı yüce ḥişār
Yıl yilüp burūcına irmez zāyi’ idüp rūzgār
- (2) Ḥandeki eyle derin qa’rında yatur sevr-i ḥōd
Burcu eyle yüce kim eyle güneş andan tōḡar

Neşr

Ḥakīm qavlince Süleymān nebī a.m Qaradeñizile Sinop qal’asın kim (17) temāşa ki itdi deryānuñ ‘azīmetine āferīn kılup ‘ibret verdi ve Sinop qal’asınuñ bālālıḡın ve qavminüñ (18)

yarağın yatın tūvānālīgın görüp āferīn idüp fikirāta vardı ammā ki ƣal‘ayı feth itmegiçün fikirāta (19) vardı andan Süleymān hūkm eyledi Sinop şahrāsına leşkeri ‘aẓīmetile itdiler yir yir ƣatar mehār (20) çizilüp yigirmi kez yüz biñ leşker ƣal‘a ƣarşusunda ƣondılar şahrā evsātında çemen bisātında zāmīran

[21b]

(1) erğavān āb-ı revān sūnbül ve za‘ferān arasında yāsemīn nesrīn yöresinde otağ-ı Süleymān dağı ƣuruldu serāperde (2) ve sāyebānlar ƣuruldu tūnāblar mīhi yidi ƣat yirden geçüp kav ü semek ferƣine girdi otağlar (3) ƣubbesi hevā yüzinden āsumāna ƣıƣup feleklere irdi bārgāhlar hayme ve hārgāhlar tūtuldu (4) Süleymān dağı devletile otağına gelüp atdan ki iyitdi cem‘-i server-i selātīnler icāzet alup (5) ‘alemlü ‘alemīn çeküp otağlu otağına varup ƣerilü ƣerisine ƣonmağā destūr virüp ƣondı yir yirini (6) ƣatar ve mehārler ƣözüldi atlar biller bağlanup tavıllar ƣekildi andan dīvān-ı Süleymānı tūrdı (7) ‘Amaliƣa begleri Sührāb şāhıla Mısr u Şām dilāverleri Celāleddīn Sultānıla Yunan serverleri (8) Ƙuṭaṭ hānı Yunānıla Bağdād dilāverleri Tūbba‘ Bin Aşda‘ ile Ƙayşer-i Rūm erleriyle Endülüs serverleri (9) ‘Aƣran şāhıla Beni Aşfer serkeşleri Aṭğaş hānı aşferleriyle gelüp Süleymāna tapu ƣılup sağ şol altun (10) gümüş kürsiler üzerinde oturdılar Beni İsrāīlūn on iki biñ enbiyāsı ‘āc u ābnūs kürsiler üzerinde (11) Loğmān Hāƣīmīle Āşāf Bin Berhiyā ile Nāsen peygāMBER Kaz peygāMBERle sağ ƣarafda geçüp oturdılar ve on (12) iki biñ ‘ulemā ve zūrefā ve hūkemā fuṣalā ve şu‘arā ve mūneccimin muḥāşibler ‘ilme ṭālibler Süleymān peygāMBERüñ şol (13) ƣarafında ƣimşir ağacından fūsūsgeri şandallar üzerinde İlyā Bin İşā ile İmnun Bin Dāvūd ile (14) Daniyāl Bin Dāvūd ile geçüp üç biñ üç yüz altmış pehlevān-ı ‘ādi yādigār-ı Şeddādı yir yirini Sedd-i (15) İskender gibi Süleymān nazarında pūlād kürsiler üzerinde diz ƣöküben oturdılar ellerin gürz-i (16) girāna urdılar kim ol pehlevānlaruñ ulusu Ƙartūsı ‘Ādi ‘Anter ‘Ādi Aƣvāsı Ādi (17) Gevheri ‘Ādī idi her birisi zamānında pehlevān-ı Şeddād idi

Nāẓm

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

- (1) Taḥṭı ihāṭa idüp ƣuşatdı çün felek
İnsi cinne hūkm iden tekvīn-i melek
- (2) ‘Āc şandal üzre oturup enbiyā
Kürsilerde itdi ƣararı etkīyā
- (3) Taḥṭa diz ƣöküp tūrur Cemşīd hem
Tiğ-zen ƣollar ƣafada piş ü kem
- (4) Yidi fersāh yol ola meydān-ı pīl
Yir yirin tūrur bayur arşlan pīl
- (5) Gökyüzin der-sū tūtup şāh-per-i tūyūr
Sāye-bān tūrmış hevāda bī-ƣuşūr
- (6) Yiryüzin tūtdı beşer hayvānıla
Gökyüzün cinni tūtar murğānıla

[22a]

- (7) Cem' olup dīvānına biñ bir ümem
Şeh Süleymān hükmine fermānbehem

Neşr

Hakīm kavlince kaçan kim dīvān-ı Süleymānī tırdı ol tarafından Sīmurg kuşu dağı atyār ulularıyla hevā yüzinden cinsi cinsile kanad açup (2) ol ıssı günde Süleymān leşkeri üzerine geçüp Sīmurg rāst Süleymān otağına muķābil yirle gök (3) ortasında tırdı yırtıcı kuşlar sağ tarafında tırtıcı kuşlar şol tarafında ol leşker-i 'aẓīm (4) üzerine gölge olmağıçün kanad kanada çatup cinsi cinsile baş başa çatup pervāz ururlardı (5) yırtıcı kuşlar şāhīn 'uķķāb ve sunķur gibi ve 'anķā ve tavşancıl ve kartal ile yönlerin ķal'aya dönüp (6) düşmān leşkerine karşı şakırlardı bülbül tūṭī turrāc ķumrı Süleymān otağı üzerinde hezār dāstānıla dile (7) gelüp laṭīf-i āvāzıla maķām-ı Hüseynīde Süleymānuñ eyyām-ı devletine du'ā kılup herbirisi medh okırdı.

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Tūṭī-yi şirīn zebānıla 'andelīb
Çün nefesle ötüşürler ki 'acīb
- (2) Kımrı dostum n'ideyin didikçe bes
'Aşīķān cān virmege ider heves
- (3) Gökyüzin tıtmışdı şehir yilek
Kuş ötünden cikledi taş-ı felek
- (4) Şeh Süleymān hāzretine ol zamān
Tıtdı murģān gökde perrān sāyebān
- (5) Hüdhdūd-i peyk-i Süleymān-ı tāc gīr
Hizmete tırmışdı ķā'im ird ü yir
- (6) Gūş u hūşı baña tıd ki ser-firāz
Şerh idem dāstān-ı remzin özü az
- (7) Vir şalavāt līk ol peygāmbere
Ki ola şāfī' irişecek maḥşere

Neşr

Loķmān Hakīm kavlince ol zamān Sinop ķal'asında Efrāsiyāb serverlerinden Çipuri Gürci ki (9) Gürcistān serveri idi altmış arşı kadd ü ķāmeti varidi üç yüz altmış altı batmān-ı gürz (10) şalardı on dört biñ pehlevānıla biñ dört yüz kırķ dört pās-bānıla Efrāsiyāb fermānıla ķal'a-yı (11) Sinopta oturmuşdı rüzgār şiddetinden düşmān hücūmetinden ṭālī'-i nūḥūsetinden ğāfil ol Çipuri (12) cāhil burc u bārū üzerinde meclis-i ḥāş kırmışdı zerrin-ķadeḥi ele alup şarāb-ı

erğavānı içerken (13) katındağı begler geçmiş pādīşāhlardan söz söyleyüp haber açarken meger ki ol h̄inde al‘a (14) iinde al‘anuñ bir dizdārı ki ‘ömrü üç yüz yile irmişdi çok server-i selāṭīnler yüzlerin görüp (15) cihān cenge girmişdi adına Aranuş Dizdār dirlerdi h̄işar erleri günde ni‘metin yirlerdi ol

[22b] (1) meclisinde h̄āzır oturmışdı Çipuri Cabbār nefes üzerine ula urmuşdı kimi Dahhāk-ı Cemşīd-i Feridunı (2) ta‘rif eyledi kimi Keyhüsrev-i Keykūbād Sultānların ve İskender-i Kübrā a‘zāmetin kimi Menuçehr-i (3) Efrāsiyāb şalābetin medh idüp söyledi ammā kim Aranuş Dizdār ol pīr-i rūzgār dīde-i vaşfı (4) Süleymān-ı şehryārı sinīde ad-ı hamīde her biri beglerūñ sözün ki diñledi h̄içbirisin begenmedi ne adar ki (5) diñledi andan dizi üzerine urup feşāḫāt-i çevgānıla sūhāndān iinde sūz-ı uyan urdı (6) Süleymāndan söz açup Çipura haber virdi eyitdi ki yā Çipuri Cabbār server-i Efrāsiyāb-ı addār (7) āgāh ol ki şimdi ki ‘aşrda Hindde ve Çin ve Māçinde ma‘lūm u zāhirdür ki ‘Arab ‘Arba iinde (8) İbrahim Ḥalīl aşlından Ya‘ūb ve Yusuf neslinden Dāvūd Bin ‘İsā bilinden Süleymān kim vücūda geldi henüz (9) on üç yaşına girince atası Dāvūd vefāt itdi Süleymān saltānātla devlet işine sūvār olup Benī İsrāīlīñ (10) on iki sıbtınuñ leşkerin çeküp evvelā ‘Amalia leşkeriyle ceng idüp Sührāb Şāhı uttı Mısr Sultānı (11) havf idüp itā‘āt itdi Bağdād Ḥalīfesi Tubbā‘ Bin Aşda‘ korkusundan ızın Süleymāna (12) aravaşlıa virdi kendüzi de Süleymān hizmetine varup boyun virdi andan Süleymān ayşer üzerine (13) vardı ayşer-i Rūmıla Yunan hākınıñ anların yire ardı ‘āıbet ol iki melīk Süleymāna mūtī‘ (14) olup boyun virdi Endülüs melīki ve Benīaşfer melīki ol Süleymān üzerine ki leşker çekdiler (15) baħr u berden gelüben ki ‘Arab ‘Arba diyārına irdiler çün ki Süleymānıla muābil ü mu‘ārız oldılar Süleymān(16) ‘āıbet anlara muzaffer düşüp nuşret buldı ol iki melīki daħı kendüye rām ıldı şöyle (17) haber işitdüm ki yaīñ zamānda ol Süleymān leşker çeküp bunda gelüp Sinop al‘ası (18) üzerine düşermiş h̄ükm itdügi leşker hākı bizüm ile ceng idüp üstümüze üşürmüş (19) imdi ben çok sözi bilmezem lāf urup dā‘vı daħı ılmazam ammā ki şimdiki ‘aşırda Süleymān gibi (20) pādīşāh yodur ki saltānātı ‘azameti Keykūbāddan Efrasiyābdan artudur ve daħı şöyle işitdüm ki (21) Sām-ı Sūvār oğlı Zāl-ı dāstān-ı kūh-ı Elbūrız eteginden apup uçup yuvasına

[23a] (1) iltüp afdan afa meğārib ü meşārıa uçucı urdu da pelengi deñizde nehengi yiyüp yedi başlu evrenuñ anın (2) iici yaradılmış uşların başı dört anadlı iki başlu ādem yüzlü şīrīn sözlü şehlā gözlü nūrānī (3) yüzlü Sīmurğ uşı yırtıcı artıcı uşlarla ol Süleymān nazarına gelmiş emrine fermān olmuş kendüzin öyle ıssisinde (4) atyār ulularıyla anad anada çatup serir-i Süleymānī üzerinde anad anad açmış

Nazm

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn

(1) Şeh Süleymān mişli sultān gelmedi iş bu ‘āleme
K‘oldı hāim ins ü cinn ü mūr u mār u ādeme

(2) Baħr u ber āb u hāke hāim ol ‘unşura hep
Emr-i Ḥala oldı sultān cümle Ḥālīa hātemi

Neşr

Hakīm avlince Çipur Cabbār ‘Ayyūrī mekkār Aranuş dizdār sözün (6)ki işitdi āyet azāba gelüben aıdı yıldırım gibi şaıdı eyütdü ki ol ‘Arab cebe demürce oğlı Süleymān (7)

kindür ki ta'rif idüben añarsın dünyā beglerinden yeg getirüp benüm katumda ögersin ye Süleymānuñ ne cānı (8) vardur ki leşker çeküp kal'a-yı Sinopa gele zübābuñ güci yiter mi ki diyār-ı Efrāsiyāba gele yā sercenüñ (9) ne tākati var ki ceng itmek için āşiyān-ı şāhın 'uqqāba gele ger ol Süleymān gelürse benüm (10) elümden kırtılmaya leşkerini kılıcıla kırıp tağ kırtlarına yidürem ki benüm kırkumdan birisinüñ leşi (11) toprağa gömilüp örtülmeye diyüp lāf ururken nāgāh bir pāsban içeri girdi yüz yire (12) sürdi yaqasın çāk idüp feryād kılup eyitdi ki ne tıurursın ki İlğaz Tağı eteginden (13) Kıradeñiz kenārına bir 'azım düşmān leşkeri gelüp indi ki atlar ayağından Sinop şāhrāsı (14) penbeye döndi kal'anuñ kırudan yanın kışadup üsde kındı yiryüzi ādem-i zād çerisinden eyle tıoldı ki (15) yiryüzünde kıarınca geçmez ammā 'aceb bu ki yirle gök arasında deñizle kırı yürāsında ol kıadar kıuşlar (16) leşkeri dağı var ki yili hevā-yı fenāda aşup kıuşlar kıanadı arasından geçmez

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Berr-i insān tıtdı bağırı şu kıuşı açup yilek
Yırtıcı atyārıla tıoldı hevā-yı şāhın-ı felek
- (2) Kıuş perinden şu görünmez yir ayağından tırdı hōd
İş bu yağı heybetinden mārı 'arş aldı sinek

Neşr

Hakīm kıavline Kıpurı Cabbār düşmān geldigin ki (18) işitdi 'aqlını tağıtdı be-ğāyet kıorkup vehm itdi Akrānuş dizdār eyitdi didiğüm oldu ola mı (19) Süleymān üstüne geldi ola mı diyüp server-i dilāverlerle merd-i merdānlarla kal'ada olan

[23b] (1) pāsbanlarla nezdbanlar urup burc üstüne kim bir ucından nazar kılup Sinop şāhrāsına kim bağıdılar gördiler (2) kim Kıradeñiz kenarında Sinop kal'ası diyārında bir 'azemetlü düşmān leşkeri gelmiş kıonmuş oturlar (3) şanasın kim ol kıyāmet günü kıopmuş on sekiz biñ 'ālemüñ Hāl kıı maşşer yirine cem' olup dırerler (4) bār u büngāhlar kıayme ve kıargāhlar yir yir kıurulup kıabanlar urğanları cā-be-cā şırāt kıöprüsi gibi (5) çekilmiş bedevī kıaş atlar kıazılı kıoyuben kıatar u mehār kıavıllar eyerler önlerinde çökmüş ammā ki (6) bu 'azemetlü leşkerüñ orta yirinde kal'a yöresinde āb-ı revān zamirān ergāvān sünbül ve semen (7) benefşe ve çemen ortasında Süleymānı bir otağı kıurulmuş ki otağıñ kıubbesi felekdeki keyvān burcına (8) irişmiş önünde biñ bir tınablu bir 'azım dıvān-khāne tıutulmuş ki tınabları mıhlerinüñ (9) uçları yedi kıat yeri yarup o göz arkasındaki ferş içine girmiş ol dıvān- (10) hānenüñ çevresinde ol kıadar insān içtimā'ı var ki āvāzlarından yedi kıat felek kıası āvāza (11) virüp şadā ile cikreyüp öter atlar ayağı kıarbından kıabl ve duhül ve kūs kıarbinden yiryüzine zelzele (12) düşüp Kıradeñiz kıuyı gibi Sinop şāhrāsı toprağı dıtrer cübbe cevşen ışık tolgā kıılıç (13) balcağı kıulcağı behağı sünü kıalkān şu 'lesinden gökde güneş yüzi tıonmuş şanasın ki ay güneş (14) cem'-i yıldızlarla gökyüzünden Sinop şāhrāsına inüp dökülmüş ve yine yirle gök arasında (15) ol kıadar kıuşlar leşkeri var ki kıuşlar çerisinden yedi kıat yir tıokuz kıat felek tıolmuşça şāhrā-yı (16) Sinop ki kal'a-yı Efrāsiyāb kıı Kıafdan Kıafa mağırib maşrıq arası şanasın ki kıuş kıanadıla yilek olmuş

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Bir ayakdan penbe gibi çıkmış göge
Su yüzün tutmuş tıyūr açmış kanat-ı yılken göge
- (2) Nūh nīk heybetinden Merriḥ olmuş gökde deng
Kükreyüp keyvān-ı çerḥi ağız açup kalmış țana

Neşr

Hakīm kavlince Çipuri (17)Cabbār bu 'aẓīm düşmān leşkerin göricek 'aqlı şaşdı bālā-yı arūsı başına uşdı kaķıdı (18) buşdı bildi ki bu gelen Süleymāndur kal'ayı almağā gelür ulu düşmāndur kal'a kavmin katına cem' idüp (19)her birine istimālāt virüp kimine māl ve kimine ḥil'āt virüp ḥükm eyledi kal'anun şavaş-ı yarağın

[24a] (1) gördiler topçılar top tūfeng düzedüp tīr-endāzlar o kayaya el urup düşmānıla ceng itmege (2) ḥāzır ve müheyyā tırdılar bu cānibden Süleymān daḥı serveri selātınlere ḥükm eyledi cem'-i 'asker ḥalkı (3) atlara süvār oldılar kal'aya muķābil şaf ve alay bağlayup ceng itmege o kayaya el urdılar Sīmurğ (4) kuşı daḥı Süleymān leşkeri üzerinde hevā-yı fenāda yirle gök arasında yirden yukaru dōrt mīl (5) miķdārı 'ālāda leşker-i atyār kanat kanada çatup sağ tarafında yırtıcı kuşlar tırup Sīmurğun (6) şol tarafında tartıcı kuşlar tırup yüzlerini Süleymān leşkeri gibi kal'adan yaña dönüp (7) şaf ve alay bağlayup kara bulut gibi tırdılar kal'a kavmine havadan göz urdılar andan Süleymān ḥükm (8) eyledi bād-pāyı medenī reh-numāyı 'adeni kırķ peykile varup kal'ayı dilemege gönderdi. Andan bād-pā-yı (9) kırķ peykile sürüp kal'anun tāt-ḥānesine muķābil varup āvāz-ı bulendile çağırup eyitdi ki (10) yā Çipuri Cabbār iy server-i Efrāsiyāb vi'y mihter-i kal'ayı Sinop āğāh ol ki kal'anın üstüne (11) Süleymān zamān yigirmi kez yüz biñ leşker çeküp leşker üstünde Sīmurğ-ı 'Anķā-yı kaf daḥı (12) yırtıcı kuşlarla kanat açup gelmişlerdür ser-i cümlesi Süleymān emrine mūtī' olmuşlardır Süleymān Sinop (13) kal'asınun üzerine şol kaşdıla geldi ki tā kal'ayı alup seni tā'ata getüre yā cebrile (14) ḥişārun elünden cānunı bedenünden alup nām u nişānunu 'ālemden götüre imdi iy kışa (15) nazarlu oyumuş yāḥūt şavāb yolundan çıkma hevā-yı dizginin yavuz aşıllu dīv nefsun eline virüp(16)'ōmrün bināsın kendü elünüle yıķma kefen gerdanuña taķ Süleymānun 'aẓīmetine bākī genc ü ve malīki (17) armağanı tuḥfe getür şerr ü fesadı ortadan götür Süleymān emrine mūtī' olup regleri gibi (18) seriri üzerinde şadra geçüp otur tiz tıt ḥizmet-i şerāitın yirine yitür

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Devlet ol başa kıoya şeh-i taḥtınun pāyında ser
Kim bulur ḥizmet iden sultāna tāt u zer kemer
- (2) Böyle diyüp çok naşihāt itdi aña pādīşāh
Dinle kışşa el ḥişşe vir şalavāt ü tā mevre

Nesr

(19) Hākīm kavlince Çipuri Cabbār bād-pāy medeniden bu sözi ki tāt-ḥāne üzerinde ki işitdi Süleymānla beraber olup Süleymāna mūtī olmağā arlandı ḡal'ayı virmeyüp

[24b] (1) bir taşın yirinden ırmayup şavaşmak arzusu gönlünde yirlendi ve deprendi ve çekişmek düşmenlik (2) kuşu anuñ başında yumurdladı ve yavrıldı bes aña lā-ḡayrı didi ya'ni benden artuḡ kim var da' vīsinūñ (3) çadırı ṭanābların kendüzin görmek deresinde ṭoḡudı eyitdi ki ṣāh-ı Efrāsiyāb gibi arḡam ve ḡal'ayı (4) Sinop gibi ḡal'am var azuḡum çok leşkerümse bol Süleymān degül ḡazā ve ḡader daḡı benüm ḡal'ama (5) yol bulamaz diyüp kendüzin gördi egerçi ki Aḡranuṣ diz-dār ol pīr-i nāmḡār çok naṣiḡāt (6) virüp eyitdi ki bu gelen Süleymān-ı zamāndur murḡ-ı insān emrine fermāndur ḡāyet ulu düşmāndur bunuñla (7) şavaş iden eger Rüstem dāstāndur elinden cānu ḡurtarursa gumāndur gel ḡal'a-yı Sinopı (8) virelüm şerri def idüp ḡayra yoralum kevn ü fesād ḡazāsın başumuzdan idelüm ḡal'a miftāḡın alup (9) Süleymān nazarına varalum ḡizmetinde olup devlet-i saltanāt bulup taḡḡār olduḡunca 'ömr sürelüm didi (10) illā ki Çipuri Cabbār ol bed-nefs nā-bekār naṣiḡāt işitmedi Aḡranuṣ sözün ṭutmadı eyitdi ki (11) Süleymān şuyı ḡalbırla ölçer ve yili duzaḡa ṭutmak ister ḡayli zamāndur ki Süleymān bey olaldan 'Arab (12) 'Arba beglerinūñ ḡanları ḡaynamışdır eminlik esirgilik içinde diñlenmek yastuḡına ḡomışlar (13) ammā ki bu aradan şöyle gideler ki kendülerin bilmeyeler 'Arab 'Arba yolın ḡancarudur arayup bulmayalar (14) bu Süleymān leşkeri bir avdur ki kendü ayakları birle Sinop ḡal'asınuñ dūzāḡına geldiler kendü dilekleriyle (15) Efrāsiyāb maṭbaḡının kenārına irdiler bizüm ilimüzün kerkesleri muntazırdır ki bunların sūñülerin (16) ḡunlar idinelir birbirine sitāyış ḡılalar ve bunların eti dirisi birle ḡunların bezeyeler arāyış ḡılalar ve ḡuzḡunlar (17) ve ḡarḡalar intizār gözedürler ki bunların gözlerin ṭā'āma ve loḡma ideler ve Sinop ṭaḡlarınıñ (18) yırtıcı canavarları iḡşārdur gözleşürler ki bu gelen düşmān leşkerinūñ başların kemürüp (19) leşlerin yiyüp sūñülerin iligin döküp siñirlerin söküp yırtıcılar pençesin urup etlerin (20) dideler bu bizüm ḡal'amuz pās-bānlarınuñ ḡılıçları paslu degül açılmışdır elleri ḡınalı degül üstlerine kızıl (21) düşmān ḡanları şaçılmışdır bahadur yigitlerüm var ki ceng içün yaraḡlanmış ḡāzırdur ve ḡılıçlar şu [25a] (1) renglü od fi'illü ve ḡatı kim mübārizler yüregidür ḡal'amda vāfırdür ve sūñüler kim iledirim şekillüdür (2) anuñ demürleri düşmān cigeri ḡanıyla şavırmışdır ve zırh delici oḡlar ki yolları cān derecesine ḡarşudur (3) birine biñ düşmān ḡurbān olup peykānına cān virilmişdür ve ol pīl ayaklı ve od dineḡlü şabā yili yürüyişlü (4) ḡaşıḡa yürüyüşli atlarumuzun ḡulakları çekilmişdür ata binüp ḡal'adan taşra ceng itseñ daḡı olur (5) üç siñirli ḡatı yaylarımız daḡı ḡurılmışdır 'anḡā yileḡlü maḡbūb bileḡlü lā'lin ṭuṭaḡlı ḡül rūḡ (6) yanaḡlı bir ayaklı ince bellü ef'i dillü ḡan dökici zaḡm içici perī gibi üç ḡanadlı uçucu dost (7) elinden düşmāna varıcı oḡlarımız daḡı burç-ı bāru üzerinde şavaş yirinde dökülmüşdür ḡal'ayı yapup (8) burc üzerinden düşmānla ceng itsek oḡ atsaḡ daḡı olur ḡurūr-ı nefesine uyup şulḡ ḡoyup (9) Süleymānla cenge pīl baḡlayup āvāz-ı bülendile ḡaḡırdı ki yā peyki Süleymān āḡāḡ ol ki bu (10) ḡal'a ki ḡal'a-yı Sitandur bekcisi pehlevān-ı Efrāsiyābdur ol Süleymān benüm gözümde serçeye beñzer (11) Efrāsiyāb aña nisbet 'uḡābdur ben eminem ḡal'ayı virmezem izn-i Efrāsiyāb olmayınca ol Süleymāna (12) varmazam yā yüzi şuyunla Süleymān ḡal'a üstünden gitsün yā elinden ne kim gelirse anı (13) itsün ben Çipuri Cabbār pehlevānı rüzḡār ḡal'amuñ yaraḡın görmişem ṭop tūfeng mencenīḡleri ḡurmuşam (14) ceng itmeḡe ḡāzıram on iki biñ erüm var sercümlesi pehlevāndur ceng-i düşmān ḡanın içici evrenlerdür (15) demür pūlād içine girmiş iz-i atlara urmuş iz-i ḡāzır müḡeyyā aḡzında 'inān ḡazudadur ḡıḡalum (16) sizūñile ceng idelüm leşker ḡal'ada degül ṣaḡrā ve yazıdadur diyüp laf urup nefesine (17) uyup ḡükm itdi ṭır-endāzlar Süleymān-ı peykin bād-pāyı kırḡ peykile oḡlara dutup atup ṭır-bārān (18) begleri ṭar ṭaḡın itdiler ezin cānib-i bādpā-yı medenī refīḡi begleriyle

kal'adan ok atulduğun (19) görüp herbirisi şapan taşına urup haşarların burc üzerinde şapan taşınla taşladılar (20) Süleymân nazarına karşı cenge başladılar Süleymân nebî kal'adan ok atulduğun görüp el tabl u baza (21) urup kol şalup emr itdi kal'aya şavaş yürütdi ol yaña Çipuri Cabbâr âmilin-i kal'adar Süleymân

[25b] (1) leşkerinün kal'aya uşdugun görüp gâzâb kılup yigirmi dört pâre ceng âletin geyinüp (2) pûlâda müstağrıq olup tağ gibi demür gürzîn eline alup atına süvâr olup on dört biñ Efrâsiyâb-ı (3) Türk leşkerin piyâde ve süvâr cem' idüp kal'a kapusın açdurup kal'a önüne çıkdı sağ ve şol alayın (4) bağlayup Süleymân leşkeriyle muqâbil mu'arız olup cenge tûrdı andan başından toğulğasın çıkarup (5) el tabl u bâza urup ön urup yönini Süleymândan yaña dönüp eyitdi kim iy 'Arab cebe demürci oğlu (6) Süleymân zenbîl urucu nâ-tuvân iş bunca leşkerile ki kal'a-yı Sinop üzerine geldük Efrâsiyâb (7) 'uqqâbuñ yuvası üstünde karar kılduk bize âdem-i leşkerin getürmekile kôrqudam şanma ki (8) ben şol âdem evreniyem düşmân cigerinden kebab yirem düşmân kanından şerâb içerem ve dañı kuş (9) leşkerinden bizi bayıldma ki ben ol şâhinem ki pervâza gelsem cihân kuşları kanadum yilinden (10) uçururam yuvam üstünden kaçururam kanı bir pehlevânun var mı ki baña muqâbil ola diye laf urdı (11) dañı meydana ardıldı Süleymân cânibinden Kırtoş 'Âdi pîl-i Mengülüse süvâr olup Süleymân nazârına (12) gelüp filden aşğâ inüp icâzet alup bir fersah yirden yine filine binüp fil sürüp meydân (13) içine girüp Çipuri Cabbâra muqâbil mu'arız olup tûrdı andan sünü uci işaretile (14) Çipure selâm virdi Çipur nazâr kılup gördi ki bir pehlevân-ı cihân merd-i meydân bir tağ bendi ki fili (15) küh-ı Elbürza beñzer kendünün kâmeti bir guz gözleri gökyüzündeki yılduza beñzer (16) başı hammâm kubbesince var kolları çınar tälina barmakları çınara beñzer elindeki pûlâd sünüsü (17) Edirne şehrindeki üç şerefli minâreye beñzer bir pehlevân-ı cihândur ki görenün 'aqlı çâk olur andan Çipuri (18) Cabbâr taraba tahtası gibi kılıcın kınından çıkarup eline aldı Kırtoş 'Âdi fili üzerine at şaldı (19) bu yanadan Kırtoş 'Âdi anı görüp file cengel urdı karşı varup muqâbil mu'arız tûrup (20) Çipuri Cabbâr kılıcına yedi pûlâd kalğanın karşı virdi Çipuri kılıcın red itdi Çipur atı başın (21) yinemeyüp geçeverdi Kırtoş 'âdi bezir-hâne diregi gibi ef'i dilli mûr sünüsün çıkardı filine

[26a] (1) cengel urup Çipuruñ ardından ırdı yıldırım gibi çıkınında bir sünü urdı Çipuruñ cübbesinden (2) sünü yelmeni cigerine geçdi atı dañı sürçdi Kırtoş kılıç çıkarup Çipuri kafasında çalup ayar-hânesine (3) dek hıyâr gibi iki biçdi Çipuruñ leş-i başı yire düşdi kal'a kapısı yanında tûran Efrâsiyâb-ı (3) Türk leşker-i Çipuruñ yıkılduğun görüp el ele urup herbirisi Kırtoş 'Âdi üzerine at sürüp (4) karğa şâhine uşar gibi uşdı anı görüp Süleymân emr itdi peyker-i 'âlemi depretdiler sağ ve şol (5) tûrân selâtinlere ceng-i sultânîdür diyü işaret itdiler yigirmi kez yüz biñ leşker ne ki var şir ü ner (6) ser-cümlesi düşmân leşkerine at sürüp ol on dört biñ eri kılıçdan geçürüp kimin dañı kal'a (7) kapusına kaçırup ceng itdiler kal'a kavmi anı görüp Sinop kal'ası kapusın berkiddiler burc u bârû (8) üzerine çıkup Süleymân leşkerine top tûfeng ve darb u zen atdılar Süleymân leşkeri dañı (9) Sinop kal'asına yakîn varup pâsbânlara ol kadar ok urdılar ki Sinop kal'ası atılan oklardan oklu (10) kirpiye döndi hişâr taşlarına ol kadar ok peykânı tokundı ki ok demreninden her taş diş (11) diş olup demür durpaya döndi Sîmurğ kuşu atyâr ulularıyla ceng-i Süleymânı görüp kanat (12) açup uçdılar İlğâz tağına geçdiler rûh kuşları ve kañnus kuşları seng-i âsiyâb gibi taşları (13) minķârları ve kaynaķlarıyla götürdiler ve dañı ilancıl kuşlarına ve laķlaķ cinsine Sîmurğ hükm eyledi uşagı (14) irisi herbirisi taş arasından ef'i yılanlar bulup diynek urup getürdiler ve kartal ve tavşancıl kuşları (15) dañı murdâr leşkeri ve kimi dañı minķârında ve kıynağında getürbildügi taşlardan getürdiler kal'a-yı (16) Sinop üzerinde yirle gök arasında muqâbil dutup tamâm rast kal'a üzerine kim geldiler (17) ilancıl ve laķlaķ kuşları kara bulut gibi kal'a üzerine ki ağıdılar andan ol ef'i ilanları kal'a kavminün üzerine (18) yağdurdılar rûh kuşu ve

kaḫnus kuşu ve kartal ve tavşancıl ve cem ‘-i yırtıcı kuşlar miḫdārlu miḫdārınca (19) ol getürdikleri taşları ve leşleri ḳaynaḳ ve toynaḳ açup ḳal ‘a ḳavmi üzerine kim atdılar ḳal ‘a (20) ḳavmini urup ḳanların saçup helāk itdiler ekşerin ḥord-ı ḥaṣḥāṣ kimisin zaḥmlu ve baḡrın [26b] (1)baş itdiler bir taraftan ol ef ‘i yılanlar ḳal ‘a içine kim düşdiler bir adama biñ ef ‘i yılan uşdılar ilan (2) zaḥmından ḳal ‘a ḳavmi cān virüp tulum gibi şişdiler ve andan ol yırtıcı kuşlar hava yüzünden ḳanat (3) büküp ḳal ‘a ḳavmi üzerine inerlerdi ölenlerin leşleri üzerine ḳonuben derilerine ḳaynaḳ urup gözlerin (4) dūrterlerdi ammā ki ḳal ‘a ḳavminūñ mübārizleri Efrāsiyāb-ı Türkūñ server-i serfirāzları Efrāsiyāb yolına (5) cān u başla tūrup Süleymān çerisiyle burc u bārū üzerinden cenge tūrup kuşlara tīr ü bārān (6) yaḡdurup ādem-i zād çerisine topla tūfeng ve ḍarb ve zen urup menceñiklerden taşlar döküp bir (7) cengi ‘aẓīm kıldılar kim vaşfa gelmez biñ Firdevsī gibi şa ‘īrānı menşūr manzūm şerḥe kılmaz

Nazm

Feilātün feilātün fā’ilün

- (1) Eyle bir ceng oldı ḡāyet ki ‘aẓīm
Kim siyeh ḳandan zemīn oldı edīm
- (2) Gökyüzin tutup perrān hepçün seḫāb
Ḥūn-ı a ‘dā yaḡdurur ḳubār-ı ḥübāb
- (3) Ādemi atından ḳabup ‘Anḳā-yı ḳāf
Baḡrını ḥaṣmuñ yiyüp kıılır şikār
- (4) Çıkarup düşmān gözün ḳaynaḳula bāz
Dökdi ḳan ḳaḫnus u şāhin kīne sāz
- (5) Yirde insān eyle itdi kār u zār
Ḳapladı güneş yüzün gökde buhār
- (6) Pehlevānlar ḥaṣma urduḳça şalık
Ḍarbı yir yir daldurup öküz balık
- (7) Nīze gökde çıkarup keyvān gözin
Deldi kılıcı ḥākile ferşūñ yüzün
- (8) At mīḥi balık pulın der-pey ider
Merriḥ özin gökde oḳ gırni ider
- (9) Bir ‘acāyib ceng olupdı ol zamān
Nice ḳal ‘a istedi keyvān amān

Neşr

Ḥakīm ḳavlince egerçi kim Efrāsiyāblar ḳal ‘a ḳavmine ḡayret (9) ḥamiyyet kılup çok ceng itdiler ammā kim yukāru hevā-yı fenādan mürḡān çerisi ve yiryüzünden oḳ ḍarbına (10)

duymayup Akranuş dizdār-ı ‘âkil uşlu kişiydi ƙal‘anuñ ƙavmini cem‘ idüp eyitdi kim bir melikūñ kim (11) leşkeri yigirmi kez yüz biñ er ola ƙâf-ı ‘anƙâ gelüp mürġân çerisinle ol melîke (12) hizmet ƙıla bizüm ne ƫâƙatumuz ola kim ana ƙarşu duraruz cengile âhengile yâ cevâb virerüz gelün (13) amân dileyelüm Süleymāndan amân bulalum diyüp ƙal‘a ƙavmin râzı ƙılup kefen gerdānlarına şalup Efrāsiyābuñ (14) ol ƙal‘ada olan genc ü malın cem‘ idüp bilāsince alup ƙal‘a ƙapusın açup amân dileyüp Süleymān dağı görüp (15) amân virüp bād-pā-yı medenī altı yüz peyklarınle ƙarşu verüp alup Süleymāndan yaña geldi

[27a] (1) Süleymān dağı bu yañadan ƙal‘a halkına amân virüp dönüp devletile çerīye destūr virüp (2) beglerile otağına indi cübbe ve cevşenin çıkarup ceng âletin üzerinden ırup sa‘âdet tahtı (3) üzerine çıkup ƙarar eyledi dīvān-ı Süleymānī tırdı andan soñra on iki biñ Benī İsrāīlī (4) peygāmberile ve on iki Mekke ve Medīne ‘ulemāsi ve fuзалāsi Süleymānuñ sağ tarafında ‘âc âbnūs üzerinde (5) enbiyā cinsi oturdı ve şol tarafında ‘ulemā ve fuзалā ve hükemā ve müneccimin defterdār-ı emīn ƫāifesi şimşir ‘ağacı (6) kürsiler üzerinde ƙarar ƙıldılar andan soñra Loƙmān Hāƙīm ve Āşāf Bin Berhīyā hükemā vüzerā ile (7) ƙarşu gelüp Süleymāna istiƙbāl itdiler andan Benī İsrāīlūñ on iki sıbt-ı begleri ‘Arab u ‘Arba (8) yigleri Mısr u Şām dilāverleri Endülüs Benī Aşfer serverleri Bağdād dilāverleri Yunān bahadurları (9) Ƙayşer-i Rūm erleri server-i selātinleri ile pehlevān-ı rû-yı zemīnlerile dīvān-ı Süleymānīye gelüp Süleymān (10) hāzretine selām virüp tahtı başına yüz sürüp ‘âc âbnūs şandal üzerine geçüp sağ u şol (11) yirlü yirinde ƙarar ƙılup oturdılar idi yüz yetmiş yedi altun cıyƙılı çavuşlar biñ iki yüz zerrīn degneklü (12) hācibler on iki biñ hāş ġulām zerrīn kemerlü şaf bağlayup ayağın tırdılar yedi yüz yetmiş yedi ‘âdi (13) pehlevānları şeddād-ı dilāverleri pülād kürsiler üzerinde diz çöküp tırdılar herbirisi üç yüz altmış (14) altışar batmān demür gürzlerini omuzlarına urdılar yigirmi kerre yüz biñ ‘Arab ‘Arba begleri Mısr u Şām (15) ve Bağdād ‘askeri Endülüs Benī Asfer ulusu Ƙayşer-i Rūm Yunān çerisi dīvān-ı Süleymānī yedi fersāh yirden gök (16) yüzünde ayı yıldız ƙuşandığı gibi dördüncü ƙat felekte güneşi yidi ƙat āsumān çerh-i ihāta itdüğü (17) gibi veyā baħr-ı okyanus rû-yı zemīni ƫolayı alup ƙabz itmişdür Sīmurġ ƙuşı dağı atyār ulularıyla ƙal‘a (18) üzerinde ceng iderken Süleymān ki hüdhüdi gönderdi Sīmurġ ƙuşı ƙuşları ser-cümlesi ƙal‘a ƙavminüñ (19) cenginden el çekeler ammā ki ƙal‘a içinde ne ƙadar leş var ise yırtıcı ƫartıcı ‘azīm atyārlardan (20) dīneƙ ƙaynaƙ urup getüreler Sinop ƙal‘asından ƫaşra çıkarup havadan yiryüzine inüp ƙal‘a ƙavmi (21) ƙarşusına şahrāya ƙonup ol leşleri ve başları ƙaynaƙ dīneƙ urup didüp herbirisi ƙara bulut gibi leş

[27b] (1) üzerine çöküp minƙārlar ile etlerini çeküp çeküp yimege oturdılar ammā ki şol ki dāne yiyici (2) ƙuşlardur tütī ve ƙumrı bülbul durrāc gibi keklik ördek ƫurna süġlün ve ƫavus (3) ve ƙaz gibi anuñ emsali ƙuşlar ħubūbātından yiyüp ƫoyunup yiryüzünden uçup hava yüzine geçüp (4) Süleymān otağına muƙābil yirle gök ortasında ƙanat ƙanada çatup cinsi cinsile baş başa (5) çatup dillerince ħalıƙı tesbīh idüp Süleymānuñ devamı devletine du‘ā ƙılup güneş ıssısı Süleymāna ƙār (6) itmesün diyü dīvānı Süleymānīye sāyebān olup pervāz ururlardı aña pīr-i asiyyā pīr ü bernā görüp (7) Süleymānuñ şaltanātına Hāƙ te‘āla virdüğü devletine müteħayyir ve ħayrān olup tıururlardı Sīmurġ ƙuşı (8) dağı rûh ƙuşunla Ƙaƙnus ƙuşunla kendüsi şāh-ı murgān anlar vezīr gibi hava yüzinden ƙara bulut (9) gibi yiryüzine indiler Süleymān nazārına ƙarşu insān içtimā‘ından ırāƙ yire ƙondılar andan Süleymān (10) emr eyledi altun ġümüş degneklü çavuşlar ħacılar ol anar dānesi gibi girdegird şaf bağlayup (11) maħşer ƙavmi gibi ħisapsız çok ħalkı dergāh-ı Süleymān önünden irdiler ser-leşkerin sevindiler (12) eyitdiler Sīmurġ ƙuşı atyār ulularıyla gelmege yol itdiler andan Süleymān izniyle hüdhüd (13) taht merkezinde ki oturmuşıdı ƙanad açdı uçdı dergāh ƙapusından geçdi Sīmurġ nazārına (14) vardı Süleymān icāzetile da‘vet ƙılup Sīmurġ önünde yüz yire sürdi andan soñra Sīmurġ ƙuşı (15) dağı sağ ƙanadı tarafına Ƙaƙnus

kuşun alup şol tarafına rûh kuşın alup hubûbât yiyen kuşlar (16) sultânı tavus Sîmurğ öñünce baħrı kuşların ser-i murğânı kuğu kuşunla hîrâmânı hîrâmanı Sîmurğ (17) şalınup Süleymân nazârına geldi dergâhdan içerü kuşlarla ki girdiler dergâh öñünde yüz (18) yire sürdiler andan Süleymân nazârına mihterler altun gümüş nişâmeler getürdiler altun nişâme (19) üzerinde Sîmurğ kuşı geçüp oturdı sağ tarafda gümüş nişâme üzerinde Kaķnus kuşı ve tavus kuşı (20) oturdı ve şol tarafında rûh kuşı ve kuğu kuşı karar itdi çünkü insân begleri ve murğân yigleri (21) yirlü yirinde karar kıluban oturdılar

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(1) Tırdı çün dîvân-ı 'âzâm ol zamân
[28a] Kim mişâlin görmedi çeşm-i cihân

(2) Yiryüzin tutdı beşer gögi perrân
Yirde yir bulamaz neml gökde perrân

(3) Yidi fersâh ola yavuz dört mîl
Şaf tabutdı ser-keşân çün mest pîl

(4) On iki biñ mu'ciz ıssı enbiyâ
Okuyup Tevrât ider Hakkâ du'â

(5) On iki biñ tâcdâr u tâç baķş
Taht-ı Zerrîn üzre oturur baş baş

(6) Tiğ-zenler şaf tutup kırmış meşâf
Cümlesinden berd ü ger 'Anķâ-yı kâf

(7) Kuş şadâsından öter tâş-ı felek
Ürküşüp göge kaçır cinn ü melek

(8) Taht-ı ihâta eylemiş cinn ü beşer
Şan kıyâmet gûnidür kıpmış haşır

(9) Anca dîvân kırmamış Cemşîd-i Cem
Anca leşkeri itmemişdi cem' hem

(10) Gûş-ı hûşı baña tut kim bu zamân
Vir şalavât şerh idem bir hoş beyân

Neşr

(1) Hakkîm kavlince kaçan kim dîvân-ı Süleymânî tırdı ol yañadan (2) bād-pâ-yı medenî daħı hâciblerle çavuşlarla altı yüz peykelerile kal'a kapısına vardılar Aķranuş (3) dizdârıla kal'a kavminün ulularıyla Efrâsiyâb gençânesinde olan ğarîb tuhfelerden hedâyâ (4) alup gitdiler

kefen boğazlarına çeküp kal'a kapusından çıkup Süleymân der-gâhına geldiler (5) dergâhdan içerü girüp yüz yire sürüp amân dilediler Süleymân dahı tuhfelerin kabul kılup amân (6) virdi andan Akranuş dizdâra mübarizler şaffinuñ şol kolda yir gösterdiler oturdı andan hân u Süleymân (7) dahı geldi envâ' ni'metler elif kâmetlü çeşnigirler başları üzerine sini mişâl altun sini (8) getürdiler envâ' ni'metleri Süleymân nazârına getürüp harâr pişkîr yayup server-i selâtinler önine (9) şofra çeküp tûrdılar elvân ni'metleri şekker âmîz banatları dîvân içinde zeyn itdiler çün hâna (10) şalâ olundı server-i selâtinler sini önine geldi hân-ı Süleymânî yinildi 'ağabince şeker şerbetleri (11) içildi şafdan şofra getürölüp enbiyâ ve 'ulemâ ağızlarından du'âlar kılındı Süleymân devletine çavuşlar dilinden (12) şenâlar dinildi

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- (1) Şofralar şafdan gider çünki yinildi ol ta'âm
İçilüp şerbet açıldı söz çıkup emlâh kelâm
- (2) 'Aklı hûş-ı gûşınıla kıla baña tût kim iş bu dem
Söyleyim ahsen hadîş ahsend ide her hâş u 'âm

Neşr

(13) Hâkîm kavlince çünki dîvân-ı Süleymânî tûrdı kuşlar kanat kanada çatup ki gökde sâye bân kurdı (14) andan soñra ol zamân ki Süleymân peygâmbere 'aleyhi's-selâm Akranuş dizdâra hâş hil'ât geyürdi.

[28b] (1) andan emr itdi 'âdîler pehlevânî şeddâdî şâhib kıranı Kurtosı 'âdiye Mısır sultânı Celâle'd-dîn hüküm (2) e yledi Sinop kal'ası içine Akranuş dizdârı alup vardılar Efrâsiyâbuñ hazinesinde ne kadar (3) sîm-zer lâ'l-i cevâhîr var ise cem' idüp deftere alup Süleymân nazârına geldiler Süleymân dahı Efrâsiyâbuñ (4) ol 'adedsüz malını oturan tûrân beglere ol server-i selâtinlere mîr ü mihterlere in'âm-ı ihsân (5) eyledi şöyle kim ol kadar mal u gencden Süleymân bir hâbbesin kabul itmedi Akranuş dizdar Süleymânî (6) ol şehâsın görüp şehâsına tahşîn vefâsına aferîn eyledi andan Süleymân baş kaldurup eyitdi (7) yâ Akranuş dizdâr bu kal'a'-yı Sinop kâfir Sinop hükmindendür Efrâsiyâb hûd mecûsî dînine (8) tapar âteş-perestdür ammâ ki sen ne dîne taparsın Hâkkı nice bilürsin tâ'at kime kılursın ve Hâkkı (9) bâıldan nice fark idersin diyü su'âl idicek cevâb virüp eyütdü ki yâ nebiyyu'llâh kal'a'-yı Sinop (10) içinde bir 'azîm ulu 'âkil kişi vardır ki 'ilmine nihâyet hîlmine gâyet yokdur dört yüz yaştan (11) 'ömri artuğdur hâkperestdür toprağâ ider ki hilkatümüz toprağdan biten ni'met toprağdan 'âkıbet yine (12) toprağ oluruz dir ve kanımız ki ölse cem' olup odun getürüp anı oda yakaruz ve külünü (13) küplere ve göklere koyup mezar idinürüz ammâ ki dîn uluları olsa anuñ küli toprağın (14) altun gümüş şanduklara koyup kilisemiz içinde koyup aña tapup yüz sürürüz mâ'bûd hâki bilürüz (15) bizüm dîniyyemiz ulusu uşda Sinop kal'ası içinde oturmuşdı 'ömrini dört yüz yıla yitürüp (16) hâke tapmağıla hizmetin yirine yitürmüşdür diyüp Süleymâna cevâb viricek Süleymân gazâba gelüp (17) ider yâ Akranuş mâ'bûd oldur ki kün demekden on sekiz biñ 'âlemi yaratdı bañr-ı (18) muhîtt üzerine bir dōşegin dōşeyüp toköz kat gökleri durdurup ayı güneşi (19) gökyüzinde yürütdi çâr 'anâşırdañ âdemi terkîb eyledi elvân ni'metler zuhûra getürüp tertîb (20) eyledi vahîd ü ferd ü

şameddür kim lem yelîd ve lem yüleddür ve lem yekün lehû küfüven eḥaddur ammâ ki sizûn dimaġunuzu fesada viren rāhibe varalum kendiligin kendüye bildirüp

[29a] (1) Anı küfr-i tuġyāndan kırtarup vesvese-yi şeyāṭīni dimaġından sürelüm diyüp Süleymān ḥükme eyledi (2) bir şebrenḡ kırtıra zeyn-i zerrīn urup Süleymān yirinden tırup kırtıra süvār oldı andan ḥaş begleriyle (3) pehlevānlarla Loḡmān Ḥākīmle ve Āşāf Bin Berḡiyā birle Kaz peygāmber ve Naşen peygāmberle sürüp Sinop (4) ḡal‘asına vardılar ḡal‘a kıavmi kıarşı çıkıup Süleymāna istikbāl idüp alkış du‘ā itdiler ḡal‘a kıapusından (5) tā ḡakperestler dir ne var nice Süleymānuñ kıatırı ayaġına muraşşā‘ bezler döşediler andan Süleymān Sinop (6) ḡal‘asınuñ kıapusına nazār kııldı gördi ki deñiz kenārında leb-i deryāda bir laṭīf ḡal‘a burc u bārūsı (7) muḡkem içi mā-ḡaleḡa‘llāḡ ṭolu ādemi kıanat kıapusı var pūlāddan andan ḡal‘a kıapusından içerü girüp (8) köşkler ve saraylar ve envā‘ ve dürlü binālar çarşılar gördi ki Mışır u Şamdan ḡaber virür Akranuş (9) dizdār daḡı ḡak-perest ḡānına varup Ġazinos rahīb ki ḡak-perestler ruhbānlarınuñ (10) ulusıydı şeyṭān ‘anīd gibi bed ḡulūs idi sürüp nazārına vardı Süleymān geldiġin ḡaber viridi (11) Ġazinos rahīb daḡı Süleymān vaşfın işitmişdi vaktine ḡāzır olup dört yüz kırık dört ruhbānı (12) kıatına cem‘ idüp derīn tezyīn eyledi altun ġümüş micmerlerede ‘ūd ve kāfūr müşk-i ‘anber yakdı (13) buḡūr itdi ve deyrinüñ der ü divārın muraşşā‘ kıymetlü bezlerle ṭutındı daḡı kendüzi bir altun kürsi (14) üzerine geçüp oturdı ve yetmiş iki dürlü me‘ādin ṭopraḡların altun ġümüş tepsilere kıoyup her cinsinden (15) herbirisinde ḡāzır itdi ve ol müteḡaddīminden kıalmış ḡakperest ulusınuñ cismi kili şandukın (16) daḡı önünde kıoyup çevresinde mucur yakup oturdı andan birkaç ruhbānları kıapuya gönderdi ki Süleymān (17) gelicek ‘izzet kıılıñ diyü ellerine lâ‘l cevāḡır viridi ki nişār ideler bu ṭarafdan Süleymān daḡı server-i (18) selāṭīnler ile enbiyā ve ḡükema ve ‘ulemā ve zürefā ümerā ile ḡān ve ḡane kıapusına kim gelüp irdi (19) nazār kıılıp gördi ki şāfī kıızıl kıiremit ile siyāḡ ṭopraḡ balcıġından yidi kıubbe yapmışlar (20) ki kıaṭ‘ā bu kıubbelerüñ binasında ṭaş aġaç aşılı yok cem‘-i bināsı balcıḡ ile kıiremiti kıireç mermer (21) kıaṭ‘a yapısında yok ammâ ki kıapuları kıızıl altundan ve surları aḡ ġümüşden mīḡ-i mismārları [29b](1) lâ‘l-i cevāḡırdan Süleymān te‘accub kıılıp kıatırdan aşāġa itdi server-i selāṭīnler Süleymānı çevre aldı (2) üç yüz ruhbān daḡı kıapuya çıkıup Süleymānı görüp herbirisi ‘izzet idüp baş kıoyup yüz (3) yire sürüp andan kıalkup sim-zer lâ‘l-i cevāḡır Süleymān ḡāk-i pāyına nişār itdiler daḡı Süleymān (4) ‘izzetle alup gitdiler tā ki yedi kıapudan içerü girüp Ġazinos ḡak-perest nazārına (5) irdiler Süleymān nazār kıılıp gördi ki bir pīr-i fertūt kıara libāslar geypüp altun kürsi üzerinde oturmış (6) envā‘ı me‘ādin ṭopraḡların altun ġümüş tepsilere kıoyup önüne ġetürmüş ve bir altun şandukça daḡı (7) içi ṭolu ṭopraḡ kil nazārında ṭurur ve bir nice ruhbānlar daḡı ol şandukçıya kıarşı ‘ibādet idüp (8) yüz yire sürüp Süleymān görüp te‘accub kıılıp ġazaya geldi ammâ ki āşikār ol (9) vakt nesne dimeypüp ḡükme itdi altun kürsi ġetürdiler Ġazinos ḡakperest (10) muḡābelesinden kıovdılar Süleymān geçüp kürsi üzerinde oturdı şaġ yanında Loḡman Ḥākīm ve Nāşin (11) peygāmber ve Kaz peygāmber oturdı şol ṭarafında Āşāf Bin Berḡiyā ve İlyā Bin Dāvūd oturdı ve bāḡī (12) server-i selāṭīn şaġ u şol yirli yirinde kıarar kııldı ‘ādī pehlevānları ṭaġ gibi pūlād ġürzlerin (13) omuzlarına urdılar Süleymān kıafasında şaf bağlayuben ayaġın ṭurdılar ammâ ki Akranuş dizdār (14) ḡakperest ulularıyla kil-perest ekābirleriyle Ġazinos rahībūñ kıafasında şaf (15) bağlayuben ṭurdılar Süleymānla Ġazinos dīn bābında ne söyleşür diyü kıulaḡ urdılar bu ṭarafdan Ġazinos (16) ḡakperest umardı ki Süleymān ‘izzet idüp kendünüñ elin öpeydi andan şoñra ol (17) dīn ulusınuñ cism-i kilinüñ ṭopraġına gelüp ṭāb idiceḡ rahī kıoyup bāṭıl yola şabaydı buġūr (18) gördi ki Süleymān gelüp kendüye i‘tibār itmedi ḡakperestler şoḡbetin ihtiyār itmedi bes Ġazinos ḡak (19) perest Süleymāna ġönülden kıaḡırdı çeşm-i kinile ṭırdı Süleymāndan yaña kıahrıla kıakup (20) ġöz

urdu Süleymân Ġazinosuñ kaķıduğın bildi tebessüm kıldı andan Süleymân Loķmâna işâret itdi ki (21) dîn bâbında Ġazinosu su'âl ide hâķperest olduğuna ta'n idüp kıl ü kâl ide buğur Loķmân

[30a] (1) baş kaldurup dile gelüp hıķmet dürlerin saçup ağız açup eydür yâ Ġazinos hâķperest (2) iy pîr-î fertût bî-'aķl-ı sermest deyrün içine gelen ħalilü'l-raħmân aşlı Yâ'ķüb Yusuf ve yehuda nesli (3) Dâvûd bin İşâ oğlı hem mürsel hem nebî enbiyâ oğlı Süleymân zamândur hem Hâķ te'âlânüñ peygâmbere ve hem (4) cihân ħalkınuñ server-i 'Arab 'Arbanuñ mihteridür nübüvvet ħâtemin eline almışdır yili şuyı toprağı odı (5) kendüye müñi' kılmışdır bugün insân leşkeri buña fermândur otağına sâye bân olan Sîmurğı (6) kâfile gökyüzünde uçan murğândur Allâhı bir bilür müslümândur hem nebi-yi sübhân hem resül-i müste'ândur (7) hem bende-yi yezdândur ħuşûşâ ki ġâyet ulu sultândur imdi şâhımız sevdüğü ehl-i îmândur iy hâķ (8) perest sen niçün Süleymâna 'izzet itmedün oturduğun kürsiden kılķup hemân karşı gelmedün (9) istikbâl kılmağu diyicek Ġazinos râhib Loķmân Hâķimüñ sözüñi işitdi 'aķl-ı mîzânına urup (10) gördi ki bu Süleymân-ı zamânüñ yanında server-i selâtinler merd ü meydânlar mübârizler pehlevânlar çok (11) ħükemâ vüzerânüñ 'ulemâ ve zürefânüñ ħaddi nihâyeti yok amma ki bu söyleyen bir pîr-î hindîdür (12) ki Hindistân ħükemâsına ve Hindistân 'ulemâsına sebaķ virüp cihân zürefâsına ders ider her ne söz ki (13) söyler 'aynı hıķmet der ki beyân eyler Loķmân Hâķimi ad ile işitmişdi dönüp Akranuş dizdâra şorup (14) bildi ki bu söyleyen Loķmân Bin 'Âddur ħükemâ ve 'ulemâ içinde her 'ulümde hünermend üstâddur buğur Ġazinos (15) hâķperest 'aķlın başına cem' itdi itdi ki yâ Loķmân Bin 'Âd ben umardum ki Süleymân gele baña (16) 'izzet kıla belki elüm öpe hâķperestlerüñ muķaddîmin dinleri ulusunuñ kili toprağına tupa buğur (17) gördüm Süleymân gelüben baña 'izzet itmedi ben de Süleymâna 'izzet kılmağu 'aynuma almadum ben bu deyrde dört yüz (18) yıldur ki oturmuşam hâķperestler ħizmetin yerine yitürmüşem Feridün gibi şâh bunda gelmişdür (19) elüm öpüp baña 'izzet kılmaşıdır Menûçehir ve Keyķübâd ve Efrâsiyâb baña istikbâl itmişlerdir sözüm tut (20) mışlardur yidiğüm yire gitmişlerdür eyle olsa ben ki bunca yaş yaşadum 'ömrüñi sürdüm Süleymân (21) gibi serkeş baña rağbet itmez sultâna şimdi irdüm didi Loķmân cevâb virüp didi ki [30b] (1) yâ Ġazinos-ı hâķperest bizüm mezhepümüzde yezdânperest olmayan kişiye rağbet itmek yokdur belki (2) añı katl itmek añı cezâ kılmaķ bize şevâb ve ġazâdur eyle olsa iy bî-çâre nice yıl ki 'ömr sürmüşsin (3) gerçi Feridün Ferrûh şoħbetine ırmışsin ammâ ki henüz dağı dîn ve erkân nedür bilmezsin hâķķı (4) bâtıldan fark kılmazsın bu hâķ-i kıl dîn-î bâtil iy nâ-dân câhil nâ-ķâbil nâ-ehîl nedür ki tapersin (5) cânib-i Hâķķa kapu yaparsın ol Hâķķa tıp ki "kün" demekden bir cevher yaratdı ol cevher ki (6) dehşetile nazâr kıldı cevher eridi şu oldu şunuñ köpüğünden yirleri yaratdı ve şunuñ buħarundan gökleri (7) yaratdı ve yidi kat yirleri direksüz deryâ üzerinde mu'allâķ turgutdı ve toķuz kat gökleri (8) hava-yı fenâda ħilkât kılup ayı güneşi gökyüzünde yürütdi od ve şu ve yıl ve toprakdan âdem yaradup (9) 'aķl u cân virdi âdemüñ kendi cinsinden peygâmbere zühür getirüp anlara şuħf-ı kitâb (10) münzel kılup Zebür Tevrât indirüp toğru yol gösterdi kâvil ve peygâmbere ve mürseller mecûsileri (11) ve putperestleri ve hâķperestleri Hâķķ yolına dâ'vet itdiler her kim ki ol nebîlerüñ şeri'âtine (12) girdi ehl-i îmân olup Hâķdan raħmet bulup âħîr cennete girdi imdi iy dermande bu Süleymân (13) dağı Dâvûd peygâmbere oğlı Mürsel peygâmbere hâķperestlikden vazgel îmân getir hâķ ü vekîl (14) nedür ki añı sen tapersin

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(1) Oldurur Ĥallâķ-ı â'zâm bî-gümân

Çār-ı ‘unşūr itdi hilkāt ūş ‘ayān

- (2) Hāk-i ādem nār-ı bostān iden ol
Hār-ı ğonca kaṭre-i mercān iden ol
- (3) Kırk yıl evvel rızķ viren Rezzāk ol
Kūn dimekden varlıĝ iden Hālķ ol
- (4) Hākķı koyup hāke niçün ṭapsın
Rastı koyup egri yola şapasın
- (5) Ṭap ana kim ol yaratdı āb-ı hāk
Hayyı qayyūm ol Hūdādur pāk-i zāt
- (6) Yaradulmış cümle ana şāhid durur
Lā şerīk lā mekān vaḥīd durur
- (7) Ṭopraq anuñ başına hāke ṭapa
Cehline ‘āķil gülüp ide ṭapa
- (8) Hākķı bir bil baña īmān tīz getür
Küfr ü şirki ad yirden tīz getür
- (9) Yoksa kanuñ döküben itdüm helāk
Aşşı kılmañ añla saña kara hāk
- (10) Böyle diyüp şeh Süleymān hışm ider
Vir şalavāt diñle andan sen haber

Neg̃r

Hākīm kavlince Loķmān Hākīm eyle diyicek Ğazinos [31a] (1) hākperest eydür yā Loķmān ekber ben hāke nice ṭapmayam ki ādemūñ aşlı ṭopraq yidüĝi ni‘met (2) cem‘isi ṭopraqdan beter geydügümüz pembe ve kettān cem‘isi ṭopraqdan hāşıl olur eger ebrişim (3) kurdı ise anuñ daḥı yidüĝi tut yapraĝı ṭopraqdan hāşıl olur eger bindügümüz atdur ve eger (4) yidügümüz etdür ve eger içdügümüz şu veyā şerbetdür cem‘isi ṭopraqdan hāşıl olur ve eger (5) altun gümüş lā‘l yāķūtdur veyā demür kurşun bakır kıymetlü kifāyetlü otlar cem‘isi ṭopraqdan hāşıl olur (6) ‘āķıbet olsañ daḥı gine ṭopraq olup aşlımuza қоşaruz eyle olsa ben nice hāke ṭapmayam bu me‘ādin (7) ṭopraqların ki görürsün cem‘-isi ṭopraqdan hāşıl olur eger dirseñ ki ‘anaşırdan ṭopraq bir (8) cinsdür ṭotalum ki müsellemsen didüĝün gibi ola yil ki yirle havā ortasında eşer şerri (9) fesādı şol kädardur ki şovuklukda ādemūñ baĝrın keser vaķt olur ki cibāl-i cebirle şarşar cebr-i (10) yüzi ğālībdür kahrı çokdur hāke nisbet menfa‘āt yokdur ikinci ki durur yaķı cudur üçünci (11) şudur ki memleket ğarķa virüp aķcadur bes yile oda şuya nisbet hāk ü zemīn menfa‘ātlüdür eger (12) hāk şudan efdāl olmasa baḥr-ı okyanus rü-yı zemīn ṭopraqına merkez olmayaydı bād-ı şabā yā şimāl (13) şarşar hāk-i zemīnūñ ferrāşıdur ve od ki aşıl da ṭopraqdaĝı taşdan çıkar ṭopraquñ ve ṭopraqdan olan (14) ḥalāyıķuñ kändil ü şem‘isidür pes eger ṭopraq olmasa rü-yı zeminde ‘imāret olmayaydı

ve dürlü dürlü (15) nebâtât yir yüzünde olmayaydı ve ħalâyık toprağdan düvirdölüp aħîr yine toprağâ rücû‘ itmeyeydi ħuşûsâ ki (16) çar‘ına sır içinde çerĥ-i devâ’îr arasında toprağdan alucağ toprağdan menfa‘atlü nesne yokdur kim cem‘-i (17) cevherüñ aşl-ı toprağüñ şerefiyle ma‘lûm olur eyle olsa ħakperestlere sen niçün ta‘n idersin

Nazm

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

- (1) Her ne varsa cevherin toprağ bilür
Toprağa toħmın saçan yaprağ bulur
- (2) Mâ‘denüñ aşlı durur cümle türâb
Kim durur toprağda gevher lâ’l ü nâb
- (3) Toprağ içinden çıkar âb-ı ħayât
Toprağ içinden durur kând u nebât
- (4) Toprağ içinde biter cümle semer
Ger me‘âdin ger nebât ger necâd
- (5) Aşlımuz toprağdurur ‘âkil bilür
Yine toprağ oluruz kâmil bilür
- (6) Yidüğümüz içdüğümüz küll-i ħâk
[31b] Ĥâke niçün tapmayam iy zât-ı pāk

Neşr

Ĥakîm ħavlince kaçan ki Ġazinos ħakperest (2) eyle diyicek Loğmân Ĥakîm eyitdi iy bî-çâre dinsüz ‘aķılsuz âvâre ħâk nedür ki aña (3) tapasın ol pîr-i bî-zevâl Allâha tap ki od ve şu yil toprağ daħı on sekiz biñ ‘âlem cem‘-i (4) maħlûkât daħı ol pîr-i bî-zevâl Allâhuñ ħükminededür vezîri işi yoldaşı yokdur ħâk-i (5) ħöd bir câmid nuĥkı menfa‘ati yok gel bu küfr ü şirk ü dâlâletden kendüni ħalâş Ĥağ (6) dergâhında öziñi ħâş eylegil diyicek Ġazinos ħakperest eydür yâ pîr-i ħindî (7) senüñ çok yaşamağdan ‘aķluñ gitmiş baña dirsın kim toprağ gibi ‘azîz cevheri (8) koyup ħayb-ı ma‘bûda tap dirsın bu kaçan olacağdur ve daħı eydürsin ki toprağ câmiddür (9) söylemez müşkülâtıñı ħâl eylemez bu altın şanduk içindeki kili toprağ ki (10) ħakperestler dîn ulusıñıñ pāk-i cûdı kili ħâkidür bir müşkülüm olsa ħâk (11) perestler dîni ħuşûsında bu zerrîn şanduka karşı resm-i aynumuzca erkân-ı dînümüzce (12) ‘ibâdet kıluben secde kılsam bu şandukdan âvâz gelür ne ki müşkilâtımız varsa (13) ħâl ider diyince Loğmân Ĥakîm eydürdi imdi sözüñde şâdık gircek iseñ şandukdan (14) âvâz gelsün işidelüm ana göre senünüle bir iş idelüm didi Ġazinos (15) rāhib Loğmānuñ sözünü ki tîz yerinden turup ol şanduka karşı yüz yire sürüp (16) secde itdi andan niyâz kılop eyitdi ki benüm pāk ü ħâk ü kili ma‘bûdum cân u dil ü (17) mağşûdum ‘Arab u ‘Arba içinde âhenger Dāvūd oğlı Süleymân geldi ħak-perestler (18) dînîñ bātıl itmek ister ve bir ħâkim var adı Loğmân pîr ü fertût bunamış nâ-dân sözüñ (19) işitmek senünüle bağş itmek ister imdi ben Loğmāna cevâb vermekde ‘âcîz oldum (20) sen bunlara cevâb vir diyü saña secde

kıldum luṭfila dile gelüp söylegil (21) ḥakperestler dīni ḥaḳıduḡın bunlara şerḥ eylegil didi fil cümle kışşayı dırāz kılmayalum söz

[32a] (1) muṭavvel olmasun ecel derpâyumuzca Süleymân-nâme kitâbı ebter kılmasun Ġazinos ḥakperest (2) ne ḳadar kim ḥâk-i kili önünde niyâz kim eyledi iy benüm ma‘bûdum bu ‘Arab cübbelere ḥak (3) perestler dīni ḥaḳḳıduḡın söylegil didi ammâ ki ḥâḳ-i câmiden kıyl-i fâsidden (4)cevâb gelmedi zîrâ ki ḥannâs bî-dîn vezir-i şeyṭân la‘în gâh gâh kim (5) gelüp ol şanduk içine kim girürdi Ġazinos ḥakperest maḳşûdınca (6) küfr ü dâlâlet baḫrına añı müstaḡraḳ itmek için bî-hûde sözler söyleyüp cevâb virürdi (7) buğur ol zamân şeyâṭîn zürriyâṭı racīm-i la‘înle ‘Ayyûri Câzû yanında idi ḥâzır olan (8) İblîs zürriyâṭı daḫı Süleymân nebî ḳorḳusundan ol deyrde ol şanduk içine gelüp (9) giremediler Ġazinos ḥakpereste iḡvâ virüp cevâb viremediler ammâ ki bu ḡayretünden (10) dem çeküp uçdılar göz açup yumunca ‘Ayyûri Câzû yanında racīm nazârına (11) yitdiler Süleymânın Sinop şehrin alduḡın Ġazinos ḥakperest deyrine geldiḡin (12) dîn bâbında ceng ü cidâl kılduḡın Ġazinosu su‘âl kılduḡın ḥannâs zürriyâṭı Süleymân (13) ḳorḳusundan kili toprak şandukına giremedüklerin ḥâzır olan ḥalâyıḳa (14) iḡvâ viremedüklerin söyleyüp feryâd eḡḡân itdiler şöyle ki şeyṭân-ı racīm cigerin (15) ḡayret odında büryân itdiler şeyṭân-ı la‘în ‘Ayyûri câzû ile bu sırra kim vâḳıf oldılar (16) ḡâyetde ḡazâba gelüp ḥışm kıldılar andan racīm bî-dîn ḥannâsa emr itdi zürriyet ile (17) ḥakperestler deyrine varalar ol şanduk içine girüp Süleymâna iḡvâ vireler (18) ve daḫı Denesle Kenese ḥükm itdi Endülüs serverinle Benî Aşfer melîkine varalar (19) gönüllerini ilḳâb idüp dimâḡların fesâda vireler tâ ki ol iki melîk (20) azup Süleymân şöḫbetinden bezüp Süleymân leşkerine şebḥûn ideler ‘Arab ‘Arba (21) ḳanların Sinop şahrâsında aḳıdup Nil ü Ceyḥûn ideler şeyṭân-ı racīm bunları gönderdi [32b] (1) gitdiler anı vakti içinde gelüp deyr-i ḥakpereste yitüdiler andan ḥannâs mel‘ûn gelüp (2) ol şanduk içine girdi ve Kenes Endelüs melîkinün gönline iḡvâ kılup (3) ve Denes mel‘ûn Benî Aşfer serverinün gögsi içine geçüp dimaḡın fesâda virdi (4) nite şöyle kim ol iki melîklerin ki birbirinle ittifaḳları vardı biri (5) birinle göz ḳaḳışup işâret itdiler fırsat ḡanîmetdür beşâret itdiler andan yirlerinden (6) ḳalḳup ayak üzerine tûrdılar Süleymâna du‘â kılup ḳademinde baş ḳoyup yüz yire sürdiler (7) eyitdiler ki yâ şâh-ı cihân çeriye yalnız ḳoduk ḳaravül yoḳdur ihtiyâṭ şartdur (8) görünürden görünmez çoḳdur Efrâsiyâb gibi cabbâr ‘âşinün ḳal‘âsın mâlın (9) gencin alup ḡâfil olup oturmak câ‘iz degül arşlan ini önünde şakk (10) olmaḳ lâıḳ degül yedi başlu evren maḡârası kenârında ihtiyâtsuz olmaḳ devlete (11) sa‘âdete muṭâbıḳ degül emr iderseñ biz iki server leşkere varalum leşkerlü leşkerümüz cem‘ idüp düşmân gelecek yirlerde ḳaravül olup turalum eger (12) gelen Efrâsiyâb ola sen Süleymân devletinde Endülüs Benî Aşfer leşkerinle fetḥ ü nuşret (13) tîḡ-i ḥançerinle ana cevâb virelüm eger ki gelen düşmân gökyüzünden (14) ‘Ayyûri Câzû ehl-i ‘uḳḳâb ola tîr ü bârân idüp şerrini ‘asker (15) üzerinden irelüm diyüp Süleymân devletine du‘â kıldılar edebile ḥâmûş (16) oldılar Süleymân bu iki serveri selâṭîn sözlerin ḳabûl idüp müvecceḡ görüp (17) icâzet virdi gitdiler deyr-i ḥak-perestden çıkup Sinop ḳal‘âsı ḳapusın (18) açdurup Endülüs serverleriyle Benî Aşfer dilâverleriyle yürütüp leşkerden yaña (19) gitdiler ḳünki otaḳlu otaḡına gelüp yitdiler bir yire varup (20) meşveret itdiler ol gice Süleymân leşkerine şeb-ḥûn itmege fırsat ḡanîmetdür [33a] (1) diyü niyyet itdiler anlar anda bizüm kışşamuz bu yañadan Süleymâna geldi nite ḳünki (2) ḥannâs şanduk içine girdi ḥalḳ gözünden nihân tûrup söze girüp (3) hezyîn âvâzıla şanduk içinden âvâza virüp itdi ki yâ Ġazinos ḥakperest (4) senün ḥilḳatün ḥâk-i pâkiden aşlu daḫı yine toprak aḫîrine topraḡâ rücu‘ idüp (5) aşluña ḳavışursın zinhâr Süleymân sözün işitme Loḳmân naşihâtin tûtma diyince Süleymân (6) Loḳmân işidüp dile gelüp eyiddiler ki **ḳul câel ḥaḳḳu ve zeheḳâl bâṭıl innel bâṭile kâne zehûḳâ(zehûḳan)**¹⁴⁷ (7) diyüp bu âyeti okıdılar ḥannâs

¹⁴⁷ De ki: “Hakk geldi, Batıl yok oldu. Kuşkusuz ki Batıl yok olmaya mahkumdur.” İsra 17/81

bî-dînüñ tîğ-i tevḥîdle boynın dokudılar ḥannās (8) la‘în kelām-ı rabbānî kim işitdi tırdı yirden kaçup yidi kat yirden aṣağā (9) geṣüp nâ-bedîd olup gitdi biñ dürlü zûr ile gelüp racîme yitdi (10) bu taraftan Süleymân baş kaldurup Ğazinos ḥakperest yüzine baḳup ğazāba gelüp (11) el dizine koyup eyitdi iy fertût pîr buñalup şandugıñ içine girüp (12) söyleyen seni toprağa tapdurup saña iğvâ eyleyen şeytân nesl-i ḥannās idi geldi ki (13) vesvese kıla ammâ kim âyet-i kerîm okuyup ihlâş kılıcınla ol la‘îni ḳahretdüñ gitdi (14) şanduk içinden çıkup kaçup esfele’s-sâfiline geṣüp yitdi gitdi ger (15) inanmazsañ şor bu şandukdan daḥı cevâb gelür mi ma‘bûdum didüğün toprağı câmid (16) kıyl-i fâsid dimağın fesada virüp saña söyler mi ya müşkülün ḥâl eyler mi (17) diyicek Ğazinosı ḥakperest dizlerine urup kefini dest ol pîr ü fertûtı (18) sermest ğazāya geldi gâḥ ḳaḳıdı gâḥ güldi eydür yâ Süleymân (19) bu şanduk içinde müşkilâtum ḥâl eyleyen benüm ma‘bûdum degül mi müşkülümü ḥâl (20) eyleyen maḳşûdum külli şeytân kimdür ki gelüp şanduka gire ya baña cevâb (21) vire senden ḳorḳar mı ki benüm ma‘bûdum söylemeye üş yine secde ḳılayın ma‘bûdum söylesün

[33b] (1) ḥakperestler dîn-i ḥaḳ idüğün beyân eylesün diyüp şanduka ḳarşu secde ḳılıp niyâz (2) eyledi illâ kim hiç âvâza gelmedi Ğazinos ḥakperest ḳaḳıyup baḥde câkin (3) bilmedi ‘âciz ḳaldı andan Süleymân ḥükm eyledi Ḳarṯos-ı ‘Âdî yirinden tırdı ol altunlu (4) ma‘bûdum didü ki toprak şandugına bir göz urdı şanduk yuğrulup içindeki (5) toprak kili tozuttı Ğazinos ḥakperest ḳaḳıdı diline ne gelürse söyledi (6) andan Süleymân emriyle Loḳmân Ḥakîm Ğazinosı îmâna da‘vet eyledi ol mel‘ün-ı ‘âşî (7) îmâna gelmedi Dâvûd Mûsa şeri‘âtin ḳabûl idüp müslümân olmadı bâd-pâ-yı medenîye (8) Süleymân işâret itdi elmâs nacaḳ eline alup Ğazinosuñ ḳafasında bir nacaḳ eyle ḳaldı (9) kim başını leşini oturduğı kürsiyle ḥıyâr mânendi iki böldi andan Süleymân yine (10) ḥükm itdi ne ḳadar ol deyr içinde ḥakperestler var ise cem‘ idüp getürdiler Akranuş (11) dizdârıla îmâna gelenlere ḥil‘ât virüp yer gösterdiler oturdılar îmâna gelmeyenleri (12) ḳılıçdan geṣürüp şerr-i fesadların vesvese ile irşâdların ḳal‘a-yı Sinop içinden (13) getürdiler ekşer ḥalkı müslümân ehl-i îmân oldılar andan Süleymân buyurdi ol ḥâḳ (14) perestler deyrini eritdiler altun gümüş şanduklar içinde kili killeri taşra (15) döküp deyr için pâḳ itdiler beytü’l muḳaddese muḳâbil gûşesinde miḥrâb u minber düzetdiler (16) ezân okuyup Mûsa ve Dâvûd şer‘iâtince ğazâ namâzın ḳıldılar on iki biñ Benî İsrâîl ḳavminün (17) enbiyâsı ve on iki biñ sıbtuñ on iki biñ ‘ulemâsı Mısr u Şâm mü‘minleri ‘Arâb (18) ‘Arba mişâl niceleri Mekke ve Medîne müste‘îdleri Ḳudûs ve mübârek mu‘idleri Yunân ḥükemâsı (19) Rûm vilâyetin fuṣâlâsı ol gün aḥşâma dek Süleymân nebî imâmlık idüp sağ tarafında (20) enbiyâ şol tarafında ‘ulemâ ve evliyâ ve ḥükemâ orta şafda ümerâ vüzerâ ard şafda pehlevân merd-i (21) meydân zurefâ şu‘arâ pîr ü bernâ tırup tâ yatsu namâzına dek yatsu namâzın daḥı ḳılıp nişfu’l-leyl

[34a] (1) oluncaya dek ‘ibâdet itdiler evrâd-ı tesbîḥ okuyup Ḥaḳḳa tâ‘at itdiler

Nazm

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

- (1) Enbiyâ vü etḳiyâ vü evliyâ
Ḥaḳḳa tâ‘at itdi anlar bî-riyâ
- (2) ‘Âḳıl iseñ sen de tâ‘at ide gör
Ana ki oldur ḥayyı ḳayyûm Ḥudâ

Neşr

Hakīm kavlince Süleymān hāzreti Sinop kal'ası içinde on (2) iki sıbtuñ begleriyle Mısır sultānı Celāleddīn ile Kuṭāṭı Yunānī ile ve Kayşer-i Rūm ile ve Bağdād (3) melīki Tübā' ile ve 'Ameliḳa sultānı Sührāb šāh ile oturup Haḳḳa tā'at itmekde pās-bānlar kal'ā (4) kapusın yapup burc-ı bārū üzerlerine çıkup fānūs lar yakup Süleymān adına nevbet çağırup (5) nevbet-ḥānede nevbet çaldurup hizmet itmekde bizüm kışşamız bu yanadan Endülüs melīki (6) 'Aḳrān šāha ve Benī Aşfer serveri Atgāş ḥāna geldi nite ol aḳşamın ki Süleymān (7) nazārından gitdiler otaḳlarına varup ittifaḳ idüp leşkeri leşkerine ol gice (8) içinde cübbe vü cevşen geydürüp düşman yarağıla müheyā idüp burılı burısın urup küslü (9) kūsın çaldurup 'alemlü 'alemin kaldırıp leşkerlü leşkerin çeküp Süleymān leşkerinüñ (10) beglerine 'Arab u 'Arba yiglerine eyitdiler ki Süleymān icāzetile bu gice şubḥ olunca qaravül (11) hizmetin biz iki servere ısmarladı siz yatuñ rahat oluñ didiler Süleymān leşkerinüñ ser-firāzları (12) serleşkeri šāh-bāzları ol iki münāfiḳ beglerüñ sözlerin rāst şanup inandılar (13) çadırlı çadırına varup ḥaymelü ḥaymesinde düşmān hücumından gāfil olup yataḳlu yataḳında yatup (14) dolandılar

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

(1) Aldanup yitdi bular çün düşmanuñ iḡvāsına
Diñle imdi nice uğrar ḥaşmınuñ ḡavḡāsına

(2) 'Āḳıl ol ki düşmanuñ diñlemeye sözün şaḥiḥ
Müfti daḥı olsa a' dā uymaya fetvāsına

Neşr

Hakīm kavlince (15) nişfu'l-leyl olıcak sağ ḳoldan ḳaradeñiz kenārından ḳorudan yaña Endülüs leşkeri Süleymān (16) çerisin ḳablayup ihāta itdi ve şol taraḑdan deryā kenārından tā Endülüs leşkerine varup (17) ḳavuşunca Süleymān leşkerinüñ ḳorıdan yanını Benī Aşfer leşkeri ḳaplayup ḳuşatdı şebḥūn (18) itmege ol iki melīk 'āşī ittifaḳ nifaḳ ḳılup ṭurdılar el ḳılıç ḳabzalarına urdılar bu yañadan [34b] (1) Süleymān hāzreti daḥı tā'at ve niyāzdan fāriḡ olup enbiyā ve evliyā ve 'ulemā ile kal'a içinde Efrāsiyāb (2) sarayında ḥalvet-i ḥāşında oturmuşken nāḡāḥ añı gördiler ki ḥalvet-i ḥāş (3) kapusunda bir at ḳışnedi ḥācib-i ḥāş taşra çıkup gördi ki bir yüz atlu ḳolı (4) ḳuvvetlü şecā'atlü şalābetlü ḳademi ḳuvvetlü bir cüvān 'alevī saçlu sebze-puş atından aşıḡa inüp (5) elindeki yeşil ḥarbesin yire şancup atını ḳaza ḳoyup dergāḥdan içeri girdi (6) ḥācib Süleymāna ne ḥaber virince gördi ki sebzepuş Süleymān nazārına varmış Süleymān (7) daḥı sebzepuşı görüp Hızır-ı ḥāzır idüḡin bilüp oturdı görüşüp ḥāl-i (8) ḥāṭır şoruşup diledi kim Hızırı kenarına çeküp otura şoḥbet-i ilāhī ḳılup Hızır-ı ḥāzırı dile getüre ammā ki Hızır a.m. Süleymāna bir avuç tāze ḥurma şunup eydür yā Süleymān (9) ḡazā mübārek olsun devletine yārici baḥtuñ şem'ini uyarıcı ḥaḳ tebarek olsun ammā ki (10) gāfil mebāş ki iki yedi başlu evren herbirisi bī-ḥad ilan leşkerinle aḡıl giden (11) taşra ḳalan ḳoyunu ki şimdi ḳurd gibi girüveşürler ḳoyun ḳoḳları ki ḳırup (12) atların leşkerin ṭartuşırlar ve yine şabāḥ olıcak Kūh-ı Elbūrz eteginden ḳara ḳızıl şaru bulut (13) ḳopsa gerek ḳaradeñizden berü gelüp bu Sinop şaḥrāsına muḳābil gökyüzüne (14) aḡsa gerek ol bulutlardan cihān ḳarañlıḳ olup leşkerüñ üzerine yılan (15) çıyan yaḡsa gerek dimez mü ki bu dem kal'ā içinde oturaḳda ol Haḳ Te'ālāya şıḡın kal'a (16) kapusın açdurup çıkup

beglerü gele leşkerü ki varup yarağda ol (17) diyüp Hızır-ı hâzır Süleymândan icâzet alup taşra çıkdı kudret-i atına süvâr oldı halk (18) gözinden gâib oldı Süleymân Hızır sözün işidüp dönüp Loğmâna Âşâfa eydür Hızır ne (19) ‘aceb rumûz itdi gitdi Loğmân cevâb virdi ki yâ Süleymân Hızırûn remzi budur ki (20) âgıl didügi kal‘a-yı Sinopdur ve âgıldan taşra koyup didügi kal‘adan taşrağı leşkeründür [35a] (1) İki yedi başlu evren didü ki iki ulu sulţândur a‘cebdür ki bu gice leşkere (2) düşmân gelüp şeb-hûn itmezse ve ammâ ki ol düşman didü ki biri Efrâsiyâb biri (3) Keykübâddur ve yâhud Endülüs melîki ile Benî Aşfer melîkisen Süleymâna ‘âsi oldılar ki bu şebhûmı (4) anlar ide çâk-i fesâddur zîrâ ki anlarûn çehresinde îmân eşerin görmedüm ve demin dağı (5) icâzet alup ikisi gitdüklerine gönüm hûş olmadı sırlarına irmedüm imdi yâ Süleymân (6) tîz yirinden torı gel gidelüm kal‘a kapusını açdurup çerimüzi yarağa kayup tenbîh idelüm (7) yarağda olup fırsat gözedelüm ve dağı yâ Süleymân Hızırûn ol Kûh-ı Elbûrz eteginden (8) kara kızıl şaru bulutlar koba leşker üzerine gelüp göge ağa o bulutlardan (9) leşkerûn üzerine yılan çıyan yağa didü ki ‘Ayyûri Câzû leşkeridür ki racîm (10) la‘în iğvasıyla gökyüzünden gelse gerek leşkerümüz ile ceng kılsa gerek (11) yâ Süleymân gam yimegi saña yârici Allâhdur ki cem‘-i kullara ol Allâh püşt ü penâhdur velâkin (12) ihtiyât şartudur ihtiyât itmek gerek devlete lâıyık budur ki leşkere varup ceng erin hâzır (13) itmek gerek

Nazm

Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

- (1) ‘Âkıl ü dâñâ-yı server dostıla eydın ihtilât
Düşmânından bes gerekdür dâ‘im ide ihtiyât
- (2) Çünkü şartdur ihtiyât düşmandan eyle bes hezâr
Haşm elinden dil-perişân olmayasın hûn-ı hayât

Neşr

Hakîm kavlince Loğmân (14) Hakîm eyle diyicek Süleymân server-i selâtinlerle yirinden turup sa‘âdetile devlet atına (15) süvâr olup Sinop kal‘ası kapusını açdurup taşra çıkdı ammâ ki Mısır sulţânı Celâleddîn (16) on bin erile kal‘a kapusunda kodıgım mebdâdâ düşmân gâlib olursa zahmnâk olan (17) erler şınup kaçan dil-âverler kal‘aya girüp halâş olalar ve Mısır sulţânı leşkerile kal‘a (18) kapusın düşmâna virneyeler andan Süleymân sorup otağına gelüp Kayşer-i Rûm çerisine Kayşer-i (19) Bağdâd melîki Tubbâ‘ Yunân leşkerine Kûtât hânı Yunânî ve ‘Ameliğa kavmine Sührâb şâhı gönderüp bu (20) zıkr olan begler otaqlı otağına varup leşkerlü leşkerine cem‘ idüp [35b](1) yanına dir nice Süleymân leşkeri dağı Süleymân nazârına cem‘ olunca Beni İsrâîl kavminün begleri (2) ‘Arab ‘Arba yigleri el kılıca urunca bu cânibden Endülüs melîki sağ taraftan ve şol taraftan (3) Benî Aşfer şâhı ol iki zâlim bî-dîn gümrâh kılıç çeküp kalķan omuza alup sekiz (4) kez yüz biñ leşker-i Endülüsü ve Aşferi ol deryâ-yı ‘ummân gibi iki â‘zâm (5) çeri Süleymân leşkerinün korudan yanın alup karadeñiz kenârına şıkup kılıç nacaķ (6) hançer çomaķ şalıp şebhûn kılıp nişfu’l-leyl içinde cenge turup savaş itdiler (7) Süleymân leşkerinün yarusun leş baş idip kırdılar bu taraftan Süleymân leşkeri (8) ‘Arab ü ‘Arba ‘askeri Bağdâd dilâverleri Kayşer-i Rûm mübârizleri Yunân nâmdârları (9) ‘Amaliğa kavmi pehlevânları dağı bâ‘zı atına binüp bâ‘zınun at eline giremeyüp yayan olup (10) ol dün içinde Benî Aşfer çerisinle Endülüs leşkeriyle karışup katışup kılıç çomaķ şalık (11) şalışup oklar atışup sünüler şancışup savaşup incişup idi yedi başlu evren gibi (12) leşkerile turaşdılar her birisi ölüm eri olup

Süleymân yolına cân u baş fedâ kılup tîğ ü (13) teber uruşdular yedi kez Süleymân leşkeri Benî Aşfer çerisin Endülüs ulusun şıyup (14) tağ etegine eyletdiler yedi kez dağı Endülüs Aşfer leşkerin Süleymân leşkerini (15) şıyup sürüp seyf urup Sinop kal‘ası kapusına diken sürdiler açanlaruñ ‘ömr-i defterin (16) dürdiler ol tarafından şah-ı atyâr Sîmurğ ‘Ankâ ol gice içinde Süleymânı ki kal‘a-yı (17) Sinop içine varduğın ki gördilerdi kal‘anuñ burçları üzerlerinde cinsi cinsile (18) murğân ta‘ifesi tüneyüp tırnışlardı Süleymân leşkerine düşmân çerisi Benî Aşfer (19) Endülüs ulusu şebhün itdüğün göriceğ ‘Ankâ-yı Kâf dağı hükm eyledi (20) ol yırtıcı kuşlar burc u bârı üzerinden kanatlı kanadın açdılar Süleymân leşkeri (21) üzerine geçdiler düşmân leşkerinüñ üzerine inüp ekir kuşu gice içinde

[36a] (1) keklik çarbar gibi Benî Aşfer çerisin Endülüs halkın kaynağ toynağ urup çarbdılar ve kiminüñ (2) gözün çıkarup kiminüñ etin didüp derisin şoyup cânın alup başın kemirüp (3) leşin yiyüp kurı kemügi üzerine serpdiler ammâ Kağnus kuşu ve rûh kuşu (4) gibi tartışıcı ‘azîm kuşlar her birisi kadirka göge yilkeni gibi kanadların (5) açdılar düşmân çerisi içine girüp hançeri Rüstem gibi kaynağların urup erlerin at (6) arkaşından kapup havâya kalkup kaynağ urup tartışarlardı toynağ urup etin çeküp (7) eski bez gibi iki yırtarlardı Sîmurğ kuşu dağı kara bulut gibi kanadların açardı (8) yerle gök arasından düşmân leşkeri üzerine geçerdı kah âdemi atdan ayırup (9) kıyâmet koparup göge çıkarurdu atı atıla âdemi âdemile ururdu ol yırtıcılardan düşmân (10) leşkeri korkusundan dağı uşanup kenara kaçup hayrân kalup ‘ibret alup (11) engüşt ber dehân ururdu ol gice içinde yigirmi kez yüz biñ er birbiriyle karışup (12) şafşikenler tîğzenlerle meyl ü mehbâbe itmeyüp ‘azm-i ceng itdiler ve kırk kez yüz biñ dağı (13) yırtıcı ve tartışıcı kuşlar kara bulut gibi hava-yı fenâdan süzölüp düşmân leşkerine (14) kaynağ toynağ uruşup kanat kanada sürüşüp leşkerin insan ‘asker-i murğân (15) ol iki düşmân çerisinle ol gice bir ‘azîm ceng itdiler ki yiryüzinden gürzi kıran (16) gübüldüsinden teperler töpüldüsinden kılıç şipildisinden kuş kanadları şabıldısından (17) at pîl gergedân süheylinde argır yivniden tabl duhul gübüldüsünden şurna vü (18) nefir firuldüsünden zemîn ü zamân çerh-i âsumân inledi ve fâs-ı gerdün gümlledi (19) mâr u mûr mağ‘adında balgiledi yigirmi kez yüz biñ kılıç kınından çıkup rezm (20) gâh içi elmâs şu‘lesinden tondı ol kadar er kırıldı kim kan-ı seyl gibi yürüdi (21) hûn buhârı havaya ağup kara bulutleyin kat kat olup tırdı at toynağından girdi

[36b] (1) gubâr bevc-i âsumâna irdi oğul atadan ve ata oğuldan bî-haber oldu muhanneslerüñ korkudan (2) beñzi şoldı boz at kara at tozdan yeg renge döndi âdem kanından dilâverleri (3) pîr ü pelenge döndi kan buhârından gökler âsumân renge boyandı

Nazm

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

- (1) Çün tıruşdı iki leşker yüz be yüz
İtdiler ceng-i ‘azîm anda yüz
- (2) Deldi baş leş yuğurup gürz-i şalık
K’inledi çarbından öküzle balık
- (3) Mîşeye aralan meger taşlara peleng
Göge ejder kaçdı deryâya neheng
- (4) Kan buhârından güneş olmışdı la‘l

Penbe gibi dutdı yiri mîh-i na' l

(5) Göge başlar tegdi yirden çün sigāl
Merrih ol cengi görüp oldu sigāl

(6) Göge yirden ağdı canlar tıldı 'arş
Yağdı gökden yire kan ğark oldu fers

(7) Diñle imdi nice olur cengi sen
Vir şalavāt kıl şevāb yā ḥasen

Neşr

(3) Hākīm kavlince Süleymānla Benī Aşfer leşkeri ol gice tā şubḥ oluncaya ceng itdiler bular bunda cengde bizüm (5) kışsamuz ez-ān cānib 'Ayyūri Cāzūya geldi nite ol zaman ki 'Ayyūri sāhir (6) ol kāhr u kāfir racīm la'īn iğvāsınla iblīs-i telbīs fetvāsınla sāhirler leşkerini (7) cem' idüp sihr-i kuvvetile Kūh-ı Elbūrz kulesinden ki çerisin köylere süvār idüp (8) ki uçurdı şeytān la'īn bilāsınca deşt-i diyārı serḥaddine gelüp geçerdi (9) ol şahrāya ki havādan inmişlerdi 'Ayyūri Cāzū iznile sāhir leşkeri (10) ol şahrāya konmuşlardı Berki Cāzūyı kırk sāhirile Süleymāna cāsusluğa göndermişlerdi (11) ne haber gele diyü nazār-ı Süleymān cānibine şalup ḥabere kulağ döndermişlerdi nāgāh (12) añı gördiler ki birkaç cāzū köylere süvār olup gelürler ammā ki (13) yüzleri yanık dişleri uvanık küpeleri şınuk gözleri nūrı tonuk ne uyur ne (14) uyanık tākātleri tāk olmuş mecālleri yok şanki bunlardur birer avanık küp (15) üstünde uyağ 'Ayyūri cāzū leşkerine kim yakīn geldiler havā yüzünden yire indiler. (16) Küpile sāhir leşkeri içine kōndılar andan yaķaları yırtuķ başları açuķ [37a] (1) saçları tartuķ yüzleri devrük kaşları çatuķ gözleri kapağı çuķur tutaķları (2) sarķuķ yanuķ gevdelerinūñ kanları aķa canları az ķalmış ki çıķa ne azuķ ister ne (3) katuķ yakīn gelüp 'Ayyūri cāzū günde yüz yire sürüp Süleymāndan şikāyet (4) itdiler Sīmurğ kuşlar leşkerile Berki Cāzūyı refikleriyle tutduğun Süleymāna iltüp (5) Süleymān Berki cāzūyı cāzūlarla yakduğun ḥikāyāt kendüler kaçup gücile (6) kurtulduğun rivāyet itdiler Berki Cāzūyı bī-dīn şeytān la'īn bu sözü ki işitdiler (7) ğazāba gelüp cāzū leşkerine yasaķ itdiler sāhirlerinū herbirisi uşağı ve irisi (8) cāzū çerisi küplü küpine ḥıncır ve pelenge ilāna kimi şırtlana ve nehenge (9) su' bāna süvār olup şeytānile 'Ayyūri Cāzū tahtını daḥı sekiz yüz cāzūyı la'īn (10) sihrile küplere binüp taht ayakların omuzlarına alup racīmle cāzūyı götürdüler. (11) Üç āsumāna yitürdiler leşkeri daḥı sağ ü sol taht kenārınca sihr-gāhın (12) kuvvetiyle uçdılar ķaradeñiz üzerinden yirle gök ortasından ķal'a-yı Sinop'a toğrı (13) gelüp geçdiler felek yüzünde havāda rast tırdılar cāzū leşkeri daḥı rast (14) Sinop şahrasına muķābil ve mu'ārız Süleymān çerisine göz urdılar

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

(1) Gökyüzin cāzū tutup kapladı ol dem çün ğumām
Demlerinden kā'ināta düşdi zulmetle zulām

(2) Şöyle a' yān tırdı cāzū leşkeri gökyüzinde kim
Günden ezhār gördiler a' yān anı hep ḥaş u 'ām

Der Beyān-ı Temşīlāt-ı Dāstān-ı Māzī

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Gūş u hūşı baña tüt kim iy nāmver
Bu vücūdundan virem saña haber
- (2) Bu haķīkat sözlerine tüt sem'î
‘Aqlını taģıtma kıl başa cem'î
- (3) Saña senden naķl idem bir hoş mişāl
K'ide ahsen gūş idüp şāhib kemāl
- (4) Şeh Süleymān rūḥ alur cismüñ cesed
Nefsüñ ol şeytān u cāzū pür-i ḥased
- (5) Tabī' idür nesli şeytān-ı recīm
K'işleridür siḥrile vesves delīm
- (6) Şeh Süleymān ḥātemi imān olur
Ḥāsidi anuñ kennes şeytān olur
- (7) Kaşd ider imānuña dā'im cihān
Ki saķın ir görmeye ana ziyān
- (8) Çün Süleymān haķķa tāt at eylesin
[37b] Emr-i Haķķa hoş itāt at eyle sen
- (9) Vir riyāzet birle nefse gūş māl
Tabī' i şeytān eyle pāy māl
- (10) Tīg-i tevḥīdile şeytān-ı tavķı
İ'tikāduñ pāk idüben bul Haķķı
- (11) Muķtezā-yı nefse itme sen heves
Ḳurb-ı Haķķa yitesin āḥir nefes
- (12) 'İlm-i 'aqlıla bulupdur kün şeref
Nefse uyup itmegil 'ömrüñ telef
- (13) Andan özge yokdurur ahsen fikr
Haķķa tāt at eyle kıl ismin zıkr
- (14) Def' idüp dilden bu nefsanī hevā
Bulmağa kaşd eylegil ḳurb-ı Ḥudā

Der Beyān-ı Meclis-i Āhır

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Haḳḳa minnet ki oldurur ḳayyūm u ḥayy
Ḥilḳatidür māsivā maḥlūk u şey'
- (2) Ma' rifet virdi idüp şāhib ḳalem
K'oldı yüz ṭoḳsan yedi meclis raḳam
- (3) Bu ' acāib ḳışşayı itdük beyān
Vaḳt-i şām yitdi güneş oldı nihān
- (4) ' Āşıḳān irmek dilaşur yārına
Līk dilber va' de ḳılur yārına
- (5) Yārına ger irgürürse ol Ḥudā
Va' de virürse ecel iy kethüdā
- (6) Bu ğarā'ib sözleri şerḥ idevüz
Rastın idüp kizbini ṭarḥ idevüz
- (7) Kim Süleymān nām-dār tāriḥ eşāḥ
Kim niyetüñ ḳışşasın olur cümle şāḥ
- (8) Müstemi' den budurur ammā dilek
Cismümüz ṭopraḳ idince bu felek
- (9) Fātiḥile yād idüp ḳıla du' ā
Ḥācetin itsün müyesser ol Ḥudā
- (10) İy ḥudāvend-i cihān ferd ü şamed
Pāk zātı ḳulhuvalāhu eḥād
- (11) Nūr-ı Aḥmed ḥürmet içün yā ilāḥ
' Afv ḳıl Firdevsī kim itdi günāḥ
- (12) Bu kitābum okıyana yazana
Ḥaṭṭımı ıslāḥ idüben düzene
- (13) Yā ilāḥī luṭf idüben raḥmet it
Meskenin Firdevsī a' lā cennet it

Süleymān-nāmenūñ Yüz Tõksan Sekizinci Meclīsiniñ Zikrindedür

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fa'ilün

- (1) Çok heves kılduk velī yār olmadı hem dem nidem
Bir nefes olmamışuz dil-dār ile hemdem nidem
- (2) Kanda la'lünün hayālī cāna maḥrūm olalı
Yandı la'lün ateşinden sine hemdem nidem
- (3) Gözlerüm kan ağladuğın dostum 'ayb itme kim
'Aşka uyan dilde gözde çoğ alur hem dem nidem
- (4) Cānımı şirīn lebūne virdigüm Ferhādveş
Hātemi Hüsrev özümdür sence yok hem dem nidem
- (5) Çokdurur cānumda ğamzeñ zaḥmı k'olmadum ḥalāş
Yokdurur cellād-ı cābir anca bir hemdem nidem
- (6) Merdüm-i çeşmüm meni ağlar uş siyeh būs oluben
Mātemi tutar benümçün dir ki yok hemdem nidem
- (7) Dil-şikeste beste olaldan cāna zülfün bendine
İy hūceste yokdurur bildüm daḥı hemdem nidem
- (8) Hāzretüñdür çün Süleymānı zamāna şek degül
Mürveş evşāfı ḥamdün zikrini idem nidem
- (9) 'Aql u fikrün cem' idüp Firdevsīye dutğıl sem'i
Vir şalavāt Aḥmede ammā ki maḥşūd hemdem nidem

Āmedin Efrāsiyāb Be Qal'a-yı Sinop

[38a] (1) Loḳmān Ḥakīm ḳavlince rāvi'yānı aḥbār ve Eflātūnī Yunānī naḳlince 'irfānī ḥükemā ol vechile şaḥīḥ (2) ḥikāyāt ḳılup iderler ki çünki Süleymān nebī a.m. Endülüs melīki 'Aḳran Şāhile ve 'askerile (3) ve andan soñra ol cihānuñ merd ü dilferi ya'nı kim Benīaşfer leşkeri bu iki düşmān (4) erleri 'Aḳran Şāhile Atğāşḥān Aşferi çerisinle āhenk itmekde 'Ayyūri Cāzū daḥı (5) cāzū leşkerin çeküp Süleymān leşkerinle ceng itmege gelmekde Keyḳubād (6) leşkerinle Felestin ḳal'ası önünde meydān içinde Sām-ı süvār kendüyi bildirmeyip (7) Zāl-ı Rüstem ile ceng itmekde ammā ki bizüm kışşamuz Efrāsiyāb-ı Türke geldi (8) nite ol zamān ki Efrāsiyābı ḥaḳ dīne da'vet idüp Süleymān ki aña hüdhüdile nāme (9) göndermişdi Efrāsiyāb Süleymān-nāmesin 'aynına almadı ol yedi başlu evren pehlevān-ı (10) tūrān Süleymāna muṭī' olup i'tibār ḳılmadı andan leşkerin cem' idüp ki gitdi. (11) Gice gündüz dimeyüp yatmayup göçdi dere tepe deşti yayān geçdi ol gice ki şubḥ (12) olunca Süleymān ceng iderken Efrāsiyāb Türk daḥı sekiz kez yüz biñ tūrān (13) leşkerile merd ü meydān serverleriyle Sinop şaḥrāsınıñ Ilgāz ṭağınıñ eteginde bir yüksek (14) puşte üzerine çıka geldi ṭağ yükseğinden Sinop şaḥrāsı alcağına naḳar ḳıldı at (15) dizginin çeküp ṭurdı el ṭabl u bāz üstine urdı çavuşlar daḥı şaḥ ṭurduğın (16) görüp baḥr-ı cūşān

gibi gümleyüp giden çeriye poztoğan urup girişine sürüp (17) sağ u sol alay bağlayup turgurdu andan Efrāsiyāb kardaşı Ö' zîret ile ve serleşkeri pehlevânı Kehremeyle bir kaç hâş serverleriyle pehlevân u dilâverler ile ol puštenün ziyâde (18) yüksek yirine çıkdı Sinop ƣal' asınuñ şahrâsına nazar kılup baƣdı gördi kim ol şahrâ (19) çin arasında Sinop ƣal' ası yurasında bir ' aẓım leşker yigirmi kez yüz biñ ūlâ (20) at ve er birbirine girmişler ceng iderler yiryüzin ƣandan la' l reng iderler kılıç şipildisi

[38b]

(1) gürz-i girân düpöldüsi at süheyli fil nağrası gergedân ƣaçğırması şahrâ-yı (2) sitândan havâ-yı âftâba çıkmış ƣan gevdeyi götürüp seyl olup Ƙaradeñize aƣmış ammâ ki (3) iki ulu şultân leşkeri kılıç urup ' Arab u Rûmî Yûnân leşkerin şıyup ekşerin (4) ƣal' a ƣapusına taƣmış velâkin havâ yüzünde bu leşker üzerinde ol ƣadar yırtıcı ƣuşlar leşkeri (5) var ki ƣuş ƣanadı yüninden felek kerkese dönmüş anuñ gibi ƣaynaƣ toynaƣ urup (6) düşmân leşkerin kimin minƣarıla çeküp zahm-nâk iderler Ƙaƣnûs ƣuşı ve rûh ƣuşı (7) gibi ' aẓım ƣuşlar âdemi atdan ƣapup ƣaynaƣ toynaƣ urup ƣâk iderler.

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- (1) Yirde insan ceng ider ƣanlar döker hânçer-i tiğî
Gökde murğân heng ider tıtmış hevâyı hemçü miği
- (2) Eyle bî-had ƣan dökilüp er kırılmış ol zamân
Kim felekden âh idüp ağlar melek ider dırıg

Diden-i Efrāsiyāb Ceng-i ' Asker Süleymân ve Âheng-i Endülüs ü Aşferi

(8) Hâkîm ƣavlince Efrāsiyāb ol ƣân içici köhne gürg bu ceng ü şavaşı görüp (9) mütehayyir kılup engüşt ber dehan urup ƣatında beglere dilâverlere eydür bu leşker (10) ne leşkerdür ki biribirinle ceng iderler yoksa Keyƣûbâd şâh benden o kürdî gelüp (11) bu Süleymân leşkerine irdi mi ola Felestin ƣal' asın ƣoyup bu şabâh Süleymân ' askerine (12) irdi mi ola diyüp söylenceye nâgâh anı gördiler ki mübârizler cengden ƣaçan bir muħanneş (13) kenâra ƣaçarken bulmuşlar alup Efrāsiyāb nazarına geldiler ' arz idüp ƣapu (14) ƣıldılar andan Efrāsiyāb ol dilden dil aldı Süleymân ile ceng iden leşker begleri (15) kimdür diyü su'âl ƣıldı dil cevâb virdi ki bu leşker Süleymānuñdur ki gelüp (16) ƣal' a-yı Sinop'ı ceng ile aldı Efrāsiyāb hâzînesin leşkerine ulaşıdurup ƣal' a ƣavmini kendüye (17) musahhâr ƣıldı ammâ ki Benî Aşfer melîki ve Endülüs sultânı Süleymāna hâ'in olup bu gice Süleymân leşkerine (18) şebhûn itdiler hayli âdemisin ƣılıçdan geçürüp ' Arab u Rûm Yunân çerin tağıtdılar eger kim (19) ' Amalika leşkerile Sührâb Şâh bile olmasa ' âdi pehlevânlar şeddâd-ı dil-âverler ceng idüp

[39a] (1) Süleymāna nazar kılmasa veya Sîmurğ ƣâfile ƣuşlar leşkeri yırtıcı atyâr ' asker-i düşmân çerisinün (2) ƣaynaƣ urup gözlerin ƣıkarup toynaƣ urup yüzlerin yırtmasa veyâ bu ƣara bulut gibi (3) görinen ƣara ƣuşlar kim kimisi Rûh ƣuşı cinsidir ve ba' zısı Ƙaƣnûs insdir âdemi atından ƣabup (4) ayırmalar ƣaynaƣ minƣar urup düşmandan ƣol buğ ƣoparmalar bu gice Süleymân leşkeri (5) şabâhâ ƣıƣamazdı Sinop ƣal' asın alurdu bu şabâh pās-bānlardan burc üzerine kimse ƣıƣmazdı.

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Şek degül kim alupdur iş bu ƣal' a bī-güman
İy dirigā gitdi elden tāt u taht u hān u māt
- (2) Böyle diyip aƣladı efġān idüp Efrāsiyāb
Gözleri yaşı ƣopardı nuġ-ı tufān ol zamāt

Neşr

Hakīm ƣavlince (6) Efrāsiyāb Türk Süleymānuñ ƣal' a alduġın ki bildi ġāyet ġazāba geldi
düşmāt zebūndur (7) diyüp Benī Aşfer şāhı Atġaş han Aşferine Endülüs meliki ' Aƣran şāhı
Endelüsiye ƣaşd itdi kim (8) arƣa virüp yardım ƣıla Süleymāt leşkerin ortadan götüre Süleymāt
hātemin barmaġına alup (9) Süleymānlık itmek içün Süleymāt tahtına geçüp otura andan
Efrāsiyāb hüküm eyledi sekiz kez yüz (10) biñ er cübbe ve cevşen giyüp ceng āletin üzerlerinde
müheyyā idüp tazi atlaruñ inüp (11) ƣulaƣların çeküp yine binüp şaġ şol alay bağlayup sekiz yüz
seksen (12) mübāriz Türk dilāverlerinle Kehremi pehlevān o gece yürüyüp leşker ardınca ƣatār u
mehār (13) kırƣ biñ erile ƣaravül sancaġı tırup Efrāsiyāb kendüzi sekiz kez yüz biñ eri (14) çeküp
sekiz yüz altun başlu ' alem şuƣƣaların açup sekiz yüz çift-i nefiri (15) çaldurup kūs-ı hārbiler
ötdürüp tıp ve tufengler atdurup boru şurnalar urdurup ƣılıçlar (16) başup süñüler yelmenin felege
ƣaldırıp mübārez pehlevānları ön şafa şaldurup (17) pīl yürüişlü pīl tırışlu mīh-i na' lından od
çıkārucı erġānın ara ƣarıcı yıldırım gibi düşmāna (18) irici sedd-i İskender gibi yirinde tırucı
tūrāt atların yıldırıp Süleymāt üzerine (19) ceng-i heng itmege düşmāt ƣanlarından mübārizler
cismın peleng reng itmege ol püşte

[39b] (1) üzerinden Efrāsiyāb leşker çeküp gitdi yıldırım gibi şāhrāya inüp yitdi atlar
ayaġı na' li mīhı penbeye (2) gibi yiryüzin dutdı

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) At nalından tozdı yirüñ gitdi göge bir ƣatı
Erdeminden ġalk-ı ' ālem çekdi baġr-ı zūlmeti
- (2) Nīzeler ucı çıkardı gökde keyvāt gözüni
Tīġzenler ƣorƣusundan gitdi Merriġ tākati
- (3) Kūs hārbiniñ şadāsı gümledüp gerdün tās
Pehlevānlar nā' rasıydı şūr-ı maġşer şiddeti
- (4) Balta vü cevşen ışık şu' lesinden tondı gün
Şaf-şikenler heybetinden itdi keyvāt dehşeti
- (5) Anca leşker dirmemişdi hūsrevā dārā-yı cem
İtdi taġsīn ol çeriye gören er cem' iyyeti

- (6) Diñle imdi bu ‘acā’ib ceng-i hengün hâlini
Vir şalavât şerh idem Aḥmedden umup şefkati

Neşr

(3) Hākīm kavlince Efrāsiyāb-ı Türk gelmekde Süleymān leşkeri bu cānibden düşmān (4) çerisiyle Endülüs ü Benī Aşfer leşkerinle ğayret ḥamiyyet kılup seyf urup düşmān çerisin (5) şıyup girüsine ahtarup sancağına iletince o cānibden Efrāsiyāb-ı Türk çerisi daḥı (6) zāhir oldu nite Süleymān nebī a.s ‘Arab ‘Arba begleri Mışr u Şām dilāverleri Bağdād serverleri (7) Kayşer Rūm erleri Yūnān mübārizleri düşmān çerisin şıyup nuşret viren Allāha şükr (8) idince nazār kılup gördiler ki kıble tarafından İlğaz eteginden bir kara toz kopdı baḥr-ı (9) zulumāt gibi ol kara toz ‘ālemi tutdı baḥr-ı okyanus gibi rüy-ı zemīn ihāta itdi karadeñiz (10) gibi yirle gök arasın karartdı ‘acebā bu toz nedür dirken bād-ı şarşar esüp toz içine (11) ki girdi leşker tozın tağıdup iki yaña ayırdı leşker tozı arasından Efrāsiyābı (12) ‘alemler peykerleri gökyüzündeki yıldız gibi şu‘ le virüp göründi sekiz kez yüz (13) biñ er Tūrān leşkeri cümlesi şīr-i āhen-pūş atlar üzerine sedd-i İskender gibi pūlād (14) pūş olup gelürler tiğ ü tīrden tīr ü ḥançerden cihan içi tolmış ol yiryüzine şıgmaz bī- (15) nihāyet leşker yıldırım gibi eyle gelürler ki ol demür toynaqlı kāmış kulaqlı (16) āhen-pūş atların na‘ lı mīḥinden yelük odlar çıkup gelür şanasın ki bu leşker (17) baḥr-ı cūşān ya karadeñizdür kim mevc urup seyl olup tağdan aşığa Sinop şahrāsına aḳar

[40a] (1) ‘alemlerün altın başı feleklere beraber olmuş gelür sūnüler yelmeni gökdeki yıldızlara (2) şu‘ le virüp şa‘ şa‘adan cihān tolmış gelür cūbbe cevşen ışık u kulcaḳ şevkinden dördüncü (3) kat felek yüzünde güneş nūri tönmiş kılıç balcaḳ nacaḳ cilāsın gören şanur ki gökyüzünden (4) kevākib-i āsumān māh-ı tābānıla yiryüzüne inmiş atlar süheyinden pehlevānlar na‘ rasından fil ü gergedān (5) kaçırmasından aşḥāb-ı kehf uykudan uyanup balgilemiş atlar gemiyi geçminden erler cūbbesi cevşeni (6) çuḳalından at na‘ lından yiryüzi sedd-i İskender gibi demür pūlāda dönüp öküz balık demür yükün (7) götürmeyüp aḥlamış leşker ortasında İsfendiyār ‘ālem-i dīnide Efrāsiyāb-ı Türk altmış arşı (8) ḳadd-i ḳāmet ile Rüstem gibi şalābet ü şecā‘ atile üç yüz altmış altı batman demür gürzini tağ gibi (9) omuzına urmuş gelür bir pūlād pūş gergedāna Sām-ı Sūvār gibi sūvār olup üç sigirli (10) katı yayın ḳurup taraba taḥtası gibi kılıcına ğazāb elin urmuş gelür.

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- (1) Gerçi ḥadsiz bī-nihāyet tiğ-zen leşker gelür
Öñlerince bir bahadur şaf-şiken server gelür
- (2) Şaf-şiken ki heybetinden ḳan ḳuşanur gökde esed
Şan çeri öñünce yedi başlu mār u ejder gelür

Neşr

Hākīm kavlince Süleymān nebī a.m. selāḫinler ile bu gelen (11) leşkeri görüp ‘alemleri neşātından Efrāsiyāb-ı Türk idüğün bilüp çavuşlara ḥükm (12) kılup ol düşmānıla cengi deryā-yı ahtarān gibi leşkeri ḳomaḳ urup ḳoyun ḳuzu gibi (13) sürüp sancaḳlı sancağına iledüp alaylu

alayına birağup sağ u şol şaf alaylar düzetdiler. (14) Leşi başı meydān içinden ayırup zaḥımluların Sinop ḳal‘asına gönderüp sağlar ceng āleti ile (15) inüp atlarınıñ muḥkem zīr-i tengin çeküp yine atlarına süvār olup yirlü yirlerinde sedd-i (16) İskender gibi tūrdılar Süleymān yolına cān baş terkīn urup yedişer aynalı pūlād ḳalkānı (17) omuzlarına şalup dımışkı Mısrı kılıçları ellerine alup tūrdılar nazār Efrāsiyāb leşkerine (18) urdılar o taraftan Endelūs melīki Aḳran Şāh Endelūsi ve Benī Aşfer melīki Aṭgāş ḥānı Aşferi Süleymāna (20) şebḥūn itmekle fırsat gütmegile ceng ü cidāl ü ḳıyl ü ḳāl ḳılmağıla kendülere amān ‘ömrden [40b] (1) zamān virmişken ḥabsden ḥalāş idüp der-gāḥında ḥāş idüp memleket ḥān u mān vir (2) mişken Süleymāna yine ‘āşī olmagıla çāre bulmayup peşimān dilperişān olup hezīmetle ḳaçup (3) yüz şuyın yire şaçup göz belerdüp ağız açup yardım umarken gördiler ki Efrāsiyāb (4) leşkeri yitdi atları ayağı na‘l- mīḥi yiryüzün penbe gibi diddi ol iki melīk ḥā’in (5) şād-mān olup ya‘nī derdlerine dermān bulup ḳaçan leşkerini çavuşlar gönderüp yaşayup (6) alay bağladılar Efrāsiyāba ta‘zīm ile karşı varup yaḳīn irüp atlarından inüp yüzlerin yire (7) sürüp Efrāsiyāb nazarında baş yire koyup yir öpdiler Efrāsiyāb daḥı ‘izzet içün gergedāndan (8) inüp Tūrān begleriyle yayan olup ol melīkler ile güreşdi herbiriniñ göñlin (9) ele alup ḥāl u ḥāṭırı şoruşdılar andan emr itdi atlu atına bindi sağ tarafta Endelūs melīki (10) ‘Aḳran Şāh Endulisi şol tarafında Benī Aşfer melīki Aṭgāş Ḥānı Aşferi Aşdı şaf alay bağlayup (11) Süleymān leşkerine toḡru gitdiler andan Efrāsiyāb bunların ḥālın şordı anlar daḥı Süleymāndan (12) şikāyāt mācerāyı olan ḳışsa-yı kazıyyeyi rivāyet itdiler Efrāsiyāb önünde ağlaşdılar. (13) Cān u ciger taḡlaşdılar Efrāsiyāb Türk eyitdi bu demürce oğlu zenbīl urucı Süleymāncugaz (14) dūn toḡdı dūnla büyüdi birkaç dil-küşāḡal dil-küşāḡal aldurdıysa ḥargūş uşak ḳorḳudup (15) kendüye çāker ḳıldurdıysa kendüyi arşlan şanup göge gögsün gerdi (16) Dimne ve Kelile sözine aldanup gelüp yedi başlu evren yataḡına girdi uyur ejderhanuñ (17) ḳuyruḡın başdı kendünün ḡaflet eliyle başın Sinop ḳal‘asına aşdı şol ḳaşra (18) çerimi cem‘ ḳıldum ki ‘Arab ‘Arba leşkerin Süleymāna tābī‘ olan leşkeri server-i (19) selāṭīnler ile ser-firāz u pehlevān rüy-ı zemīnleri ile ḳahrūm ḳılıcına uğradam canların alup (20) cigerlerin toḡradam cem‘-i serkeşleruñ başların kesdürem ejderḥā derisi kemendüm ile Sinop (21) ḳal‘ası burcı başlarına aşduram

Nazm

Fā’ilātūn fā’ilātūn fā’ilātūn fā’ilūn

(1) Bu deniz deryā gibi leşkerlerin bozcaşıyam
[41a] Bu yire şıḡmaz çeriyi taḡıdup tozca ḳoyam

(2) Ol demür yürekli pūlād içre ḡarḳ olan isen
Herbirin Mısr-ı ıḡḡda başların ḳozca şıyam

Nesr

Hakīm ḳavlince Efrāsiyāb kürt ol iş görmiş ḳārī ḳurdu bu vechile ki laf (2) urdı andan tīz buyurdi sekiz kez yüz biñ Tūrān leşkerin çavuşlar çomāk (3) urup meymene ve meysere ḳalb ü cenāḥ arasına ḳılıp şaf u alay düzetdiler ve sağ tarafta (4) Endulūs melīki Aḳran Şāh leşker-i Süleymān ḳılıcından ḳurtulan üç kez yüz (5) biñ āhenpūş eri bilāsınca alup ve şol ḳolda Benī Aşfer melīki Aṭgāşhan Aşferi olandan (6) zahmnāk olandan cenge yarar iki yüz elli biñ Benī Aşfer çerisin āhenpūş dilāver (7) aşferileruñ her birisi şāḥlarla pehlevān dilāverleriyle şol ḳola şalup yedişer āyīnelü pūlād (8) ḳalkānı ellerine alup fil ü gergedān ve at sürüp Efrāsiyāb Türk Süleymān

ile (9) ceng itmege Sinop şahrāsına ‘ Arab u ‘ Arba kanlarından la‘l reng itmege şöyle (10) hışm ile gitdi ki yürüyüşine yitmezdi yili günde yalıklü od gayret odına (11) cigeri eyle yandı ki helāk itmezdi hışm-ı odın bād-ı hōd ‘ alemler şukkası pulandı. (12) Tūrān leşkeri karadeniz gibi mevc urdı Sinop şahrāsı kenārında Efrāsiyāb (13) erenleri fevc fevc Süleymān leşkerine yakın irdi atlar süheyl urdı böri nefirü kūs (14) ötdi tazı atlar ayağından yedi kat yirler delindi andan Efrāsiyāb hükme eyledi. (15) Kırk biñ erile karındaşı Ö‘ zîret yigirmi dört nefer leşker şiken pehlevān-ı cihān (16) merd-i meydān kahraman-ı-zamān serfirāzlar ile fil ü gergedān süvār mübārizler ile Tūrān (17) yiglerinden Aylūh Bin Ānuh Kemān-keş ile Elkahcı Türk ile Hal‘ uc Tır-Endāzile Ferheng (18) tığzen ile hücümāhı ceng-i cūyla Ferhemendi Ahterile Verā‘ Bin Berdā‘ ı alup leşkerinüñ (19) ol şafına geçüp el kılıç kabzāsına urup düşmān yüzüne çekmege Süleymāniler kanların (20) dökmege yürütdiler ve andan sonra yine Efrāsiyāb kahhār bed nefis ü nā-bekār [41b] (1) oğlu Pîşenge ol arşlan sînelü pelenge düşmān kanların içici nehenge hükme eyledi. (2) Otuz biñ atı geçimlü āhenpüş serverler düşmāna şalık urucı haşmina yıldırım gibi irici (3) birisi biñ ara girici kılıç yüzinde Rüstemlere cevāb virici hāş yigitler evrendleyüp (4) pehlevānlardan merd-i meydānlardan peleng müşki Türkî Tegrek bin Tekuki Telhak Temūki (5) Cālhi Sōki Capūki Dīki Mūki Ğayyūri ‘ Amuddāri Tekūki bu zıkr olan pehlevānan (6) Türkî oğlu Pîşenige koşup ol dağı leşker önünce aşdı Süleymān leşkerinüñ (7) çerhecinle cevāb itmege egitdi yine Efrāsiyabuñ sağ tarafında Endelūs (8) leşkeri kalbinden Akrān Şāhı Endelūsi Sitehānı Endelūsiye kırk biñ atı yigin kendü (9) yigin ceng aletlü kolu kuvvetlü yayı katı kılıcı keskin otuz biñ mübārizler urundulayup pehlevānlardan (10) İrtālī Endulūsi Kayseleānı Endelūsi Kastelānı Endelūsi Henderālī Endelūsi Akda‘ Bin Fātihi (11) Rāhic Bin Erceyi pîş-i kadem düşmān leşkerine savaş itmege gönderdi şol tarafda Efrāsiyāb (12) karbinde Benī Aşfer leşkeri kalbinde Benī Aşfer Sultānı Atğaşhānı Aşferi dağı Mı‘ rak vezîre (13) emr itdi kırk biñ bürüme tonlu kara günlü küfür dinlü kaplan kinlü atı geçimlü eri (14) āhenpüş mest sarhoş şîr ü ner birle Benī Aşfer serverlerinden Ğızgiri Aşferi Kartusi (15) Aşferi Erdevānı Aşferi ‘ Ankabı Aşferi Akrān Bin Yenkarānı Aşferi Senduşi Aşferi bu zıkr olan pehlevānan dilāveri Mı‘ rak vezire refîk koşup Süleymānuñ şol tarafındağı (16) leşkerile ceng ü savaş Sinop şahrāsın kanıla baş itmege şāhları yolına cānıla (17) baş virmege gitdiler Efrāsiyāb leşkerinden ol şafa çerhe savaşına çekilüp (18) çıkan pehlevānlar deryā-yı cūşān gibi herbirinüñ erligi tāmēri cūş idüben (19) gitdiler at ü fil ü gergedān sürüp tarafetül‘ ayn içine Süleymān leşkerine (20) yaqın gelüp yitdiler atları ayağı yiryüzin demür tarak yol dider gibi demür na‘ l-ı mîhi ile

[42a] ditdiler.

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- (1) Erdeminden gün kızarmış çün bakır
At na‘ lından yir demir mîhi şakır
- (2) Na‘ radan güm güm öter tās-ı felek
Yir ayakdan tozmuş kalmış semek
- (3) Tācını göklere ırgürmiş ‘ alem
Şukka tutmuş ‘ ālemi şan pür beķām

- (4) Nîzelerden dey nihistân bu havâ
Erdeminden kararupdı nüh semâ
- (5) Öñlerince olmış süvâr Efrâsiyâb
Leşkerinüñ yok şümârı bî-ñisâb
- (6) Şanki maşşer kopdı olur rûz-ı haşr
K'izni Haqla cem' olup gelmiş beşer
- (7) Kûs u harbi yidi gence darb-ı let
Göge yirden ırgürürdi şavt şavt
- (8) Buncılayın ' askerile ol zamân
Şaf tutup düşmân tururdu bî-emân

Der Beyân-ı Müttefîk Şoden Efrâsiyâb u Melîki Endelüs Aşferi

(1) Hâkîm kavlınce Efrâsiyâb u Türk Tûrân leşkeriyle Süleymân üstüne gelince Endelüs (2) melîki ile Beni Aşfer melîkine yardım kılınca Tûrân ve Benî Aşferden Endelüs ulusu ahterden mağrib zemîn (3) begleri ve ' iskenderi bâhterden ya' ni kendüye tâbi' olan leşkerden er sanup kin (4) bûsusın açup atları tıynağı Sinop şahrâsında taşlara na' l-ı mîhîn kaçup odlar saçup (5) fillere çengâl urulup gergedânlar kamçı ile sürölüp geldüklerin (6) göricek Süleymân bildi ki ol iki hâ'in düşman melîklerin Efrâsiyâb (7) sağ u şol yanına alup arka alup ol zebûn kuşlarıñ öñine ' uqâb gibi kanadı altına (8) alup ' Ankâyı mağribden qorımaq ve kendü ile merdâne turup ceng-i sultânî itmek ister (9) pes Süleymân hışma gelüp çavuşlara ve ser' askerlere hüküm eyledi ' Arab u ' Arba (10) leşkerin Mışır u Şâm erlerin Mekke vü Medîne serverlerin Bağdâd medâ'in-i dilâverlerin (11) Kayşer-i Rûm mübârizlerin Yûnân şeh-bâzların Sührâb Şâh leşker-i ' Amaliğa kavmi sağ ve (12) şol çomak urdılar qarçaşup tûrân ceng erin sürüp yirinden irüp beglü begine (13) sancaqlı sancağına iltüp yerlü yirinde turgurdılar zahm-nâk erleri haymelere gönderüp meymene (14) meysere kalb ü cenâh arasta kıldılar nite şöyle kim yigirmi kez yüz biñ er cem' isî (15) merdân şîr ü ner sağ tarafından Endelüs melîki ' Akrân şâhı Hendeledi Endelüsiye İrtali Endelüsile

[42b] (1) Sitehânı Endelüsiye Kaytelâsı Endelüsiye Aqdâh Bin Fâtih Endelüsiye kılıç çıkarup altı kez yüz (2) biñ Endelüs leşkeri tîr atup teber hançer şalup Süleymân leşkerinüñ sağ tarafında (3) tûrân ' Amaliğa leşkeriyle Sührâb şâh üzerine at şalup ceng itdiler Sührâb (4) şâhı dañı tokuz kez yüz biñ ' Amaliğa çerisinle ' âdî pehlevânlarla Arkış Bin Merkişi ' âdî ile (5) Heyşâm bin Heyşumı ' âdî ile Şâri' Bin Şurû'ı ' âdî Qurţosı ' âdî ' Anteri ' âdî Kehramı (6) ' âdî İstefenüsü ' âdî Zenţuri ' âdî Qanţuri ' âdî birle fil ü gergedân (7) sürüp seyf ü şalık ele alup ol pûlâd cübbelü (8) demür yüklü pîl süvâr gergedân süvâr ' âdî pehlevânlar kan içici evrenler ön (9) urup pîl ü gergedân sürüp şitan-ı câlis erin önünden irüp Endelüs (10) çerisine qarışıp seyf uruşdular duruşdular qarışdılar düşmân yüzün dönderüp nicelerin (11) sinleye gönderüp Endelüs çerisin şıyup sancağına sürdiler şol qoldan Benî Aşfer melîki (12) Atgaşhân aşferi ile ' Ankâbı aşferi ile Erdevâmı aşferi ile Senderuşı aşferi ile (13) Mi' rak vezirle dört kez yüz biñ Benîaşfer dilâverleri nerre şîr ile Süleymânın şol (14) kolına âhen pûş serverler ile na' ra urup tîğ-i teber ' uryân kılup gürz şaluk düşlara (15) şalup siperler sîneye alup at Süleymân leşkeri üzerine sürdiler şol tarafda (16) Kayşer-i Rûm ile Yûnân leşkeri tûrmış idi Benî Aşfer leşkerinüñ hücûmın görüp (17) ' Arâkıb Bin Merâkıb Yûnânıla Turgud ili melîki ' Unşur Bin ' Anâşır ile Hamîd melîki ' Unu Bin İ' vanıla

(18) Kerīmān melîki ‘Abd Bin ‘Ābidile Anḳara melîki ‘Aḳra Bin ‘Aḳarıla Ḳocaili melîki ‘Aḳdum Bin ‘Aḳāyile (19) Ḳaresi melîki ‘Uḳuḳ Bin ‘Aḳāyıla Şaruḥān melîki ‘Acec Bin ‘Ācile Aydın ili melîki ‘Uruḳ Bin (20) Ā‘rākile Menteşe ili melîki ‘Acel Bin ‘Ucuvile Teke ili begi ‘Anaḳ Bin ‘Anuḳile Biḡa meliki (21) ‘Akarib Bin ‘Aḳarbanıla Sulṭānōni melîki Zere‘ Bin Ezra‘ ile Yunan ser‘ askeri ‘Araḳib Bin

[43a] (1) Merākible Ṭaşıli begi ‘Alec Bin ‘Ulucile on beş memleket ıssı altun ‘alem çeker serverler ile (2) beş kez yüz biñ Rûm çerisiyle Ḳayşer yurdu iki yüz biñ Yunān serveri ile Ḳuṭaṭ Ḥān (3) Yunān yurdu Ḳayşer-i Rûm çerisi her birisi Yunān leşkerinüñ uşağı irisi ol Yunān-ı (4) rûmī āhen pūş atları sürüp Benī Aşfer çerisine ön urup yedişer āyinelü pūlād ḳalḳanı (5) şinelere şalup bezir ḥāne sūtunı gibi ef‘i dillü demür yelmenli sūnūleri ele alup ḥammām ḳubbesi (6) gibi gürzi girānların omuza urup yiririr na‘ralar ḥāyḳırup öz şalup ḳol (7) şalup Benī Aşfer leşkerine deryā-yı cūşān gibi ḳatışup ḳarışup uruşdular her kişi ḥallü ḥālince (8) duruşdular şāhlü şāhı yolına cān baş ele alup ḳarışdılar seyf şālḳ şālḳşdılar ‘āḳibet (9) Benī Aşfer yüzün dönderüp eceliyyetini sinleye gönderüp sancaḡına degin ilettiler bir taraftan daḡı (10) Süleymān nebī leşkeri daḡı düşmān şınduḡın görüp on iki sıbtuñ beglerine ḳol (11) şalup düşmān ‘akabince cenge gönderdi nite evvel Yehuda sıbtuñ İlya Bin İşa (12) ki Dāvūduñ ḳardaşı Süleymānuñ ‘emmisidür ser‘ askeri Ḳantaşı Yunānıla pehlevānı Ḳam ḳamulı (13) birbirinle yedi biñ yedi yüz yetmiş yedi Yehudā erleriyle ‘Arab ‘Arba atlarına binüp mıṣrī ḳılıçlar (14) çeküp ol server-i ser-firāzlar ḳan içici şebbāzlar düşmān ardınca gitdiler anlaruñ (15) ‘akabince ikinci o pīl sıbtınuñ melîki Eşnā Yil Bin İşā ki ol daḡı Dāvūduñ ḳardaşı (16) begler begisi Ḳaḥrān-ı ‘Arabī ile pehlevānı ‘Anteri medenīyle on iki biñ tīr endāz dilāver (17) ceng ü cū āhenpūş merdānlar ile ṭazı atları sürüp düşmāna ön urup cenge gitdiler. (18) Üçünci şem‘un sıbtınuñ melîki Oynazu Bin İşā ki ol daḡı Dāvūduñ ḳardaşıdır begler (19) begisi Heprām Bin Kehram pehlevānı Saḳelānı Rûmī idi on biñ beş yüz elli beş (20) ḳarḡı şebṭelü yükrük ‘arabī şaḥrāda yündlerini ḳolan ṭaşda ḳaplan önici ḳuvvetlü şecā‘atlı (21) ‘Arab yigitleriyle düşmān ardından sürüp ḳarḡı şebṭeler urup gitdiler. Dördünci

[43b] (1) anuñ ‘akabince Lāvi sıbtınuñ melîki Rādī Bin İşā kim biraderi Dāvūd ‘emmi Süleymāndur begler (2) begisi İ‘tişāmı Erdebili cihān pehlevānı Süheyli Yemenī idi yigirmi iki biñ iki yüz (3) yedişer toplu şālḳ şālıcı ḳan içici bir ḍarbda yedişer zaḥm içici ‘arab u ‘arba yigitleri (4) ḳuds ü mübārek dilāverleri āhenpūş hecīn develere binüp düşmān ardına dönüp hücūm itdiler. (5) Beşinci anlaruñ ‘akabince Zībālun sıbtınuñ melîki Ucen Bin İşā kim ol daḡı biraderi Dāvūd (6) ‘emmi Süleymāndur beglerbegisi Şafvān Bin ‘Afuvān cihān pehlevānı Ḥalkul Bin Cedūnem idi. (7) Otuz üç biñ üç yüz ḳuds ü mübārek serverleriyle āhen siperleri dūşa şalup ṭoḳuz yapraklı (8) dımışḳī yüz ṭoḡanları ellerine alup İskender seddi ṭurışlu bād-ı şarşar yūriyüşlü (9) depesinde ḳalḳanlı demür ṭoynaḳlı ‘arabī ayḡırlara binüp düşmān ardınca gitdiler. Altıncı (10) Siḥr sıbtınuñ melîki Şem‘a Bin İşā kim ol daḡı Süleymānuñ ‘emmisi Dāvūd ḳardaşıdır. (11) Beglerbegisi Berde‘ Bin Tūyā‘ cihān pehlevānı Ziḥi Āduzam Bin Semū‘a idi otuz altı (12) biñ altı yüz altmış altı nefer Ḥaleb serverleri Ba‘albek dilāverleri ki her birisinüñ (13) ellerinde demür çakralar var idi kim çakra çeküp ḳaçan atarlardı yedi (14) ḳat pūlād ḳalḳandan geḳürüp düşmānuñ gövdesinden cānın uçurup helāk iderlerdi anlar (15) daḡı ḥakk-ı rāḥların ḳoyup ser-cümlesi āhen pūş olup dibek ḳarınlu kemer boyunlu ḳatır (16) dineḳlü şuḳaḳ burunlu elma gözlü ibrişim yelilü ḳamçı ḳuyruḳlu yükrük ṭazı atları (17) binüp düşmān ardından sürüp yitdiler ol yıldırım demrenlü cān alıcı cigere (18) oḳları pūlād cerḥelü demür yayılardan atdılar. Yedinci anuñ ‘akabince Behrām sıbtınuñ (19) melîki Emnūn Bin Dāvūd ki ol daḡı birader-i Süleymāndur beglerbegisi Berṭūs Bin (20) Naḡmos pehlevānı Evyāşer Yuḥu‘i idi. Otuz ṭoḳuz biñ ṭoḳuz yüz

zenberek atıcı ceng oyununda (21) düşmān ötücü içine baldırlu çuvaldüz gözlü şîre perdāhı başlu sigirsek beriyā ‘ arab [44a] (1) leşkerin çeküp gitdiler her birisi kulan tıynaqlı kâmiş kulaklı geyik (2) şağrılı deve siñirlü arşlan göğüslü beli kışa hüsrevānî küp karınlı arşlan (3) bileklü segirdimde inişte sili yoğuşda tavşanı eser yili geçici bedevî yundlara binüp (4) düşmān ardından ön şalup ellerine yakır tuç zenberek kovanların alup düşmān ardından yitmege (5) zenberek atmağa başladılar. Sekizinci anuñ ‘ aķabince Dārām sıbtınuñ melîki şıfat yayın Dāvūd ki ol (6) daħı Süleymānuñ kardaşıdur yarı ve yoldaşıdur beglerbegisi ‘ Unoķ bin Reķāyīm pehlevānı (7) Bāthı Bin Burunnı idi kırk dört biñ dört yüz serfirāz-ı serheng gürz ü ‘ amūd oynayıcı ceng (8) oyunu içinde her birinüñ erlik tamarı cūşa gelüp kaynayıcı ceng kılıcı cān alıcı Mekke (9) ‘ Arablariyla yegin atlara süvār olup düşmān ardına anlar daħı gitdi ‘ amüdları omuza (10) urup düşmān derpāyın sürüp karşı varup haşımāne ceng itdiler. Toķuzuncı anuñ ‘ aķabince (11) Şar sıbtı melîki Yūtra‘ ān Bin Dāvūd Biraderi Süleymān şaf-şiken ve şāhib kırān elli altı (12) biñ altı yüz āhen-pūş savaş erile altun başlu ‘ ālem çeküp düşmān yarağıla harb āletiyile (13) şalābetile şecā‘ atile gelüp geçüp gitdi ceng itmegile düşmān ardından yitdi kim (14) pehlevānı Yunāzu Bin Hārşıye Ābı idi. Beglerbegisi Āhıma ‘ issi cüvān idi. Onuncu (15) anlaruñ ‘ aķabince İsbir sıbtınuñ melîki Dāniyāl Bin Dāvūd ki ol daħı biraderi Süleymān altmış biñ (16) merre şîr ü bahādur ‘ arab serverleriyle atları āhen-pūş kendüler pülād ūş menzef şalıcı melîkü’l-mevt (17) gibi cān alıcı şebhāzlarıla serfirāzlarıla yegin atları sürüp düşmān leşkerinüñ (18) ardından irüp cenge tırdılar ki beglerbegisi Yersū‘ bin Ma‘ ūn cihān pehlevānı (19) Raħvā Bin Ber‘ ūm idi. On birinci Yusuf peygāmbere ol resūli muṭahhār sıbtınuñ melîki Nāşen (20) Bin Dāvūd ki ol daħı biraderi Süleymāndur beglerbegisi Ġadir-i Samiri idi ve cihān pehlevānı (21) Cāşarī idi. On ikinci Yusuf peygāmbere karındaşı İbni Yāmin sıbtınuñ melîki Adniyā Bin Dāvūd [44b](1) idi kim Süleymāna ‘ āşī olmış kaçmış idi ol Sührāb Şāh yanına varup Süleymānıla cenge (2) el karmışdı. Sührāb Şāhı Süleymān kendüye fermān kılıcaķ Ġrān Sulṭānı Keyķübād (3) Şāh nazārında olurdu. Keyķübād Şāh anuñ iğvāsiyla Felestin kal‘ ası üstüne düşmüş idi. (4) Sām-ı Süvār Keyķübādıla ceng idicek Adenyā Bin Dāvūd Keyķübād başlarına belā arusu uşmuş (5) idi anuñ kışşasın beyān idüp dururuz inşa‘llāh Te‘ ālāya maḥālinde zıkr iderüz ma‘ ā’l-kışşa (6) Adenya Bin Dāvūd yirine İbni Yāmin sıbtına Süleymān kendüzi ḥākim olmuşdı bes Benī İsrāil’ ūñ (7) on iki yoluñ sıbtınuñ begleri server selātinleri ve yigileri serfirāzların (8) mihterlerin mübārizlerin pihterlerin düşmān derpāyınca gönderüp kendüzi İbni Yāmin sıbtınuñ (9) bahadır merd-i meydān pehlevānlarıla Kārtoşı ‘ ādī ‘ Senterı ‘ ādī Kehremi ‘ ādī Sekvāsı ‘ ādī (10) İstefenosı ‘ ādī Kunṭori ‘ ādī Zenṭuri ‘ ādī Kelinosı ‘ ādī Aķranuşı ‘ ādī birle yetmiş (11) Biñ ‘ Arab dilāverleriyle Haleb şebhāzlarıyla Mūsa ve Hārūn ve Yuşā‘ Bin Nun ‘ alemleri dibinde (12) sedd-i İskender gibi ceng-i İşāķ peygāmbere üstinde tırmışdı ‘ imāmeyi ḥālili şarınup (13) atası Dāvūd zırhın geyinüp Şīt peygāmbere cūbbesin egine alup Ādem şafı saçın biline (14) bağlayup Tevrāt Zebūrı ḥamā’ il ṭakınup Nūḥ peygāmbere adūğın geyüp Mūsā ‘ aşāsın (15) eline alup Hızır kāmçısın biline şokup Yusuf kılıcın ḥamā’ il kuşanmışdı sağ tarafında on (16) iki biñ enbiyā ile Lokmān ḥākim ve Nāsin peygāmbere ve Kaz peygāmbere şebreng katırlara (17) süvār olup ḥaķdan nuşret dileyüp ellerine Tevrāt Zebūr alup okurlardı enbiyālar önünde (18) Süleymān nazārında on iki biñ Mekke ve Medīne ‘ ulemāsı Mısr u Şām ve Haleb ḥükemāsı (19) sekine-yi Tevrāt levḥ-i Mūsā ile nevbetce başlarında getürürlerdi geçmiş peygāmbere ervāhına (20) zemzeme ile şalavāt virüp şıdķ u iḥlāsıla Allāha tekbīr getürürlerdi ve sekine önünce (21) kaynatası Bağdād ḥalīfesi Tubbā ‘ Bin Aşdā‘ Bağdād dilāverlerinle Ra‘ d Bin Berķ ile Şā‘ iķa

[45a] (1) Şo‘ vıķıla Avest Bin Esvelile ve Tedbin Evtādıla Vaşf Bin Uşāfıla Velīd Bin Veledānıla Bağdādī (2) Şārāzı kılıçları ḥamā’ il kuşanup āhen-pūş yūkrük atlara yüz yigirmi biñ

(3) Bağdād çerisinle sekine-yi Mūsāya düşmān tarafından yaña qaravül olup tırmuşlardı. (4) Pülād kalkanların omuza şalup şîrâzı vü kirmanı keskin kılıçlarıñ kabzasına el (5) urmuşlardı şahin menâde keklik gözedür gibi düşmān tarafın gözedüp turlarlardı. (6) Ve andan soñra yine Süleymānuñ şol tarafında Āşāf Bin Berhîyā feylesof u Baṭlimos hükemā birle (7) Simā hāturi pehlevānı Şādîk Kaḥn u Mînā-yı Hāḥu şāni Selmûn'ı Hayuḥu' i Yehu Bin Yeḥuyadā' Āḥer Yehu (8) Bin Şādîk u Eḥāya Bin Sistakî defterdār-ı Süleymānı ve daḥı beglerbegîsi Benayāḥu Bin (9) Yeḥuyadā' Cābūdî müneccîm ile Āşen Hezra' ı Remmāl ile ḥîmān mu' teber ile Halkul ṭabîb ile (10) Haracci başı Āḥu Nîrāmîle divān yazıcısı Yaḥu Şafat ile vü çavuş başı 'Azriyā Huyıla ve emîr (11) āḥur başı Yetüşü' ile ve kapucılar kethüdâsı Bedşü' ile ma'âl kışsa sözi dirāz kılmayalum Süleymānuñ (12) şol tarafında üç yüz biñ er Mısr Sultānı Celāle'd-dîn ile Mısr-u Şām dilāverleri dımışkî (13) kalkanları omuzlarına alup Mısrı belcileri ḥamā'il kuşanup qarḡı şebṭelü ef' i dillü nîzelerin elmās (14) yelmenlerin felege kaldırup her birisi yirinde yedi başlu evren gibi tırmuşlar idi göz kulaḡ (15) düşmān tarafına urmuşlardı.

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Oldılar Çünkü muḡābil her dü cānib serkeşān
Tutdılar yirde meşāfî şanki gökdeki keşān
- (2) Hāki insān bürüdi murḡān göḡi
Kuş şadâsı cikledürdi tās-ı çerḡ-i āsumān
- (3) Merriḡ ol cengi sizüp burcına kaçār sekbîn
Tîr-i keyvān ol ceriden ḡavf idüp ister emān

Neşr

Hakîm kavlince kaçān kim (16) Süleymānıla Efrāsiyāb 'Anḡā-yı maḡrible 'uḡḡāb muḡābil ü mu'ārîz olup tıruncaḡ iki cānibden (17) leşker ḡalkınuñ mübārizleri pülād kalkanların düşına şalup at 'inānın çeküp (18) hāzır olup el kılıca ki urdılar gözleşürlerdi ki iki cānibden meydān içine kankı pehlevān (19) gire erlik hūnerin gösterüp baş u cān ele alup ḡaşmına kılıç irgöre evvelā Süleymān

[45b] (1) serhenglerinden Zenṭuri 'Adî altmış arşı ḡadd ü ḡamet ile şeca'āt ü şalābet ile gergedān (2) sürüp cevelān urdı meydān alup durdı hücum kılup kiş kaçup çağırup (3) eyitdi ki benem Zenṭuri 'adî pehlevānı şeddādı benüm gibi tāze pehlevān 'āleme gelmedi. (4) Eski dünyānuñ olaldan bünyādı ḡanı kimdür ki bugün meydāna gele ben (5) Zenṭuri pehlevānıla muḡābil mu'ārîz ola diyüp cevelān urunca elindeḡi pülād sūñüsin (6) cavurunca Efrāsiyāb cānibinden ferheng tîḡ-zen otuz altı arşı ḡadd ü ḡamet ile kişi (7) kaçup rahş sürüp muḡābil olup na'ra urup çağırdı kim benem ferheng Türk bir arşlanam (8) ki şikārumdur ḡaplan u gürg bin Süleymān gözlerümde mürde güldür yüz biñ (9) Zenṭur ḡatumda zenbur degüldür ne ḡaba ḡaba çağırsın aḡzuñ şurna vü bōri degüldür lafı (10) ortadan getür da'vîye ma'nî getür filünde muḡkem otur kim irdüm cānuñ (11) alup ḡanuñı kara yire ḡardum diyüp kılıç ḡevāle Zenṭuri 'Adî siper şalup şavdı. (12) Sūra şarup ferhenci Türke sūñü şundı Ferhenc Türk sūñüsin ḡarşudan tîḡile çaldı (13) ḡiyār mānendi iki dildi aḡur gürzi girānlar ele alup siper sîneye şalup tırāḡ (14) tırāḡ

dögüşdüler âhir Zențuri ‘ âdî Ferhenc Türkûn ‘ umûdile urup kafasın hõrd u haşhaş (15) kıldı inüp gergedândan başın kesüp terkiye asup süvâr oldı Ferhenc Türkûn (16) Tûrân serhengleri öldüğün görüp karcaşup birbirine toķuşub ğayrı yoķılıb Zențuri (17) ‘ âdî üzerine raķş-ı raķşân sürdiler kılıç üşürdüler Zențuri ‘ Adîyi gergedândan yıķup (18) düşürünce Süleymân serverlerinden Merĝûr medenî raķş sürüb refîķlerinle Zențuri ‘ âdî (19) üzerine varup cenge tûrdılar karışup kıatışup ceng itdiler Efrâsiyâb leşkerinden (20) karındaşı Ö‘ zîret mübârizlerinden Behreverî pehlevân at sürüp bezirhâne sütünü gibi pûlâd (21) sünûsin çevürüp meydâna girdi Süleymân cânibinden daķı Qorțosı ‘ âdî Zențuri ‘ âdînün

[46a] (1) düşdüğün Tûrân serverleri üstüne uřduĝın kim gördi erlik tamarı (2) cûřa gelüp kaynadı sedd-i İskender gibi yirinde tûrurken toķuz yüz toķsan (3) toķuz batman pûlâd gürzi taĝ gibi omzuna urdı fil sürdi Behreverî Türke (4) muķâbil vardı fil ayaklı taĝ şuratlu filin Behreverî Türk atına muķâbil tûtıcaķ ṯaraba taķtası (5) gibi kılıcın çıķarup eline alup havâle kıldı yidi aynalı pûlâd kıalkanı Behreverî Türk Qorțosı ‘ Adî kılıcına muķâbil tûtıdı velâķin Qorțosı (6) ‘ Adî ol pehlevânı şeddâdı kuvvetile Behreverî (7) kafasından eyle çaldı kim kılıç inüp kesüp başından dışından boĝâzından ve leşinden ayar (8) hânesine deĝin ħıyar mânendi iki bölđi Süleymân leşkerinden añı görüp řâzılıķ (9) kılıp aķsend koluna kuvvet diyüben çağrışdılar Tûrân leşkerin feryâd idüp şıĝır (10) leşkeri gibi baĝrıřdılar Efrâsiyâb karındaşı Ö‘ zîret bu muşîbeti görüp Qorțosı (11) ‘ Adînün kıaddı kıametine řecâ‘ atile şalâbetine alınup kuvvetine altındaĝı filün heybetine hey‘etine ħayrân (12) kıalup daķı ğayrete gelüp kendüye refîķ koşılan kıırķ biñ Tûrân mübârizlerine kol (13) şaldı Qorțosı ‘ Adî üzerine sürüp yakîn varup saķt kemanlar kıola alup řařt (14) kıabzasına elmâs peykânlu ecel peykânların şalup Qorțosı ‘ Adînün çevresin (15) alup atdılar nite Efrâsiyâb karındaşı Ö‘ zîret evvel kendüzi bir okıla Qorțosı (16) ‘ Adî kıalkanınun bir kenarın ve başındaĝı ıřıĝınınun depesine mıķladı el-fetĥ Türk daķı yitişüp (17) Qorțosı ‘ Adîyi okıla atup kıurbân yanından kıılın okıla şişledi Qorțosı ‘ Adî añı görüp (18) kıalkana bürinüp elindeĝi taĝ gibi gürzile sūra varup Efrâsiyâb karındaşı A‘ zartün (19) kafasına bir gürz urdı Ö‘ zîret başın gürzden irdi đarb bindü ki atı (20) başına irdi atun boynı üzölüp ö‘ zîret atdan yıķıldı Qorțosı ‘ Adî diledi kim inüp A‘ zartün (21) başın kese Efrâsiyâb Türk ol köhne gürĝ karındaşı A‘ zartün andan yıķıldıĝın

[46b] (1) ki gördi ğayrete gelüp pûlâd kıalkanın çigine şalup çınâr aĝacı şablu (2) ejderhâ derisi kıablu ef‘i dillü sünûsin eline alup raķşına mahmuz urup Qorțosı ‘ Adî (3) üzerine yıldırım gibi gelüp irdi Qorțosı ‘ Adî bu cânibden anı gördi ki (4) bir pehlevân-ı cihân bir siyâh ata süvâr olup gelüp irdi nite şöyle kim altmış arşı (5) kıadd ü kıamet bir kıara taĝ gibi ammâ şekli camusa beñzer başı ħammâm kıubbesince var (6) gözleri yanar fânusa benzer aĝzı maĝara gibi âvâzi řadâ virir kıusa beñzer. (7) Kıulaķları kıalkan gibi yüzi eyle kıara ki âbnûsa beñzer heyete icrâ heybetde Efrâsiyâb (8) şecâ‘ atde Behmen-i Tûsa beñzer at üzerinde oturuşı Nerîmân řaft deprenişi Kaytosa beñzer

Nazm

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

(1) Bir bahâdur pehlevân ki hey‘et içre Qahramân
Bir emîr-i serkeşân ki şevket içre Nerîmân

(2) Öñce kıaķsa balıĝın maĝzın üzer nice semek
Sille şalsa Merriķün bozar ister emân

Neşr

Hakīm kavlince (9) Körtösı ‘ādī pehlevān şeddādı ol server-i şāhib kıranı Efrāsiyāb şāh-ı tūrānı bu vecihile (10) şecā‘ at ü şalābet ü mehābetile kıdd ü kāmēt ile şecā‘ at ü şevketile göricek taḥsīn-i āferīn (11) kılup andan pīline çengāl urup sürüp Efrāsiyāb önine varup muḳābil ü mu‘ārız (12) tırup siper duşına şalup el gürzine urup kişi kaçup ağız açup na‘ra (13) urup eyitdi ki benem pehlevān-ı Körtösı ‘ādī yādigārı pehlevānı şeddādı düşmān (14) elinden görmemişdür şād-ı Efrāsiyāb elinden idecekdür feryādı iy nüzgeler ḥuryādı (15) Efrāsiyābı ‘Anḳāyla ceng ide mi hiç zübāb lafa ḥācēt yoḳdur yiter saña cevāb tiz hūner (16) göster ki şimdi iderem menzilinı tūrāb

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- (1) Serkeşān yoḳdur ki ḳomaz ḥāḳ-i pāma ol seri
Pehlevān var mı cihānda tīgüm olmaz çākeri
- (2) Çünki olmaz muḳābil Merriḡ u keyvān-ı tır
Zerrece yoḳ gözlerümde ‘arş-ı a‘zam ejderi

Neşr

Hakīm kavlince Körtösı pehlevān server-i ‘Ādiyān böyle diyüp Efrāsiyāba gürz (18) havāle kılıcaḳ Efrāsiyāb Şāh ol çınar gümrāh nazar kılup yakından Körtösı gördi ki

[47a] (1) bir ‘ādī şeddādı pehlevāndur ki altındaḡı fil ḳara taḡā kendünün kāmēti bir ḳūsa dişleri (2) bedene beñzer başı ḳara oyuk gibi gözleri yanar külhāna beñzer ḳolları çınara ve eli (3) barmakları digerine beñzer bāzūları bezirḡāne direḡi gibi gövdesinün kılları dikene (4) beñzer boḡazı degirmen oluḡı gibi ayakları mināreye ṭabanları altı yaşşı ḥırmene (5) beñzer fil üzerinde oturmuş sedd-i İskender gibi veyā gök deñiz üstünde göḡe (6) gibi yüzi gemi zift gibi ḳara saḳalı aḳ yelkene bıyıḳları uzun serene ve burnı egri (7) dümene burnı içindeki kıllar demür çatal lengere kirbikleri elmās ḡançere beñzer

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- (1) Başı gümbed kāmēti ber‘us eli kārḡir menār
Yidi ḳat āhen geyür muḡkem demürden bir ḡişār
- (2) Gürzi kūh Elbürza beñzer Ḳāfa ḳaksa ide ḡürd
Tīgı yedi başlu evren ḡalḳı yutmaḡa umar

Neşr

Hakīm kavlince (8) Efrāsiyāb cabbār ol zālīm ḡünḡār Körtösı ‘Adīyi bu şalābetde göricek heyetine taḥsīn heybetine (9) āferīn eyledi daḡı at başın çeküp saḡ elin şol gürd-i ḡāḡında vü şol elin saḡ (10) gürd-i ḡāḡında ḳoyup ağız açup bir na‘ra urdı ki Efrāsiyāb na‘rasından yedi ḳat (11)

eline aldı Körtösü ‘ Adīnūn (15) kafasına rikāb üzerine kılçup kara bulud gibi gürzin havāya kaldurup bir gözü (16) ile dārbıla urdı ki Körtösü ‘ Adī kılçan beraber tutdı velī ceh-i kılçan ālā çok (17) türkmen tağılup perrān olup Körtösü ‘ Adī başın irüp gürzü Körtösün iki (18) çıkını başına irdi Efrāsiyāb dārbından Körtösü ‘ Adīnūn ayakları rikābından çıkup (19) gözü kararup baş cekzinüp filden yıkıldı. Körtös yirinden tūrınca Efrāsiyāb (20) atından inüp diledi ki Körtösü ‘ Adīnūn iki ellerin kafasında bağlayup cigerin (21) tağılaya ammā ki Süleymān cānibinden Mısr u Şām serverleri ‘ Arab ‘ Arba yegileri

[48a] (1) Mekke ve Medīne bihterleri Haleb ve Baalbek mihteri Süleymān icāzetile ön urup rahş u rahşān (2)sürüp Efrāsiyāb üzerine irüp el kılıca urup cenge tūrdılar ol tārāfdan Efrāsiyāb (3)oğlu Bīşenk Şāh kırk biñ güzīde erile atası Efrāsiyāb üzerinde ceng görüp at (4) şalışup kılıç şālīk ele alışup Efrāsiyāb üzerine irişüp Bağdād serverlerine kırışup dūşmān (5) leşkerine bulaşdılar seyf-i bürān şalışup şāhlı şāhı yolına cān baş ele alışup (6) ceng-i cidāl kılışdılar iki leşker iki cānibden kırışup kırışup kırılışdılar kahrāmāne (7) tūruşdılar on iki kez yüz biñ Süleymān leşkeri dāhı şāhları önünde ceng (8) görüp ders ü rahş u rahşān sürüp kırk biñ erile Ğavşet Bin Verdaşt beglerbegisi (9) Efrāsiyāb sancağı dibinde tūrup mā-bāki tūrān leşkeri vū sağ koldan Endelūs leşkeri (10) vū şol koldan Benī Aşfer çerisi on sekiz kez yüz biñ er olup at ü fil ü gergedān (11) sürüp Süleymān çerisin karşılayup Efrāsiyāb şāh üstünde cenge tūrdılar. (12) Ez-ān cānib-i Süleymān leşkeri Bağdād çerisi Mısr u Şām ulusu Kayşer-i Rūm erleri (13) Yunān mübārizleri Sührāb Şāh bahadurları ‘ Amalıka kavmi ‘ ādīler pehlevānları şeddādı şāhib kıranları (14) Benī İsrāīlūn on iki sıbtı begleriyle Kudūs Haleb dilāverlerini Süleymānla sancağ (15) dibinde kılup on iki sıbtıñ beglerinden ğayrısı on dört kez yüz biñ sipāhī (16) Efrāsiyāb çerisin karşılayup otuz iki kez yüz biñ er olup şāh u şāhı yolına (17) duruşup birbirine seyf ü şālīk uruşup ceng-i Süleymānī ve āheng-i Efrāsiyāb tūrānı itdiler (18) ölüm havfın gönülden sürüp kırışup kırışup uruşdılar şöyle kim kılıç şipildisinden (19) gürzigirān güpüldüsünden teberler düpüldüsünden at süheylinden taḡl u zenc borı şurna (20) nefīr firuldısından filler na‘ rasından gergedānlar kışırmasından taḡl u duḡl gürüldüsünden (21) aşḡab-ı kehf yirinden tūrup belkiledi zemīn ü zamān çarḡ u āsūmān inledi

[48b] (1) tās-ı felek gümledi Sinop şāhrāsı içi kılıç ḡançer şu‘ le sindi tutdı ceng-i sulṡānī kūruldı. (2) İki leşkerden çok er kırıldı kan Kāradeñiz gibi yiryüzinde ağıdı kan buḡarı (3) kara bulutleyin kāt kāt olup felege çıkıdı at tıynağından çıkan toz gök (4) yüzün bürüdi. Efrāsiyāb Şāh Tūrānla Süleymān’üz-zamān serverleri ol iki deryā gibi (5) leşker dilāverleri ol gün ‘ale’s-şabāḡdan tā vaḡt-i nīm cāşt olunca kim Kahrāmāna (6) Nerīmāna ceng itdiler birbirinūn gözlerine cihānı teng itdiler ve bir ‘azīm cidāl itdiler kim (7) zemīn ü zamān çerḡ-i āsūmān döneli tūralı ancılayın bir ceng-i şıḡāb dururmadı iki (8) cānibden her mīr ü sipāhī ḡūb u zıştı sipid ü siyāhı ḡallū ḡālince duruşdılar ḡaşmı (9) ḡışmıla uruşdılar tıḡ ü teberle kırılışdılar niceler erligile tūrup birbirinle kırışdı rahş-ı (10) rahşān sürüşdi tā olunca dūrüşdi ve ancılar ālūdelik ile yüzün düşdi delim bī-(11) diller muḡanneş-i cāhiller selāmet begane rast diyüp kılıç yüzünden kik yire kaçdılar. Erlik adın kazarımayup yüz şuyın yire saçdılar anca dilīr ü dilāverler mübārizler mihterler ād u şān (12) gözleyüp ğayret ḡamiyyet kılup baş u cān oynadılar her biri katre iken cānıla cūşa (13) gelüp baḡrīvār olup kaynadılar.

Nazm

Fā’ilātūn fāilātūn fāilūn

(1) Eyle bī-ḡad oldu ol dem ceng ü heng

Seng ü hâra kıandan oldu la' l reng

(2) Kıan deñiz oldu âdem başı gemi
Zulumâtı döşerdi dehre erdemi

(3) Araya döndi kılıçlar kesmeden
Kırpi okluya dönüpdı kesmeden

(4) Tır çıkardı göge baş zenburveş
Yağdurur el yire kıan yağmurveş

(5) Yirde şöyle çoğalurdı gökde rûh
Kıan buharı kıoparur tûfân-ı nûh

(6) Nîze-yi arşuñ igne ok şındı kılıç
Yıhmadan la' lin kıaba şındı kılıç

(7) Zî-libâs anı giye ' uryân kıalur
Nice ' uryân baş sözün bî-cân kıalur

(8) Bir taraıdan ceng ider şâhın ' ukâb
Açuben Sîmurğ per hemçün şehâb

(9) Çeşm-i düşmân çıkarup kıaynağ urur
Cismi a' lâ yırtıben çaynağ urur

Neşr

(14) Hâkıñ kıavlınce Çünkü Efrâsiyâb Tûrân ' askeri şâhlu şâhı yolına ğayret kıamiyyet [49a] (1) kıılup gerçi ki duruşdılar kıoç yigitler birbirinle baş baş uruşdılar seyf ü perrân (2) ' uryân çeküp birbirinle hâlişdiler zahımlar açışup kıanlar saçışup birbirinden baş u cân (3) alışdılar ammâ ki taqdîr-i Rabbânî emr-i Yezdânî şöyle vâkı' oldu ki şems-i duhâ kıubbe-yi felekden (4) zevâle döndüğü vâkt Efrâsiyâbuñ yegini tûrân leşkeri atı dınç eri dınç olmağın (5) Benî Aşfer çerisi ve Endelûs serverleri Efrâsiyâba yardım kıılmağın Süleymân ' askeri giceden (6) ğâfil bulunup niceleruñ atına ceng âletine elleri irmedüğünden tîğ ü hançer tır ü teber ellerine (7) girmedüğünden ve ata kıılıca dağı eli irenleruñ kıaymelü kıaymesinuñ ğâfil olduğı ecilden (8) ve nicesi zahımnak olup çok ceng kııldığı sebeıden ' Arab u ' Arba begleri yorğun olduğı (9) cihetden şiddet-i rûzigâr nekbet-i çerğ-i devvâr mâ-haşal emr-i Hâlık perverd-ğâr şöyle yüz gösterdi ki (10) gün zevâle döndüğü vâkt Efrâsiyâb çerisi Süleymân leşkerin sıdılar Süleymân sancığına (11) varınca sekîne-yi Tevrât Mûsâya irince ' Arab u ' Arba leşkerin kıırdılar Bağdâd medâyın (12) erlerinuñ cigerlerin yardılar Mısr u Şâm mihterlerinuñ cübbe ve cevşenlerin yağıdılar Kıayser-i Rûm (13) Yunân dilâverlerinuñ kıanların saçdılar ' Amalıka kıavminuñ kıarınların yardılar ' âdî pehlevânlaruñ (14) boynın burdılar Sinop şahrâsı toprağın âdem kıanıyla yağurdılar Süleymân nebî ' aleyhi's-salâtü vesselâm Efrâsiyâb (15) leşkeri ğâlib olduğın görüp ğayret ü kıamiyyet kıılup na' ra urup on iki sıbtuñ (16) beglerinle Benî İsrâîl beglerinuñ serverleri ve mihterlerine dört kez yüz bîñ âhen (17) pûş yehuda nesl-i Ya' kıub Yusuf aşlı ' arabî atlar nice Dımışk-ı Mısrî kıılıçlar taqınıcı şahların (18)

düşmânından şakınıcı ellerine kına yirine düşmân kanın yakıcı tîr endâz şehbâzlarıyla Ra'd Bin (19) Berķ ile Ķahdânı ' Arabi ile Şafvan Bin ' Uffân ile ' Anturi ' Adîyle Behrâmı ' Adîyle on (20) iki biñ zerrîn kemer hâş kulları kâfadar idinüp ħing-i İşhâķı Süleymân Efrâsiyâb (21) leşkerinden yaña sürdi on iki biñ enbiyâ dahı Süleymâna ĥaķdan nuşret [49b] (1) dileyüp her birisi katırlardan yire kıbleye karşı yüz yire sürüp Ĥaķdan Süleymâna nuşret (2) dilediler on iki biñ ' ulemâ dahı sekîne-yi başları üzerinde getürdiler Allâhdan Süleymâna (3) meded umup tekbi'r getürdiler andan Süleymân ĥazreti Mûsâ ' aşâsın eline alup Allâh'a şıgınuş (4) Efrâsiyâb leşkerine karşı varup seyf ü şâlık urup ģayret ĥamiyyet kılup cenge (5) tûrdılar ' Arab u ' Arba leşkeri Ķayşer-i Rûm serverleri Yunân pehlevânları ' Amalıķa merdânları (6) Bağdâd dilâverleri Mekke ve Medîne serverleri Efrâsiyâb leşkerine Benî Aşfer çerisine (7) Endelüs erlerine ol düşmân erine Süleymân yolına cân ve baş fedâ kılup tîğ ü teber uruşup (8) Efrâsiyâb çerisin seyf ile şıyup Giresuna sürdiler havâ yüzünden Sîmurğ kuşı dahı (9) yırtıcı tırtıcı kuşlar ile kara bulut gbi hevâ yüzünden kanad büküp düşman leşkeri (10) üzerine yıldırım gibi inerlerdi kiminüñ kaynaķ urup gözin çıkarup kiminüñ (11) toynaķ urup yüzün yarup dönerlerdi rûĥ kuşları ve Ķaķnûs kuşları fil ü gergedân (12) ĥorrahnoķ kuşları göge yilkeni gibi kanatların açarlardı kimi lengeri (13) kimi çatal toynaķların açarlardı âdemi inüp atdan kapup leşkerin minķârile didüp (14) kanların pelenk gibi şurup içerlerdi leşkerin başların hava yüzine taşıyup (15) uçarlardı gökyüzünden murğân leşkeri inüp düşmâna âhen iderdi yiryüzünden (16) insân ' asker-i Süleymân merdâne ĥaşmıla tûruşup ceng iderdi ma'âl-kışşa ' asker-i (17) murğân leşker-i Süleymân Efrâsiyâb çerisinle ol kadar ceng itdiler ki (18) kuşlar kaynaķ toynaķ urmağıla âdem-i zâd tîğ ü ĥançer nacaķ urmağıla Efrâsiyâb çerisin (19) girüsine sürüp yüzlerin döndiler ancaların ' ömr-i defterin dürdiler canların (20) gelmez yola gönderdiler. Efrâsiyâb ol cânibden Süleymân leşkeri ģâlib olduģın (21) görüp kırķ biñ erile oģlı Bîşengi ' alemi dibinde koyup bâķî on sekiz kez yüz biñ [50a] (1) Tûrân serverleriyle Endelüs mübârizleri ve Benîaşfer serfirâzlarıyla tûrân sipahisiyle düpdüz (2) ön urup seyf ü ' uryân kılup at ve fil ve gergedân sürüp Süleymân çerisi karşıladı (3) cenge tûrdılar gürz-i giranlara el urdılar ol deryâyı aĥterân gibi mevc urup (4) gelen çeriye seyf ü şâlık urup kaçdurup yüzün dönderdiler bu cânibden Süleymân peygâmbir (5) ol resûli muṭahhar sulṭân-ı ekber Efrâsiyâb-ı Tûrkün yine leşkeri ģâlib olduģın (6) görüp adl ü âdile ' Arab u ' Arba beglerinle çağırup kûl şalup na'ra urup on (7) dört kez yüz biñ er Efrâsiyâb-ı Tûrk leşkerine ģayret ĥamiyyet kılup seyf ü pûrrân (8) ĥançer ' uryân urup tûrân serverlerinin cübbe ve cevşenlerini Benî Aşfer Endelüs mihterlerinin (9) zırhların çûķalların üzerlerinde rişteleyin yaĥdılar kanların yeryüzüne saçdılar zaĥmlar açdılar. (10) ' Âdiler pehlevânları dahı çok ' acem beglerin tûrân yiglerin depelediler bu aralıķda (11) Süleymâniler Efrâsiyâb leşkerin döndürüp sancaģına dek sürdiler kılıca gelen erlerin (12) kırdılar. Efrâsiyâbı kürdü ol ķâri kırt bir zinde gergedâna binüp yine ģayret (13) kılup tûrân beglerine ķavl şalup adl ü âdile çağırup ķomañ diyü öñ urdı (14) tûrân serverleri Endelüs mihterleri Benî Aşfer dilâverleri dahı kaçup giderken döndiler (15) ģayret ĥamiyyet kılup cenâb degşürüp na'ralar çıkarup seyf ü şâlık şalışup tîğ ü teber (16) çalışup sū-yı Süleymânî leşker-i ĥaķanı dönderüp tuģlarına sürdiler bu aralıķda (17) Efrâsiyâbı kûrtle ol kaplan sînelü kırtla Bağdâd pehlevânı Ra'd Bin Berķ ol pehlevân-ı (18) şarķ u ģarbı ceng iderken birbirine muķâbil tûş geldiler nite Efrâsiyâb-ı Tûrk altmış (19) arşı ķâmetine yigirmi dört pâre ceng aletin üzerinde müretteb kılup yüz yigirmi batmân (20) demürden tûraba taṭtasıleyin bir seyf ĥamâ'il taķınuş üç yüz altmış altı ritli gürzi (21) girân degirmen taşınca var gergedân omuzı başında ejderha şırtı derisi [50b] (1) kayışından topuza şalup ĥırmen miķdârı pûlâd ķalkanı sînesine şalup bezirĥâne diregi leyin (2) âhen sūñüsün ķolına alup Sām-ı Sûvârleyin her kim ki sūñüsün ururdu eski (3) bizden iģne geķürür gibi bişi ön aradañ cübbe ve cevşen dimeyüp sôķup (4) cânların alup kanların yire döküp ve kimin dahı sūñü ucıyla havâyâ atup inerken (5) pûlâd tîğile çalup ĥiyâr mânendi iki

bölerken Ra' d Bin Berķ Efrāsiyābı görüp (6) bilüp rahş sürüp şece' at cevheri cigerinde berķ urup
Ra' dvār na' ra hāyı (7) kırup Efrāsiyāb-ı Türkūn öñün çavurup na' ra urup eyitdi ki benem
pehlevān-ı cihān (8) gir Ra' d Bin Berķ kılucım odına yanmışdūr düşmānıla ğarb şark iy Türk nā-
bekār (9) kaşşāb koyun sürüsün sürmegil senden alçaķ serverlere tīg ü ħançer urmağıl eriseñ uşda
(10) vardum ben erile ħuruş koç gibi merdānlar ile uruş

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Didi benün pehlevān Ra' d İbni Berķ
Tīgüm odına iderüm ħaşm-ı ħark
- (2) Zāl-ı dastān Rüstem ü Efrāsiyāb
Gözlerümde zerredür yāĥ u zübāb
- (3) Cenge girüp ele alsam seyf ü tīg
Ķan buĥarından felek bağlaya miĝi
- (4) Ķuvvet idüp zorla şalışam gürzü
Ķaf u Ķafasın ĥurd idem mānend-i büz
- (5) Cenge girüp şalar olsam şalıĝı
Ferşi şıyup oldururam balıĝı
- (6) Yirinden zor iderem Ķalduram
Ķarb urursam çerĥ-i mārı öldürem
- (7) Nerre diyüler heybetümnden derd ü ger
Uçsa şimurĝ üzerümnden per döñer
- (8) Ķahr olur hengüm görürse Ķahramān
Nerm olur rezmüm işitse Nerīmān
- (9) Ķünkü benün pehlivān Ra' d Bin Berķ
Tīgüm odına yanupdur ğarb ü şark
- (10) N'ola senseñ pehlevān-ı Efrāsiyāb
Ben pelengem sen Ķapumda bir zübāb
- (11) Tīgü uruben Ķanuñı şaçam senün
Hemçü evren Ķanuñı içem senün
- (12) Ĥāzır ol ki vardum işte üstüñe
Meşhedün Ķazsun buyuruñ dostuña

(13) Bu cihānı gözlerüñe teng idem
 Kānlarından yiri lāle reng idem

(14) Böyle diyüp pehlevān ururdı lāf
 Vir şalavāt Muştafāya bî-ḥilāf

Der beyān-ı temşilāt-ı dāstān-ı māzī

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

(1) Kāmiliseñ re'süñe dir kim 'aqlī
 Saña senden mişlile idem naqlī

(2) Tā vüçüduñ cevherin 'ilme'l-yaḳīn
[51a] Añlayasın sen seni bārık bīn

(3) Bu vüçüduñ fi'l-meşel milk-i 'Arab
 Kāl'a-yı Sinop olur cismünde ḳalb

(4) Rūḥ olur şāh-ı Süleymān cāzu nefes
 Tābi'-i ḥannās-ı vesves-i kennās

(5) Nefs-i levvāme durur Efrāsiyāb
 Ḳābil ol ıslāḥa itme sen şitāb

(6) Ḳaşd ider gönle gire dīv-i racīm
 Beyt-i Ḥaḳḳa bula rāh-ı ol le'im

(7) Çün Süleymān cehd ide gör nīk-nām
 Beyt-i Ḥaḳḳı itmeye şeytān maḳām

(8) Vir riyāzet birle nefsi kıl zebūn
 Tā ḥacāletle olmayasın ser-nigūn

(9) Ger dilerseñ göresin enver-i Ḥaḳḳ
 Bāṭıl işi terk idüben gözle Ḥaḳḳ

(10) Ko fena-yı milki terk it ki oldı fān
 Ol beḳāyı iste andadur cinān

(11) Ḥācet ol muḥtācı yok Ḥaḳḳdan dile
 Kim virüpdür ma'rifet sen de dile

(12) İhtiyāç ol şāha çāk u muḥtācı yok
 Milketinde zūlm ü ḳamğa bācı yok

- (13) Şayd aña ol itmedi kimse şikār
Bende aña ol Hālīk oldur âşikār
- (14) Biñ Süleymān dergāhında nemle anuñ
Ṭā' atını eyle çeşm-i nemle anuñ
- (15) Māsivādan geç bulasın hāzretin
Māumenden güç bulasın rahmetin
- (16) Rahmeti Hāḡdan dilerseñ yā emīn
Nefsi ıslaḡ eyle emīr'ül mü'minīn
- (17) Söz budur kim söyledi Firdevsī bes
Hāḡkı zikr it çāker olsun saña nefis

Der beyānı meclis-i aḡīr

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Şükr-i nāmaḡdūd ile şubḡ u şām
K'oldı yüz toḡsan sekiz meclis tamām
- (2) Vüs' atümüz olduḡunca söyledük
Nazmın emlāḡ neşrin aḡsen söyledük
- (3) Hāki gūyā eyleyen Hāllāḡ-ı Hāḡ
Hāḡına rızḡın viren rezzāḡ-ı Hāḡ
- (4) Ger ecelden vire mūhletle amān
Kim cihanda bulur 'ömr-i zamān
- (5) Zikr idem Şāh Süleymān kışşasın
Müstemi' den def' idem dil ḡuşşasın
- (6) Çün nizāmı söyleyem emlāḡ kelām
Ḳıla taḡsīn müstemi' den ḡāş u 'ām
- (7) Gūş işitmedüñ sözi ḡılam naḡl
K'ola şeydā gūş idüp ehl-i 'aḡl
- (8) Kim Süleymānnāme veş tāriḡi eşāḡ
Yok tevāriḡ içre hemtā bil ki şāḡ
- (9) Ne Süleymān mişli vār server begüm
Ne kitābı mişli var defter begüm

- (10) Müstemi‘ den budurur ammā murād
K’ideler Fidevsiyi hayrıla yād
- (11) İy Hudāvend-i cihān Yezdān-ı bāk
Nār-ı bostān idendür hāk-i tan
- (12) Hāki gūyā bādı ‘ ıssı eyleyen
Ferşi sıflı ‘ arşı ā‘ lā eyleyen
- (13) İy viren Firdevsi‘ye fehm ü ‘ ākıl
Seylden bunca kitāb aña nākıl
- (14) Enbiyānuñ hātemi Aḥmed hürmeti
Evliyā seddi Muḥammed ‘ izzeti
- (15) Luṭf idüp Firdevsiye firdevsi vir
Luṭfuñ öküş raḥmet eyle ol destgır
- (16) Bu kitābı okıyana daḥı hem
[51b]
Raḥmet eyle diñleye nāpış ü kem
- (17) Söz tamām oldu yaḳın oldu vü şam
Vir şalāvāt Muştafāya şad-selām

Süleymānnāmenüñ yüz toḳsan toḳuzuncı meclisinüñ zıkrindedür

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- (1) Halka-yı zülfün temennā eyler
Gör beni her dem ne sevdā eyler
- (2) Rindem ben şūfī dirler cümle halk
Nīk-i nāmı ya‘ ni peydā eyler
- (3) Her ne yir ki serv-i ra‘ nā görmişem
Yazın ol ḳadd-i dilārā eylerem
- (4) La‘ le nisbet itmışem göz yaşını
Gevherümi aşikāre eylerem
- (5) Hāk-i pākdan itmegil maḥrūm özüm
Yüz şuyın döküp ya deryā eyler
- (6) Dişlerün medḥine dilüm derdüne

La' lûñ añsam lû'lü-i lâlâ eylerüm

(7) La' lûñüñ yâdında olur âb-ı la' l
Çaddûñ ögsem serv ü levma eylerem

(8) Her seher ki gonca la' lûñ yâd idüp
Bülbüli bağlarda şeydâ eylerem

(9) Zülfüne Mûsâ ejderin teşbih idüp
La' lûñe nisbet Mesîhâ eylerem

(10) İy Süleymân mûruña eyle nazâr
Gör ne şîrîn söze meb'de eyler

(11) Hâk-i pâña sözi dürrin nişâr idüp
Işıguñ Firdevsî me' vâ eylerem

(12) Diñle imdi Şeh Süleymân kıssasın
Vir şalāvât söze inşâ eylerem

(2) Dâstân-ı ceng-kerden-i Efrâsiyâb u Süleymân u âheng-i sâhîrân

(3) Loğman Bin ' Âd ol hâkîm üstâd kavlınce mahzen-i esrâr aşhâb-ı tahkîk ü Eflâtûn-ı
(4) Yunânî yetmiş iki dilüñ tercümânı matla' -ı enver erbâb-ı tedkîk ol vechile nakl-i şahîh (5) ü
hikâyât-ı melîh kılop eydürler ki kaçan kim ol iki cihân-gîr pehlevân-ı kâmyâb (6) ya' ni ki Ra' d
Bin Berç Efrâsiyâb ikisi dahı cenge girüp erenler (7) meydânı içinde muqâbil mu' ârız ki oldılar
andan iki pehlevân-ı cihân ki birbirin gördiler (8) çünkü yakîni irüp ejderhâ gibi birbirine ki karşı
gerinüp sundiler bu taraftan (9) Tûrân şâhı cebbâr-nefs ehl-i şitâb ya' ni kim Efrâsiyâbı nazâr
kılop gördi ki bir (10) pehlevân-ı cihân merd-i meydân Süleymân nebî cânibinden meydâna girüp
çağırıp didi kim (11) benim Ra' d Bin Berç pehlevânı şarkı garb diyüp rahş-ı rahşân sürüp üzerine
geldi (12) ceng meydânı diler ammâ bir pehlevândur ki on altı pâre ceng âletin üzerinde ara yire
kılmış

[52a] (1) tıynağından kulağına dek geçimlü peleng necâd küh peyker berç seyrhâre sîm
müşk dem bād-ı pây (2) at binmiş buz paresi gibi eline bir mışrî kılıç almış melek'ül mevt gibi
karşusunda (3) тұrur Efrâsiyâb ğazâba gelüp yedi başlu avran gibi ağzın açup söz yirine (4) zehirler
şaçup eyitdi ki

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(1) Didi benüm pehlevân-ı Efrâsiyâb
Gürz urursam yıkıla çerç-i âsyâb

(2) Kahramânlar kahr olur itsem savaş
Çerç-i Merrih indürür tîğüm baş

(3) Zāl-ı dāstān gözlerümde nem degül
Yüz biñ ola düşmānum ger ğam degül

(4) Çerh-i Merrih itmeye benümle ceng
Şuda tinnin avlaram taşda peleng

(5) Böyle diyüp urdı na' ra Efrāsiyāb
Vir şalāvāt diñle kışşa bul şevāb

Neşr

Hakīm kavlince Efrāsiyāb-ı kürt böyle diyüp ol (6) tağ gibi gürzüni eline alup omuzuna kaldurup gergedān sürüp Berkvār ra' da irüp ra' d (7) vār na' ra urup hüm hücumıla Ra' d Bin Berke gürzin havāle kıldı ra' d pūlād qalkān beraber tutdı (8) amma ki qalkān cebe qalkān alacığı Türkman gibi iki dilüp perrān kılup tağıdup gürz-i (9) Efrāsiyāb Ra' duñ ikicigini ortasına toqunup başı cigzinüp göz kararup (10) iki ayakları rikābdan çıkup dırāz be dırāz yıkıldı Tūrān serverleri inüp Ra' duñ başın (11) kesmek isteyince 'ādiler pehlevānları ile Sührāb Şāh leşker-i 'Ameliqa dilāverleri (12) seyf-i perrān 'uryān kılup ve kimi tır-i kemān qola alup şest qabza rāst kılup (13) Efrāsiyābı oqıla atdılar Tūrān serverleriyle ceng itdiler qarışup qatışup uruştular sūñüler (14) şancışup sīneler sūñüşdüler gürz şālqlarıyla tırak tırak döğüşdüler baş u leşler hord (15) kılışdılar tiğ ü teberlerle başlar biçişup kanlar şaçışdılar tuş tuşa ecel kuşın atışdılar qalkān sīneler (16) dutışdılar kemendler atışup atdan erler alışdılar aşığa yukarı birbirin sürüşdüler her kişi (17) hallü hālince duruşdular kim turup düşdiler kim qorqup seyf yüzünden qaçdılar yüz şuyın (18) hāke şaçdılar kim mest ejderhāleyin gümreşup eger şediler ād u şan gözlediler Rüstem dastān çığırın [52b] (1) gözlediler

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

(1) Göz tolunup tā olunca vaqt-i şām
Ceng-i āşub itdi ğāyet hās u 'ām

(2) Nili Ceyhun oldı kan tutdı yeri
Qan buḡarından felek bağlar ğamām

Neşr

Hakīm kavlince ol (2) gün tā aḡşām olunca gün tōlınca gāh ceyş-i Tūrān gāh leşker-i Süleymān on ikişer (3) kez birbirini şıyup qaş kararınca bu resme çalışup uruşup kırılışdılar şāhlu şāhı (4) yolına baş ve cān virişdiler. 'Aqibet filler atlar gergedānlar yavaşıdı pehlevānlar merd-i meydānlar (5) yavaşıdı at fil gergedān geçimleri oqlar demreninden dörpiye döndi mübāriz pehlevānlar (6) oqdan oqlu kirbiye döndi çalışdan tiğ ü teberler yüzi çün gelüp destereye döndi (7) seyf yüzünde cūbbe ve cevşenler rişteleyin biçildi zaḡmlardan kanlar şaçıldı oqlar atılup (8) kişiler boş qaldı tır ü peykānlu sūñü dilinden qalkān ğalbıra döndi iki cānibden kavs-i (9) mihterler daḡı ceng-i ḡarbi sāzın qoyup aḡşām olduḡun tıyup Süleymān cānibinden kus-ı (10) ḡezl-i ṭabil

āsāyış çalındı çeri birbirinden cengi koyup ayrılışdığı bilindi kan içici (11) arşlan sīnelü kaplan kinelü serverler gönli dolandı ‘alemler şukqası çadırılı çadırından (12) yaña dönüp bulandı ululu ulusun gören dilāverler gözi kan yaş akıdup şulandı. (13) Ma‘ā’l-kışsa iki cānibden Efrāsiyāb-ı Tūrān begleri Süleymān dilāverleri at dizginin (14) dirüp haşımlu haşmından el çeküp gürzler topuza şalup kılıçlar kınına katılup üç siñirli (15) katı yaylar kurbana şalınup üç kanadlu bir ayaklu ‘anka yilekli okları kişi ağzına dizüp (16) raḥş-ı raḥşān sürüp sancaḳlu sancaḳına varup begli begi yanına cem‘ olup eşi (17) yoldaşu dügenleyüp at fil gergedān sürüp kılıç yüzünde düşen dilāverleri (18) arayup rezmgāhdan leş ü başların getürüp onların ağlayup zaḥm-nākların bağladılar. (19) Bu yañadan Efrāsiyāb u tūrān leşkeri Benī Aşfer ‘askeri Endelüs ulusu Sinop (20) şahrāsı kenarına düşmān cenginden el çeküp döndiler kaṭar mehārları turgurup [53a] (1) hayme vü ḥargāhların indürüp sayebān serāperdeler kuruṭ otaklu otaḡına indiler ḥaymelü (2) ḥaymesine kondılar ez-an cānib-i Süleymān peygāmbere ol nebī-yi ekber ol sulṭān-ı server taḳl u (3) āsāyış ki çaldırdı aman ārām sancaḡın yukarı ki kaldırdı on iki biñ enbiyā ile on (4)iki biñ sekine-yi Mūşāyı getürür ‘ulemāyla Yuşa‘ Bin Nun Mūsā vü Hārūn ‘alemlerin getürdiler Sinop (5) ḳal‘asından yaña dönüp ‘Arab u‘Arba begleriyle Ḳayşer-i Rūm serverleriyle Yūnān mihterleriyle (6) ‘Ameliḳa mübārizleriyle Bağdad şehbāzlarıyla on iki sıbtuñ begleriyle otaklu otaḡına gelüp (7) atlarından indiler leşkerli leşkerin kondurup çerisi çerisinle atların ḳaza koyup ceng (8) āletlerin üzerlerinden ayırup yataḳlu yataḡına varup zaḥmların bağladılar ölenleri çün ağladılar (9) muşibete uğrayanlar cān ciger taḡlaşdılar. Andan Süleymān ḥükm eyledi eş ü yoldaş (10) düḡünlediler server-i mübāriz yoḡladılar gördiler ki pehlevānlardan Ḳurṭosı ‘Ādī Zenṭuri ‘Ādī (11) Ra‘d Bin Berḳ düşmān eline girüp tutulmuş on iki sıbtuñ beglerinden ‘Arab ‘Arba yeglerinden (12) İlyā Bin Dāvūd Daniyal Bin Dāvūd ele girüp giriftār olup ceng oyunu içinde tutulmuşlar. (13) Süleymān nebī ol serverlerüñ giriftār olduğına acıdı yandı yakıldı ol acıḡıla ḥükm (14) eyledi. Mısr sulṭanı Celāle‘d-dīn seksen biñ erile leşkeriyle Mısr Şam ‘askerin cem‘ (15) idüp erigin at yigin saḳup bilāsınca alup raḥş-ı raḥşān sürüp düşmān yaraḡıyla (16) Efrāsiyāb cānibine Ḳaradeñiz kenarında ḳaravüle tırdı ez-an-ı cānib Efrāsiyāb-ı kürt daḡı (17) ḥükm eyledi tūrān pehlevānı Kehram yitmiş biñ Tūrān mübārizleriyle yigin erler saḳup dinç atlara (18) binüp Süleymān cānibine ḳal‘a-yı Sinopa ḳarşu ḳaravül olup tırdılar yir yirin gözciler koyup çeşm ü (19) ḳulaḳ urdılar Çünki iki düşmān leşkeri iki taraḑdan birbirine ḳaravül koyup ki kondılar. (20) Bu cānibden Efrāsiyāb-ı Türk ḥükm eyledi dīvān-ı ‘aẓīm ḳurdılar Tūrān begleri gelüp (21) dīvāna tırdılar server-i selāṭinlerle Endelüs melīki ‘Aḳran Şāhı Endelüsü Endelüs mübārizleriyle [53b] (1) Efrāsiyābuñ saḡ tarafında altun kürsī üzerinde geḳüp otırdı ve şol tarafında Benī Aşfer melīki Aṭḡāş (2) Ḥan Aşferi Efrāsiyābuñ şol tarafında ‘āc ābnūs taḡt üzerinde ḳarar itdi çün dīvān-ı (3) Efrāsiyāb ḳuruldı Tūrān bahadurları yir yirin pūlād kürsīlere diz çeküp tırdılar ellerin (4) gürzi girāna urdılar añı gördiler ki Efrāsiyāb oḡlı Pişengi tīḡzen ve oḡlı Ā‘zert şaf (5) şiken Ḳurṭosı ‘ādīnūñ Zenṭuri ‘ādīnūñ Ra‘d Bin Berḳ iki ellerin ḳafasında bağlamışlar can u (6) cigerin taḡlamışlar siyāset üzerine diz çökerdiler. Efrāsiyāb-ı Türk ol kaplan (7) kīnelü arşlan sīnelü köhne gürg ‘ādī pehlevānlarına nazar ḳılup gördi ki ol neheng (8) şekillü altmış yetmiş arşı ḳāmetlü ḳahramān şalābetlü şeca‘ātlü ḳuvvetlü pehlevān-ı ‘ādī yanlaruñ (9) ol yedi başlu evrenlerüñ ellerini ḳafasında bağlamışlar ḳahr eliyle cigerlerin taḡlamışlar (10) ol ‘izzetile beslenmiş vücudların ḥorlīḡıla miḡnet yirine getürdiler pūlād ışıkları başlarında (11) yoḡrulmuş ḳollarında ḳulcaḳları yoḡrulmuş cūbbe ve cevşenleri üzerlerinde rişteleyin biçilmiş yir yirin (12) zaḥm yeri açılmış kızıl ḳara ḳanlar ḳuḳal zirih üzerine saḳılmış boyunlarında demür zencir sercümlesi (13) ḥōr u ḥaḳīr siyāset nuṭkı üzerinde tıururlar arşlan gibi egreşüp çevre yaña ef‘i gibi (14) baḳup göz ururlar buḡur Efrāsiyābı Türk düşmān pehlevānların ḳarşusunda görüp evren (15) gibi baş ḳaldurup kaplanlayın göḡüs gerüp el dizine urup at ḳuyruḡı gibi bıyıkların (16) burup

kılları ucın kulaqlarına iltüp gâzâba gelüp Endelüs beglerine Benî Aşfer mübârizlerine (17) Tūrân serverlerine erlik şatup celladlara ki Süleymân otağına karşı bir puşte üzerinde ser-i (18) cümlesin dâr idüñ diyü siyâset kılup hükm eyledi. Yelnî baḥaḳlar çeküp cellâdlar daḥı yabru (19) peleng gibi gümrüşdiler egreşdiler ol pehlevânlar ıkaḳıyup yükrüşdiler elmâs baḥaḳlar çeküp (20) adım adışdılar ol ‘âdî pehlevânların boynı zencirine muḥkem yabışdılar dudsakları birbirinden (21) ıapışdılar dört yüz kırk dört ḥünḥâr cellâdlar cân alıcı kan dökücü ḥöryâdlar zâlim ü [54a] (1) cabbâr nefis bîdârlar pehlevânları dar itmege yidüp alup gidüp ıapışdılar ol taraftan (2) Sîmurğ ‘Anḳâ-yı Kâf rûḥ kuşunla Kâknûs kuşunla yırtıcı tartıcı atyâr ulularıyla Efrâsiyâb (3) leşkerine hava yüzünden inüp ceng iderken kiminüñ toynağıla yüzlerin ıarbuḫ zaḥm açarken (4) kanların yire şaçarken taḫl u âsâyişi ki uruldu ıaş ıararup aḥşâm olup iki leşkeri bir (5) birinden ayrıldı atyâr uluları daḥı cengden ıaynaḫ toynaḫ çeküp rezmgâḥ yirinden leşkerbaşlar (6) tartup getirüp Sinop ıal‘ asınuñ burçları başına ııkarup nîze ve ıaynaḫ urup tartmağı başladılar (7) tırnaḫ urup yırtmağı başladılar andan Sîmurğıla Kâknûs u rûḥ kuşunla biraz leş baş yiyüp ıarınların (8) toyrıncaḫ Süleymân dîvânına varmağı ḥâk-i pâyna yüz sürmege ıal‘ a-yı Sinop ıullesinden ıara bulut gibi (9) ıanatların açdılar ıazâ vü ıader mişli yirlerinden ıalkup uçdılar Süleymân dergâhına toḡrı uçup giderken (10) gökyüzünden yir alçağına baḫup düşmân leşkerin seyr iderken gördiler ki üç pehlevân-ı Süleymânîyi (11) cihângir ıahramânî dört yüz kırk dört cellâd ḥünḥârlayın elmâslar çeküp pehlevânlar ellerin (12) bağlayup cân cigerlerin taḫlayup boyunları zincir ḥör ḥaḳîr bir puşteye toḡrı sürüp giderler (13) kimi ardından itüp kimi önünden zenciri dutup ol arşanları yiderler bir bölük dilgüşâḳal cem‘ (14) olmışlar ıaplan-kînelü neheng sînelü üç ıurdu üşüp yiderler Sîmurğ görüp ıatında rûḥ kuşına (15) ve Kâknûs kuşına ḥaber virüp kuşlar dilince eyitdi ki bu pehlevân-ı ‘âdiyân Süleymân serverleridür (16) kimisi Sührâb Şâḥ mihterleri ve Bağdâd dilâverleridür imdi bu serverleri inüp ıapmak gerek (17) yanındaḡı cellâdları ḥelâk idüp toynaḫ ıaynaḫ urup ıarpmak gerek ammâ ki bu üç pehlevân bir (18) bir zencire bağlanmış bu üç arşanların bir demür odına taḡılmış eyle olsa ıanḫınuzuñ elinden (19) gelür ki bu üç pehlevânı bir uğurdan inüp ıapa tâ ki bunlara ziyân gelmeye Süleymân ḥelâk oldukların (20) işidüp dilperişân olmaya rûḥ kuşıyla Kâknûs kuşı eyitdiler ya ‘Anḳâ-yı Kâf ol pehlevânların (21) demür zencirlerine ıaynaḫ toynaḫ urmak demür pûlâd bende güşelerin kırmaḫ bizüm elümüzden gelmez zencirden [54b] (1) ḥalâş itmek sizden ıabup getürmek bizden didiler Sîmurğ ki bu sözi işidüp göḡi (2) dolandı yıldırım gibi ıanat бүкüp Kâknûs kuşunla ve rûḥ kuşunla gökyüzünden yiryüzine indiler (3) ḥışm gibi cellâdlar üzerine döndiler ıaynaḫ toynaḫ urup cellâdları taḡıtdılar kimi ıabup elma gibi (4) havâya atdılar ve kimisinüñ toynaḫ ıaynaḫ urup etin dıtdiler ve kimisin minḫarıla şıḫup ıolun budun (5) şıyup yabana atdılar andan Sîmurğ kuşı atyâr başı murḡân-ı ıaf ol üç pehlevânların merd-i (6) meydânların demür pûlâd el götürmez zencirlerine kimi lengeri gibi âhen toynaḫlı ıaynaḫların (7) açdı zencirlere toynaḫ ıaynaḫ urup zür idüp eküp ıırup demür ḥalkaların yabana şaçdı (8) andan ıartosı ‘Âdiye işâret itdi. Sîmurḡuñ arḫasına bindi ve iki eliyle Sîmurḡuñ göḡsin (9) ıucaḫlayup muḥkem tutdı ve Ra‘d Bin Berḫ Kâknûs kuşı ıignine alup getürdi rûḥ (10) kuşı Zenḫuri ‘Âdiyi omuzına alup getürdi. Ma‘al-ıışşa Sîmurğıla ol iki kuşlar ol üç (11) pehlevânları ıiginlerine alup ıanat açup uçdılar yirle gök arasından sürüp Süleymân (12) dergâhına geçdiler peykîler ol ḥâli görüp cellâdların nicesi ıırılıp ve nicesi zaḥmnâk (13) olup Efrâsiyâb nazarına vardılar Sîmurğ kuşıyla kuşlar gelüp cellâdları ḥelâk idüp pehlevânları (14) alup ıabup gitdiklerin Süleymândan yaña ilettdüklerin ḥaber virdiler Efrâsiyâb işidüp (15) ve ey kim ıaḫıdı yıldırım gibi şaḫıdı eyitdi ki bu demürçi oḡlı zenbîl urucı ‘arab cebenüñ ‘âdî (16) itlerini ḥoş tutmuş idüm ceng oyunu içinde ötmüş idüm amma ki ol iki başlu iki (17) dillü Sîmurğ kuşı ıurtarup ḥalâş eylemiş ammâ ki nâr-ı nûr-ı yârı ıılursa ben didüğüm olursa ne (18) anuñ itlerin kuşların ıoyam ne leşkerin yiryüzünde yüriyüp göçen erlerin ıılıḫdan geçürüp ıırayın (19)

gökyüzünde kara bulut gibi dürüyüp ‘âsumânı bürüyüp kanat açup uçan kuşların ok urmağıla (20) cânların alup kanatları yünün döküp yir yüzünden şerrin ireyin.

Nazm

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

(1) Ol ‘arab cebe Süleymân leşkerin
Vaḥş u ṭayr u nāgeh verse ‘askerin

(2) Şubḥ dem ki iricek vaḳt-i seḥer
[55a] Leşkerin kırup idem zîr ü zeber

(3) Barmağından ḥâtemin alam anuñ
Kara yire ḥazretin şalam anuñ

(4) Yıl götüren taḥtına olam süvâr
Düşmânın şâd dostın idem ḥôr u zâr

(5) Böyle diyüp urdı lâf Efrâsiyâb
Diñle imdi kışsa nedür kâmyab

Neşr

Ḥakīm ḳavlince Efrâsiyâbı kürt pehlevânı dest-i bürd (2) bu vech ile lâf urup olunmaḳda meclis-i ḥâş kırup ‘îyş u nûş ḳılmaḳda bizüm kışsamuz ez-ân cânib (3) Süleymân Peyḡâmbere ol nebi-yi servere geldi ol zamân kim Süleymân nebî devletile gelüp otağına (4) ki indi cem‘ -i begler otaḳlu otağına kim ḳondı Süleymân daḥı on iki biñ enbiyâ ve on iki (5) biñ ‘ulemâ enbiyâ ile Loḳmân Ḥakīm Âşâf Bin Berḥiyâ ile mescid-i bargâhına varup pâk şudan (6) arı âbdest aldılar Süleymân imâmlık idüp şeri‘ atince aḥşâm namâzın ḳıldılar evrâd okuyup tesbîḥ (7) söylenüp namâzdan niyâzdan fâriḡ oluncaḳ Süleymân yirinden ṭurup tâc-ı usûfî örünüp ḥil‘ at-ı Ken‘ânı geyüp (8) salṭanat taḥtında ḳarar ḳılıp oturdı server-i selâtinler gelüp Süleymâna istikbâl ḳıldılar sağ tarafında altun (9) gümüş kürsiler üzerinde Yünân sultânı Ḳûṭah anı Yünânî ‘Ameliḳa melîki Sührab şâh oturdılar şol tarafda (10) ‘âc-âbnûs kürsiler üzerinde Ḳayşer-i Rûm ile Bağdâd ḥalîfesi Tübbâ‘ Bin Aşda‘ oturdı on iki sıbtuñ (11) begleri daḥı sağ u şol yirlü yirinde ḳarar ḳıluban oturdılar dört yüz kırk dört ehl-i ḥikmet (12) ḥükemâ vüzerâ ile Loḳmân ḥakīm Feylesof ḥakīm Baṭlimosı ḥekim Âşâf Bin Berḥiyâ ümerâ ve zürefâ Süleymân (13) nazarında taḥt-ı-pâ kenârında yirli yirinde oturdılar yedi biñ yedi yüz yetmiş yedi pehlevân-ı ‘adî yadigâr-ı şeddâdı (14) ve kimisi ‘Arab bahâdurları kimi Ḳayşer-i Yünân mübârizleri kimi Türkî kimi Bağdâdî demür pûlâd kürsiler üzerine (15) geḳüp yedi başlu evren gibi her biri diz çeküp ṭurdılar şol ellerin ḳılıç ḳabzâsına başup sağ (16) ellerine demür pûlâd gürzlerin ḳaldurup omuzlarına urdılar on iki biñ zerrin kemer ḥâş ḡulâm-ı serv- (17) ḳâd lâle-ḥad her biri dilber ü dilârâm gemisi tîḡ ü ḥançer kimisi tîr ü kemân kimisi şâlık kimisi zerrîn (18) pûlâd siper ṭutup Süleymân ḳafasında salṭanat taḥtı ardında ayaḡın ṭurdılar üç yüz altmış altı altun (19) çıbıḳlu çavuşlar ve gümüş degneklü ḥâcibler dergâh-ı Süleymânîniñ sağ u şolunda ṭurdılar gelene [55b] (1) gidene göz urdılar ekâbire icâzet virüp eşyâyı ḳapudan irdiler ma‘a’l-ḳışsa çün ol gice (2) içinde dîvân-ı Süleymânî ki ṭurdu ictimâ‘ -ı insan bârgâh-ı Süleymânî girdegird ḳuşadup ḳavm-i maḥşer (3) gibi kim ṭurup kim

oturdu hūnu Süleymān dahı geldi begler önine şofra çekilüp elvān elvān ni' metler yindi (4) şafdan şofra getirülüp şeker şerbetleri gelüp ki içildi pīrlar ağzından du'ālar kıılınup ba'de't- (5) ta'ām sözde söz çıkup Efrāsiyābdan haber açıldı Süleymān ammā ki Qartosı 'ādīnūn Zenṭuri (6) 'ādīnūn Ra'd Bin Berḳūn tutulduklarına Türk oynuna aldanduklarına ğam-ğīn olup otururken (7) qarındaşı Eyleya vü Danyaluñ n'olduğun bilmeyüp āh idüp gögsün ötdürürken nā-gehān pādīshā-ı medenī (8) içerü gelüp Süleymāna müjde kıılup ider yā shāh-ı cihān Eyleya vü shāhla qarındaşıñ Daniyāl (9) ol ferhunde-yi fāl nīk-hāl sağ selāmet bī-melālet uş geldiler diyü haber virdi Süleymān (10) ta' accüb kıılup şād olup qarşu çıkup 'izzetile alup içerü geldi taht kenarına yanına alup (11) hallerin hātırların şordı düşmān elinden tevcīhile hālāş olduñuz diyü su'āl kııldı eyitdiler ki yā nebi (12) Allāh kaçan kim tūrān leşkeri bizüm ikümüzizi ortaya alup ceng itdiler kafadarlarımızı (13) irüp yardım iden serverlerümüzü kıırup atlarımızı sigirleyüp düşürdüler cübbe ve cevşenümüzü (14) toğramağa kılıç uruşdular anı bilürüz ki hıızır nebī ki hāzretüne dāim gelür hālq gözünde (15) nihān sen Süleymān gözinde 'ayān hāzretüne ki hizmet kıılır boz atına binmiş 'alevī saçların yapmış kudrete (16) sūñüsün eline almış geldi bizüm üstümüze kılıç çeken Türkleri ceng idici gerekleri (17) ol bahādūr yürekleri her birisin sūñü ile urup üzerümüzden irüp ikimizüñ sağ ellerine (18) mübārek eliyle yapışup tıtdı gözümüz açup bakınca kendümüzü dergāh önünde gördük añı (19) bilürüz ki hıızır hāzırken gözlerümüzden ğayb olup gitdi diyü Süleymāna hikāyāt itdiler. Süleymān (20) işidüp şükr-i yezdān göñlünü hāndān itdi her birine māl ve memleket pādīshāh-ı medenīye (21) dahı müjde kııldığuñın zerrīn muraşşā' hāş hīl'āt virdi. Añı gördiler ki peyk-i Süleymān hüdhüd [56a] (1) dergāhı Süleymānīden uçup içerü girdi serīr-i Süleymān üzerine indi taht merkezine kōndı (2) sağ kanadın yilken gibi yukaru kıaldurup şol kanadcığın yiryüzine döşeyü Süleymān nazārında baş koyup (3) taht-ı pā öpüp yüzünü yire sürdi andan baş ipūñ kıaldurup kuş dilince Süleymāna eydür yā nebīyyu'llāh müjde (4) olsun ki shāh-ı murğān Sīmurğ 'anḳa Rūh kuşunla Qaknūs kuşunla Qartosı 'Adī nazārı 'ādī Ra'd (5) Bin Berḳi Efrāsiyābı Türk cellādlarından kıurtarup uş getürdiler dergāha yitürdiler diyüp kuş dilince (6) müjde kıılup Süleymāna haber virdi. Süleymān şād olup emr itdi kıapuda tūrān hācibler altun çıbık getürür (7) çavuşlar kıapuda Tūran serverleri dilāverleri ümerāyı vūzerāyı kıabunuñ iki yanından irdiler yoldan şavol (8) diyüp Sīmurğa yol eylediler ezyin cānib-ı sīmurğ 'Anḳa Rūh kuşunla Qaknūs kuşunla ol üç pehlevān (9) arḳalarına ki almışlardı der-gāh-ı Süleymānīye muḳābil gelicek havā yüzinden der-gāh önüne sūzülüp (10) indiler kıapu önünde kanad devşürüp peri veş kōndular andan Qartosı 'ādī Sīmurğ çıkınından yire kōndı (11) ve rūh kuşı ve Qaknūs kuşı Zenṭuri 'ādī Ra'd Bin Berḳ çıkınlarından yiryüzine şalup ol üç pehlevān (12) Sīmurğ önlerince rūh kuşı ve Qaknūs kuşı sağ u şol yanlarınca Süleymān dergāhından içerü girdiler. (13) Tavus var yürüyüp içtimā' ı insanı söküp serīr-i Süleymān önüne irüp taht-ı pā öpüp (14) yüz yire sürüp kuşlar dilince eyyām-ı devletine du'ā kııldılar 'aḳablarınca ol üç pehlevānlar dahı geldiler Süleymān (15) nazārında baş koyup eyyām-ı rif atına şenā kııldılar. Süleymān serverlerin bendden āzād nazārında şād göricek (16) şükr ü yezdān itdi andan hükm kııldı mihterler altun gümüş nişāme getürdiler altun nişāme Sīmurğ (17) gümüş nişāmeler rūh kuşı ile Qaknūs kuşı geçüp oturdılar ol üç pehlevān dahı pūlād kürsilere (18) diz çöküp oturdılar Efrāsiyābuñ çeşm itdüğün ve siyasetin ol cellādların şecā'atin ve Sīmurğ (19) kuşınıñ ceng ü cidālī ve şalābetin mehābetin demür pūlād zincīrleri kıaynağı ile çeküp yüzüp çevre (20) saçduğın pehlevānları omuzına alup kanad açup uçduğın Süleymān der-gāhına geçdüğün der-gāh (21) önüne havādan indüğün sāyebān önüne kōnduğın hikāyāt itdiler Süleymān işidüp Sīmurğ 'Anḳāya [56b] (1) dilince tahşīn-i āferīn kıılup nevaht itdi andan hükm eyledi Sīmurğ önüne ve Qaknūs ve Rūh (2) kuşları önlerine tāze kıoyun ve kıuzı leşlerin getürdiler altun sinilere kıoyup önlerine (3) yitürdiler ol atyār uluları dahı Sīmurğıla ol ciki kıoyun kıuzı etlerine kıaynaḳ urup yırtıdılar ditdiler (4) nefislerine ğıdā virüp

karınların toyorurp Hakkâ şükr Süleymâna du‘ â itdiler andan Süleymân mihterlere (5) işâret itdi bâkiyye kalan etleri ve sünûleri ilikleri siñirleri kemükleri giderdi (6) kuşlar şaffında olân serîri pâk itdürdi andan çünkü Süleymân Sîmurğıla atyâr uluların (7) yidürüp içürüp toyardı ol gelen üç pehlevânları dañı ni‘ met buyurup toyardı her birine (8) hil‘ ât-ı hâş geyürdi. Andan Sîmurğ ‘ Ankâ Hüdhdüd işâret eyledi kuş dilince yanına kığırup söyledi (9) eyitdi var atyâr ulularına haber eylegil kuş dilince benüm ağzumdan her birine söylegil gerçi (10) kara gökcebe içindür velâkin gayret demidür hamiyyet dün-ı eyyâmdur düşmân hengâmıdur ne kadar (11) kuşlar var ise cem‘ olup kanat açsunlar yirle gök ortasında Süleymân leşkeri arasında (12) otağ-ı Süleymânîye muķâbil pervâza тұrup ön urup yırtıcı tartıcı kuşlar dillü dilince şakıyup (13) ötsünler âvâzların işiden düşmanların Süleymân gayretinden saltânâtı şevketinden murğân leşkeri (14) ‘ azametinden atyâr uluları şevketinden cigerlerin hûn Efrâsiyâb hâlin dîger-gün (15) itdiler Hüdhdüd ki Sîmurğ sözün işitdi ‘ Ankâ emrine ita‘ ât ki itdi kanat açup uçup dergâh-ı (16) Süleymâniden taşra çıkup gelüp atyâr ulularına geçüp kal‘ a-yı burc-ı Sinop üzerinde (17) oturan dane yiyen kuşlar serveri tavusa ve yırtıcı kuşlar serîr-i murğânı şehbâz ‘ uķķâba ve tavşancıl ve kartal (18) fil-cümle cem‘ i atyâr ulularına haber eyledi Sîmurğ sözün söyledi andan atyâr uluları perende (19) a‘ yanları murğân ser neferleri tıyûr serhengleri dane yiyici tartıcı kuşlar bihteri şâh-ı murğân ya‘ ni (20) tavus şâhib-i cevân murğ-ı cenneti cenân enis-i hûri Rıdvân emr eyledi dane yiyen tartıcı kuşlar (21) uçdılar yirle gök arasında Süleymân otağına muķâbil dört mil yirden yukarı havâ-yı fenâda maķâm-ı [57a](1) ‘ ülâda ol cennet kuşı hûri Rıdvân işi tavus pervâza тұrdı bedr-i kamer gibi nûrânî (2) tâcı başına uruben lâciverdi muraşşa‘ muķanna‘ murabba‘ münakķaş zer-beft cübbesin egnine alup Cibril (3) emîn şıfat peri hey‘et Sîmurğ şüret elmâs ve sūseni ve cinnî rengin tezyîn kanadların (4) kavş-i kızağ gibi añup ve gâh ‘ âlem-i Süleymânî gibi kanadın yayup gâh melek şıfat havâ-yı (5) fenâda pervâz urup devrân iderdi gâh melek hey‘et maķâm-ı ‘ ülâda cevân iderdi gâh bād-ı şabâ (6) gibi rakşa girüp Hıta-yı Hoten âhûsı gibi müşk efşanlık kılurdi ve gâh yine ayaklarına (7) bakup ğamgin olup ötüp ön urup na‘ rasın felege gözi yaşın semege irişdürüp (8) dil-perişanlık kılurdi. Sağ tarafında tavus kuşının tūtî kuşı тұrmışdı hıdır hâzır şıfat (9) sebz reng libâslar geyüp şehla ve mestâne gözlerin süzüben hûri-yi cennet gibi sebze pūş oluben (10) kendüzin düzüben kızıl la‘ lin leblerinden şeker efşanlık idüp hıtâlu paylarına bakup hürrem olup (11) ğandanlık idüp dilince Süleymân devletine du‘ â kılup hūb elhânile maķâm-ı nevâda hevâ-yı fenâda ğazel (12) hūnluk iderdi ve gâh Hindüstân diyârı önüne düşdükçe ğubb‘ül vaţan minel imân ğasret (13) cigerine irişdükçe tūtî‘yi yâran ğasretinden çerh-i rüzgâr şiddetinden ciger-hūn olup (14) efğan kılup ve tūtî kuşı yanında bülbül kuşı тұrdı ki ‘ ârifâne misk-i elmas libâsın geyüben gül ğayâlin (15) dile getirüp ‘ âşıkâne boynın egüben ğoncanın ğülzâr içinde gelüp ğonca itdüĝin ki yâd iderdi (16) hūb elhân âvâza birle ötüp ğuş iden ğam-ĝin dilleri dilşâd iderdi gâh hâr ikenden (17) ciger hūn olup feryâd iderdi. Bülbül kuşı yanında durrâc kuşı тұrdı ki ğacıyâne munezzeh (18) ilâh şâhı ğırķasın ğerdânına şalmış idi gözlerine işfahânı sürme çeküp zıkr-i Ħakkı diline almışdı yâ Ħakk (19) diyü Süleymân devletine du‘ â kılurdi. Ol gice hava-yı fenâda pervâz urup şakıyup ötüp yanup (20) yakılurdi turrâc kuşı yanında tavusun sağ tarafında kırlanĝuç kuşı pervâza тұrmışdı miskini (21) ğırķasın egnine almışdı ‘ İsayı mücerred muĝib gibi siyeh ridâ‘sın ğerdine şalmışdı şehla gözlerine [57b] (1) medenî sürmesin çeküp elhân-ı âvâzıla dile gelüp şakırdı seb‘ a-yı hūn üstâd-ı ğâfız gibi (2) kırat üzre gâh Hüseyn ü gâh hava yüzünde maĝbûb âvâzıla hava yüzünde ve‘l-fecr âyetin dile gelüp (3) okurdi âyet-i kerîm kılcıla şeytân boynun tokurdi kırlanĝuç yanında hezâr dastân dañı ‘ ârif hindi (4) gibi zarîf şerîf sındı gibi siyeh ğırķasın ğerdâna şalmış idi bülbül ü turrac u kumrı (5) gibi faşîĝ dile gelmişdi ol gice ol dañı rû-yı felekde hūb âvâzıla bir degül hezâr (6) dâstânlar okurdi ki insan degül ‘ âşık oldu melekde hezâr dâstân yanında kumrı kuşı dañı (7) ‘ âşıkâne nemed-i siyâhın boynına şalmış idi dost firâķından gâh nidem âh

dost diyüben feryād (8) iderdi gāh ‘ışk-ı mecāzī ḥaḳīḳīye tebdīl idüp yā kerīm yā raḥīm diyü ḥaḳḳı yād iderdi (9) ve kumrı yanında gügercin kuşu pervāza tırımıdı ki hıṭā-yı ḥoten ısfahānī ḥūbları gibi (10) münakkaş müzeyyen rengin libāsın hil‘āt-ı ḥāşın çıkın üstüne aluban laṭīf ü ra‘nā ḥūb u zībā çifti (11) yanına gelüben ki ‘āşık u ma‘şūk gibi leb lebe ağız ağıza virüp la‘lin tutağın (12) şeftālusi kandanı kanardı ve gāh dişisiyle mevlāna ḥünkār müridi resmince pervāne-vār semā‘ya (13) girüp rakş urup cevelān kılup dönerdi gāh rakşıla havadan Süleymān otağı üzerine (14) yıldırım gibi inerdi ve gāh yine perrān olup ok gibi felege çıkup dane yiyici kuşlar (15) pādīşāhı tavusdan yaña inerdi kışsa’yı dirāz kılmayalum tavus kuşının sağ yanında gügercin katında (16) süglün kuşu ve şeftbin ü şefārāta ve şavṭ veccli kuşu ve keklik yeyilü ve geyük ve çekük (17) ve ḥoros ve zezur ve zemace ve ğarğar ve şıkıraq nice bunun emşālī dane yiyici tırtıcı murğān cinsi (18) pervāza tırımıldı ammā ki tavus kuşının sol yanında tırna kuşu pervāza tırımıdı ki (19) Efrāsiyāb veş ebru reng libāsın geymişdi peri şıfat ibrişim tillü ince yilekli laṭīf (20) yünlü kanadların serāperde-yi Süleymāna muḳābil havada yapmış idi ammā ki Süleymān seririne (21) karşı yiryüzine inmege nazār-ı Süleymāna karşı konmağa ol maḥbūblar otağası yünlerin pehlevānlara [58a](1) nevcüvānlara nişāne için şınmağa can virürdi. Velī ol gice dün içinde kuşlar şafında pervāz (2) ururdu tırna yanında laḳlaḳ tırımıdı yemenī ‘aḳīḳi gibi leblerin açup şabā ḥūbları gibi (3) aḳ ḥarīr libāsın egnine alup siyeh pīrahene etegi yakasın yakadan etekden açup sacuben (4) nefsine inşāf virüben pīr-i ḥorasānī gibi zıkr-i Ḥaḳḳa meşğul oluben ḥaḳ ḥaḳ diyüben şakırdı. (5) Efrāsiyāb çerisi öninden bekleyüp kaḳırdı laḳlaḳ yanında baykuş ile onu daḥı (6) tırımıldı sālīkāne baş hırkaya çeküp meşāyihāne köhne pūş-vār hırkaların (7) çıkınlarına şalmışlardı naḥnū ḳasemnā¹⁴⁸ āyetin dilde tekrār idüp kısmetine rāzı olmuşlar idi (8) gāh Süleymānuñ eyyām-ı devletine du‘ā kılup şād olup şakırlardı gāh Efrāsiyābı Türkün (9) zulm cidālın anup nefrīn idüp kaḳırladı fil-cümle kışsayı dirāz kılmayalum tavus kuşının (10) sol kalbinde kuşlar şaffında baykuş önü yanında ḥummara ve ḥazbe ve serçe ve bağırdlaḳ ve bıldırcın (11) ve anuñ emşālī kuşlar havā-yı fenā yüzünde tıruurlardı ol dün içinde Süleymān otağı ḳubbesine (12) muḳābil pervāz ururlardı Efrāsiyāb leşkeri ta‘accüb idüp engüşt ber-dehān (13) ururlardı ammā ki yırtıcı kuşlar pervāz yirine gelmeyüp her birisi kanad açup ḳal‘a burcı (14) üzerinden uçdılar Efrāsiyāb leşkeri üstüne geçdiler ol ḳara gürün içinde gök (15) yüzünden kanad büküp tūrān çerisi içine yıldırım gibi inerdi toş geldükleri at ve (16) fil ve gergedānuñ gözlerin ḳaynaḳ urup çarparlardı Tūrān serverlerinin Endelüs ve Benī aşfer (17) dilāverlerinin ḥaymelüsinden taşra çıkan erün minḳarıla toynaḳ ḳaynaḳ pençe urup (18) yüzlerinin etin ḳoparup soyup derisin serperlerdi filler uşmış gibi ḳal‘adan leşker (19) içine zenbūr uşmış gibi ammā ki nice zenbūrıla sinek ol kuşlar ḍarbından dūşmān leşkeri (20) incinüp ḥayrān oldu rūḥānī ve melek ki ol cengi görmedi. Gökyüzinde merriḥ ve felek yırtıcı (21) ceng idici kuşlardan yirle gök arasın tutdı kanat kıyırık yilek

Nazm

[58b]

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- (1) Tutdı yir gök arasın cümle yilek
Kim görünmezdi tıyūrdan bu felek

¹⁴⁸ Zuhuf 43/32

- (2) Tutdı gögüñ yüzüni murğān perī
Kıpladı murğān felekde hāveri
- (3) Şāh-ı murğān arada sīmurğ hem
Zabı idüben tırımıdı murğ hem
- (4) Yırtıcı kuşdan tölupdı bu hava
Bülbül durrāc iderdi hoş nevā
- (5) Yırtıcı vü tırtıcı cümle tıyūr
Hālķı tesbīh iderdi bī-kuşūr
- (6) Diñle imdi kışsa nedür yār-ı cān
Vır şalavāt Muştafāya şādumān

Neşr

Süleymān otağı üzerinde yirle gök arasında sāyebān olup tırmağda çifti çiftile (2) cinsi cinsile baş başa çatup kanat kanada çatup tırmağda pervāz urmağda o yañadan (3) yırtıcı kuşlar ‘uqķābı kanatların açup her birisi kazā ve qader gibi uçup Tūrān leşkeri (4) düşmān ‘askeri üzerine varmışlardı hava-yı fenādan inüp at ü fil ü gergedān (5) server-i selātin ve tığzen-i Türk Türkmen Endelüsi ve Aşfer vaşşāf-şiken gözlerini (6) yüzlerini tıyānā kaynağ urup yırtarlardı. Düşman leşkeri dağı kuşları görüp tır ü kemāna (7) el urup şaşt kabza rāst kılp ol dūn içinde yırtıcı tırtıcı kuşları oklarıyla (8) atarlardı. Efrāsiyāb mübārizleri Endelüs dilāverleri Benī Aşfer serkeşleri her birisi (9) uşāğı irisi ceng itmekde bu taraftan Süleymān nebī saltanat tahtında oturup dīvān-ı (10) Süleymānī tırup Sīmurğıla Qaknūs kuşı ve rūh kuşı dağı altun gümüş nişāme üzerlerinde (11) oturmuşlardı. Şehbāz u sunkur u belbān gibi altun gümüş nişāmeler üzerlerinde karar kılmışlardı. (12) Andan Süleymān baş kıldurup çevre oturan server-i selātinlere ‘Arab pehlevānlarına Haleb (13) merdānlarına Mısıır u Şām serkeşlerine Mekke ve Medīne dilkeşlerine Qayşer-i Rūm bihterlerine (14) Yunān mihterlerine ‘Amelīka tığzenlerine ‘ādīler şaf-şikenlerine Bağdad tığzenlerine eyitdi (15) iyi iş görmiş mübārizler ceng ü cidāl idici ser-firāzlar iş soñın şanısuñ Efrāsiyāb ile yārın nevcehile ceng idelüm tanısuñ her biriniz rāy-ı tedbīr eyleñüz bildükli bildigünüz [59a] (1) baña söyleñüz işidelüm aña göre devlete lāyık iş idelüm didi. Süleymān eyle diyicek (2) her bir ümerā vüzerā hükemā ‘uqālā her biri bir söz söylediler ‘aklı yitdügince başıret kuvvet virüp fehmi (3) itdügince dile gelüp söylediler nite evvel Mısıır sultānı Celāle’d-dīn eyitdi gelün bu gice (4) düşmāna şebhūn idelüm gāfil iken Tūrān leşkerine kılıç urup cigerlerin hūn idelüm başup (5) şıyup zebūn idelüm didi. ‘Amelīka sultānı Sührāb Şāh ol ‘ādīler melīki nīk-heva şeddād-ı (6) şedīd aşı-ı ‘ādī Şemūd nesl-i şehin-şāh eyitdi yā Süleymān’üz-zamān sen Süleymāna şeb-hūn itmek ‘ārdur ki (7) Hāzreti sultān-ı rüzgārdur şabāh olsun fil ü gergedāna süvār olalum Tūrān leşkerine (8) kılıç urup kahramāne ceng ü Sām Süvār kılalum Sührāb Şāh böyle diyicek vüzerādan serd kıtar-ı (9) vüzerā server-i ‘ulemā ya’ nī vezīr-i Süleymān Aşāf Bin Berhīyā eyitdi yā şāh-ı cihān iy Süleymān’üz-zamān (10) bizüm leşkerimüz gāyet zebūndur ekşerī zahmlu hālleri dīger-gūndur düşmān elinden hālleri (11) ciger-hūndur aşikāre ceng itmek Tūrān leşkerine āheng itmek gāyet zarardur ihtiyāt (12) yeridür eyyām-ı vaqt-i hāzerdür sâ’ at ü hātırdur ihtiyātı şart bilen pādīşāh düşmānına dā’im manşūr u (13) muzafferdür. Aşāf Bin Berhīyā böyle diyicek ā’lem ‘ulemā a’kāl ‘uqālā-yı ekmel-i kemāl efđāl-i üstād-ı (14) hükemā Loķmān Hāķīm

a.m dile gelüp Süleymānuñ devām-ı devletine du‘ā eyyām-ı rif‘ atına şenā kılup (15) eyitdi ki yā şāh-ı cihān iy Süleymānū‘z-zamān biñ Efrāsiyāb Süleymān devletinde server-i selāṭinler (16) kıatında bir zübābca yokdur ammā bizüm ḥavfumuz ‘Ayyūrī Cāzūdandur ki anuñ şerr-i fesādı yüz biñ (17) Tūrān leşkerinden artuğdur eger ki ol mel‘ūn u cāzū gele Efrāsiyābu Türkile ittifāk kıla (18) Benīaşfer çerisinle Endelūs ‘askerinle müttefik olup nifāk kıla ol vaktin bizüm leşkerümüz ‘āciz (19) kılacakdur cāzū sihrine cevāb vermeyüp zebūn olacakdur gök yüzünden cāzu leşkeri (20) kıafamuzdan gelüp ceng idicek Tūrān mübārizleriyle ol iki ḥā’in düşmān serfirāzları (21) kıarşumuzdan kılıç çeküp cenge āheng idicek sū-yı Süleymān gözlerine vāsi‘ cihān [59b] (1) senūñ olacakdur ā‘da iteği dārbından serverlerümüz kıanlarından Sinop şāhrāsı lāle-zār olup kıal‘a (2) taşları kıızıl la‘l reng olacakdur yā Süleymān ihtiyāt şartdur bālā sūyı taşumadın mevc-i deryā (3) başdan aşmadın geçidden geçmek gerek düşmān çerisi ğulūv kılmadın cāzū leşkeri (4) gelmedin sū-yı Süleymān hezimet olmadın bār-ı bun-gāhı otağı divşirüp kıal‘a kıapusın (5) açdurup Bozaṭaya geçmek leşkerile ta‘cıl bu gice göçmek gerek enbiyā ve ‘ulemā ile ḥükemā (6) ve fuṣalāyıla Tevrāt Zebūr okuyup leşker çevresine dā‘ireler çizüp server-i (7) selāṭinlerūñ pehlevān-ı rüy-i zemīnlerūñ otuz altı pāre ceng āletlerine ism-i ā‘zam yazmak (8) gerek pūlādıla kıazmak gerek tā ki cāzūlaruñ sihr-i ibṭālī ceng ü cidālī kııl ü kıālī (9)kār itmeye sū-yı Süleymānı cāzū leşkeri incidmeye

Nazm

Fā’ilātūn fā’ilātūn fā’ilūn

- (1) İsm-i ā‘zam bāṭıl ider sihri bil
Allāh adı bazıserdür mekri
- (2) Böyle diyüp ol ḥakīm-i ḥurde-dān
Oldı ḥāmuş idüben bu fikri bil

Neşr

Ḥakīm kıavlince Loḳmān Bin ‘Ad ol ‘ālim üstād Būcehile (10) rāy-ı tedbīr idicek Süleymān Loḳmān sözüne taḥsīn eyledi sārā-yı tedbīrine āferīn eyledi (11) buğur Süleymān serverleri ‘Arab u ‘Arba dilāverleri Kıayşer-i Rūm Yūnān serkeşleri ‘ādīler (12) ğaneşneşleri Bağdād cânkeşleri Benī İsrāīl sıbtınuñ begleri ve başları her birisi (13) Loḳmānuñ sözine incinüp leşkerle göçelüm Bozdepeye geçelüm didüğine incinüp kıocunup (14) yüz göz egüp durdılar kıābilleri daḥı eyitdiler yā nebīyyu’llāh Loḳmān egerçi ‘ākildür velī ceng şavaş (15) işinden ğāfildür. Efrāsiyābu Türk leşkerine nemeddür ki biz andan kıaçuz veyā ‘Ayyūrī (16) Cāzū çerisi sāḥiri kāfir ne mel‘ūnen ne cāzūyāndururlar ki biz anlardan ḥavf idüp būsumuz açup (17) göçüp kıaçup bu dūn içinde kıal‘a kıapusın açup Bozdepeye geçevüz yüz şuyın yire şaçavüz

Nazm

Fā’ilātūn fā’ilātūn fā’ilūn

- (1) Böyle diyüp pehlevānlar ol zamān
Cenge ḥāzır oldılar cümle revān

(2) Gördiler cengüñ yarağın ol gice
Vaqtine hâzır olup pîr ü cüvân

Neşr

Hakīm kavlince serverler [60a] (1) böyle diyince nāgāh dergāh-ı Süleymānide ğalebe bulurdu nedür görüñ diyince kudret atı (2) kişnedi Süleymān bildi ki gelen Hızır hâzırdur Haḫkuñ kudretiyle her hāle vākıf her aḥvāle nāzırdur (3) cāhil ü nā-dān gözlerinde nihān enbiyā ve evliyā ve ‘ulemā gözlerinde ‘ayān Süleymān çeşminde nūr-ı (4) enver gibi zāhır kabuda kudret atından inüp Hızır hâzır dergāhdan içerü geldi Süleymān (5) yirinden тұrup yedi qadem qarşu vardı ‘izzetile birbirin selamlayup ta‘zīm teklifile alup (6) getürdi ikisi ile saltanat tahtı üzerine çıkup dizbediz oturdu andan Hızır ider yā Süleymān (7) ğāfil mebāş ki ‘Ayyūrī Cāzu leşkeri gelüp irdi her biri sihrile küp süvār (8) peleng süvār neheng süvār şu‘bān süvār evren süvār her biri cāzū-yı nā-bekār yirle gök (9) arasından Kūh-ı Elbūrz yöresinden Qaradeñiz yöresine yaqın gelüp irişdiler şeytān-ı racīm (10) iğvāsiyla kennās-ı denes fetvāsiyla üssi Sinop şahrāsı kenārına irişdiler imdi Loḫmān sözün tutmaq (11) gerek ‘ināyet haḫkıla Tūrān leşkerin ve cāzū ‘askerin Hudā fūrşat virirse şıyup (12) tağıtmāq gerek benüm daḫı yā Süleymān Hindūstān serḫaddin baḫr-ı ‘uqbāya nūş içinde bir bölük mü‘min (13) kavmi gemiye girmişlerdi kūh-ı billūr ceziresine irmişlerdi dönüp gelürken bād-ı şarşar (14) esdi gemileri yilkeni yırtup rismānların kesdi ol gemi ğarḫ oluyorur içindeki mü‘minler (15) niyāz kılup yalvarıyorur emr-i Haḫ budur ki şimdi anlara varam ḫizmetden elüm degincek izn-i Haḫla (16) sen Süleymān ḫizmetine gelem yā Süleymān nebī iy Dāvūd oğlı şabī Efrāsiyāb leşkerinden incinme (17) ‘Ayyūrī Cāzu sāḫirlerinden qovunma Haḫ te‘ālā saña yardım kılacāqdur ḫazretüñ Süleymān-ı zamān (18) olacāqdur amma ki saña bir naşihatim var işitgil. Ben maḫbūbuñ Hızruñ pendini tutğıl bu gice (19) leşkerüñi tiz çek göçür nişfu’l-leyl içinde Bozdepeye geçür cem‘-i leşker Bozdepe (20) üzerine atlarından insünler ḫayme ḫargāhların indürüp kınsunlar leşker çevresine on (21) iki biñ ‘ulemā vü fuzalā birle ism-i a‘zam okuyup çevre gezsünler dā’ire cizsünler tā ki cāzūñuñ [60b] (1) sihr-i ibtāl zarar kılmaya ḫal‘a-yı Sinop ḫapuların evḫāt yapdur enbiyā ve evliyādan ḫükemā ve (2) ‘ulemādan burc başlarına çıkup ism-i a‘zam okumağā esmā ḫāşiyetiyle Tevrāt Zebūr āyeti (3) berekātıla Haḫ ‘ināyetiyle sekīne-yi tabut içre olan levḫ-i Mūsā hidāyetiyle sen Süleymān (4) mu‘cizātıyla ḫiç ğam yime ki sihr-i ibtālī saḫirān mekr-i efkārı kafırān baḫtal (5) olacāqdur. Ammā ki ‘Ayyūrī Cāzu la‘īn şeytān bī-dīn şöyle ittifaḫ ve ancılayın nifaḫ kılmışlardır ki (6) ‘Ayyūrī Cāzu sāḫirleri şeyātın la‘īni çerisi yirle gök arasına tölmişdür her biri şol (7) qaşda gelmişdür sāḫirler sihr-i ibtāl kuvvetile racīm ser-keşleri şeyātın zūrriyetiyle bir (8) ‘azīm ceng kılacāqlardur hem ceng yüzünde ‘āḫıbet cümlesi helāk olacāqlardur imdi yā nebī (9) Allāh senden muḫaddem gelen zamāna Süleymānları nübüvvet ḫātemin eline alan muḫaddiminde Süleymānlıḫ kılan (10) köhne devrān sultānları ‘ālemde Süleymānlıḫ ki kılmışlardır nübüvvet ḫātemin ellerine alup kudret (11) tahtı üzerinde qarār kılmışlardır her Süleymān yetmiş iki dürlü milletle yüz yigirmi dört dürlü (12) şıfat-ı maḫlūḫātıla baḫr u berrüñ içindeki biñ bir dürlü mevcūdātıla ‘araşāt u meḫābetile saltanat u şalābet ile (13) nübüvvet tahtı üzerinde ki oturlardı dört dürlü yıl Haḫkuñ izniyle gelüp tahtuñ dört (14) köşesinden altına girüp yirden yuḫaru dört mīl miḫdārı yirden ḫaldurup götürürlerdi (15) meḫārib ü meşārıḫa Qāfdan Qāfa eḫālīm-i seb‘a üzerinde devrān içinde çerḫ-i gerdān içinde ol (16) Süleymānlaruñ diledügi yirlerine yiryüzünde aḫan nehirlerine taht u vilāyet içindeki kişver şehirlerine (17) iltüp yitürürlerdi ve qaḫan ki bunuñ gibi cāzū leşkeri gelse yāḫūd dīv ü ‘ifriti (18) cinni şeyātın nesli muḫābil olsa ceyş-i Süleymān taht üzerinde ki oturlardı taht üstünden ol (19) leşker üzre revendeleri seng-i āsiyāblar atup perrendesi qarşu varup ceng idüp ol qarşu (20) gelen

düşmân leşkerin bir dem içre helâk iderlerdi. İmdi yâ Süleymânî zamân hazretüñ ki İbrâhim (21) Halîl aşıldur Ya‘kûb ve Yehuda neslidür eşref-i ma‘lûkâtın hem nebî Mürsel peygâmbere hem şabî-yi Dâvûd

[61a] (1) zıll-ı ma‘bûd sulţân-ı ekbersin egerçi nübüvvet hâtemi elünde zıkr-i sübhân dilinde ammâ ki mu‘kaddimîn (2) Süleymânlar tahtı gibi Hâk Te‘âlâdan nübüvvet tahtını dile tâ ki ceşşüñ ol kudret tahtı üzerine alasın (3) server ü selâtinlerüñ yirlü yirinde otura yıl tahtuñı getüre ‘Ayyûrî Câzû ile havâ yüzünde ceng itmek (4) âsân ola Efrâsiyâbı Türk dağı salţanatuñ tahtına hayran cengle deyüş virmeyp emrüne (5) fermân ola diyü Süleymâna naşihât virdi dağı Hızır-ı Hâzır Süleymândan icâzet alup dergâhdan (6) taşra çıkup kudret atına süvâr olup gitdi emr-i Hâkla Hindüstân deñizinde garğa varan gemiye (7) göz açup yumunca irdi

Nazm

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

- (1) Zî kerâmet hıızra virmiş zü’l-celâl
Zî vilâyet ele virmiş Hâk Te‘âl
- (2) Ger deñizde qoruda hâzır durur
Emr-i Hâkla her işe nâzır durur
- (3) Zîhi kuvvet ana virmiş ol ehad
İzn-i Hâkla qalmışa qılur meded
- (4) Kutb-ı ‘âlem tâ ki var gayb u ricâl
Cümle Hızruñ tabî‘ idür mâh u sâl
- (5) Remzine hıızruñ irişmez hiç ‘aql
Vir şalavât diñle andan nâ-naql

Neşr

Kaçan kim Hızır Hâzır gitdi bu naşihât ki Süleymâna eyitdi cem‘-i begler server ü selâtinler (9) Hızır nebînüñ sözün müvecceh gördiler Süleymân hükm eyledi yirli yirinden tırdılar otaklu otağına (10) varup haymelü haymesin düşmân leşkeri tuymadın müdde‘î görüp pâyelerine düşüp ‘ağablarınca uymadın (11) bâr u bengâhları indürdiler leşkerlü leşkerin atlara bindürdiler sekine-yi tâbûtı ‘ulemâ başları (12) üstünde götürdiler Sinop qal‘ası qapusın açdurup câmi‘i mescid içine getürdiler Süleymân peygâmbere (13) dağı enbiyâ ve evliyâ ile hükemâ ve vüzerâ ile ümerâ ve fuzalâ ve ‘uqalâ ile ‘Arab ‘Arba leşkerin Qayşer-i (14) Rûm Yûnân çerisin ‘Amaliqa qavmin Bağdâd dilâverlerin Benî İsrâilüñ on iki sıbtı beglerin (15) fi’l-cümle ekâbir ü Asya ve yiglerin çerisi çerisinle uşağı ve irisine göçürdi Sinop (16) qal‘ası qapusından qatâr u mehârıla geçürdi. Bozdepenüñ içine hükm itdi ol ‘azîm leşker (17) qatâr u mehârları çökürüp bâr u bengâhları indirdiler otaklu otağın server-i selâtinler kırdurup (18) leşkerlü leşkerin Bozdepe üstüne qondurdılar. Andan on iki biñ enbiyâ ve on iki bin [61b] (1) evliyâ ve ‘ulemâ dört biñ dört hükemâ ve ‘uqalâ her hünere hünermend ü kâmil (2) ve cem‘i ‘ilm-i fenne qâdir mâhir fâzıllar ile Loqmân Hâkim ile Âşâf Bin Berhiyâ Bozdepenüñ kenarına (3) su-yı Süleymân dâ’iresine

karadenizle Bozdepe arasında al' a-yı Sinop yöresinde ism-i a' am (4) okuyup di racm boynın tokuyup gezdiler epevre d'ire izdiler andan Sinop al' asını (5) burlarına ıkdılar yiririr erlikler üzerinden oturdılar bu cnibden Sleymn hzreti daı ehr-i Sinop (9) al' asında cmi' iine girüp ol gice oturdı sa yanında Lokman Hüküm ve Naen peygmber (10) ve Kaz peygmber ile on iki bi enbiynn ulusu Ben İsrl avminn h hlsi (11) oturdılar ve yine Sleymnn ol olunda on iki bi evliy ve ' ulemnn efdli fualsı ekmele (12) kmelsı f Bin Beriy ile dk un ve Evyaır Bin Dvd oturdılar gh Zebr Tevrt (13) okuyup Hka mnct itdiler ve gh ibleye aru müteveccih olup aff u aly balayup yirlerinden (14) alkp oturdılar Sleymn ne gep mihrb yirinde imamlu ılup uba dek t' ate yüz (15) urdılar Sleymn ol hzr olan enbiy ve evliy ile hkem ve ' ual ve ' ulem ile ol gice t ub (16) olunca hcet namzın ki ıladı Sleymn ve Mürsel el getürüp enbiy ve evliy ve ' ulem min diyüp (17) Hk Te' ldan udret tatın dilerdi.

Nazm

F'iltn f'iltn f'ilün

- (1) eh Sleymn t' at itdi Hla
H niyz itdi gönülden Rza
- (2) Didi iy hll-ı ' lem bi'-bedel
Vhid  ahhr u dir lem-yezel
- (3) Bu mebbek ' arı sensin yaradan
Bu mabbak uffa üzre var iden
- (4) Enbiy v mrselinn hkın
Evliy v mttefikn hkın
- (5) Evvel dem ir Amed hkın
Mutaf sm Muammed hkın
- (6) Ol nübüvvet tatını eyle mezd
T ki t' nı ılmaya her bir yezd
- (7) Böyle diyüp eh Sleymn ser-firz
[62a]Cn u dilden itdi Hka ok niyz
- (8) ıl namzu it niyzu her zamn
Vir alavt Mutafya d-man

Ner

Hkm avlince Sleymn lekeri Bozdepede raatda ve kendüzi al' anu (2) cmi' i mescd iinde t' atde ıamuz Efrasiyb-ı Trkile yırtıcı artıcı ularla Smra geldi (3) nite nki Sleymn hzreti o dnla dmn tymadın lekerin ki grdi al' a-yı Sinop (4) apusından Bozdepeye gerdi. Smr ' Ana daı hbbt yiyici ular serhengi tvusa gelüp

(5) tartıcı kuşları cem‘ idüp ve yırtıcı kuşlara dağı hava yüzünden nazar kılup gördi ki çalışup (6) Tūrān leşkerinle ceng iderler. Türk mübârizlerinin yüzlerine ceynağ urup yırtarlar at ve fil ve gergedān (7) gözlerine kaynağ urup çıkarup yabana atarlar ve kimisi dağı rezmgāh yirinde olup yatan başlarıñ (8) leşkerüñ üzerlerine konup şād olup cevelān urup dönüp duynağ çalup minğarıla didüp (9) nefesine gıda virüp kara kanlara batarlar. Türk leşkeri dağı zenberek ile çäkere ile pülād (10) demrenlü oklarla kuşlar oklayup atarlar ceng-i cidāl iderler Sîmurğ gördi ki dün (11) kara kūsında ok zağmnından zenberek tūfeng darbından cihān yırtıcı kuşlar zağmnāk olmuş hemandem (12) kuşlar dilince okıyup şakıdı Kağnūs ve kartal ve tavşancıl yanına okudı hükme eyledi kuş (13) dilince söyledi. Ol dün içinde ceng iden yırtıcı atyār uluların adlu adıyla kığırup şakıyup (14) her birisin āvāza virüp çağırup Sîmurğ katına cem‘ itdiler. Zağmnak olan kuşları cinsi (15) cinsin bulup helāk olanları için gıriv kılup zağmnak olan kuşları cigine alup (16) getürdiler kanad açup uçdılar. Sinop kal‘ ası içine alup getürdiler Süleymān nazarına yitürdiler. (17) Süleymān zağmnāk kuşları cerrağlara hükme eyledi zağmnak serverleri gibi tımar itmege başladılar (18) şınmış kanadların bağladılar kanadı kuyruğı yolınmışlara ölen kuşlarıñ yünlerinden yün (19) aşıladılar amma ki bu yañadan Sîmurğ kuşu kuşlar ‘askerin alup yırtıcı kuşlar sağ kol şaffında (20) tartıcı hūbūbāt yiyen kuşlar şol kalbinde cinsi cinsiyle uçdılar Sinop kal‘ ası burçlarına geçdiler.

[62b] (1) Her birisi burc u bāru üzerinde tām̄lar bām̄lar üstünde köşk ü saraylar ucunda hām̄mām kubbeleri (2) fevcinde konup karar itmege başladılar ve kimisi dağı yırtıcı kuşlarıñ Karadeñiz ile Bozdepe (3) arasında ve dāne yiyici tartıcı kuşlar bağ u bağçe gül ü gülüstān arasında cinsi cinsiyle ol (4) gice tā şabāh olunca karar itmege başladılar. Tūti ve turrāc kumrı ve bülbul hezār dastān (5) hezār dastanlar idüp feşh-i lisānla ötmege başladılar bu taraftan Efrāsiyāb-ı Türk ol ‘uqqāb (6) sīnelü köhne kırt ol gice nısfu’l-leyl içinde meclis kurup oturmuşdı yırtıcı kuşlar (7) leşkerle ceng itdüğinden dilteng olup ‘aqlın yitürmüşdi tā aña dek ki kuşlar (8) leşkeri tağılup gitdi nısfu’l-leyl dağı geçüp Sinop kal‘ asıñ şehri horısları ötdi. (9) Filler na‘ ra urdı atlar kişnedi gergedānlar kışırmasından erenler çehresin çāk itdi Tūrān (10) serverleri dağı kuş cenginden el çeküp dīvān-ı Efrāsiyāb dağı tağılup (11) der-gāhdan ayrılıp gitdiler otaqlı otağına haymelü haymesine varup maqamlı (12) maqamında rahatı olup yatdılar ammā ki qaravül eri tūrān serveri Efrāsiyāb karındaşı (13) A‘ zertü ve Türk dilāveri Kehrem pehlevān ol gice tā şubh olunca Süleymān cānibine gözci olup (14) Efrāsiyāb leşkerine qaravüllük kılup çevre yana gezdi çeriden taşra ādem koyup vormeyüp (15) qaravül erleriyle şaff u alayı düzerdi eylemeyen serkeşlerüñ ‘amūdla urup boynın üzerdi. (16)

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

(1) Her kime kim gürz urup Efrāsiyāb
Çikzinür başı düşerdi çün zübāb

(2) Tīg urup eyle kırardı düşmānı
Kan buğarı bağladı gökde şehāb

Der beyān-ı cāsus firistāden Ğayyuri Cāzu ve Süleymān

(18) Haqīm kavlince Süleymān leşkeri kal‘ a-yı Sinop ile Bozdepede yatup āram itmekde Süleymān (19) cāmi‘ içinde tā‘ at ve rabbū’l-enam itmekde Türk ve Tūrān leşkeri Endelüs Benī

Aşfer (20) ‘askeri kimi ceng yarağına girüp şubh u şādık gözetmekde kimisi ğāfil yirinde yatup hayal ü fikri (21) seyr-i serencām itmekde ma‘ā’l-kışşa sözi dirāz kılmayalum pehlevān serverler yarağ görüp ıztırabda ğāfil [63a] (1) erleri ğafletde hābda amma ki bizüm kışşamuz bu cānibden ‘Ayyūrī Cāzūya geldi. Nite şöyle kim (2) cāzū leşkeriyle sāhirler erleriyle şeytān bī-dīn racīm la‘īn yirle havā-yı fenā yüzinde Kāra (3) deñiz üzerine ki gelüp geçdiler yetmiş cāzuyı sāhirile Dūdāhengü Cāzuyı Ketvānı (4) Cāzuyı Kevlan Cāzuyı Şemlūki Cāzuyı Feylūki Cāzuyı Boyaş Cāzu serverinle pīş biñ (5) cāzu mihterlerin ve şeytān-ı racīm ü zīri denesile āmiri- kennesile iki biñ nesli şeyātın (6) bihterlerin muqaddem ü Süleymān cānibine gönderdiler ki varup leşkerden dil alup getüreler (7) tā ki bunlar daḥı aña göre bir reāyı idüp iş bitüreler amma ki racīm la‘īn şöyle ısmarladı (8) Çünkü leşker üzerine bu dūn içinde ve ersiz insān leşkeri tuymadın dil alup ta‘cīli (9) yine dönüp gelüp bize ire siz diyüp bunları gönderdiler gitdi kendiler Kāradeñiz ile gök (10) arasında cāzu leşkeri siḥrgāhın kuvvetiyle şeyātın nesli dem çeküp irādetinle tūrdılar (11) Süleymān cānibinden ne haber gele diyü göz kulağ urdılar bu tarafından Dūdāhengi Cāzu refīklerinle kennesile (12) denesile havā-yı fenā yüzinden dem çeküp siḥrgāhın okuyup efsun saçup ağız açup (13) yirle gök arasından göçüp Kāradeñiz üstünden geçüp Sinop şahrāsınuñ üzerine yitdiler (14) ol dūn içinde havādan yüzine nazār kılp gördiler ki Sinop şahrāsında kal‘a ile Kāra (15) deñiz yöresinde İlğaz tağı etegiyle Bozdepe arasında bir ‘azimetlū leşker konmuş (16) oturur şanasın Sinop şahrāsına ol dūn kıyamet gūnidür kavm-i maḥşer ol yazuya cem‘ olmuşdurur (17) bār u bengāhlar ḥayme vū ḥargāhlar kurulmuş kaṭar u mehārlar tavıla ipleri önlerine ḥövgülmiş (18) dīvānhāne tınabları yir yir cānbāz urganı gibi çakılmış ḥaymeler önünde ‘Arab ocaqları (19) gibi odlar yanar leşker ḥalkı ocaqlar kenārında şarablar içüp kebab etleri demür soğlu (20) şancılup oda karşı pervāne gibi döner kāmı ş kulaqlı āhen toynaqlı ‘Arabī atlar kim birle yiryirin (21) kazılı tūrur üç sigürlü kaṭı yaylar kurulup demür demrenlū kayın ağacı kartal yeleklū bir ayaklu

[63b] (1) la‘lin tūtaqlı gülgūn yanaqlı billur tenlū çukur egelū oklar geys-i kurbān ağzına (2) nār dānesi gibi dizilmiş pūlād gürzüler topuza şalınmış atlar ayağından yirler delinmiş nīzeler ucu (3) gökdeki yıldıza irişmiş tınablar mīḥi idi kaṭ yiri yarup öküz balık karnına irişmiş (4) Efrāsiyāb tācı gökde aya beraber olmuş Tūrān leşkeri Sinop şahrāsına Beriyye kavmi gibi tölmiş (5) bu leşkerūn ortasında Efrāsiyābuñ kızıl atlas otağı kurulmuş nihāyetsüz Tūrān leşkeri otağ (6) çevresine cem‘ oluban dirilmiş

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

(1) Bürümiş leşker temām şark-ı ‘Irak
Bir ayağı başmışıdı biñ ayak

(2) Gömülmüş ādem ğulūsından felek
Na‘radan yanķu virürdi çerḥ-i tāk

Neşr

Ḥakīm kavlince Dūdāhengü Cāzu bu leşkeri görüp Süleymān leşkerin (8) şanup dönüp denese kennese ḥükme eyledi. Dem çeküp yiryüzine indiler leşker kenārından (9) bir Türk yigidin alup kapup getürdiler Dūdāhengü Cāzuya yitürdiler ol dili söyledüp (10) haber aldılar yatan leşker-i Efrāsiyābuñ idügin bildiler ve daḥı Benīaşfer çerisi ve Endelūs (11) serverleri Efrāsiyāba

yardım itdügin ki işitdiler. Şād olup gülüp hayli feraḥ kesb (12) itdiler andan Süleymānı şordılar Süleymānuñ ḥāline vāḳıf olup ḳal‘ada olduğı sırrına (13) irdiler. Buğur Dūdāhengü Cāzu Kitvali Cāzu ile ol dili biñ cāzu refīḳ ḳoşup ‘Ayyuri (14) Cāzuya gönderdi gitdiler kendüzi denesile kennesile Gevlanı Cāzu ile Feyluki Cāzu ile (15) cāzu leşkerin alup siḥr-i ibtāl ḳuvvetiyle açup ḳal‘a-yı Sinop üzerine geçüp istediler ki (16) hava yüzinden ḳal‘a içine ineler andan daḥı dil alup dōneler illaki Tevrāt Zebūr (17) ḥāşşiyetiyle dā‘ire çizilüp okınan ism-i a‘zam bereketiyle Süleymān mürselle on iki biñ (18) enbiyā mu‘cizātıyla on iki biñ evliyā ve ‘ulemā vilāyetiyle ḳal‘a üzerine muḳābil varamadılar. Boz (19) depenüñ ḥadd-i sınırına giremediler nite şöyle ki gördiler ki melāike-i ‘aẓīm (20) Sinop ḳal‘ası üstünden burc u bārusı kenārından ve Bozdepenüñ ḥadd-i sınırı civārında yiryüzünden [64a] (1) üç āsumāna varınca deñiz kenārından birinci ḳat göge irince melekūtu’s-semāvāt ihāṭa (2) idüp ḳaplamış şaf şaf tūrurlar şeyātın neslinden dīv aşılarından ellerinden şihāb odıyla atup (3) ururlar her bir ferīştenuñ elindenki şihāb odı ki çıkar dīv ü racīm aşılarından kāfir ü sāḥir cāzu (4) neslinden her kim bir ḳadem ilerü varursa şihāb odı yaḳar kül ider. Dūdāhengi Cāzu denesile (5) kennesile ne ḳadar kim cāzu leşkerden dil almağa gönderdiler melekūt-ı müvekkelin şihābıla atup (6) yaḳup küle dönderdiler ammā ki Sīmurğ ‘Anḳa ol murğān-ı pādīşāḥ murğ-ı Ḳaḳnūs ṭayr-ı rūḥ-ı Hindistānile (7) cāzu leşkerinüñ cāsūsları geldügin bilüp hüdhüdi gönderüp yırtıcı ḳuşları yirlü yirinden (8) ḳaldurup ḥubūbāt yiyen ḳuşları ṭavus ḳuşunla yiryüzünde ḳoyup kendüzi ḳara bulut gibi ḳanadların (9) açdı yırtıcı atyār uluların sağ ü şol yanına alup felek yüzüne geçdi. Daḥı ḥükm eyledi (10) ḳartal ve ṭavşancıl söyledi ol yırtıcı ḳuşlar Sīmurğuñ sağ ḳolunda şaf tutup alay bağladılar. (11) Nite evvel Sīmurğuñ sağ tarafında Ḳaḳnus ḳuşı Ḳaradeñizile gök arasında göge (12) yelkeni gibi ‘aẓīm ḳanadların açup tūrmışdı. Demür lenger mişal pūlād (13) ḳaynakların ḳanadı altına alup gemi dümeni gibi burnın havā yüzünden deñize şarḳıdup (14) ‘arab ocağı gibi gözleri yanardı. Yelile yelkeni ṭolmış gemi gibi bir yirde tūrmayup dönerdi. (15) Anuñ ḳatında ‘uḳḳab ḳuşı Rüstem mānendi yabru beyān postı şeklinde cevşenin egnine (16) şalmış idi. Keynus ḥançeri gibi pūlād ḥançerlerin pençesine almışdı ve anuñ ḳatında daḥı (17) şāḥin şāḥbāz tūrmışdı tehm ü teni cevşenin egnine geymiş idi şaḳḳū’l-ḳamer gibi minḳārın (18) açup ḥatt-ı reyḥān yazılı perī şıfat ḳanadların sipid ü siyāḥ peleng reng müzeyyen yünlerin (19) iki yana yaymışdı zerrin pençesin açmağa cāzular ḳatın döküp saçmağa muntazır tūrmışdı. (20) Çeşm-i gūşı Sīmurğdan yaña urmışdı anuñ yanında kerkes ḳuşı ḥorasan pirleri gibi (21) aḳ libāslar giyüben rüzigār dideler naşīḥatin söyleyüp atyār uluları sem‘ine diyüben [64b] (1) çerḥ-i ḡaddaruñ vefasuzluğına kim baḳardı. Süleymān salṭanatın görüp nice nice Süleymān diyü (2) ḳuşlara remz idüp göz ḳaḳardı anuñ yanında çaylak daḥı çağır gibi tüylerin düzedüben (3) kendüzin şāḥin ve sunḳur şanuben bī-hünerler gibi ḳuru da‘vī kılurdi ḥisāb-ı ferḥele gönlin egleyüp (4) ol daḥı ḳuşlar şaffında olurdu fi’l-cümle çaylak ḳatında raḥne ḳuşı ṭayşı murğı elnis (5) murğı ve atmaca ve başıḳ ve zehdem murğı vesāir minhüm bunun emşāli ḳuşlar tūrmışdı ve andan (6) soñra Sīmurğuñ şol tarafında rūḥ ḳuşı sāye-bān-ı İskender gibi iki yana ḳanatların şalmışdı ol (7) münakḳaş muşanna‘ rengin tezyin āsūmānī gülgünü lāciverdi yünlerin a‘zāsında tezyin itmişdi (8) şanasın ḳavs-i ḳuzaḥdur ki havā yüzünde zuḥūra gelüp kendüyi izḥār itmişdi. Başı ḥammām ḳubbesine (9) beñzer ayakları hemçün mināre gibi gözleri ‘arab ocağı mişlinde per per yanardı dilince kim ol Allāhı (10) tesbīḥ idüp öterdi āvāz-ı heybeti etraf-ı ‘ālemi tūtardı ve rūḥ ḳuşı yanınca ḳartal ve (11) ṭavşancıl ve soyğa ḳara bulut gibi ḳanatların sağ şol şalmışlardı demür pūlād gibi ḥançerlerin (12) ellerine almışlardı āb reng behmanī ḥırḳaların çıkınlarına şalmışlardı. Neheng veş ağızların açup (13) tūrmışlardı çeşm ü gūş olup ḳulaḳ Sīmurğ āvāzına urmışlardı ve anlaruñ alt şaffında sunḳur ve (14) ve ‘acizi belbān ve çağır ṭoğan tūrmışlardı ḳanat ḳanada urmışlardı ve ḡurab ya‘ni ḳuzḡun (15) havā yüzünde ol dūn ḳuşlar şaffında şol tarafda kim tūrmışdı ammā ki kezzāb olup (16) ḥayrı şerre döndürüp ehl-i şirret

olup kilāb gibi mühmel leş yidügi (17) cihetden cebe yigen yüzi ağ iken kara olup zağ olduğı ecilden (18) kuşlar arasında şeytān mel' un gibi yüzi qaralığından utanup atyār uluların uğrun (19) uğrun bakup göz iderdi ammā ki yiryüzünde leş ya bir baş görse kara ağzın (20) açup kara haber virmege kara yüzlü zengī gibi kızıl dilin söylemege uzadurdu hayrı (21) koyup şer haberler düzedürdi.

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

(1) Kuş kanadından görünmez āftāb
[65a] Gökde perrāndan yürimez māhtāb

(2) Tutıyi şekker şiken elhān ider
Cīfeye tālīb durur kerkes gurāb

Neşr

Hakīm kavlince Sīmurğ kuşu şāh-ı murğān ol zamān yırtıcı tırtıcı kuşları sağ (2) u sol havā yüzinde alay bağladup kanadlar açup uçup cāzu leşkeri cāsūsları (3) Dūdāhengü cāzūnuñ Kevlānu sāhīrūñ Feyluki cāzūnuñ denesile kennesile zürriyetiyle kāfırlerine (4) sāhīrllerine mu'ārız kaynağ toynağ urup katışup qarışup ceng itdiler. Ol (5) taraftan cāzūlar serhengi Dūdāhengi cāzū ol dūn içinde önünde ve kıçında gördi ki (6) Sinop qal' asınuñ burcından havā-yı fenā ucından Bozdepe ucından Qaradeñiz yüzünden kara bulut (7) gibi yırtıcı kuşlar kopup kanad açup uçup geldiler ağız açup kanat kanada kaçup şakırlar (8) ceng ü cidal idüp kaynağlar açup kanlar saçup ceng iderler cāzū leşkerine yiyişüp minḳār (9) urup zahımlar açışup şeyātin nesline sāhīrlr aşılna āheng iderler.

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

(1) Gökyüzün dersü tutup kuşlar tamām
Ceng ider cāzū ile gāyet 'uḳām

(2) Kuş perinden kerkese dönmiş cihān
Cāzu hūnından felek bağlar ğamām

Dāstān-ı temşilāt-ı māzī

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

(1) İy mubaşşır feylesof ehl-i kemāl
Saña senden naḳl ideyin bī-mişāl

(2) Bu vücuduñ mülkidür aña ki Qāf
Rūḥ olur Sīmurğı 'Anḳāyı güzāf

- (3) Berķi Cāzū nefsi emmāre durur
Tabī' idür nesl-i şeytān kim durur
- (4) Şeh Süleymān hāzreti dergāh-ı Hāķ
Hātem ol tenzīl-i hāķķu oķı sebaķ
- (5) Kāl' a-yı Sinop olur cismünde ķalb
Nefsüne tabī' i şeytān ķalb ķalb
- (6) K'ey saķin ki dīv-i şeytān-i racīm
Gönlüne yol bulmasun saķīn delīm
- (7) Göñlini şeytān idicek bes maķām
İrgürür imanuna żarri tamām
- (8) Nefsi cāzūdan idüp cānuñ hālāş
Kurb-ı Hāķda rūķını eyle vü hāş
- (9) Hātem-i tenzīlile eyle 'amel
K'itmeye nefsanī şeytān hīç helāk
- (10) Nefsi çāker it tuta hūy-ı melek
Cānunuñ cevlan-gāhı ola felek
- (11) Nüh felek mā' i ūlā raķmān-ı 'arş
Hırķ bayķuş itmegil meskende ferş
- (12) Māsivādan geķ ķılup eyle güzār
Nefs-i şūmdan ırmeye saña żarār
- (13) Māsivāndan geķ ki raķmet bulasın
Kıl 'amel şāliķ ki cennet bulasın
- (14) Tīg-i lā havleyle nefsi sāķiri
Sernigūnu 'āciz eyle serseri
[65b]
- (15) Nefsünü tutsın diseñ hūy-ı beşer
Şehvet ü buķl hasedden ķıl güzār
- (16) Divlügüñ evşāfını eyle maķv
Hūy-ı melek ile hayr itme sehv
- (17) Söz budur ki söyledi Firdevsī bes
Tut sözüm bul ķurb-ı Hāķķa dest res

Der beyān-ı meclīs-i āḫer

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Ḥaḫḫa minnet ki ol Ḥudādur rāh-numā
Dūn didiyse çarḫa girdi güneş ay
- (2) Virdi 'aqlı okuyup tıtdum ḫalem
K'oldı yüz toḫsan toḫuz meclis raḫam
- (3) Çünki yāri ḫıldısa rabbü'l-enām
Söyledüm meclis daḫı oldı tamām
- (4) Neşrini didüm anuñ emlaḫ kelām
Çün niḫāmı naḫmına vürdüm niḫām
- (5) Rastın idüp kızbin idüp daḫı tarḫ
Bu ğarā'ib meclisi itdün cümle şerḫ
- (6) Allāh eger irgürürse yārına
Dostumuñ ḫavş olsa gözi dindārına
- (7) Meclis-i āḫerden açuben kelām
Söyleyem nādür vuḫū' olmış peyām
- (8) Müstemi' den budur ammā ḫācetüm
Yüz süriyüp itdügüme ḫizmetüm
- (9) Fatıḫayla yād idüp ḫayrile aña
Yād id aña raḫmet itsün Ḥaḫ aña
- (10) İy Ḥudā ḫallāḫ-ı 'ālem lā-yezel
Girdgāra rāh-nümāyā bī-miḫāl
- (11) İy yaradan kūn demekden 'ālemi
Vi'y dūriden bād-ı ḫāḫden ādemi
- (12) Ḳaḫreden Firdevsī peydā ḫılup
'Aql-ı fehmi iḫsān idüp güyā ḫılan
- (13) Çün didük lā taḫneḫū¹⁴⁹ itdük ḫıḫāb
Cenneti vir itme veylde 'azāb
- (14) Bu kitābum okuyup diñleyene
Muḫḫali' olup me'ānī añlayana

¹⁴⁹ Zümer 53

- (15) Her birinüñ hâcetin kıl müstecâb
Raḥmetüñden itme maḥrûm ‘ iḳâb

(1) Süleymân-nâmenüñ İki Yüz Meclisinüñ Zıkrindedür

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

- (1) Söyle hüdhüd vir Süleymândan ḥaber
Lütfuña müştâḳ olubdur tâc-ver
- (2) Sözdesin çün Mūsâveş şimdi kelim
Sözlerüñdür la‘l-i mercândur yetim
- (3) Söyle bir dâstânı zibâyı nifâḳ
Müstemi‘ gûş ide câna iştiyâḳ
- (4) Tûṭî-yi şîrîn zebânsın bî-şekker
Savur ol şîrîn sözden vir ḥaber
- (5) Şeh ki şâhân emrine ma’mûr olur
Şeh Süleymân bu faḳir ü mûr olur
- (6) Çün saḥun perver olur Firdevsî bes
Müstemi‘ nuṭḳına ider cümle heves
- (7) Sözü sâzı düzedüp itsem neḡam
Zühre cengin çâk idüp anlar neḡam
- (8) Mekke ḥaḳḳı sözde gelsem zemzeme
Yire geçmek düşe utanup zemzeme
- (9) Müstemi‘ sözümde bulaldan ḥayât
Zulmete düşdi sızup âb u ḥayât
- (10) Muṭṭali‘ ‘İsâ olaydı beytüme
Çerḫi çârumdan düşeydi beytüme
- (11) Bu faşihüñ diñleye sözün kelîm
[66a] Şâd hezar aḥsend ideydi ki delim
- (12) La‘li dilber ḥaḳḳı ögsem kevşeri
Ḥûr u ḡilmân oḳıya gül kevşeri
- (13) Diñle imdi bu Süleymân kışşasın
Söyleyelüm def‘ idüp dil ḡussasın

- (14) Bu Süleymān-nāmedür a‘zam kitāb
Bunca nüṣṣa görmedi cism-i āftāb
- (15) Cehd idüp ḥaḳ kılmışdur ‘ömri şarf
Nüṣṣa te’līf itdüm olmadı telef
- (16) Ḥaḳḳa minnet virdi ‘ilmile ‘aḳl
K’eyledüm te’līf nüṣṣa oldu naḳl
- (17) Diñle imdi iş bu meclisden ḥaber
Söz yirine ideyin efṣān-ı güher
- (18) Gerçi sözüñ ḳalmamışdur ḳıymeti
Ṭobra yunaḳ sözi ṭutdı şöhreti
- (19) Muḳteżā-yı çarḥ-i keşrev budur āḥ
Kāmile kemlik virür cāhile cāḥ
- (20) Dilberi a‘yāra virür ḥāre gül
Tiryāḳın māra virür ḥumāra mül
- (21) Bu cihānuñ ḳahrı degmez mehrine
Ḳandınüñ sükker nebātı zehrine
- (22) Ger şafādur ger vefā bir dem geçer
Dünyā içün ḡam yime ki dem geçer
- (23) Ḥōṣ u nā-ḥōṣ olısar fānī ‘ömr
Zevḳüni sür gözleme Zeyd ü ‘Amr
- (24) Çün ḡanīmetdür ‘ömr sür fırşatı
Fırşat el virdükçe eyle ‘işreti
- (25) Efdāl ol kim olmaya ‘aşḳuñ mecāz
Ḥaḳḳa ṭā‘at eyle dā‘im ser-firāz
- (26) Māsivādan geç gözedüp āḥiret
K’ide Allāḥ saña raḥmet-i ‘aḳıbet
- (27) Pendini Firdevsīnüñ ṭutup tamām
Vir şalavāt Aḥmede diñle peyām

(2) Dāstān-ı Āheng-i Süleymān ve Ceng-i Efrāsiyāb ve Siḥr-i Şāhīrān

(3) Loḳmān bin ‘Ad ol ḥakīm üstād ḳavlince şaḥun mendānı ḥükemā şāḥīḥ ve āyet ve hūner mendān-ı rücemā (4) şarīḥ ḥikāyāt ḳılup iderler ki ve Eflātūn-ı Yūnānī yetmiş iki dilūn tercümānı ol ḥakīm-i ḥāzīḳ ve ṭabīb-i (5) şādīḳ naḳlince naḳilān-ı ‘azze bu vechile ḥūb naḳli işāret ve rāvi’yān-ı ucāle anuñ gibi üslūb (6) üzre ḳışsa söyleyüp beşāret ḳılurlar ki ol zamān ki Ḳaradeñiz ile Sinop yöresinde ve toḳuzuncı (7) kat gögile yidi kat yir arasında havā-yı fenāda ṭāḳ-ı ‘ulāda ol gice içinde Sīmurḡ ḳāfile yırtıcı (8) ḳuşlar Ḳaḳnūs ‘uḳḳāb ve raḥne ḳuşı ve rūḥ ḳuşı ve sunḳur ve belbān ve ḡurāb ‘Ayyuri cāzū sāḥirleriyle (9) ol la‘īn bī-dīn kāfirlerle ol gice tā şubḥ olunca dek birbiriyle ceng itdiler nite şöyle kim (10) Dūdāhengi cāzūları ile siḥrile küplere binüp havā yüzünde ol gice şeb-i tarīki içinde gelüp (11) geçerken nā-gehān ‘Anḳā-yı Ḳaf havā yüzünde yırtıcı ḳuşları gördi Feylūki cāzūyla Kevlānı sāḥiri [66b] (1) sağ ve şolında kırk biñ cāzū leşkeriyle mu‘allaḳ havāda siḥrile turgurdu meymene ve meysere ḳalb ü (2) cenāḥ arasta ḳılup ḥükm itdi sāḥirler siḥr küpine el urdu Sīmurḡ ‘Anḳā daḥı cāzū leşkerinden (3) āḡāḥ olup yırtıcı ḳuşlara ḥaber ḳılup sağ tarafında Ḳaḳnūsı ile raḥne ḳuşı ve ṭavşancıl ve şoyḡa ve ḳartal (4) ve ‘acizi ve belbān cinsi yırtıcı ḳuşlar kanat açup pervāza turgurdu ve Sīmurḡun şol tarafında rūḥ (5) ḳuşunla raḥne ḳuşı sunḳur ve şāḥīn ve şebbazla ve seyfi zaḡnos cinsi ḳan içici ḳaynaḳ urucu (6) ḳuşlar pervāza ḳalkup şehperler açup turgurdu ez-ān-cānib Dūdāhengi cāzū eline bir şişe içine (7) sigālar ḳoyup tıldırmışdı siḥr-i kāḥin okuyup şişeyi havā yüzünden yeryüzine atdı inüp ḥāke (8) toḳunup çāk olup içinden sigāl leşkeri çıḳdı siḥr-i kāḥin ḳuvvetiyle ol sigāların kimi (9) ṭavşancıl oldu ve ba‘zı sigālar sunḳur ve şāḥīn ve çākır ve ‘acizi ve belbān atmaca kerkes (10) ve ḳuzḡun ve çaylak ve devlengeç olup yiryüzünden ḳalkup gökdeki ḳuşlar şafına gelüp ceng (11) ḳıldılar. Nite Sīmurḡ tarafından yırtıcı ḳuşlar cāzū leşkerine irişüp ḳaynaḳ toynaḳ urup gözlerin (12) çıkarup yüzlerin ki yırtarlardı cāzūlar daḥı siḥr-gāḥın ḳuvvetiyle kim küp süvār kim çöp (13) süvār kim peleng süvār kim neheng süvār havā yüzünden siḥr-gāḥın yili ḳuvvetiyle sūra varup (14) yırtıcı ḳuşlar şafına irüp atyār ulularına şişe ile neḫ odun atup ba (15) ḳarlardı ve ba‘zı cāzū daḥı siḥr okuyup yırtıcı ḳuşlar üzerine kim urur idi. (16) Atyār cinsi Efsūnile süst idüp ḳaynaḳ toynaḳ cengin üstünden irerdi (17) ammā ki ol siḥr-i ibṭālile tırtıcı ḳuşlar şekline giren sigālar siḥr ḳuvvetiyle (18) yırtıcı murḡān arasına girüp ceng iderlerdi ḳanad ḳanada minḳār minḳāra toynaḳ (19) toynaḡa ḳaynaḳ ḳaynaḡa urup çengālile ḳanlar döküp birbirine (20) āheng iderlerdi

Nazm

Fā’ilātūn fā’ilātūn fā’ilūn

(1) İtdi ceng ü āheng cāzu ol remān
Kim peri perrān olupdı bī-gümān

(2) Cāzūlar murḡānı ki eyledi ceng
Gökyüzünden yire inerdi beş cihān

[67a] (1) Neşr Ḥakīm ḳavlince tā şubḥ olunca Dūdāhengi cāzū Sīmurḡı ile yırtıcı ḳuşlar ile (2) ‘asker-i sāḥirān ceng itdiler ‘āḳıbet Sīmurḡ ḳuşı rūḥ ḳuşunla ve Ḳaḳnūs ḳuşunla Ḥaḳḳa (3) tevekkül ḳılup ism-i ā‘zām dillerine alup Dūdāhengi cāzū üzerine Sīmurḡ ḳuşı yürüdi ve Feylūk (4) cāzū üstüne Ḳaḳnūs ḳuşı hücum itdi ve Kevlānı cāzū üzerine rūḥ ḳuşı her birisi ḳara (5) bulut gibi ḳanadların açdılar yıldırım gibi cāzūlar üstüne Ḥaḳḳ ‘ināyetiyle ism-i ‘azām (6) bereketiyle Süleymān mu‘cizātıyla cāzūların siḥr-i ibṭālını bozdılar. Demür lenger gibi pūlād (7) ḳaynaḳların

açdılar kaža ve kader gibi her birine yitdiler hançer mişal minķārlarınla cāzūlar kanların (8) döküp yire saçdılar kuruyup her birisin gerdānından şıkup tıtdılar yırtıcı atyār kuşları daħı (9) hālū hālince cāzū leşkerini çengāl urup minķār ve kaynaķ urmağıla ceng ü cidāl (10) idüp şıyup kırup cāzū leşkerinūn yüzün dönderdiler. Ba' zısın kaçırup ba' zısın (11) cānın gövdesinden uçurup cehenneme gönderdiler Sīmurğ kuşu bu üç cāzū serhengin (12) rūh kuşunla Kaķnūs kuşunla alup Süleymāndan yaña dönüp giderken yırtıcı kuşların (13) katına cem' iderken nāgehān 'Ayyūrī Cāzū racīm la' īnle cāzū leşkerinle şeyātīn serverlerinle (14) havā yüzünden Süleymān cānibine Sinop kal' asına toğrı gelürken Dūdāhengü Cāzūdan ne haber (15) gele diyü çeşm-i gūş olurken nāgāh Dūdāhengi Cāzū Kūtvali Cāzūyla gönderdü ki (16) Efrāsiyābı dilile çıkageldi dili 'Ayyūrī Cāzūya 'arz itdi 'Ayyūrī Cāzū ol (17) dili söyletdi dil daħı Süleymānuñ gelüp Sinop şehrin alduğın Benī Aşfer çerisin sulţānı (18) Aţğaşuħānı Aşferi ve Endelūs serveri 'Aķran Şāh Endelūsi Süleymāna hā'in oldukların şeb-hūn (19) kıldukların Süleymān yine anları şıyup hān u mānların alup genc ü mālın dönderdügün Efrāsiyāb u Tūrān (20) leşkeriyle sekiz kez yüz biñ erile Süleymān üstüne gelüp Benī Aşfer ve Endelūs melīkinle ittifaķ (21) idüp arķa birikdürdüğün Süleymānıla muķābil olup ceng itdüklerin mu' ārizā kılup āheng [67b] (1) itdüklerin Süleymān çerisin zebūn kıldukların söyleyüp beyān eyledi. 'Ayyūrī Cāzū racīm-i

bī- (2) dīnile dilden bu sözi ki aldılar feraħ kesb idüp şazılık kıldılar eyitdiler Efrāsiyab-ı (3) Tūrķī ve 'Aķran Şāhı Endelūsi ve Benī Aşfer melīkini bize tābī' kılup anlarıñla ittifaķ idelüm anlar yir (4) yüzünden biz havādan bir nifaķile Süleymāna firāķ idelüm ki 'ālemde dāstān olup söylene (5) tā kıyāmete dek şeyyādlar ağızından rāvi'yān dillerinde şerħ olına diyüp 'Ayyūrī Cāzū ol dile (6) hīl' āt-ı hāş geyürdi taħt kenārına aldı buğur dönüp Ketvali Cāzūya Dūdāhengi Cāzū (7) hālīn şordı ki Süleymān üzerine daħı varduñuz mı andan daħı dil alduñuz geldüñüz mi (8) didi Ketvali cāzū eydür yā server-i cāzūyān mihter-i sāhirān bihter-i kāfirān çün Efrāsiyāb (9) leşkerinden bu dili alduķ andan 'azm-i Süleymān kılduk kırķ biñ cāzūyla havā yüzünden Sinop (10) kal' asına muķābil ki varduk siħr kuvvetiyle Kaķadeñizle gök ortasında karar kılduk nażār kılup (11) ne gördük gördük ki kal' a-yı Sinop deñizle Bozdepe arasından Sinop şahrāsı (12) yöresinden yirden göge irince ferşi sifliden' arş-ı a' lāya varınca melekūt-ı semāvāt (13) kal' a-yı Sinop Bozdepe ile 'askeri Süleymānı hayme ve hāğāh şayvan ve serāperde ve tınab (13) leşkerün çadırı ve otağıyla kal' anuñ burc u bārusın şahrā ve tağın Bozdepesin bağın rağın (14) ırmağın nice 'askeri Süleymānı Sīmurğ 'Anķāsın Kaķnūsı rūhı tavşancıl ve kartal ve soyğasın (15) şahbazın kazın kekligi tırna ve süglünü durraç kerkese ve kuğusun atyār uluların daħı (16) melekler ihāta itmiş tıurlar. Cāzū leşkeri aşlından şeytān-ı racīm neslinden (17) her kim yaķīn vardıysa şehābile atup yaķup ururlar ol sebebden Süleymān leşkerine (18) varumadıķ dil alup getirüp size haber viremedük diyince 'Ayyūrī Cāzū bī-nā-bekār racīm la' īn-i (19) mekkār bu sözi ki işitdiler inanmayup gāzaba gelüp verhem itdiler daħı siħrgāhın (20) kuvvetiyle Sīmurğıla Süleymān canibine gelüp yitdiler bu canibden Dūdāhengü Cāzunuñ Şinan [68a] (1) Cāzū leşkeri hezīmet olup ki gitdiler zaħmnāk ve ğamnāk 'Ayyūrī Cāzūya gelüp yitdiler. (2) Sīmurğ elinden feryād kılup yaķaların çāk itdiler. Sīmurğuñ gelüp yırtıcı kuşlarla ceng itdüğün (3) Dūdāhengü Cāzūyı Kevlānı Cāzūyı Feylūki Cāzūyı tıtduğın hikāyāt itdiler Sīmurğdan (4) şikāyātı itdiler 'Ayyūrī cāzū işidüp kim kaķıdı racīm daħı işidüp yıldırım gibi şaķıdı (5) andan hūkm eyledi Kaķadeñizle gökyüzü arasında Sinop kal' ası ile deñiz arasında (6) deñizden yuķaru on mil miķdārı yirde 'Ayyūrī Cāzū siħr-i ibtāl kuvvetiyle taħtını havā-yı (7) fenada cāzūlar mu' allaķ tırgıtdı cāzū serverlerine alay bağlañuz diyü hūkm itdi. Nite (8) ol yüz biñ merdüm süvār cāzūyla Şümlük Cāzū ikinci iki yüz biñ peleng süvārıla Şafşahāyı (9) Cāzū üçüncü üç yüz biñ küb süvār cāzūyla Kaķsuni cāzū dördüncü dört kez yüz biñ ejderhā (10) süvār cāzūyla Demdemeyi cāzū Gökliği

câzûyla Nimlenk câzûyla Leklenk câzûyla (11) sağ tarafında tûrdılar ve şol tarafında dağı beş kez yüz biñ hınzır süvâr câzûyla Tağdağayı (12) câzû altı kez yüz biñ meymûn süvâr câzûyla Ahdeheyi câzû yedi kez yüz biñ şîr süvâr câzûyla (13) Ma' rekeyi Câzû tûrdı anlaruñ yanında Haşhâneyi Câzû Halhâleyi Câzû Cehende câzû Semreyi câzû (14) tûrdılar şaff u alayı bağlayup seksen sekiz kez yüz biñ câzû leşkeri gök yüzünde (15) kâlp ve cenâh arasta kılup sihr-i ibtâl kuvvetiyle tûrdılar bunlaruñ çevresinde sağ ü (16) şol arasında şeyâ'îñ nesli racîm aşlı denes kennes ihdinaş mirşâd şirşad keyyûm ü leyli (17) zelîl çerisi tûrdılar meymene ve meysere râst kıldılar.

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(1) Gökyüzünde tûrdı câzû leşkeri
Kim bürüdi ahterile ülkeri

(2) Yiryüzin Turkman ' asker kâpladı
Tutdı sâhîr gögi câzû Sâmirî

Neşr

Haķîm kavlince çünki iki (18) leşker kâlp ve cenâh arasta kılup tûrmaķda ammâ ki bizüm kışşamuz bu cânibden ' Ayyûrî (19) câzûya geldi nite ol zamân kim şeytân-ı la' inle havâ-yı fenâda câzû ' askerile [68b] (1) sihgâhın kuvvetiyle ki tûrmışlardı. Süleymân hazretinüñ Bozdepe üzerine nübüvvet tahtınüñ (2) nâzil olduĝın nâr-ı nûr ihâta itdüĝin gördiler ' ibret alup engüşt ber dehân (3) urdılar ammâ ki naķl-i Loķmân budur ki Süleymânüñ tahtın Bozdepe üzerinde melekût kim ihâta (4) itmîştî nûr-ı pertevi eţrâf-ı ' âlemi tutmuşdı ammâ ki enbiyâ ve evliyâ hükemâ ve ' ulemâ gözlerinde melekût-ı (5) mükerrebin nûr-ı pertevi gün gibi rûşen ve zâhîr görünürdi velâkin câzûlar ve şeyâ'îñ (6) nesli gözlerinde melekût-ı semâvâtile nûr görünmeyüp ol kâra gökcebe içinde nâr-ı ' âlâmeti (7) görünürdi ne melekût-ı semâvâtî görebilürlerdi ve ne hûd nûr-ı pertevi sırrına irebilürlerdi. (8) Bes bu kâder var ki câzû ' askerinden ve şeyâ'îñ neslinden bu sırta kimse irmedi illâ ki (9) iblîs-i la' in merdûd-ı rabbü'l ' âlemîn bildi ki nübüvvet tahtı Süleymâna nâzil olmuşdur melekût-ı semâvât (10) tahtile Süleymâna gelmişdür ol haşûd-ı hased iltûp diledi ki Süleymân tahtına (11) süvâr olmadın leşkerini taht üzerine almadın yıl tahtı Süleymânı getürmedin yirile gök arasına (12) yetürmedin Sinop kâl' ası içinde olan leşkeri Süleymânî câzûlara helâk itdüre (13) bes ' Ayyûrî Câzûya eyitdi yâ server-i sâhîrân ve serhengi kâfirân ne tûrursın bu leşkerile (14) kâl' anuñ üzerine varalum sihr-i kâhin kuvvetiyle ' asker-i Süleymânî kıralum diyüp ol (15) kırk kez yüz biñ câzû leşkeri sihr-i kâhin kuvvetiyle alay bağlayup râst kâl' a-yı Sinop (16) muķâbil yire kim geldiler ya' nî kim gökyüzünden kâl' aya muķâbil kim oldılar bu cânibden Sîmurĝ kuşu ve Rûh (17) kuşu ve Kaķnûs kuşu atyâr leşkeriyle Dûdahengi Câzûyî Kevlânî Câzûyî Feyluk (18) Câzûyî tutup kaynaķlarına alup ' azm-i Süleymân kılup havâ yüzünden uçup Karadeñiz üstinden (19) geçüp kâl' a-yı Sinopa varınca o taraftan ' Ayyûrî Câzû leşkeri dağı bunlaruñ ardın sürüp ki (20) gitdiler havâ yüzünden Sîmurĝa yitdiler bu cânibden Sîmurĝ kuşu câzû leşkerinüñ çoklığın (21) görüp cenge fâķat getürmeyüp kuşlar çerisiyle sürüp kaçup kâl' a-yı Sinopa düşdiler. [69a] (1) Andan getürdikleri câzûları Mısır Sultânî Celâle'd-dîn ' Amaliķa Sultânî Sührâb şâha (2) ve Süleymânüñ karındaşı İlyâ pâdişâha ' arz itdiler anlar dağı Sîmurĝ ki faşîh lisânıla âdem dilin ki (3) söyledi câzû leşkerin tevcihile gördüklerin ve atyâr çerisinle mu' âriz (4) ceng itdüklerin bu üç câzûyî tutduķların beyân eyledi buĝur İlyâ ve şâh

dağı hazır(5) olan şahlarla ol üç cāzūları siyāset meydānı içinde cebren ve qahren şikence birle dile (6) getirüp söyletdiler ‘Ayyūrī Cāzūyla iblīs la‘īnün ittifākın beyān eylediler. Muḥaṣṣal ki (7) haberi şahih ki aldılar kal‘a içinde hazır olan leşker halkına haber itdiler. Pehlevānlaruñ her birisi (8) burc u bāru üzerlerine çıkup ‘azā‘im yazılmış cübbe ve cevşenlerin geyüp dillerine ism-i a‘zam alup (9) okımağa meşgūl oldılar ve sihr-i ibtāl yazılı okların ellerine alup gezgirişe koyup (10) kavsler hazır itdiler. Cāzū leşkeri kal‘a üzerine ne vakt gele diyü hazırlılığa göz kulağ (11) tutdılar ve andan soñra on iki sıbtuñ kal‘ada hazır olan hükemāsı ve ‘ulemāsı ve ümerāsı ve (12) fuḫalāsı birle Feylesof ḥakīm burc u bārular dibinde ism-i a‘zam okumağa iltizām gösterdiler (13) ve andan soñra Sīmurğ kuşu dağı kuşlar leşkeriyle kaynağ toynağ açup birinci kat felege (14) geçüp cenge hazır olup kanat kanada çatup tırdılar cāzū leşkerinden yaña nazar urdılar

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- (1) Her biri açup kanadın çün melek
Tırdı gökde hemçü ‘uḳḳāb-ı felek
- (2) Tıtdı murğan gökyüziyle yiryüzin
Tıddı dehrüñ karnına yün ü yilek

Dāstān-ı İblīs La‘īn ve İgvā-dāden Sāhirān

(15) Ḥakīm kavlince bunlar bunda bizüm kıışsamuz iblīse geldi nite ‘Ayyūrī Cāzūya eyitdi yā serveri (16) sāhirān sen cāzū leşkerile rāst kal‘a üzerine sürüben dağı Efrāsiyāb-ı Türke varayın ki (17) Tūrān pādīşāhidur ḥuṣūṣā ki Benī Aşfer melīki ve Endelūs melīki aña tābi‘dür ol pādīşāh dağı kal‘anuñ (18) üzerine āheng ü ceng itsün kim lā-cerem Efrāsiyāb yiryüzinden ceng idüp sen gökyüzünden (19) cāzū leşkeriyle āheng idüp ma‘lūmdur ki kal‘a-yı Sinop fetḥ olup alınur leşker-i Süleymān [69b] (1) helāk olunur fırsat ḡanīmetdür vakt ḡayretdür eger kim bu gice Süleymān leşkerine fırsat ki bulmayavuz (2) ‘ale’s-şabāḥ olıcağ Süleymān saña ḡālib olısdur leşkerüñi helāk kılısdur zirā ki (3) bu ‘alā‘im ki gördük Süleymāna nübüvvet taḥtı gökde nāzil olmışdur melekūtu’s- (4) semāvātıla gelmişdür şubḥ-ı dem ki ola bil Süleymān taḥtına oturacağdur ḥadem-i ḥaşmile leşkeri ve (5) ‘alemile taḥt-ı Süleymānı yil götürecekdür yiri gök ortasına çıkarup yitürecekdür senüñ (6) leşkerüñi tarmār idüp yitürecekdür imdi fırsat bu demdür ki itmek gerek diyüp (7) iḡvā virince ‘Ayyūrī Cāzūyı gönderüp kendü sürüp Efrāsiyāba geldi (8) denesile kennesi uydurup Efrāsiyāb nazarına gelüp nazar kılup gördi ki deryā-yı aḥterān (9) gibi yiryüzin Efrāsiyāb leşkeri tutmuş sağ tarafında Benī Aşfer çerisi şol tarafında (10) Endelūs çerisi qalup ve cenāḥ ārāsta kılup bağlanmış erdeminden gökyüzin ḡamām tutmuşdı (11) sūñünize ve ‘ālemi iḡāta itmiş.

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- (1) Yiryüzini bürümüş leşker temām
Erdeminden göklere çıkmış ḡamām

- (2) Şan kıyâmet günidür mahşer kópup
Ol araya cem' olubdur hâş u 'âm

Neşr

Hakîm kavlince iblîs la'în Efrâsiyâbuñ 'azametlü leşkerün kim gördi (13) taşsîn kılup bir zemân tırdı andan kendüyi bir melek şüret kılup Efrâsiyâb gözine (14) göründi Efrâsiyâb dañı on dört kez yüz biñ leşkerin cem' idüp şaff u (15) alaylar düzüp sancak u 'alem şukğaların çizüp Süleymân leşkeriyle ceng itmege kal' a (16) üzerine gelüp Süleymân leşkerin yirinde bulmayup munfa' il olup tırmışken Süleymân (17) tahtınun gökyüzünden indügi 'alâmeti görüp neñe yidügin bilmeyüp haqîkat-i hâl sırrına irmeyüp (18) vehme varup tıururken anı gördi bir melek şüret perî hey'et şahş hâzır oldı kıaddin (19) añup Efrâsiyâba işâret itdi andan Efrâsiyâb dañı birkaç kadem atdı karşı varup 'izzet (20) itdi buğur racîm eyitdi yâ şâh-ı Efrâsiyâb maķâm-ı vahdet degüldür ki epsem tıurasın (70a) (1) gerekdür ki leşkerün çeküp kal' aya şavaş yüridesin zîrâ ki Süleymânun leşkeri (2)kal' a içinde egerçi zebündür velâkin ol 'adî pehlevânlar şeddâd-ı dilâverler senün kal' aya (3) yürüyüş itdüğüñ ki göreler sercümlesi yirlerinden tıuralar ğayret idüp kal' a kabusın açalar (4) tığ çeküp kal' adan meydân içine geçeler sen dañı ol zebün leşkeri şıyup helâk (5) bağırların çak u hâk eylegil yoksa kim bu Süleymân yarına kalıcak fırsat bulamazsın zîrâ kim şubh-dem (6) tâli' -i Süleymân kuvvet bulısdur yirle gök arası Süleymân leşkeriyle tıolasırdur Efrâsiyâb didi kim (7) nite iblîs la'în eyitdi ol 'alâmet kim gökden zâhir olup yiryüzine kim indi kal' a-yı Sinopuñ (8) Bozdepesi üzerine kim kındı. Ol bir tahtıdur ki Dâvüd oğlu Süleymâna geldi gökyüzinden (9) aña nâzil oldı ammâ ki yâ Efrâsiyâb Şâh eger kim bu gice ğayret idüp cengi aşup (10) kılasın kal' a-yı Sinopı alup muzaffer olasın Süleymân tahtın dañı alasın 'âlame Süleymânlık kılasın (11) ve bir dañı 'Ayyurî câzû ki kırk kez yüz biñ câzûnuñ başıdur ol dañı saña yardıma gelmişdir. (12) Uş Sinop kal' ası üzre yirle gök arasında hâzır tırmışdır sen Efrâsiyâba güyerki (13) kal' aya yürüyüp ceng idesin 'Ayyurî Câzû gökyüzünden kal' a içine girüp ceng ide kal' adan (14) çıkan erleri sen dañı kılıçdan geçürüp helâk idesin ben birinci kıat gök ferişterinin müvekkeliyem (15) saña geldüm ki haber kılam Süleymânlık saña naşîb ola kıatunda hürmet bulam ammâ ki çün Süleymân (16)l eşkerin helâk idesin ki Süleymân sırrında sâhîr olmaķ devletine sa' âdetine muķabîķ degüldür.

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- (1) Ger naşihât tıutasın olduñ emîr
Şal Süleymân mişli yil üzre serîr
- (2) Fırşatı fevt itmegil k' Afrâsiyâb
Tâ cihâna şâh olasın lâ-naẓîr

Neşr

Hakîm kavlince iblîs la'în böyle diyüp dañı (17) nâ-bedîd oldı Efrâsiyâb görüp te' accub kıldı andan dönüp beglerle meşveret kıldı. (18) Kıarındaşı Ö' ziret egerçi ki Efrâsiyâb men' itdi velâkin Endelüs şâhı ve Benî Aşfer melîki [70b](1) itdiler bu gelen müvekkel-i melek sözi râstıdur ceng idelüm kal' a-yı Sinopı almağa âheng idelüm (2) 'Ayyurî Câzû yirile gök arasında kal' aya

yürüyüş idicek ƙal' ayı feth ider gör Süleymân (3) leşkeri ƙal' adan ƙaçar erleri nâ-çâr saña ƙapup ƙul olur diyüp Efrâsiyâba iğvâ virüp (4) Efrâsiyâb daħı hâzır olan serverlerine serhenglerine istimâlet virüp on dört kez (5) yüz biñ er on biñ er yüz kırk alay yüz kırk Efrâsiyâbı sancağ götürüp şaff u (6) alaylar düzüp sancağ 'alem şukƙaların çözüp böri şurnâlar urup raħş u raħşânlar (7) sürüp ejderhâ dillü süñüler götürüp baħr-ı okyanus gibi mevc urup fevc fevc ƙal' a-yı Sinop (8) üzerine varup tîr ü bārân tûfeng ü ɖarbzen atup cenge ƙurdılar. Bu ƙarafdan ƙal' a (9) içinde 'âdî pehlevânlardan şeddâdı dilâverlerden Süleymân serverlerinden gördiler ki ƙal' a-yı (10) Sinop üzerine gelüben Efrâsiyâb yürüyüş idüp ceng ider pes Ƙortosı 'âdî 'Anturi 'âdî (11) Kehramı 'âdî Ƙanturi 'âdî Zențuri 'âdî Kelinosi 'âdî Ƙaryosı 'âdî ve 'Arab bahâdurlarından (12) Ƙaħtani 'izzeti pehlevân-ı Ğazanfer Saƙelâmî rûmî pîl gergedân süvâr olup ƙal' a ƙabusın açdurup (13) Efrâsiyâb leşkerine ceng itmege gitdiler. Anlaruñ 'aƙabince 'Amaliƙa sulțanı Sührab Şâh (14) daħı 'âdî leşkerini çeküp Sinop ƙal' asından ƙaşra ƙıƙup şaff u alayı bağladı sağ yanında (15) Arƙaş Bin Merƙaş ve şol yanında Heyşam Bin Heyşum ƙurdu fil süvâr cümle Sührab Şâhla (16) dört kez yüz biñ leşker dört yüz kırk dört 'âdî pehlevânlarıla arƙaların Sinop ƙal' asına virüp (17) meymene ve meysere ƙalb ü cenâh arasta ƙılup Efrâsiyâba muƙâbil ü mu' âriz ƙurdılar. Süryân dilince (18) bir nefesden Allâh'a tekbîr getürüp ön urdılar yirler gökler inledi gümledi ve hõş ve ƙuyûr (19) hâvl-i heybetden belgiledi ol cânibden Efrâsiyâb-ı Türk 'âdî pehlevânlaruñ Süleymânı (20) dilâverleruñ serâb-ı merdânlaruñ ƙal' a-yı Sinoptan ƙıƙup ol ƙara gök cebe içinde kendüye (21) muƙâbil görüp begenüp âferinledi andan Efrâsiyâb cânibinden Ferhemendi Türk [71a] (1) Sütiħânı Türk ol iki pehlevânlar cübbe ve cevşene ğarƙ olup âhen pûş gergedânlara binüp Efrâsiyâb (2) sancağına gelüp didiler kim iy sulțân-ı Tûrân destûr vir meydâna girelüm cevelân (3) uralum düşmân serverleriyle erlik oyunun oynayalum ƙanumuz ƙaynasun diyüp gerinişüp (4) sünişüp yabru peleng gibi egreşüp gümreşdiler. Efrâsiyâb daħı iki pehlevânı ƙondu (5) destûr virdi andan Sütiħân-ı Türk sâzu seleb râst ƙılup gergedân meydâna sürüp (6) cevelân urup meydân ortasında ƙurup ƙişe urup hirâsân birle çağırup Sührab Şâh (7) ƙarafından Süleymân dilâverlerinden ardıldı. Bu cânibden Süleymân serverleri Sührab Şâh dilâverleri (8) 'âdî pehlevânları mest-i ejderhâleyin gerinişüp ƙaşd ƙıldılar ki cem' -îsi bir ağızdan (9) raħş u raħşân pîl ü gergedân süreler. Ammâ ki pehlevânlar başı Ƙartosı 'âdî pehlevânı Şeddâdı (10) ƙomadı aradan birine işâret ƙıldı Tengüli 'Arabî raħş u meydâna sürdi, cevelân ƙıldı. Sütiħâne (11) ƙarşu gelüp ƙuruşup birbirine at ü gergedân sürüp irişdiler. Süñü bir leh dâlimi (12) ceng ƙılışdılar çok ƙuruşdılar 'âƙıbet Süleymân serveri Tengüli 'arâbî süñü şunup Sütiħânı (13) Türkisine sine şaçdı. Süñü dili nebtüyüz gibi yağrına geçdi gergedândan yıƙdı ceys-i Süleymân (14) âferin diyü ön itdi. Efrâsiyâb leşkeri ğayrete gelüp ğırîv ƙıldı bu aralıkda Akenke' i (15) 'ayyârı Süleymân sūra varup simurgleyin Düşânı Sütiħânı Türkün başın kesüp Sührâba gelüp (16) atı ayağına şalup du' â ƙılup didi kim iy Sührab ħân melîki Süleymân hemîşe Süleymâna düşmân (17) olanlaruñ başı kesilüp atlar ayağında ğaltân olsun diyüp başı süñüye diküp ƙurdılar (18) ön urdılar bu yañadan Efrâsiyâbı Türk görüp ğayrete gelüp işâret itdi (19) Ferhemendi Türk pîl sürüp meydâna girdi. Tengüli 'Arabîye muƙâbil mu' âriz oldu irdügi dem (20) bir ğürzü eyle urdı kim küh-ı Elburza ursa zîr ü zeber ƙılurdu ammâ ki Tengüli 'Arabî ƙalƙan şalup (21) râst men' itdi nevbet kendüye irüp at sürüp Ferhemendi Türke ğürz urdı elinde [71b] (1) ƙalƙan ħurd oldu râst depesine ƙoƙunup başını ışığıla ħörd eyledi. Ferhemendi Türk filden (2) yıƙulup düşdi Efrâsiyâbıla ƙarındaşı Ö' zîret añı görüp âh ƙılışdı. Buğur Efrâsiyâb (3) ƙarındaşı Ö' zîret ol pehlevân-ı şâhib ğayret altmış arş-ı ƙadd ü ƙâmetile yüz yigirmi batmân ğürzile (4) gergedân sürüp Tengüli 'Arabinuñ önin aldı yaƙın irüp Tengüli 'Arabîye ğürz ile (5) urdı ki ƙalƙan ƙolunda ƙağıldı ɖarb serinde ƙoƙunup ħörd ƙıldı añı görüp ceys-i Süleymân (6) ğırîv itdi andan serverlerden Süleymân dilâverlerinden Ferseşunı 'âdî kırk (7) dört arşı ƙaddi ƙâmetile fili mengelüsü sürüp na' ra ƙıƙarup ğürz şalup irdi. (8)

Ö' zîrete bir gürz urdı Ö' zîret kalkan şalup red itdi. Ferseşunı 'ādīye Ö' zîret dağı (9) tekrār hamle itdi Ferseşunı 'ādī siper birle men' kıldı. Loqmān Hākīm kavlince (10) ol iki ādem ejderhası yetmiş gürz biri birine verüp red kıldılar ahîrinde Efrāsiyāb (11) qarındaşı Ö' zîret bir gürz urdı Ferseşunı 'ādīnūn kalkanın kafasında tağıttı (12) depesinde toqunup başını ışıqla hōrd kıldı añı göricek Ferseşunun qarındaşı Saşuri (13) 'ādī ki seyf yüzünde gāyet dilāver kişiydi na' ra haykırup gergedān meydāna sürüp (14) Ö' zîrete irdi kara bulutlayın gürz-i girān havāle kıldı. Ö' zîret pūlād kalkanın qarşu tutdı (15) bir darb eyle urdı ki Ö' zîret egerçi kim başın darbdan kaçırđı ammā ki (16) gürz inüp gergedān başına toqunup hōrd kıldı Ö' zîret yıkıldı Saşuri (17) 'ādī inüp başın kesmek dileyince Efrāsiyāb añı görüp kaşđ kıldı kim kendü (18) meydāna gire velākin Şeylānı Türk gergedān meydāna sürüp Saşuri 'ādīye (19) sūnū şındı. Saşuri 'ādī Ö' zîreti koyup Şeylāna muķābil olunca Ö' zîret kaçup (20) gitdi gelüp qarındaşı Efrāsiyāb leşkerine yitdi. Bu cānibden Saşuri 'ādī (21) Şeylānı Türkūn sūnūsin siper şalup red itdi. Andan Şeylān gürz çıkarup tobusundan [72a] (1) Saşuri 'ādīye irüp bir gürz urdı kim kuhi tamğanı ursa gürzi zîr ü zeber kılurđı ammā ki (2) Saşuri 'ādī rāst siper şalup dürüst red itdi Saşur dağı gürz urdı (3) Şeylān siper tutdı gürz Şeylān kalkanın kafasında tağıttı depesinde toqunup (4) başını ışıqla hōrd kıldı anı göricek Efrāsiyābı Türk haykırđı şöyle kim sağ u şol (5) Tūrān serverleri vehm alışdılar kaşđ kıldı kim at meydāna süre ammā ki (6) Şeylanuñ bir dilāver 'ammisi varidi adına Kımılaş dirlerdi fil meydana sürüp Saşuri (7) 'ādīye muķābil turup gürz urdı. Saşur kalkan tutup men' itdi toqsan gürz biri (8) birine urdılar ahîr Saşuri 'ādī gürz urup Kımılaş Türkūn kalkanın hōrd kıldı (9) darb kafasına toqunup demür ışıqlın depesine gömdi Kımılaş Türk fil boynına düşdi (10) kaşđ kıldı kim Saşuri 'ādī yine irüp gürz ura Efrāsiyāb tarafından Aşvası Türk (11) meydāna girüp gergedān sürüp na' ra haykırup tırfilinden sekiz yüz 'arţal gürzi kıran (12) kolına alup Saşuri 'ādī üzerine fil sürdi berķi peykānleyin gelüp irdi gürzi (13) Saşuri 'ādīye havāle kıldı Saşuri 'ādī siper qarşu virdi Aşvas şöyle darb urdı kim (14) kalkan cāhı kalkan alacuğı Türkmen perrān kolında tağıldı gürz Saşuri 'ādīnūn depesinde (15) toqunup kūnbet gibi başını pūlād ışıqla hōrd kıldı düşdi bir ayağı üzengüde kalup (16) fil belgileyüp yügreği Saşur leşin yanınca sürdi ol pehlevānu helāk kıldı.

Nazm

Fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilūn

(1) Eyle taķđır itdi ana 'izz ü cel
K'irişe Aşvas elinden ana ecel

(2) Oliser taķđır işi yokdur gümān
İrer ahîr başa yazulan ezel

Dāstān-ı āmeden-i taht-ı Süleymānrā āverden-i melekūt bi-iznil'lāhi te'ālā

(17) Hākīm kavlince ol zemān kim Efrāsiyāb Şāh ve cāzūyı Gümrah Süleymānuñ çerisinle cengde (18) āhengde ammā kim bizüm kışşamuz bu tarafından Süleymān hāzretine geldi. Nite şöle kim (19) çünki Süleymān Peygāmbere ol nebî-yi muţahhar sulţān-ı ekber ol gice on iki biñ evliyā [72b] (1) ve on iki biñ evliyā ile ve on iki biñ 'ulemā ve 'uķalā ve hūkemā ile ol hāllāķı (2) 'āleme ve rezzāķı beni ādeme tā'at kılup hācet dileyüp a'dāya mużaffer cāzūya manşūr 'āşiyān (3) emrine ma'mūr olmağ çün kudret tahtını dileyüp el getirüp enbiyā ve evliyā ve 'ulemā āmin diyüp (4) Süleymān du'ā dileyüp ol gice şubh olunca Hāķķa tā'at itdi. Hāķķ sübhāna ve

te‘ālā celle (5) celāle ‘amme nevāle Süleymān nebinūn du‘āsın müstecāb idüp levh ü mahfūz mu‘ābelesinde (6) melek-i a‘zamuñ server-i ruḥāniyān mu‘azzamuñ mihter-i İsrāfīl ḥazretine nidāyı ulu hey‘et (7) irdi kim bu ḥıṭābı ‘izzete sem‘ine girdi kim iy melek-i İsrāfīl server-i Mīkā‘īl ve ‘Azrā‘īl (8) ve Cebrā‘īl benüm Mürsel Peygāamberüm Dāvūd oğlu Süleymāna kim anı Süleymānū‘z-zamān (9) kıldum tāze cūvānıken bu köhne devrāna ki ḥükm ide vaḥş u ṭayru insana ḥabībüm (10) Muḥammedi Muşṭafānuñ ol āḥir zamān peygāamberi server-i enbiyānuñ nūrından ḥātem-i ḥilkāt (11) kılup ol Süleymān ḥazretine iḥsān eyledüm ins ü cinnü ḥōş u ṭayr u mūr u mārı emrine (12) fermān eyledüm Buğur ol Süleymān a‘dāya muṣaffer ve manşūr olmağ çün cabbarān āher mennān kāfirān (13) ve sāḥirān ‘āşileri emrine ma‘mūr olmağ çün ol ḥātemi salṭanātına sa‘ādetine saṭvetine şalābetine (14) mehābetine lāyık benden taḥt ister ol taḥt ile a‘dāya nuşret ister imdi yā İsrāfīl (15) ol nūr-ı Muḥammedūñ ḳandili enver-i zerresinden bir taḥt ki ḳudretümle ḥilkāt kıldum ol (16) taḥt-ı firdevsī na‘īm içinde alup melekūtu semāvāta emr it getürsünler dördüncü ḳat gökde (17) cenneti içinde taḥtı omuzlarına alup uçsunlar āsumānuñ dördüncü üçüncü ikinci birinci (18) ḳat gökleri ḳapularından taḥtıla geṭsünler sen daḥı ruḥāniyān ulularıyla bile varup (19) ol taḥtı rû-yı zeminde Ḳaradeñiz ile ḳara yir arasında kuh-ı İlğaz yöresinde ḳal‘a-yı Sinop‘da (20) Bozdepe üzerine taḥtı indirgil melekleri şaf şaf yiryüzine ḳondurğıl ol benüm (21) Süleymānuma ol taḥtı a‘zāmı teslīm eylegil melek-i müvekkil taḥtı nazarına iltüp melekūtuñ [73a] (1) da‘vet-i şerāiṭin ana ta‘līm eylegil andan dönüp yine maḳāmuña gelgil levh-i a‘zām (2) muḳābil ṭurup ḥizmetde olğil didi ve Cebrā‘īle ol ṭavusu ḳudsi biñ ve celīle daḥı ol (3) celil ü cebbār kim şıfatı ḳulḥuvallāhu eḥaddur ol ol kerīm ve muḥtar lem yelid velem yüleddür ḥükm itdi ki (4) ḳudret ḳanadların açup gökler ḳapusından geṭüp ol seḥergāḥ Süleymān nazarına İsrāfīlden (5) muḳaddem vara taḥt-ı a‘zām varacağın ḥaber vire bes Cebrā‘īl ḥazreti sidret‘ül-müntehādan ṭarafet‘ül ‘ayn (6) içinde ḳudret ḳanadın açup uçdı gökler ḳapusından geṭdi Süleymān nazarına irdi ezyin (7) cānib Süleymān Bin Dāvūd nebī-yi ma‘būd pāk-i muṭaḥhar vücūdu Ḥaḳḳa ṭā‘at kılup el yüzü sürüp namāz u (8) niyāzdan fariğ olunca ḳudret taḥtın isteyüp Ḥaḳḳa tevekkül ḳılınca nā-gāḥ anı gördiler ki (9) ḥükemā ve vüzerā ve ümerā gözlerinden nihān ammā ki enbiyā ve evliyā ve ‘ulemā ve Süleymān gözlerinde aḫher (10) mine‘ş-şems ‘ayān ol peyk-i celīl ṭavusu ḳudsi Cibrīl geldi nazarına irdi ‘izzetile (11) selām virdi Süleymān yirinden ṭurdı ‘izzetile selāmın alup seccāde üzerine yanına alup ikisi (12) bile oturdı Cebrā‘īl ḥazreti eyitdi yā nebīyyu‘llāḥ müjde olsun ki Ḥaḳ sübhāna ve te‘ālā saña nübüvvet taḥtını (13) gönderdi İsrāfīl ile meleki müvekkilin ve ruḥāniyān ve daḥı cem‘i melekūtu semāvāt bilāsınca firdevs (14) uçmağından taḥtı alup gelüyürürler imdi yā Süleymān Bozdepe üzerinden cem‘-i leşkerüñi göçür (15) bār u būngāḥlarını ḥayme vü ḥargāḥların indürüp ḳaṭar u mehārlara yükledüp bu ḳal‘a içine (16) gelüp girsünler ḳal‘aya şığmayan leşkerüñ burc u bāru ḥendeḳ kenarında ṭursunlar ve andan (17) şoñra on iki biñ enbiyā ve on iki biñ evliyā ve ‘ulemā birle ḳal‘adan ṭaşra ḳıḳup (18) şaf bağlayup ḳibleye tevciḥ kılup siḥr-gāḥ şubḥ namazın kılup iki rek‘at şükr namazın daḥı (19) ḳıluñ ‘ale‘ş-şabāḥ nübüvvet taḥtı melekūt u semāvātıla gelür bilün aña göre yabraḳ ḳıluñ diyü ḥaber (20) ḳılıcaḳ Süleymān nübüvvet geleceğın bildi yirinden ṭurup ṭā‘ata yüz urup secde şükr (21) kıldı andan ḥükm itdi Āşāf Bin Berḥiyā cem‘-i ümerā server-i selātinler ile pehlevānı [73b] (1) rû-yı zemīnler yirlerinden ṭurdılar leşker ḥalkını Bozdepenüñ üzerinden ırdılar altun (2) çibıḳlu çavuşlar ve gümüş degneklü ḥacibler sūyı Süleymāna cübb ü çibıḳ urup ḥayme vü (3) ḥar-gāḥların indirdüp kiminüñ içine getürüp şığmayan leşkeri burc u bārunuñ ṭaş (4) yüzünde ḥendeḳ kenārında ḳondurdılar ve andan şoñra ol seḥergāḥ on iki biñ enbiyā ile ve on (5) iki biñ ‘ulemā ile Loḳmān ḥakīm ile Āşāf Bin Berḥiyā ile Naşen peygāamber ile Yāşer peygāamber ile (6) Kaṣ peygāamber ile Aşem peygāamber ile Elmun peygāamber ile Cāyi‘ peygāamber ile fi-l-cümle Benī (7) İsrāīliñ mu‘cizātı zāḥir olmış Enbiyālarıla vilāyeti māhir olmış evliyālarıla vüzerāyı ümerāyı (8) yerlü

yirinde koyup Süleymân nebî kendüzi kal‘adan çıkup Bozdepe içine varup (9) Bozdepe için arıtdurup pâk itdürüp beytü’l mu‘addise karşı kıbleye tevcih kılup Süleymân (10) peygâmbere imâm olub şükr namâzın edâ itmege tûrdılar sağ tarafında Cebrâ’îl ile on (11) iki biñ enbiyâ şaffa tûrdı ve şol tarafında hâtem ü müvekkel-i şahbâ ta‘a’ il ferişte eyle (12) on iki biñ ‘ulemâ ve evliyâ şaf tutup el bağlayup namâza tûrup cümlesi Süleymâna (13) uyup kıbleye müteveccih olup gönül gözün Hakk’a bağlayup şubh namâzın kılmağa meşgûl oldılar (14)

Nazm

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

(1) Enbiyâ vü etkiyâ vü evliyâ
Şeh Süleymân hazretiyle bî-riyâ

(2) Hâlîka ihlâsıla secde kılur
Tâ ki maqbûl ide hâcet ol Hudâ

Neşr

(15) Hakîm kavline Süleymân tâ‘ atda Cebrâ’îl ile müvekkil hâtem-i Süleymân şahbâ ta‘a’ il birle (16) on iki biñ enbiyâ ve on iki biñ ‘ulemâ ve evliyâ ile şubh-ı şâdık namâzın kılmağa nübüvvet tahtı (17) gelmesine intizâr olmağa bizüm kışsamuz ez-ân cânib İsrâfîle geldi nite şöyle kim (18) ol zamân ki İsrâfîl a.m yedi kat gökde melekûtî a‘zamları ile ‘arş-ı ‘azimün (19) rûhâniyetünü mu‘azzamlarıyla İsrâfîl katına cem‘ oldılar kudret kanadlarını açdılar ‘arş-ı ‘azîm ayağı (20) altundan uçdılar yedinci kat tokuzuncı kat altıncı kat beşinci kat gökler kapısından [74a] (1) geçdiler cennet-i firdevs-i â‘lâ kurbına gelüp indiler behîşti na‘îm içine indiler taht-ı Süleymânı (2) ihâta indiler dağı İsrâfîl emriyle kanad kanada çatup götürdiler dillü dilince Hâlîkî tesbîh (3) idüp tekbîr getürdiler andan ol nûrânî ferîşteler her birisi kudret kanadın açarlarıdı (4) İsrâfîl rûhâniyetün şaffıla ol şafha uçarlardı dördüncü kat melekûtü semâvâtî taht-ı (5) Süleymânı getürürleridi yedinci altıncı beşinci kat melekût taht-ı Süleymânın kafasınca şaf şaf (6) kanad kanada çatup baş başa çatup ‘azâmetile giderleridi dillerince Allâhı tesbîh iderleridi (7) ammâ ki üçüncü kat ikinci kat birinci kat göklerin ferîştahları rûhâniyenün şaffında kudret (8) kanadların açup dillerince Hâlîka tekbîr getürürleridi üçüncü kat gök ferîştahları ve beşinci (9) kat gök ferîştahları arasında makâm-ı ‘ulâda havâ-yı fenâda dördüncü kat gök ferîştahları (10) zikr olan taht-ı Süleymânı emr-i Yezdân birle kudret kanatları üzerinde getürürlerdi bes ol (11) şehergâh-ı Allâh emrile havâ-yı fenâdan yiryüzine berķ vâ kanatların şalup İsrâfîli a‘zâma her birisi (12) ta‘zîm kılup Sinop şahrâsına toğrı süzölüp inerleridi tavus-ı cennet mişâl taht-ı (13) Süleymânın sağ ve şolunda ba‘zı melâike ‘ışkı ilâhiye müstağriķ olup cevalân urup (14) dönerleridi ba‘zı melekût taht-ı Süleymânın sağ ve şolunda kebuter vâ pervâz ki ururlardı (15) ol nûrânî yüzlerinin ol şubh-gâh gün nûrî mat olup mâhtâb-ı nûr-ı (16) şû‘lesi tönerti ve ba‘zı rûhâniyetün İsrâfîl ü a‘zâm önünce ve sağ şolunca ol melek-i (17) a‘zâmı ihâta kılup herbirisi altmış altışar biñ kudret kanatların ki açarlardı perlerinin (18) pertev-i nûrî etrâfî ‘âleme şems-i enver gibi saçarlardı yirle gök arasında olan cinn ü şeytan (19) nesli yitmiş biñ yol menzili ırak kaçarlardı ve yine yirle gök arasında yitmiş kez yüz biñ (20) melâike müvekkeli insan ve hîş ve tûyûr ve müvekkelin çâr-ı ‘unşuru me‘âdin fi’l-cümle cemâdâta (21) ve cem‘-i maḥlûkâta ve yer ile gök arasında olan kâ’inata hacerâta şemerâta şecerâta her nev‘ ü [74b] (1) cins ü bâ-şıfatı nebâtâta müvekkel olan melekût kanadlar açup yir yüzünden hevâya kalkup uçup (2) hevâ-yı fenâda

maḳāmı ‘ülāda İsrāfīl a‘zām-ı Süleymān taḥt-ı ile qarşulayup selam virdiler ‘izzet (3) kıldılar ol gelen melekūtı ‘ulvi’yeti bû verân süfli melâike ihâta kılup yiri gök arası melekile (4) tolup âsûman içi melekût olup taḥt-ı Süleymānı ortaya alup havâ-yı fenâdan Sinop (5) şahrâsı üstine Süleymān cānibinden yaña qanat sürüp indiler tavus var yüzlerin Süleymāndan yaña kılup (6) döndiler

Nazm

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

- (1) Tâ ki varsa cümle murğân ol zamân
Gökyüzünde cem‘ olupdı bî-gümân
- (2) Şeh Süleymān üstine şaf bağlayup
Perr ü bâl açup tutardı sāyebân
- (3) İns ü cinn ü vaḥş u ṭayr u mūr u mār
Cümle maḥlûk perende ibn-i cān
- (4) Şaf tutup tıururđı divān içre hep
Hükm şaha oluben fermān hemān
- (5) Diñle imdi kışşa nedür yâ ‘azîz
Vîr şalavât Muşṭâfaya şād-mān

Neşr

Hakīm qavlince (7) İsrāfīl a.m gelüp taḥt-ıla inmekde gelüp yitmekde bizzüm kışşamız ez-ân cānib Süleymāna geldi kim (8) tavusı kudsi ve Cebrâ’îl ile müvekkel-i ḥâtem melek-i şahbâ ṭa‘â’il ile on iki biñ enbiyâ ve on (9) biñ ‘ulemâ ve evliyâ qavmi Benî İsrâîl ile tekbîr ü tehlîl ile şubḥ namazın kılup sağı u (10) şol selām virüp evrād okuyup du‘â kılup Süleymān ḥâcet dileyüp Cebrâ’îl emîn diyüp (11) ellerin yüzlerine sürdiler ḥâcet dilerken başların semāya qaldurup gözlerin ‘arşa diküp (12) gözleşürken nâgâh anı gördiler melekût qanadından felek yüzi neyistāna dönmiş (13) ‘arş-ı a‘lâdan ferş-i sıfliye rûḥānîyyün ve kerrubiyyun ve cem‘-i melâike müvekkelin inmiş gelürler (14) ammâ ki bu cem‘-i olan melâike arasında bir bölük ferîştahlar bir taḥt-ı ‘azîmi kudret (15) qanadları üzerine alup ta‘zîmile getürürler ve cem‘-i melâike taḥt-ı ihâta kılup zezeme (16) ile şaf be şaf tekbîr getürürler ve ammâ ki bu taḥt-ı ‘azîm önünce bir melek-i a‘zām gelür ki (17) altı biñ altı yüz altmış altı kudret qanadların açmış ‘âlemi eṭrâfı qanadları tutup perleri (18) ucı qafdan qafa meğârib ve meşâriqı geçmiş şehperleri şa‘şâsından âsumân içi enver [75a] (1) olmuş yüzi nûrından cihân mülki münevver olmuş

Nazm

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

- (1) Gökyüzin tutmuş gelür cümle melek
Yüzleri nûrından enver nüh felek

(2) Götürürler Şeh Süleymân tahtını
Haq yüce kıldı bilürler bahtını

(3) Gökyüzünü kablamışdı perr ü bâl
Kim kanadlardan görünmez meh hilâl

Neşr

Hakîm kavline (2) münisi Mikâ'il insi Cebrâ'il 'âlemi Azrâ'ıldür cem'-i melekûta serverü hem delîldür Süleymân görüp (3) şâd olup secde şükr itdi ammâ ki kavli-i Loqmân nakli-i Eflâtûnu Yunânî budur ki taht-ı Süleymân (4) ol zamân ki melekler götürürleridi Süleymâna emri-i Haqla götürürleridi melâikeler ümerâ vüzerâ hükemâ (5) ve zürefâ ve şu'arâ ve cem'-i yiryüzinde halâyık gözlerinde nihân bakup görmezleridi velâikin taht-ı Süleymânı cem'-i (6) ekâbiri âsiyâ ümerâ ve vüzerâ Efrâsiyâbile leşker-i Tûrân ve Gayyûri Câzû ile nesl-i şeytân (7) yiryüzindeki insân u hayvân dem çeken şu'bân ve evren gök yüzünde uçan div ü 'ifrit ü cinn ü (8) peri vü murğân gördiler yandugın bilmeyüp te'accub kılup mütehayyir tûrdılar ammâ ki on iki biñ enbiyâ ile (9) ve on iki biñ ulemâ ve evliyâ ile Süleymân peygâamber nazâr kılup cem'-i melekûtî izhâr mine's-şems (10) 'ayân gördiler şükr kılup yüz yire sürdiler velâikin ol şehergâh henüz maşrıktan âfitâb (11) yüz gösterüp rû-yı zemîni nûrıla enver itmekden gök toğup ay tolundup kevâkibi âsumân nûrî (12) mahv olup tân etmedin şehir kuşcuğarları dile gelüp ötmedin Efrâsiyâb tûyyla Sindeği tazı (13) atlar kişneşmedin gergedânlar na'ralar hâykırup merd ü meydân pehlevânlar uykudan tûrup gözlerin (14) açup esneşmedin Süleymân leşkerinde zâhidler 'ibâdet iderken Sinop kal'asınıñ pâsbânları (15) Süleymân adına nevbet çağırşup sâ'at gönderken Sinop şehrinüñ 'asesleri ol dñn (16) içinde çarşu içinde her taraf câ-be-câ gezüp fanuslar yakışırken câmi'ler mescidinüñ minâreleri (17) şereflerinde 'arî namazlu hûb âvâzlu 'Arab mü'mînleri Süleymân mü'ezzînleri şubh ezânın okumağa (18) horosı 'arşı a'lâ kanadı işaretin gözleşüp bakışırken Sinop kal'ası cānibinden 'arab 'arba (19) begleri ve Benî İsrâîl kavminüñ on iki sıbtınıñ begleri 'Ameliķa kavminüñ sultānı [75b] (1) Sührâb şâhile Süleymānuñ kayın atası Bağdād halifesi Tübba' Bin Aşda' ile ve Kayşer Rûm birle (2) ve serveri Yunânî şehin-şâhile Mısır Sultānı Celâleddin ile ve cem'-i serveri Selâtin ile ve kamu (3) pehlevânı rû-yı zemîn ile gökyüzüne nazâr kılup taht-ı Süleymânı görüp gelen taht-ı Süleymân idüğün (4) bilüp cem'-i şâzzılık kılup gamdan azâd dilşâd oldılar Süleymâna Süleymānlık degdüğün (5) bildiler feraḥ kesb idüp hürrem oldılar velî bu taht havâ yüzinden Sinop şahrâsına indüğün (6) görürlerdi melekûtü's-semâvâti göremeyüp tahtı götüren kimler idüğün bilmeyüp sırlarına iremeyüp (7) mütehayyir hayrân kılup 'âciz olup engüşt ber dehân ururlardı

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

(1) Qaldı hayrân cümle 'âciz vâlih olup beste dem
O nübüvvet tahtınıñ sırrına irmez hiç ümem

(2) Güş hüş baña tut ki söyleyem emlâḥ kelām
Kim bunuñ mişli şahun dinlemedi Cemşid ü Cem

Nesr

Hakīm kavlince ‘asker-i Süleymān (10) leşker-i Bağdād ve Kayşer ü Rūm Yūnān ‘Arab ‘Arba ‘uḫalāsıyla Mısr u Şam hükemāsıyla on (11) iki sıbtuñ Benī İsrāīl kavminūñ ümerā ve vüzerāsıyla Süleymāndan işitmegile yirle gök (12) arasında tahtı görüp bildiler dillü dilince şükr ü yezdān kılup secdeye yüz sürdiler (13) ammā ki ol cānibden Efrāsıyābı kurt Tūrān serkeşleriyle ve Benī Aşfer cānkeşleriyle ve Endelüs (14) serverlerinin buğuları ve başlarıyla ya‘nī ‘Akrān Şāhı Endelüsü birle ve Atğaşhanı Aşferile fi’l-cümle (15) Türk ve Tūrān mübārizlerle şöhet kılup meclis-i ārāyide idüp ol dūn ‘ıyş u nūş şabāha (16) irgörmışdi simin-sağ sākīler zerrīn kadehleri ellerine alup gūn gibi sağ u şol devrān (17) kılup oturan tūrān dilāverlere selātin ve serverlere meyi gülgünü rāhatu’l-ervāh diyü (18) şunarlarıdı sağ u şol seyyāreleyin dönerleridi Tūrān begleriyle Efrāsıyāb ‘ıyş u nūş (19) vaktin hōş cihān gūşşasın feramuş iderken şarab başa çıkup kelleler kızup cihān şarabı ki (20) içildi söz sözden çıkup Süleymāndan haber ki açıldı Efrāsıyāb-ı Türk kaplan gibi kīne ile (21) arslan gibi sīne ile kibr-i kīnile gūrūr-ı şeytān bī-dīn ile göğüs gerüp [76a] (1) laf urup eyitdi ‘aceb ol Süleymāncuḫ demürce oğlu zenbīl urucı oḡlancık ben yedi (2) başlu evren elinden kıl olup ‘Ankā gibi gökde uçarsa elümden kurtula mı uçmaḡıla ben arslan (3) sīnelü kaplan pençesinden ol ‘arab cebe Süleymān āhu ve kaplan olup segirdüp taḡ ve yaban (4) geçüp kaçarsa hālāş ola mı kaçmaḡıla yārın olsun anuñ leşkerinle muḫābil tūruşayın göz yumup (5) açınca anuñ yenice dirilmiş çerisin hafta bazarı gibi tizcek taḡıdayın seyf ü salık urup ceng (6) idüp ‘Arab kanların yire şacmaḡıla ammā ki bir kimse olsa bize Süleymān leşkerinden haber getürse (7) görsek leşkeri yirinde tūrur mı ya kaçdılar mı yāhud ceng itmege būsü açdılar mı diyince (8) Kehremi pehlevān ol nerre şīr ü cūvān içerü girdi eydür ol ‘Arab serveri Süleymāncuḡaz leşkerile (9) nısfu’l-leyl olıcak kaçmışlar bār u büngāhı indürüp ordusun cem‘ idüp kaṭar ü mehār yükledüp (10) göçmişler bizüm Tūrān çerisinden kimse tūymadın pāylarını görüp pāylarına düşüp uymadın yoldaş (11) yoldaşa küymedin kaçmışlar ḫal‘ a kapusun açmışlar Bozdepeye geçmişler yüz şuların yire şaçmışlar ne (12) tūrursun tīz leşkerünü cem‘ idüp bindür varup ardların başup ceng idelüm ele giren (13) düşmān çerisine gürz-i girān urup āheng idelüm diyince Efrāsıyāb şād olup hüküm eyledi (14) kūs-ı harbi çalındı serveri selātinlere haber eylendi yaraḡlu yaraḡunuz ile atlu atunuz ile (15) cenge binūñ diyü çāvuşlar dilinden söylendi buḡur sekiz kez yüz biñ tūrān çerisi uşaḡı (16) ve irisi at ve fil ve gergedānlara süvār olup bindiler Endelüs mübārizleri ve Benī Aşfer şeh-bāzları (17) daḡı çünki süvār oldılar her birisi otuz altı pāre ceng āletin üzerlerinde arayide kılup (18) şaff u alay bağlayup ‘alemlü ‘alemin alup sağ ḫoldan Endelüs şāhı ‘Akrān Şāh Endelüsü gelüp (19) şol ḫoldan Benī Aşfer melīki Atğaşhan aşferile bu iki melīk serverleri dilāverleriyle gelüp (20) Efrāsıyāb otaḡına ihāta idüp at ve fil ve gergedān üzerlerinde tūrdılar bu cānibden Efrāsıyābı (21) Türk daḡı ceng āletin üzerine arayide kılup pūlād-pūş olup bir āhen-pūş gergedāna süvār olup [76b] (1) kavī ‘alemler çeküp sağ tarafında ḫarındaşı A‘zerti Endelüs şāhınla Aşdı ve şol ḫoldan oḡlı (2) Pişenk ile Benī Aşfer melīki Atğaşhanı Aşferi Aşdı on dört kez yüz biñ düşmān leşkeri (3) at arḫasına gelüp kūsı harbiler urulup boru şurnālar urulup yegini atlu ceng āletlü (4) ḫolu ḫuvvetlü şeca‘ātlü erenler düşmān kanın yire ḫaranlar sağ u şol yaşavullar hükmi ile sürüldi (5) pīl ü gergedān kaçırmasından şaf şiken atları süheylinden tīḡzen erler nā‘rasından fās-ı (6) gerdūn güm güm ötdi atlar ayaḡı yiryüzün penbe gibi ditdi sōküler dilinden hava ḫaddi sōküldi (7) at na‘l-ı miḫeninden yedi ḫat yirler delinüp o kuzgunı didilüp balık pulları ezilüp yıprandı

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Hadsüzün leşker çeküben gitdi çün Efrāsiyāb
Hāk ayakdan tozdı göge bağladı tozdan şehāb
- (2) At mīhı yiri didüp çıkardı öküz balık gözin
Nīze ucında yedi kāt gök tıtdı kalkan āftāb

Neşr

(8) Hākīm kavlince Efrāsiyābı kurt ol cihān dide cebbār kārı kurt ol zamān ki ol dūn (9) içinde heman ki leşkerin çeküp ki gitdi gelüp Süleymān ortusına yitdi gördi ki (10) leşker-i Süleymān göçüp gitmiş yirinde kimse yok maṭbaḥ yirinūn ocağı kalmış ol Karadeñiz gibi (11) leşker tūfānı Nūh gibi yirinden ırılmış yiryirin müşk dökündüsi suyunuñ yire sığmayan (12) azcuḡ ırmağı kalmış develer yüklenüp göçmüş yatağı yire belli Süleymān ortusu yirinde yok (13) haymesi otağı belli mā-ḥaşal leşker-i Süleymān yirinde yok yaḡduğı odı kalmış yir (14) yirin odu daḡı sönmiş bir kara dütün-i dūdı kalmış Efrāsiyābı Türk Süleymān kaçduḡın bilüp (15) gāyet feraḥ olup gelüp diledi kim ol dūn içinde kal' aya vara ceng itmeg için (16) al tīgü kemana ura līkin karındaşı Ö' ziret komadı men' itdi eyitdi dūn içinde (17) kal' aya karşı varmak göz gözi görmez iken ṭop ve tūfenge karşı ṭurmaḡ devlete (18) sa' ādete lāyık degüldür cenge ḥuşūmete muṭābık degildir şabāḥ olsun Efrāsiyāb çāki (19) ötsün buyur tūrān leşkeri kal' aya yürümiş kılup ceng itsün Efrāsiyāb Ö' ziret [77a] (1) sözün müvecceḥ gördi kal' aya karşı çerisin düzedüp şaff u alay bağlayup şabāḥa muntaḡır olup ṭırdı (2) ol kibr-i kīnile at fīl ve gergedān üzerinde serveri selāṭinler pehlevān-ı rū-yı zemīnler ellerin (3) kılıç ḡabzasına urdılar velī diñle imdi ki añsuzın bunlar ne gördiler nite dimeḡe ' aşıkane şalavāt

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Vir şalavāt dīl ü cāndan ol nebiḥ peygāmber
Kim şefa' āt kıla yārın irişicek maḥşere
- (2) Müstemi' señ dil ü cāndan sem' unı ṭut baña kim
Muṭṭali' ola ṭapuñ şīrīn emlaḥ ḡabere

Neşr

(4) Hākīm kavlince gördiler gökyüzünden ol dūn içinde şanma kim rū-yı zemīnde yā çin ü maḡin (5) añı gördiler ki havā-yı fenāda ṭāḡ-ı ' ulāda felegi mu' allāda bir ' aḡīm nesne ḡāḡir oldı murabba' çār ḡüşe (6) aḡ buluda beñzer ammā ki bu aḡ buluduñ üzerinde elvān elvān kıızıl yeşil rengīn elegüm şaḡma (7) mişālinde kemerler ve ḡubbeler ve şa' ında nesneler gözükür anlaruñ daḡı üstinde hilālī ' ıyd-ı kāmēr (8) gibi ve bā' zı kevākib seyyāre gibi ve bā' zısı şems-i felek gibi şevḡ virür aḡter ü şems ü kāmēr gibi bir ' aceb (9) daḡı bu ki ol bulut çār köşe bir ' aḡīm taḡta beñzer üzerinde görinen kimi ḡubbe ve kimi kemer (10) gibi ' acaba bu ne ' alāmetdür ve neye

beşâretdür işâretdür ne ʔarafa ʔikâyetdür ne gözle görmek (11) ki cihānuñ işidilmedük ʔikâyetdür ve dillerde söylenmedük rivâyetdür diyü Efrâsiyâbıla Tūrān serverleri (12) te‘ accub iderken añı gördiler ki bu gelen aķ bulut rāst felek yüzünden bu aķ bulut ki Sinop ʔal‘ asınuñ (13) yanındağı Bozdepe üzerine seĥergāh yili gibi ʔıcıldayup iner ammā ki ne şarşar ve ne ĥōd aĥar döner (14) yakīn inerek Sinop ʔal‘ ası burcına ki yaklaştı Efrâsiyâb Tūrān serverleriyle ve Endelüs (15) dilâverleriyle ve Benî Aşfer mihterleriyle baķup gördiler ki bu gökyüzünden nâzil olup inen bir ‘azīm (16) ulu taĥt-ı ʔulū ve ‘arżı elli mil ola ve üzerinde üç yüz on üç ʔubbe-yi aĥdar ve mescīd ü miĥrâbı (17) minber-var ol aķ bulud bu taĥtuñ kendüzi imiş ki rā‘ nâdur ve ol elegüm şaĥma mişâli görinen (18) ʔubbe kemerleri ve miĥrâb ve minberler imiş ve şems ve ʔamer ve kevâķib gibi görinen ʔubbeler ve miĥrâb ve minber (19) üzerlerindeki cevherlerimiş

Nazm

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

- (1) Bu şıfatla göricek ol Şeh Süleymān taĥtını
[77b] Umıdur Efrâsiyâb ilinde olan raĥtını
- (2) ʔaldı ĥayrān vâlih olup aĥza alup barmaĥın
Gözine göstermez olur tâc ü devlet taĥtını
- (3) Bildi Allāh Şeh Süleymāna virüpdür ĥâtemi
Ĥâtemile ʔutısardur baĥr u ber ümmemi
- (4) Taĥtını yad-ı nesīm götürüserdü çün anuñ
Şarkıla maĥrib ʔutup zaĥt idiser milletini
- (5) İns ü cinn ü vaĥş ü ʔayr u mūr u mārī rām idüp
Ĥükmine maĥkūm idiser cümle maĥlūķâtını

(1)Neşr

Hakīm ʔavlince Tūrān şāĥı Efrâsiyâb bu ‘azāmetlü taĥtı ki gördi ‘aķlı ĥavvāşın (2)fikri deryāsına şalup engüşt ber-dehān ʔılup fikre vardı ‘acabā bu taĥt bu ‘alāmet (3) bu sa‘ âdet ve taĥtı ve beşâret gökyüzinden yiryüzine kime kalur ki diyü ʔatında beglere su’āl (4) idince Aķrān Şāĥı Endelüsi eydür yā şāĥ-ı tūrān bu taĥtu vārise Dāvūd oĥlı Süleymāna gelür (5) Ĥaķ te‘ ālā aña bu taĥt-ı erzānı ʔılur zīrā ki dā’im Süleymāna eydür di ki nübüvvet ĥâtemin ki Ĥaķ te‘ ālā (6) baña virdi bu ĥateme lāyık Süleymānlıĥa muvāfık devletüme muţābık bir nübüvvet taĥtın daĥı (7) baña virecekdür ki ol taĥt-ı a‘ zāmı melekler emr-i Ĥaķla baña getürecekdür ʔudret ʔanadların açup (8) götürcekdür gökyüzinden yiryüzine alup indürüp ben Süleymāna yitürecekdür ceyşüm ile (9) ol taĥta süvār olsam gerek yıl taĥtımı gelüp getürecekdür istedüğüm yire ʔafdan ʔafa (10) yitürecekdür didi imdi yā şāĥı Efrâsiyâb varise bu taĥta Süleymāna gelür āĥ eger (11) kim ol ‘Arab cebe bu taĥta süvār olursa taĥķiķü bu taĥt-ı ceyşini Süleymānıla yıl getürecekdür (12) cihānuñ ‘addü ʔomayup helāk idüp yitürecekdür āĥ ki ol Süleymān bizüm nām u nişānumuz (13) ‘âlemde götürcekdür diyüp Endelüs Şāĥı hey-ā-hey aĥladı añı görüp Benî Aşfer şāĥı Aĥĥaşĥān (14)Aşferi daĥı dilperişān Süleymāna ĥā’in olduĥına peşimān olup ĥayret odına cān u ciger (15) ʔaĥladı bu yañadan Efrâsiyâbı Türk bunlaruñ aĥlaşduĥın görüp ol daĥı kendüden varup (16)cem‘ -

i Tūrān leşkeri serveri selātin ve mihteri taht-ı Süleymāna yine göz urdılar önlerin (17)dirdiler tırdılar hayretde qalup fikre vardılar gördiler ki gökyüzünden bu taht inerek gezerek (18) ol kubbeler tahtındağı cevherler şū'lesi ol kara gürün için gün gibi rüşen iderek gelüp [78a] (1) burc-ı Sinop üzerine muqābil havādan indi dağı Sinop yöresinde qal'a ile Qaradeñiz (2) arasında Bozdepenün qondı Efrāsiyāb ile ol iki server-i 'āşī 'Arab şultānı (3) düşmanı şāhı Tūrān haşı ol 'azāmetlü tahtı Haq te'ālā gökden indürdüğün ki bildiler (4) Süleymāna gönderdiğün aňlayup Süleymānuñ Süleymānlığından belgileyüp saltānāt-ı (5) Süleymānı tanlayup valih ü deng oldılar qadīd gibi qaldılar ne dönüp qal'a aya ceng idebilmege (6) şeca'ātile qalblerinde kuvvetleri var ne atdan inüp otaqlarına yataqlarına varmağa mecālleri ne taqatleri (7) var

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- (1) Çün Süleymān hazretine Haq ider taht-ı mezīd
Hāsīdān kılup hāsed ğayretünden olur hep qadīd
- (2) Diñle imdi bu 'acā'ib nādir olan kışşayı
Vir şalavāt Aħmede ammā şavtıla ğāyet şedīd

Neşr

(8) Hākīm qavlince bunlar bunda bizüm kışşamız buña ehl-i tāriħ eydür ol şehergāh ki taht-ı Süleymān Süleymān (9) peygāmbere ki izni Haqla gökden indi gelüp Bozdepe üzerine ki Haq kudretile melekler (10) kuvvetile Süleymān mu'cizātıla İsrāfīle Cebre'ıl işaretile qarar kılup ki qondı yakında (11) olan Efrāsiyāb gibi düşmān serveri leşkerile Endelūs şāhı melīki Aşferile taht-ı (12) Süleymān gökden yire indüğün Bozdepe üzerine qonduğun ezhār mine's-şems 'ayān gördiler (13) görmeyenlere dağı taqrīr kılup beyān idüp haber virdiler ammā ki heft ü kışver rub'ı (14) meskūn içinde hıta-yı Hotende Çin ü mā Çinde mağrib zemīnde Gürcistānda Hindüstānda Horāsān (15) Hindüstānda Mışır u Şamda Yemen tāifede vilāyet-i Hābeşde memleket-i Endelüsde diyār-ı Engürüsde (16) Lih ilinde Çinde Rusda kūhu Elbürz eteginde İsfahān ve Şirazda medāyin ve Bağdad ve 'İraq (17) ve Sivasda fi'l-cümle cihān sarayı içinde yitmiş iki millet hükemāsı yüz yigirmi dörtlü şıfat (18) 'uqālāsı taht-ı Süleymānı ırakdan fark itmediler sergerdān oldılar gök yüzünden yir yüzüne indüğüne (19) ol cevherler şū'lesin küreyi nār şandılar ve ol aq billür gibi taht gökden iner buluttur diyü inandılar [78b] (1) ammā ki 'aklı kāmīl hünermend ve qābil hikmetde qādir firāsetde māhir olan hükemā ve 'uqāla ve ümerā (2) zūrefā şu'arā ekābir ü aşya bu 'alāmet tek degüldür bu bir ulu 'azīm 'alāimdür şek degüldür (3) yaqın zamānda zāhir oluser yoksa kıyāmet mi qobdı ki müddet-i zamān āħir olıser diyü ol (4) şehergāh tāriħ yazdılar tā ki ne demde ne sātde ne yılda ne ayda nice eyyām u ruzvāne vaqtde (5) idüğün ma'lūm idüp tāriħ yazup pūlād tīgler ile altun gümüş bakır levhlere pūlādıla (6) qazup muşanna' kılup hıfz idüp şaklayup düzetdiler bu vāqı'ā neticesi ne vaqtin vāqı' (7) olur diyü çeşm-i gūş olup gözetdiler 'ulemādan maħfı degüldür ki iki nesne bir sāt içre (8) 'ālem-i kāinātde meşhūr ma'rūf oldu ikinci sāt geçince bilmege yakındağı bildiler ammā ki (9) ırakdağılar aňlamayup müddet-i zamānıla bilmege mevqūf oldu nite ol iki nesnenün (10) birisi mū'ciz-i mevcūdātuñ şefiū'l-'erşalātün nebi-yi hatimün eşref-i ādemün reşūl-i a'zāmuñ ya'ni (11) kim Muħammedi Muştafānuñ müctebā ve muqtedānuñ şallallāhu 'aleyhi vesellem ol gice kim gök yüzine (12) işaret kıldı Allāh te'ālānuñ izniyle gökde qamer şakq oldu egerçi yakında olan ādem-i zāduñ (13)

mü'mînleri mu' cizât-ı Muhammed idüğün bilüp i'tikâdıla şalavât virüp Hakkâ tekbîr (14) getürdiler ammâ ki Bûlehep ile Bûcehil naşarâ ve yehudâ münkirleriyle îmana gelmeyen kâfirler ile (15) nefis-i iblîse uyup heza sihr mübîn diyüp şek getürüp tanıdılar ammâ ki ol (16) meclis-i Ahmedîde hâzır mu' cizâtı ve Muhammediye vâkıf ve nâzır olmayanlar ol hıynde ol mu' cizi (17) bilmeyenler ırakda olan ekâbiri eşyanuñ hükemâsı server ü selâtin vüzerâ ve ümerânuñ (18) 'uçalâsı gökdeki ay şakķ olduğun görüp yine sâ' atden şöıra ol iki pâre (19) ay biriküp bayağıleyin 'âleme şû' le virdüğine te' accub kılup hikmet neydüğün bilmeyüp ne yılda (20) ve ne ayda ve ne gicede ve ne sâ' atde vâkı' olduğun bilüp târih yazdılar bu 'alâim 'azîmdür dek (21) degüldür bu vaķı' anuñ 'alâmeti âhîr vâķı' olacaķdur ya bu bir mu' cizât-ı nebîdür yâ hikmeti kudreti [79a] (1) şâni' olacaķdur diyüp târihler çizdiler pülâd tığile sîm ü zer levhlere kazdılar 'âkıbet mu' cizât-ı (2) Ahmedi idüğün ki bildiler 'uçalâdan i'tikâdı olan îman getürüp müslüman oldılar (3) ammâ ki münâfıķın bu sihr-gâhindur diyü küfr ü şirk içre qaldılar

Nazm

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- (1) 'Âķil olan itdi ikrâr oldu mü'mîn ol zamân
Câhil olan qaldı inkâr içre 'âciz bes hemân
- (2) Hayf aña bitmeye îman u dîni lem yezel
İtmeye telķin-i dâ' vet hiç âşâr aña 'ayân

Neşr

Ve daķı ikinci nesne ki 'âlem-i kâinâtda çeşm-i (4) maķlûķâtda ol gice kim taķtı Süleymândur kim gökyüzünden Receb ayınuñ on dördünci gününde (5) cum' a gecesinde 'ulemâ qavlinde Süleymân begliginüñ ikinci yılında nübüvvet taķtı Süleymâna nâzil (6) olup indi Sinop şahrâsında melekler qanad-ı kuvvetile qondı zirâ ki qavl-i 'ulemâ budur ki (7) 'ömr-i Süleymân elli üç yıldur Süleymân on üç yaşına kim girdi atası Dâvûd 'aleyhi's selâma (8) ecel irdi Süleymân şâh olup Benî İsrâîle hükûm itdi kırķ yıl Süleymân hayatda olup (9) 'âlem-i eţrafı qabzına alup rub' u meskûn heft kişveri tıtdı ins ü cinn ü vaķş ü (10) tıyûru mûr u mâra cerrende perrendeye hükûm idüp fermân yürütdi elli üç yıl temâm olıcaķ 'ömr-i (11) Süleymân âhire irüp va'de yitdi ammâ ki naķl-i Loķmân ve hükemâ budur ki nübüvvet taķtı Süleymâna (12) hâtem-i Süleymânıla kırķ yaşına ırmeyince gelmedi 'ömr-i otuz yaşına ki yitdi Dâvûda ecel (13) irüp vefât itdi Süleymân atası Dâvûd yirin tıtdı huţbe adına oķıdup sikkeyi ismine (14) qazıdup yürütdi otuz yedi yıl temâm olıcaķ Süleymâna hâtem geldi 'ömr-i kırķ yıla yitince gökden (15) nübüvvet taķtı münzel oldu altı yüz beş yıl Süleymân peygâmbir 'ömr sürdi yıl taķtını yirle gök (16) arasında qafdan qafa varurdu ins ü cinne vaķş ü tıyûra mûr u mâra cerrende ve perrendeye hükûm (17) idüp fermân virürdi bes tevârih kitaplarına çok naţar qıldum tefsir-i kebirde ve tefsir-i (18) qazîde ve keşşafda 'ömr-i Süleymân elli üç yıldur diyü taķrîr ider ve daķı târih ibn-i keşirde ve târih [79b] (1) ebû-lâ-şeyde bu zıkr olan kitablarda 'ömr-i Süleymân elli üç yıldur diyü taķrîr olmış meşûr (2) ve meşhûrdur ammâ ki naķl-i Loķmân Bin 'Ad ve qavl-i Eflâtûnî Yûnânî ve üstâd bu Süleymân-nâmeyi kebîrûñ (3) muşannifleridür ki süryânî ve kimi Yûnânî dilince zamânlu zamânında taşnîf itmişler muşannifleridür eydürler ki (4) 'ömr-i Süleymân taķķiķ altı yüz beş yıldur hem bu qadar 'ömrile Süleymân Süleymânlıķ kıılmağa qabîldür yüz (5) yılda rub' ü meskûn heft kişveri biñ üç yüz kırķ dört cezîre' hükmine fermân eyledi (6) ve yüz yılda daķı baķr-ı

o kıyanus içindeki altı yüz dürlü maḥlûḳâtı ve kūh-ı Elbûrzuñ ṭulû-yı ‘ arzı (7) yedi biñ yıllık yoldur anda olan yüz yigirmi dört dürlü şıfat u maḥlûḳâtı ve kūh-ı Elbûrz ile (8) baḥr-ı o kıyanus arasında olan yecüc ü mecücü ve şu‘bânları ve avrânları zabt idüp fermânına (9) getürdi ve daḥı baḥr-ı zulumâta varup cabbarı ‘âşî ‘ ifritlerle ceng ü cidâl idüp (10) fermanına getürdi ve yüz yıl daḥı kūh ve Ḳaf ki rû-yı zemîni ihâta kılmışdur her Ḳafuñ etegindeki (11) bir ‘azîm şaḥrâ ki vâkı‘ olmışdur aña heyḥat şaḥrâsı dirler ol şaḥrâ birinci ḳat kūhu (12) ḳafınuñ baḥr-ı muḥîṭile arasında muḥîṭ-i denizin ihâta kılup araya almışdur rub‘ u meskûn heft ü (13) kişver heyḥat şaḥrâsına mânend ü vilâyet ü Rûmda şehir-i Ḳoştanîniye câh ola ya olmaya nice Süleymânlar (14) ol şaḥrâda nübüvvet taḥtı üzerinde otururken ceşile Süleymân taḥtın ol şaḥrâda yıl gôtürürken (15) heyḥat şaḥrâsınuñ ṭulû-yı ‘ arzın bulmadılar yilile yile görüp kenârı ḳadadur bilmediler ol şaḥrâda (16) nice yüz yıllık yol deşt ü yaban vardır ve nice yüz yıllık daḥı şehri kendü dürlü dürlü maḥlûḳât-ı (17) âbâdan vardır ki ol maḥlûḳât-ı âdem-i zâd kim durur bilmezler dîv ü ‘ ifriti ve cinn ü perî daḥı (18) hîç fark kılmazlar ki anlaruñ vaşfını şerḥ idersem söz muṭavvel olur ecel der ü pâyumuzcadur kışşa-yı (19) Süleymân-nâme ebter ḳalur in’şâa’llâh Süleymân ol heyḥat ‘âlemine varduğı maḥalde biñ bir dürlü (20) mevcûdâtuñ ya‘ni ḳavm-i maḥlûḳ-ı şaḥrâ-yı heyḥâtuñ kışşasın zıkr idevüz ma‘â’l-kışşa yüz yıl daḥı (21) Süleymân heyḥat şaḥrâsın seyrân maḥlûḳâtın kendüye fermân itdi ‘ömr-i Süleymân üç yüz yıla ki [80a] (1) irdi andan birinci ḳat ḳafa vardı kırk yıl daḥı birinci ḳat Ḳafı gezüp gördi iki yüz seksen (2) yılda her ḳafı kırk yıl içinde yir oldı ki taḥt-ı Süleymânı yıl gôtürdi ve yir oldı iki on dört (3) biñ dünya sultânları ve vüzerâ ve ümerâ ḥükemâ ile ekâbir-i eşya ile dîv ü cinn ü ḡulû ‘ ifrit mûr u (4) mâr u cerrende ve perrende heyḥat şaḥrâsında ḳonup ol Ḳaf ‘âlemlerine melekût maḳâmlarına varmağa seyr ü (5) sefer kılmğa melekler Süleymân taḥtını enbiyâsı ve ‘ulemâsı ve evliyâsıyla kırklar ile yediler ile üçler ile (6) Hızr u İlyâs ile eşrefü’l-nâs ile ḡaybû’l-ricâl ile aşḥâb-ı şâḥib-i kemâl ile ol Ḳaf ‘âlemlerinin (7) gün gibi devrân Ḥaḳ ‘inâyetiyle ḥâtem ü esmâsı ḥaşıyyet ile nübüvvet taḥtı ḥaşleti ile melekût ḳanadı (8) ḳuvvetiyle İsrâfîl ma‘rifetiyle Mikâ’îl meşveretiyle ‘Azrâîl işâretiyle Cebra’îl beşâretiyle (9) kerrubiyyun irâdetiyle râḥânîyetün hidâyetiyle her Ḳafı kırk yılda seyrân iki yüz seksen yılda yedi (10) ḳat Ḳafı gün gibi devrân eyledi ‘ömr-i Süleymân beş yüz seksen yıla ki irdi on sekiz (11) yıl daḥı Ḥaḳḳuñ irâdetiyle melekler Süleymân taḥtını enbiyâ ve evliyâ ve ‘ulemâ ile ḳanatlarına alup gôtürüp (12) gitdiler on sekiz yılda ne söz dırâz kılalum taḥt-ı Süleymânı melekler ki gôtürürlerdi bir nefesde (13) biñ yıllık yola yetürürlerdi bu taḳdirce on sekiz biñ ‘âlemi Süleymân on sekiz yılda teferrüc kılup (14) gördi ‘âkıbet gün toḡduğı yire daḥı vardı ve andan yir altından şırçadan ḳubbelere Ḥaḳḳ ‘inâyetiyle (15) melekler ḳuvvetiyle ḥâtem-i esmâsı ḥaşıyyetiyle Süleymân mu‘cizâtıyla baḥr-ı o kıyanusdan girüp yir altındağı (16) ‘âlemleri daḥı görüp ökûze balğa irüp nice biñ dürlü maḥlûḳâtı görüp her birisinden ‘ibret (17) alup ‘âkıbet gelüp rub‘ u meskûn ‘âlemine çıkdı melekler gidüp yıl gine taḥt-ı Süleymânı (18) gôtürdi ceşine buluşup taḥtı Süleymân üzerinde ins ü cinn ü leşkeri ḳarar kılup oturdı yıl (19) taḥt-ı Süleymânı ḳuds-i mübâreke getürdi ‘ömr-i Süleymân ki beş yüz toḳsan iki yıla ki yitdi (20) beytü’l-muḳaddisi binâ idüp yaparken yitdi yedi yıl daḥı ‘ömr-i Süleymân beytü’l-muḳaddis binâsında kim geçdi ol (21) cihâna benüm dîyen Süleymân çâr u nâ çâr ölüm şerbetin nûş idüp içdi cihân ḡavḡalarından geçdi [80b] (1) dünyadan rıḥlet idüp fenâ ‘âleminde beḳâ ‘âlemine göçdi

Nazm

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

(1) Şeh Süleymân mişli sultân bî-gümân

Gelmedi milk-i cihāna bes hemān

(2) Cümle millet emrine fermān idi
Sāye-bān-ı şeh-peri murgān idi

(3) İzn-i Hākla hizmetin idüp melek
Gökde yıl tahtın götürdi tā felek

(4) On iki biñ mu‘ciz issi enbiyā
On iki biñ evliyā idüp du‘ā

(5) İns ü cinn ü vaḥṣ ü ṭayr u mūr u mār
Emrine fermān olupdı nāgeh vār

(6) Gelmedi mişli anuñ gelmez daḥı
Hiç Süleymān ba‘de-zan olmaz āḥi

(7) Yirde yatduḡça Süleymān her zamān
Bāki ṭursun Yıldırım Hān Şeh cihān

Neşr

Hakīm kavlince kıṣṣayı muhtaşar kılalum biz yine evvelki (2) sözümüze gelelim ol zemān ki taht-ı Süleymān izn-i Hākla Süleymāna nāzil oldu bes ol ‘alā’im (3) ol ırak yirlerde olan zamāne ‘ulemāsi ḥükemāsi ümerāsi ve vüzerāsi gökyüzünden Qaradeñiz üzerine (4) bu ‘alāmeti deverān ya‘nī kim ol tahtı Süleymān indügin görüp ırakdan nazar itmegile gözleri (5) nūrı yitmeyüp baṣiret fayda itmeyüp n’eydügin her birisi bilmeyüp fehmi itmeyüp ba’zısı didiler ki (6) taht-ı Süleymānuñ üzerindeki kubbeler ve kemerler ve mihrāb ve minberler şu‘lelerin görüp ki baḡınca (7) gözler kamaşdı vārise bu kürre-yi nārdur ki inüp Qaradeñiz üzerine düşdi ba‘zılar taht-ı (8) Süleymānı aḡ bulut mişlinde görüp vaḡ‘a bulut şandı eyitdi ki gökyüzünden bir aḡ buluttur ki (9) ḡopdı deñizden yağmur şuyın almaḡ için baḡr-ı siyāha indi ba‘zılar eyitdi varise bu görinen (10) çārgūşe rengīn bulut hey‘et ki gökden yire iner periler sulṭānı tahtıdır ki perileri bizüm (11) gözümüze görünmeyüp şu üstüne varup tahtıla ḡonar ve ammā ki ba‘zı ‘uḡalā ve ḡükemāyı Hıṭā-yı Hoten (12) kitāblarda görmişler idi ve Tevrāt u Zebūrı okuyup görmişler idi bu sırra vāḡıf olup (13) irmişler idi ki nübüvvet ḡātemi Dāvūd oḡlı Süleymāna gelecekdür ve gökyüzünden emr-i Hākla ḡudret tahtı (14) gelüp ol Süleymāna serīr olacaḡdur bes bildiler ki gökyüzünden gelen taht-ı Süleymāndur Dāvūd oḡlı (15) Süleymāna Hākdan faẓl-ı iḡsāndur ol tahta ceyşi ile Süleymān geḡüp oturacaḡdur yıl taht-ı Süleymānı (16) yirle gök ortasında getürecekdür Qafdan Qafa yetürecekdür ins ü cinn ü vaḥṣ ü ṭuyūr u mūr u mār u [81a] (1) cerrende ü perrendeye ḡükm idüp her birisi Süleymānuñ ḡizmet-i şerā’iṭin yirine yetürecekdür kāfırları (2) ḡak dīne dā‘vet kılacacḡdur serkeşinüñ nām u nişānın ‘ālemden getürecekdür

Nazm

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

(1) ‘Aḡlı yitdükçe tamām cinn ü beşer

Bildüğinden her biri söyler haber

- (2) Kûtbü'l aķtāb enbiyā vü evliyā
‘Aķilān u ‘arifān u etķiyā
- (3) Hikmet içre ķādir olan feylesof
İş bu sırra oldılar anlar vuķūf
- (4) Kim Süleymān taķtıdur iş bu gelen
Emr-i Hāķla gökyüzünden terk olan
- (5) K’ol Süleymān olasardur şehr-i yār
Dilegince devr idiser rûzgār
- (6) İns ü cinne hūkm kıla şāh ola
Bekler ılduz-ı arada bû māh ola
- (7) Tā‘ atile pīşesi anuñ dād ola
Taķtına merkeb felekde bād ola
- (8) ‘Ālemi ķafdan ķafa seyrān ide
Şarķ u ğarbı gün gibi devrān ide
- (9) On sekiz biñ ‘ālem için ol göre
On sekiz yılda tūlū‘ şemse ire
- (10) Yıl götürmekle irmeye şems-i a‘ zāma
Götüre taķtın ervāhı ol deme
- (11) Yetmiş iki millet ola cümle hāķ
Hizmetine yüz süriser şevķ şevķ
- (12) Yüz yigirmi dōrt sıfat maķlūķāt hem
Çāker ola hūkmine biñ bir ümem
- (13) Ger cemād u ger nebāķ u me‘ ādine
Hākim ola cümle kāna meskene
- (14) Çar ‘unşur emrine ma’ mūr ola
Hizmetine yüz süren hem mūr ola
- (15) Şāh-mārān emrine fermān ola
‘Askeri ‘aķreb ķiyān evren ola
- (16) İns ü cinn ü vahş u ķayr u mūr u mār
Ger cerende yā perende tā ki vār

- (17) Diyü perî cinn ü hem vaḥṣ ü tıyūr
Emrine çāker olısar bî-kuṣūr
- (18) Bu nübüvvet taḥtula seyrān ide
Hep cihān sulṭānların fermān ide
- (19) Böyle diyüp ‘ākılān-ı feylesof
Bu nübüvvet taḥtına buldı vuḳūf
- (20) Lîki cāhil fark idemez n’ola taḥt
Ḳurşağında ‘ilmi yoḳ başında baḥt
- (21) ‘İlmi yoḳ ki ‘ālim ola feylesof
Fehmi yoḳ ki ola her sırı vuḳūf
- (22) ‘İlmi fehmi olmayan cāhil durur
Şanma ta‘līm itmege ḳābil durur
- (23) Cāhilile olma saḳın hem niṣīn
Nūṣ şanup görmeyesin hem niṣīn
- (24) İtmedi cāhille Firdevsî kelām
Bil zarūri aldı ammā kim selām

Derbeyān-ı Temşilāt-ı Māzî

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- (1) Gūṣ-ı hūṣuñ baña tut şāḥib kemāl
Saña senden naḳl idem bir ḥōṣ mişāl
- (2) Baḥrı banṭış oldu ruḥuñ fi’l-meşel
Cismüñ olur kūh-ı İlğaz-ı cebel
- (3) Ma‘rifetdür sende gökde āftāb
Ma‘şiyet ü tāriki şeb itme şitāb

[81b]

- (4) Ḳal‘a-yı Sinop olur cismünde ḳalb
Nefsi emmāre durur cāzū-yı ḳalb
- (5) Tābi‘idür nesl-i şeyṭān bî-şümār
Kibr ü kin ü nefis ü şehvet nā-geh vār
- (6) Nefsi levvāme durur Efrāsiyāb

K'oldurur ıslāḥa ḳābil kamyāb

(7) Sāḥirūñ siḥri durur ef' āli bed
Cehd idüp ḳalbūñden anı eyle red

(8) Yırtıcı ḳuşlar hevāyile heves
Şeh Süleymān ḥātemi imān oldu bes

(9) Şeh Süleymān 'aḳluñ olur bī-gümān
Hem sekīne mişli şuḥf-ı müste'an

(10) Şuḥf-ı Ḥaḳla ider olsañ ger 'amel
Diyü şeyṭān ḳalbe irürmez ḥalel

(11) Vir ḳana'āt birle nefse gūş u māl
Tabī' in def' eyle ola pāy-māl

(12) Nefsi emmāre oldur ez der ḳıl ḥazer
Ma'umenden cehd idüp eyle gūzar

(13) Yoḥsa rūḥa ḡālib olur kibrü az
Ḳalbūñe şeyṭān bulur reh ser-firāz

(14) Nefsi çāker eyle ḳıl şāliḥ 'amel
Tabī' i nefsūñ bula tāki ḥalel

(15) Söz budur ki söyledi Firdevsī bes
Vir şalavāt Muşṭafāya her nefes

(1) An der Münacāt-ı Firdevsī

(2) Ḥamd bī-ḥadd ol ḥālīḳ u ḥayy u a' zāma ki ḳādir ü ḳayyūmu şameddür pāk ü zātı şıfatı
ḳulhuvalḥu eḥaddur (3) ve şükr nā-maḥdūd ol baḥşāyiş baḥşāyişinde ger pāk ü yezdāna ki ḳādir
ü dānādur ki ḳudreti bī-ḥaddür (4) 'ömürden aman virdi yüz altmış altı mücelled kitabūñ kırkıncı
cildin tamām itmek muḳadder itdi (5) ve biñ sekiz yüz otuz altı mecālis-i ebvābuñ iki yüz meclīs
söylemek līk müyesser itdi (6) ba' de'z-ān in'şāa'llāh te'ālā itmāmın daḥı müyesser ḳıla āmin yā
rabb'ül-'ālemin ilāhi Ḳasım u (7) Maḥmūd Aḥmed Muşṭafānuñ ḥürmet için ol serverü dü cihanuñ
ve ḥātem-i enbiyāñuñ ḥürmet için (8) bu ḥaḳirūñ cürm ü zelilini 'afv eylegil

Nazm

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

(1) Ḥaṭā itdüm cihān estaḡfiru'llāh
'Afiv ḳıl müste'an estaḡfiru'llāh

(2) Kesilmedüm te'alluḳdan nidem āh

Günâh oldu cihân estağfır’illâh

(3) Meni menden cüdâ eyle seni vir
Kamudan bezdi cân estağfır’illâh

(4) Öküş fazluñ baña rahm it meded kıl
Ne kim itdüm fetân estağfır’illâh

(5) Süleymân-nâmesin âhir idem ben
‘Ömrüle vir zamân estağfır’illâh

(6) Hudâ onda umup Firdevsî rahmet
İder tevbe hemân estağfır’illâh

Der du’â-i pâdişâh-ı İslâm ve’l-müslimîn

(9) Hamd ü bî-kıyâs ol pâdişâhlar pâdişâhına ki lâ şerîk lâ müşîr bî-zevâldur bu Süleymân- nâmenüñ [82a] (1) kırkıncı cildinüñ ve iki yüz meclisinüñ söylemege mecâl virdi bir padişahuñ eyyâm-ı devletindeki (2) zıll-ı sübhân Âli ‘Osmân şeh-i şâhân hân-ı hağan server ü selâtin-i cihân sultân bin Süleymân Bayezid (3) bin Muhammed bin Ğazi Murad Hândur aṭala’llah u ‘ömrü ba’de’z-ân in-şâa’llâh te’âlâ bu Süleymân-nâmenüñ (4) bâki cildlerin daḡı ‘ömürden zamân-ı ecelden amân bulur söz bu ‘âdil padişahuñ devâm-ı devletinde ve bu kâmil (5) şehin-şâhuñ eyyâm-ı rıf’ atında âhir kılâvuz tâ kim ol zıllı izidüñ ya’ni kim sultân bin sultân Bayezidüñ (6) nâmı nîküsi bu cihân milkinde bu Süleymân-nâme birle yâdigâr kıla tâ kıyâmet cihân tırduḡca târiḡ rûzgâr (7) ola

Nazm

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

(1) İldırım Hân bin Muhammed ‘Âl-i ‘Osmân Ğâzi Hân
Şâh-ı şâhânı selâtin-i hüsrev-i şâhib-kırân

(2) Mâlikü’l mülk-i cihân hağan-ı mağrib-i şâh-ı şark
Cem Sikenderdür Süleymân Hüsrev-i ‘âl-i nişân

(3) Nûnu kafa uğraşaldan gelmemişdür anca şâh
Hükm-i kafa irgörübdür çâkeridür ins ü cân

(4) Perr ü baḡrûñ mâlikidür rub’u meskuna emîr
Taḡt-ı devlet aña rehber fetḡ ü nuşret hem-‘inân

(5) Tâ kıyâmet devletile bâki olup şeh hazreti
‘Ömr-i Nûḡ itsün müyesser genc-i Kârûn müste‘ân

(6) Şeh Süleymân zamândur şâ‘iri Firdevsî mûr
İtdi te’lîf ismine ḡodı kitâbı ol nişân

(7) Şol ümide kim kitābı istima⁶ iden kümel
Fatihayla yād ide ki şād ola rūḥ-ı revān

SONUÇ

Firdevsî hakkındaki bilgiler her ne kadar derlenmeye çalışılsa da en detaylı bilgilere Latîfî tezkiresinden ulaşılmıştır. Firdevsî-i Rûmî başta Süleymân-nâme olmak üzere birçok eseri edebiyata kazandırmıştır. Çalışmamıza konu olan Süleymân-nâme'nin 40. cildinde tarih, astroloji, felsefe ve mitoloji gibi konulara da değinilmiştir. Bu durum esere ansiklopedik bir özellik kazandırmıştır.

Eserin başlıkları tamamen Farsça olup kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser sade bir dille yazılmış olup manzum ve mensur parçalardan oluşmuştur. Manzum bölümlerin tamamına yakını mensur bölümlerde anlatılan olayların özeti olarak mesnevi nazım biçimi şeklinde yazılmıştır. Olayların anlatıldığı mensur bölümlerde oldukça sade bir dil kullanılmıştır. Genel olarak eserin oldukça yalın bir dille yazıldığı tespit edilmiş olup sadece giriş bölümünde ve son bölümde ağır, süslü bir dil göze çarpmaktadır. Manzum bölümlerde aruz hatalarının fazla olduğu tespit edilmiştir. İncelemeye konu olan 40.cildin harekeli olması, dil özelliklerinin tespitinde kolaylık sağlamıştır.

Yapılan çalışmada Firdevsî'nin eserleri başlıklar altında toplanmıştır. Bu eserlerden en bilineni olan Süleymân-nâme-i Kebîr'in 40.cildi incelenmiş olup, eserin önemi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Eserde Süleyman peygamberin hayatı ve düşman güçlerle olan mücadelesi mübalağalı bir şekilde anlatılmıştır.

Süleymân-nâme'nin kaynağının Kur'ân-ı Kerîm, Tevrat, daha çok Fars mitolojisi, olduğu tespit edilmiştir.

İncelediğimiz eserde cinlere ve rûzgâra emreden ve kuş dilini bilen Hz. Süleyman'ın hayatı ve mucizeleri anlatılırken Hz. Muhammed olmak üzere diğer peygamberlerin de hayatlarından bahsedilmiş olup ayetlere ve özellikle rivayetlere yer verildiği görülmektedir. Eser daha çok olağanüstü olaylar üzerine kurgulanmış olup Hz. Süleyman ve ordusunun kahramanlıkları da destansı bir şekilde anlatılmıştır. Aynı zamanda eserde pek çok melek ve cin adlarına rastlanmaktadır. Mısır'dan Hindistan'a kadar çeşitli yer isimlerinin de geçmesi eserin coğrafya açısından da önemini ortaya koymaktadır.

Manzum bölümlerdeki bazı şiirlerin anlam ve vezin bakımından kusurlu olduğu tespit edilmiştir. Eserin nesir bölümleri nazım bölümlerine göre daha güçlüdür. Eserdeki Türkçe kelimeler, yabancı kökenli kökenli kelimelere göre daha az kullanılmasına rağmen eser pek çok deyim ve atasözü içermektedir.

Firdevsî, bazen bir kelimenin Türkçe, Arapça ve Farsçasını peş peşe kullanmıştır. Bu da kelime dağarcığının çok gelişmiş olmasının bir göstergesidir. Mensur bölümlerin en dikkat çekici özelliklerinden birisi seci sanatının oldukça fazla kullanılmasıdır. Ciltlerin başında yer alan kasideler, diğer manzum parçalara göre çok daha sanatlı bir söyleyişe sahiptir.

Firdevsî, aruz kalıplarını tutturmak için olsa gerek imâleyi fazla kullanmıştır. Bunun yanında vezni tutturmak için Arapça kelimelerin Türkçe söylenişlerini kullanmıştır. Sabr yerine sabır, hayr yerine hayır... gibi.

Verimli bir yazar olan Firdevsî'nin şairliği, şairlik yeteneğinden yoksun olduğu gerekçesiyle döneminde ve daha sonra pek değerli bulunmamıştır.¹⁵⁰ Nesirde sözü gereksiz uzatmalar olsa da nazmı, nesrinin gerisinde kalmıştır. Bunların yanı sıra nesir ve nazmındaki gerek telmihler gerekse tıptan astronomiye dair unsurlar, Firdevsî'nin ciddi bir bilgi birikiminin olduğunun da göstergesidir.

Eserin imlasında Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini görülmektedir. Yaşadığı dönemde Türkçe yazmak hafife alınırken, müellifin Türkçe te'lif ve tercümeler yaptığı görülmektedir. Sanatçı yönü zayıf olmasına rağmen eserinde Anadolu Türkçesini kullanması Türk diline kaynaklık etmesi bakımından önemlidir. Eserde genel olarak Arap-Fars imla geleneği göze çarpmaktadır.

İncelenen cilt de diğer ciltler gibi manzum olarak başlamaktadır. Tevhit, münacat ve naat bölümleriyle devam etmektedir. Eser Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün vezniyle yazılan bir kasideyle başlamaktadır. Kasidede Allah'ın büyüklüğü, kudreti anlatıldıktan hemen sonra Hz. Muhammed'in övgüsü gelmektedir. Sonrasında eserin sunulduğu Yıldırım Bâyezîd'in övgüsüne geçilmektedir. Bu bölümden hemen sonra "Süleymānnāmenüñ yüz toğsan altıncı meclisinüñ zıkrindedür" şeklinde bir başlıkla asıl

¹⁵⁰ Köprülü, a.g.e., s. 651.

konuya kısa bir giriş yapılmıştır. Bu bölüm mesnevi nazım şeklinde oluşturulmuştur. “Dāsītānı Sīmurġ ve dāsītānı sāhīrān” adlı başlıkla ise asıl konuya giriş yapılmaktadır. Bu bölümün içinde manzum bir bölüm de yer almaktadır. Bu manzum bölümler mensur kısımların özeti niteliğindedir.

Eser toplamda beş meclisten ve kendi içinde yirmi üç başlıktan meydana gelmektedir. Meclis başlarında ağırlıklı olarak süslü nesir tercih edilmiştir. Her meclisin sonunda yer alan “Der-Beyân-ı Temsilât-ı Mâzî” ve “Der-Beyân-ı Meclis-i Âher” gibi başlıkların olması anlatılan meclisin sonlandığını göstermektedir. Bu başlıklar manzum olarak kaleme alınmıştır ve anlatılan meclislerin bir özeti niteliğindedir. Her mecliste birbiri ardınca gelen hikayeleri sırasıyla anlatır. Bir yandan İran beylerinin Tûrân beyleriyle mücâdeleleri ve bir yandan da devlerin, perilerin ve cadıların mücadelesi anlatılmaktadır.

Eserdeki özel isimlerin çoğunun İbranice olması okumayı zorlaştırsa da en doğru biçimde yazılan şekli alınıp ona uyulmuştur. Eserdeki manzum parçaların şekil ve türleri tesbit edilerek vezinleri bulunmuştur. Tespit edilen manzum bölümlerde en fazla kullanılan aruz kalıpları Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün ve Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün şeklindedir.

Firdevsî, eserinde gerek peygamberlerden Osmanlı hânedânına, gerekse şairlere kadar birçok ismi zikretmiştir. Yazdığı eserlerinin amacının ise öğretici nitelikte olduğunu belirtmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’den ayetlere ve iktibaslara da oldukça geniş yer vermiştir. Firdevsî, bildiği her şeyi gereğinden fazla sözcükle anlatma çabasında olduğu için çok sık tekrarlara başvurmuştur; eş anlamlı kelimeler, ikilemeler, pekiştirmeler de çok fazla kullanmıştır. Eserin söz varlığı içerisinde, deyimler, ikilemeler ve ses tekrarları da eserin anlatımına güç kazandırmıştır.

Özel isimlerin yazımında birlik yoktur ve farklı şekillerde yazılışlarının sebebi; halk ağzındaki söylenişlerinden ya da müstensih hatası olabileceğindendir. Daha çok devrik cümleler kurulmuş olup “ki-kim” edatıyla bağlanmış uzun cümleler de eserin büyük bir kısmına hakimdir.

Süleymân-nâme’de mübalağalı bir dil kullanmıştır. Tasvir ve teşbihlerde ise daha çok İran mitolojisinden örnekler almış olduğu görülmektedir. İncelemeyi teşkil eden eser Firdevsî-i Tûsî’nin Şeh-nâmesini örnek alınarak yazılmıştır. Bu nedenle eserde Şeh-nâme kahramanlarına da değinmiştir. Aynı zamanda eserde İran mitolojisine ait pek çok isim de geçmektedir. Eserdeki kahramanların isimlerinin çoğu Şehnâme’den alınmıştır. Bu kahramanlar Şeh-nâme’den farklı işlev görmektedirler. Çünkü Firdevsî dönemin ideolojisine uygun olarak Müslüman hükümdar tipinin yanında yer almaktadır. Sonuç olarak Hz. Süleyman’ı hakiim ve galip kılmaktadır. Fakat Firdevsî, Efrasiyab’ın karşısında da yer almaz ondan da çok büyük bir kahraman olarak bahseder. Her ne kadar savaş tasvirlerinde Şehnâme etkileri görülse de Eski Türk Destan geleneğinin etkisi daha fazladır. Eserin tüm kahramanlarında cihan hakimiyeti ülküsü bulunmaktadır.

Müellif, eserde Hz. Süleyman’ın karşısına Alp Er Tonga’yı çıkararak, Alp Er Tonga Destanı’nı edebî bir dille yazmıştır. Bu destan ilk defa Firdevsî-i Rûmî tarafından derlenerek kaleme alınmıştır. Eserde Hz. Süleyman’ın hayatını teşkil eden olaylar anlatılmıştır. Eserin efsane boyutunda kahraman olarak Sâ’m, gerçek boyutunda ise kahraman olarak Hz. Süleyman görülmektedir.

Firdevsî’nin eserlerinin farklı ya da aynı nüshaları, kayıtlı bulunduğu kütüphaneler, üzerinde yapılan çalışmalar ayrı ayrı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmanın Firdevsî ve eserleri hakkında araştırma yapacak diğer araştırmacılara faydalı olmasını temenni ediyoruz.

KAYNAKLAR

- Aynur, Hatice. (1993). “Mahremî ve Şeh-nâme’si: I. Kısım Yavuz Sultan Selim Dönemi: İnceleme-Metin-Sozlük-Dizin”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE.
- Akalın, Sami. (1993). Türk Folklorunda Kuşlar. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Akay, Âsuman. (1994). Süleyman-nâme 44.Cilt (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul
- Akkaya, Hüseyin. (1997). The Prophet Solomon in Otoman Turkish Literature and The Süleymaniye of Şemseddin Sivasi. Harvard University Pres. ABD.
- Aksoy, Mustafa. (2000). Uzun Firdevsî’nin Süleyman-nâme’sindeki Destan Unsurları, Cilt: I, II (Giriş-İnceleme). Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. S.40.
- Alper, Kadir. (2014). “Hâkî’nin Kıssa-i Süleymân’ı”. (Yayınlanmamış Metin-İnceleme). Ankara. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/7 Summer 2014, p. 147-163. s.144-163.
- Arkun, Kemal. (2009). Ulu Çınarın Kökleri - Sultan Gazi Murat Han II, Akademisyen Yayınevi, İstanbul.
- Aytekin, M. Fikri. (1997). Edincik, Balıkesir: Kişisel Basım.
- Atalay, Besim. (2006). Divan-ü Lügati’t Türk. c.3. Ankara: TTK Basımevi.
- Babinger. Franz. (1982). Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Balcı, Rüştü. (2007). Keşfü’z-Zunûn, An Esâmi’l-Kütübî ve’l-Fünûn (Kitapların ve İlimlerin İsimlerinden Şüphelerin Giderilmesi), c.1. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Banarlı, Nihat, Sami. (1971). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c.1. İstanbul: Meb Yayınları.
- Bayram, Mikâil. (2002). “Hacı Bektâş-ı Horasânî Hakkında Bazı Yeni Kaynaklar ve Yeni Bilgiler”, Osmanlı, c.7. Ankara, s.51-56.
- Bayram, Mikâil. (2003). Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar. Konya: Kömen Yayınevi.
- Bekiroğlu, Nazan. (2011). Yusuf ile Züleyha. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Biçer, Bekir. (2005). Firdevsi-i Rumi ve Tarihçisi. Türkiyat Araştırmaları Dergisi. S.18.
- Biçer, Bekir. (2011). Silahşornâme. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. (2011). Büyük İslâm İlmihali. İstanbul: Semerkand Yayınları.
- Büyükkarcı, Fatma. (1993). Firdevsî-i Tavîl ve Dâvetnâmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Canım, Rıdvan. (2000). Latifi, Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ (İnceleme-Metin). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

- Ceylan, Ömür. (2007). Kuşlar Divanı-Osmanlı Şiir Kuşları. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çatıkkaş, M.Ata.(2009). Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr. Ankara: TDK Yayınları.
- Çatıkkaş, M.Ata. (1979). Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-name-i Kebîr'i. 72.Cilt Gramer-Sentaks-Lugat Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Çatıkkaş, M.Ata. (1983). "Türk Firdevsi ve Süleyman-nâme-i Kebir", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 25, s.169-177.
- Çatıkkaş, M.Ata. "Satraç-name-i Firdevsî," Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 37, (İstanbul 1985), s.187-198.
- Çelebioğlu, Amil. (1983). Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler" (Türkiye II. İslâm İlimleri Kongresi, İstanbul, 18-20 Eylül 1981). Şükrü Elçin Armağanı, Ankara. 1983, s. 153-166.
- Çoruhlu, Yaşar. (1999). "Türk Sanatı'nda Görülen Hayvan Figürlerine 'Gök ve Yer' Sembolizmi Açısından Bir Bakış". Üçüncü Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. s. 243-256.
- Dağlıoğlu, Hikmet Turhan. (1937). "Uzun Firdevsi-Firdevsî-i Rûmî" Uludağ Dergisi, Bursa, S.10, s. 44-46.
- Demirkent, Işın. (2002). "Kayser". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. c.25. Ankara.
- Devellioğlu, Ferit. (1999). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Erdem, Mehmet, Dursun. (2005). Kitâb-ı Kıssa-nâme-i Süleymân Aleyhisselâm Üzerine Söz Dizimi Çalışması. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ersoylu, Halil. (1981). "Türk Dünyasının Düşünce, Dil ve Edebiyatındaki Bazı Kuşlar". Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S.2. s.76-125.
- Firdevsî-i Rûmî, Süleyman-nâme, (Süleymaniye ktp., Hacı Mahmut Efendi), nr. 4863, 188 yk.
- Firdevsî-i Rûmî. Tuhfetü'l Hâdi ya da Hakâyık-nâme, (Milli Kütüphanesi). YZA 2251.
- Firdevsî-i Rûmî, Teşhisü'l- İnsan, (İstanbul Ün. Edb. Fak. TDE. Bölümü Seminer Kitaplığı), nr.124.
- Firdevsî-i Rûmî, Münâzarâ-i Seyf-ü Kalem, (Millet Kütüphanesi), nr.576.
- Firdevsî-i Rûmî, Firâset-nâme, (Milli Kütüphane), Y.Z.A 5151.
- Firdevsî-i Rûmî, Kıssa-nâme-i Süleyman Aleyhisselam, (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp.) H. 1231.
- Firdevsî-i Rûmî, Hayat ve Memât veya Hayat-nâme, (Süleymaniye Hacı Mahmut Ef.), nr. 2333.
- Firdevsî-i Rûmî. (1985). Kutb-nâme. (İ.Olgun-İ.Parmaksızoğlu), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Gelibolulu, Mustafa, Ali. (1994). *Kühü'l- Ahbâr*, (Haz. M. İsen), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Genç, Gülnaz. (1995). *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme XXV ve XXVI. ciltler, Giriş, Metin, Sözlük*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. (1992). *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. (1990). *Vilâyet-nâme-i Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. (1943). *Yunus Emre Divanı*, İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- Gültekin, Emine (2006). “Âşık Edebiyatında Peygamber Kıssaları”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE.
- Haçerlioğlu, Orhan. (1984). *İslam İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Harman, Ömer Faruk. Harman. (2000a). İbrâhim. TDV İslâm Ansiklopedisi, 21, s.264-272.
- İsen, Mustafa. (1990). *Latîfî Tezkiresi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Jafarova, İlham. (2010). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebir'i (63.Cilt) İnceleme-Metin-Dizin*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Kam, Ömer Ferif. (1998). *Âsâr-ı Edebiyye Tedkîkâtı Dersleri* (Haz. Yıldırım, A.). Türkiye ve Türk Dünyası İktisadî ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ.
- Karataş, Ahmet (2009). “Süleymân-nâmeler”, Yağmur, Sayı 42, C. 42, s. 55-59.
- Kırca, Celal. “Âd” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. c.1.
- Kocatürk, Vasfi Mahir. (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi.
- Köprülü, M. Fuad. (1993). “Firdevsî”, İslâm Ansiklopedisi IV. İstanbul: İstanbul Milli Eğitim Basımevi.
- Köprülü, M. Fuad. (1964). “Firdevsî”, MEB İslâm Ansiklopedisi c.4. İstanbul.
- Kutluk, İbrahim. (1950). *Kenek Oğlu Orhan ve Teşhisü'l-İnsan*. Türk Dili. S.3. Ankara. ss.
- Latîfî. (2000). *Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratü'n Nuzamâ*, (Haz. Rıdvan Canım). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Levend, Âgah Sırrı (1988): *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Levend, Âgah Sırrı (1956): *Gazavat-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Noyan, Bedri. (1986). *Firdevsî-i Rûmî, Manzum Hacı Bektâş-ı Velî Vilâyet- nâmesi*, Aydın: Can Yayınları.
- Ocak, A. Yaşar. (1983). *Bektâşi Menâkıb-nâmelerinde İslâm Önce İnanç Motifleri*, İstanbul: Enderun Yayınevi.

- Olgun, İbrahim. (1980). *Firdevsî-i Rûmî, Kutbname*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Olgun, İbrahim. (1978). *Firdevs-i Rûmî ve Türkçeciliği*. Ankara: Ömer Asım Aksoy Armağanı. Türk Dil Kurumu Basım Evi.
- Onay, Ahmet Talât. (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Ankara: TDV Yayınları.
- Örs, Hayrullah. (2013). *Musa ve Yahudilik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özkırımlı, Atilla. (1983). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi (2.baskı)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özyaşamış, Sezer. (2003). *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymannâme Yazmasının (81.cilt, 28 yk.) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi): Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.
- Pala, İskender. (1990). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pala, İskender. (2018). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Parmaksızoğlu, İsmet. (1950). *Abdurrahman Gubârî'nin Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S.2.
- Pekolcay, Necla. (2000). *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nevilere Giriş*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Rudani, İmam Muhammed bin Muhammed bin Süleyman. (2012). *Büyük Hadis Külliyyatı. Cem'ul-fevaid min Cami'il-usul ve Mecma'iz-zevaid*. İstanbul: İz Yayıncılık. c.5.
- Sungurhan, Aysun. (1999). *Kınalızade Hasan Çelebi. Tezkiretü's-Şu'arâ İnceleme-Tenkitli Metin*. Ankara.
- Tabbara, Afif, Abdullah. (1981). *Hız. İbrâhim (as). (Tercüme: Mehmet Aydın)*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 24, s. 547-582.
- Tanyıldız, Ahmet. (2005). *Firdevsi-i Tavil Münazara-i Seyf ü Kalem (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tökel, Dursun Ali. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tuman, Nail. (1945). *Tuhfe-i Nâili*, c.2. Milli Eğitim Yayınlar Kütüphanesi, nr. 870, Ankara.
- Uludağ, Süleyman. (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Uzunçarşılı, İsmail: *Osmanlı Tarihi*, c.1-2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünver, İsmail. (2000). *"İskender"*. İslam Ansiklopedisi c.22. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 557-559.
- Yıldırım, Nimet. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yurdaydın, Hüseyin. (1955) *"Bostan'ın Süleymân-nâmesi"*. Ankara: Belleten Yayınevi s. 137-202.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Nesibe GÜRAKAR

Doğum Yeri: Keçiborlu / ISPARTA

Eğitim Bilgileri

- Süleyman Demirel Üniversitesi-Anadolu Üniversitesi- Türk Dili ve Edebiyatı Lisans Programı
- Süleyman Demirel Üniversitesi-Eğitim Fakültesi -Pedagojik Formasyon Eğitimi

İş Deneyimi

- Isparta Nazmi Toker Ortaokulu (Türkçe öğretmenliği)
- Isparta Çınar Etüt Merkezi (Türkçe-Edebiyat öğretmenliği)
- Isparta Olimpiyat Özel Öğretim Kurumları (Kurum Müdürlüğü, Türkçe-Edebiyat öğretmenliği)
- Isparta Denizim Çocuk Kulübü (Türkçe-İngilizce öğretmenliği)
- Isparta Elit Kişisel Gelişim Kursu (İngilizce öğretmenliği)
- Isparta Final Eğitim Kurumları (Türkçe- Edebiyat öğretmenliği)